

ห้องแถวเมืองสงขลา: รูปแบบ, องค์ประกอบ และพัฒนาการ (พ.ศ. 2385 - 2504)

นายอนุสรณ์ กำบัง

สถาบันวิทยบริการ

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาสถาปัตยกรรมศาสตรมหาบัณฑิต

สาขาวิชาสถาปัตยกรรม ภาควิชาสถาปัตยกรรมศาสตร์

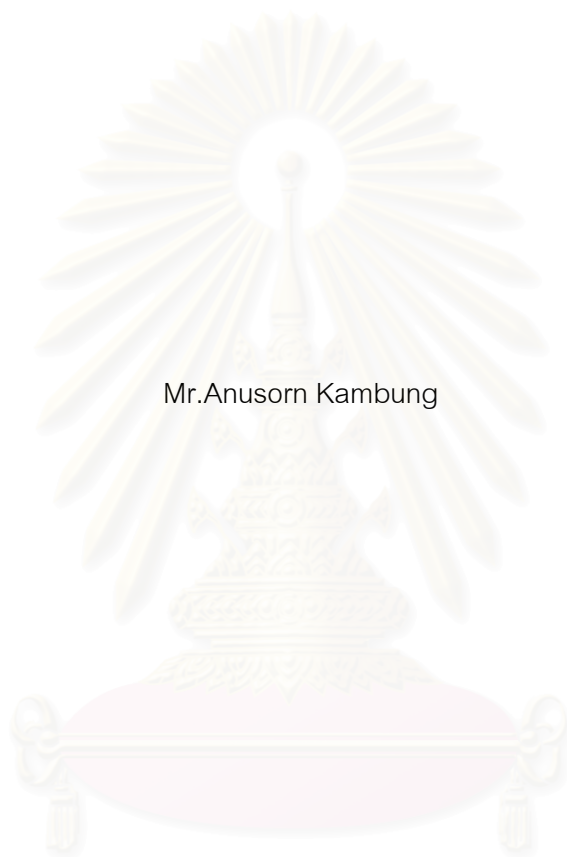
คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ปีการศึกษา 2546

ISBN 974-17-4557-5

ลิขสิทธิ์ของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

SONGKHLA'S SHOPHOUSES: CHARACTERS, ELEMENTS AND DEVELOPMENT (1842 - 1961 AD.)

Mr.Anusorn Kambung

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements
for the Degree of Master of Architecture in Architecture

Department of Architecture

Faculty of Architecture

Chulalongkorn University

Academic Year 2003

ISBN 974-17-4557-5

นายอนุสรณ์ กำบัง: ห้องแถวเมืองสงขลา: รูปแบบ, องค์ประกอบ และพัฒนาการ (พ.ศ. 2385-2504). (SONGKHLA SHOPHOUSES: CHARACTERS, ELEMENTS AND DEVELOPMENT (1842-1961 AD.)). อ.ที่ปรึกษา: ศาสตราจารย์ผู้สดี ทิพทัส, 168 หน้า. ISBN 947-17-4557-5.

การศึกษาศาปัตยกรรมห้องแถวในเมืองเก่าสงขลา บริเวณถนนนครนอก, นครใน และนางงาม ครั้งนี้ เป็นการศึกษาเพื่อทำความเข้าใจในรูปแบบ องค์ประกอบ และพัฒนาการของสถาปัตยกรรมในพื้นที่อันเนื่องมาจากเหตุปัจจัยด้านต่าง ๆ เพื่อเป็นข้อมูลพื้นฐานที่จะใช้เป็นข้อมูลเรื่องประวัติศาสตร์สถาปัตยกรรมท้องถิ่น หรือเพื่อศึกษาวิจัยในเชิงเปรียบเทียบต่อไป

จากการศึกษาในครั้งนี้ ทำให้สรุปได้ว่าอาคารพักอาศัยในเมืองเก่าสงขลา สามารถแบ่งเป็นได้เป็น 4 กลุ่มตามอิทธิพลที่แสดงออก เรียงตามลำดับช่วงเวลาของการเกิดให้เห็นได้ดังนี้

1. สถาปัตยกรรมที่ได้รับอิทธิพลรูปแบบไทย
2. สถาปัตยกรรมที่ได้รับอิทธิพลรูปแบบจีน
3. สถาปัตยกรรมที่ได้รับอิทธิพลรูปแบบชิโน-โปรตุเกส
4. สถาปัตยกรรมที่ได้รับอิทธิพลตะวันตก

เหตุปัจจัยที่ทำให้เกิดการพัฒนารูปแบบสถาปัตยกรรมเป็นรูปแบบต่าง ๆ นั้น อาจสรุปได้ดังนี้

1. การเมืองการปกครอง
2. ชาติพันธุ์และคติความเชื่อ
3. เทคนิควิธีการก่อสร้าง และวัสดุก่อสร้าง
4. ผลกระทบจากสงคราม
5. การเปลี่ยนแปลงด้านเศรษฐกิจ
6. ข้อกำหนดกฎหมายในการก่อสร้าง

สำหรับอาคารห้องแถวเมืองสงขลาทั้ง 4 กลุ่มที่ศึกษาพบนั้น มีลักษณะของการวางผังอาคารและการใช้พื้นที่ที่คล้ายคลึงกัน แต่ต่างกันที่ลักษณะทางภายนอก คือ รูปด้านอาคาร ซึ่งมีรูปแบบตามอิทธิพลไทย จีน ชิโน-โปรตุเกส และตะวันตก และเทคนิควิธีการก่อสร้างที่ทันสมัยขึ้นเป็นลำดับ ตั้งแต่การก่ออิฐฉาบปูนแบบโบราณของอาคารห้องแถวแบบไทย และจีน พัฒนาเป็นคอนกรีตเสริมเหล็กในอาคารชิโน-โปรตุเกส และแบบตะวันตก ส่งผลให้จำนวนชั้นของอาคารเพิ่มจากชั้นเดียวหรือ 2 ชั้นในระยะแรก เป็น 3 ชั้นในระยะหลัง

ภาควิชาสถาปัตยกรรมศาสตร์

สาขาวิชาสถาปัตยกรรม

ปีการศึกษา 2546

ลายมือชื่อนิสิต.....

ลายมือชื่ออาจารย์ที่ปรึกษา.....

457 42228 25: MAJOR ARCHITECTURE

KEYWORD: SHOPHOUSE/ CHARACTERS, ELEMENTS AND DEVELOPMENT/ SONGKHLA

ANUSORN KAMBUNG: SONGKHLA SHOPHOUSES: CHARACTERS, ELEMENTS AND DEVELOPMENT (1842-1961 AD.) ADVISOR: PROFESSOR PUSADEE THIPTUS, 168 pp. ISBN. 947-17-4557-5.

The study of shophouse architecture in the old city of Songkhla on Nakornnok, Nakornnai, and Nang-gnam road aimed at understanding the characters, elements, and development of the local architectures which were influenced by many factors. The findings of this study were meant to be primarily data on local historical architectures or to conduct comparative study research in the future.

The results of this study showed that the shophouses in the old city of Songkhla could be categorized into four groups according to the influences of their chronological timeframes as follows:

1. architecture influenced by the Thai style
2. architecture influenced by the Chinese style
3. architecture influenced by the Chino-Portuguese style
4. architecture influenced by the Western style

The factors that influenced the development of the architectural models can be summarized as follows:

1. politics and government
2. race and beliefs
3. techniques and materials used in construction
4. the impact of wars
5. changes in economics
6. construction acts

With the reference found from those four groups of shophouses, they were similar in the layout and the space; however, the exterior characters, which were the sideview and the construction techniques, were different. The sideviews were influenced by Thai, Chinese, Chino-Portuguese, and Western styles. Moreover, the old mason techniques were applied in Thai and Chinese style shophouses while the development of reinforced concrete techniques were applied in Chino-Portuguese and Western style shophouses. Consequently, the later constructed shophouses were three-story buildings rather than one or two-story buildings that had been previously constructed.

Department of Architecture

Field of Architecture

Academic Year 2003

Student Signature_____

Advisor Signature_____

กิตติกรรมประกาศ

การศึกษาเรื่อง ห้างแกวเมืองสงขลา: รูปแบบ, องค์ประกอบ และพัฒนาการ(พ.ศ. 2385-2504) ในครั้งนี้ สามารถดำเนินการจนสำเร็จลุล่วงไปได้ด้วยดี เนื่องมาจากความอนุเคราะห์ช่วยเหลือจากหลายฝ่าย อันเป็นประโยชน์ต่อผู้ศึกษาและการศึกษาในครั้งนี้เป็นอย่างมาก ผู้ศึกษาจึงใคร่กล่าวคำขอบพระคุณ ดังต่อไปนี้

ครอบครัว “กำบัง”

ศาสตราจารย์ผู้สืบทอด ทิพทัส

อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์

บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

คณาจารย์คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

คณาจารย์และนักศึกษา แผนกสถาปัตยกรรม สถาบันเทคโนโลยีราชมงคล วิทยาเขต

ภาคใต้ สงขลา

ชาวชุมชนเมืองเก่าสงขลา

คุณพัชรินทร์ เวียงชัย

คุณบุญรัตน์ ศิลปถาวรกุล

ผู้ศึกษาหวังเป็นอย่างยิ่งว่า วิทยานิพนธ์ฉบับนี้จะเป็นประโยชน์ในการศึกษาวิจัย เป็นข้อมูลพื้นฐานทางด้านสถาปัตยกรรม แก่ผู้สนใจในอนาคตต่อไป

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

สารบัญ

หน้า

บทคัดย่อภาษาไทย.....	ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	จ
กิตติกรรมประกาศ.....	ฉ
สารบัญ.....	ช
สารบัญภาพ.....	ญ
บทที่ 1 บทนำ	
1.1 ความเป็นมาของปัญหา.....	1
1.2 วัตถุประสงค์ของการวิจัย.....	3
1.3 ขอบเขตของการวิจัย.....	3
1.4 สมมติฐานของการวิจัย.....	4
1.5 ระเบียบวิธีวิจัย.....	4
1.6 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ.....	5
1.7 นิยามศัพท์.....	5
บทที่ 2 บ่อเกิดอารยธรรมในภาคใต้ของประเทศไทย	
2.1 มูลเหตุของการเกิดเมืองท่าในภาคใต้.....	6
2.2 ปัจจัยที่เอื้อให้ชาวจีนอพยพไปตั้งถิ่นฐานในภาคใต้.....	8
2.3 ผู้คนและวัฒนธรรมจีนในภาคใต้.....	10
2.4 วัฒนธรรมด้านสถาปัตยกรรม.....	13
2.5 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	15
บทที่ 3 ประวัติศาสตร์เมืองสงขลาอย่าง	
3.1 สภาพทางกายภาพทั่วไปของจังหวัดสงขลา.....	16
3.2 ประวัติศาสตร์เมืองสงขลา.....	18
3.3 เหตุการณ์สำคัญในประวัติศาสตร์เมืองสงขลา.....	22
3.4 โบราณสถานที่เกี่ยวเนื่องกับเจ้าเมืองสงขลา(ตระกูล ณ สงขลา).....	23
บทที่ 4 สถาปัตยกรรมห้องแถวเมืองสงขลา	
4.1 อาคารห้องแถวที่รับอิทธิพลจากสถาปัตยกรรมแบบไทย.....	32
4.1.1 ความเป็นมา.....	32
4.1.2 ลักษณะทั่วไป.....	34

สารบัญ(ต่อ)

	หน้า
4.1.3 อาคารตัวอย่าง.....	35
4.2 อาคารห้องแถวที่รับอิทธิพลจากสถาปัตยกรรมแบบจีน.....	37
4.2.1 ความเป็นมา.....	37
4.2.2 ลักษณะทั่วไป.....	38
4.2.3 อาคารตัวอย่าง.....	40
4.3 อาคารห้องแถวที่รับอิทธิพลจากสถาปัตยกรรมชิโน-โปรตุกีส.....	52
4.3.1 ความเป็นมา.....	52
4.3.2 ลักษณะทั่วไป.....	56
4.3.3 อาคารตัวอย่าง.....	61
4.4 อาคารห้องแถวที่รับอิทธิพลจากสถาปัตยกรรมตะวันตก.....	68
4.4.1 ความเป็นมา.....	68
4.4.2 ลักษณะทั่วไป.....	69
4.4.3 อาคารตัวอย่าง.....	73
บทที่ 5 รูปแบบและองค์ประกอบสถาปัตยกรรมห้องแถวเมืองสงขลา	
5.1 ส่วนประกอบสถาปัตยกรรม.....	80
5.1.1 ฐานราก.....	80
5.1.2 พื้น.....	80
5.1.3 เสา.....	83
5.1.3 ผนัง.....	86
5.1.5 บันได.....	87
5.1.6 สันหลังคา.....	88
5.1.7 เครื่องมุง.....	92
5.1.8 หน้าจั่ว.....	93
5.1.9 ชายคา.....	96
5.1.10 ช่องเปิด.....	97
5.1.10.1 ประตู.....	97
5.1.10.2 หน้าต่าง.....	102

สารบัญ(ต่อ)

หน้า

5.1.10.3 ซ่องลม.....	107
5.2 รูปแบบสถาปัตยกรรมเมืองสงขลา.....	108
5.2.1 ผังพื้น.....	108
5.2.2 รูปด้านอาคาร.....	109
5.2.3 รูปตัดอาคาร.....	111
บทที่ 6 บทสรุปและข้อเสนอแนะ	
6.1 พัฒนาการของสถาปัตยกรรมห้องแถวเมืองสงขลา.....	118
6.1.1 อาคารห้องแถวที่รับอิทธิพลจากสถาปัตยกรรมแบบไทย.....	119
6.1.2 อาคารห้องแถวที่รับอิทธิพลจากสถาปัตยกรรมแบบจีน.....	120
6.1.3 อาคารห้องแถวที่รับอิทธิพลจากสถาปัตยกรรมชิโน-โปรตุกีส.....	120
6.1.4 อาคารห้องแถวที่รับอิทธิพลจากสถาปัตยกรรมตะวันตก.....	121
6.2 เหตุปัจจัยของพัฒนาการสถาปัตยกรรมห้องแถวเมืองสงขลา.....	122
6.3 การวิเคราะห์สถาปัตยกรรมห้องแถวเมืองสงขลา.....	128
6.4 ความเชื่อที่ส่งผลต่อสถาปัตยกรรมห้องแถวเมืองสงขลา.....	130
6.5 ข้อเสนอแนะจากการศึกษา.....	132
บรรณานุกรม.....	134
ภาคผนวก	
ภาคผนวก ก	
เทศบัญญัติ ของเทศบาลเมืองสงขลา เรื่องควบคุมการก่อสร้าง พ.ศ. 2496...135	
ภาคผนวก ข	
สถาปัตยกรรมและความเชื่อของชาวจีนทางตอนใต้ของประเทศจีน.....141	
ภาคผนวก ค	
อาคารห้องแถวในเมืองยอร์ชทาวน์ รัฐปีนัง มาเลเซีย.....150	
ประวัติผู้เขียนวิทยานิพนธ์.....	168

สารบัญภาพ

ภาพที่	หน้า
1	แผนที่แสดงฤดูกาลของลมมรสุมที่พัดผ่านคาบสมุทรมลายู.....6
2	แผนที่แสดงเส้นทางเดินเรือ.....7
3	แสดงภาพจิตรกรรมฝาผนังที่วัดมัชฌิมาวาส จังหวัดสงขลา แสดงภาพเรือสำเภาจีนที่เข้ามาค้าขาย.....10
4	อาคารห้องแถวในจังหวัดภูเก็ต.....13
5	แผนที่จังหวัดสงขลา.....18
6	ผังเมืองโบราณสงขลาบ่อทราย.....22
7	ศาลหลักเมืองสงขลาซึ่งสร้างพร้อมกับการย้ายเมืองมาสู่ผังบ่อทรายในปัจจุบันเมื่อ พ.ศ. 2385.....23
8	เจดีย์บนยอดเขาตังกวน.....26
9	ศาลากลางจังหวัดหลังเก่า ปัจจุบันคือพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ สงขลา.....27
10	กำแพงเมืองสงขลาส่วนที่เหลืออยู่ในปัจจุบัน.....28
11	แสดงผังบริเวณพื้นที่ศึกษา.....31
12	ลักษณะโดยทั่วไปในบริเวณพื้นที่ศึกษา.....31
13	ประตูเมืองสงขลาใหม่ที่สร้างเลียนแบบของเดิม บริเวณถนนนครนอกและนครในบรรจบกัน.....32
14	ลักษณะอาคารห้องแถวแบบไทยที่พบบริเวณถนนนครนอก เมืองสงขลา.....34
15	อาคารเลขที่ 113-115 ถนนนครนอก.....35
16	ผังพื้นที่อาคารเลขที่ 113-115 ถนนนครนอก.....36
17	รูปตัดตามขวาง อาคารเลขที่ 113-115 ถนนนครนอก.....36
18	ภาพจิตรกรรมฝาผนังที่วัดมัชฌิมาวาส จังหวัดสงขลา สมัยรัชกาลที่ 4 แสดงภาพเกี่ยวกับการเข้ามาของคนจีนสู่สงขลาโดยเรือสำเภา.....37
19	ภาพจักรพรรดิคังซี หย่งเจิ้ง และเจียนหลง แห่งราชวงศ์ชิงตามลำดับ.....38
20	ภาพแสดงบ้านจีนในหลังคารูปแบบต่างๆ ซึ่งส่วนมากที่พบในสงขลาจะมีทรงหลังคาคล้ายแบบที่ 4 (ล่างสุดขวามือ).....39
21	อาคารห้องแถวรูปแบบจีนบริเวณถนนนครนอก.....39
22	ด้านหน้าของอาคารบริเวณถนนนครใน.....40

สารบัญภาพ(ต่อ)

ภาพที่	หน้า
23 ผังพื้นที่อาคารเลขที่ 163 ถนนนครใน.....	40
24 รูปตัดอาคารเลขที่ 163 ถนนนครใน.....	41
25 เรือนนอนด้านหลังบ้าน.....	41
26 แสดงโครงสร้างหลังคาอาคารเลขที่ 163 ถนนนครใน.....	42
27 พื้นภายในอาคารทำจากกระเบื้องหน้าวัว.....	42
28 ประตูภายในบ้านเลขที่ 163 ถนนนครใน.....	43
29 แทนนุชาบรรพบุรุษบริเวณโถงหน้าบ้าน.....	43
30 บันไดทางขึ้นเรือนตามหลังบ้าน.....	44
31 ผู้อยู่อาศัยในบ้านเลขที่ 163 ปัจจุบัน.....	44
32 ด้านหน้าอาคารเลขที่ 2 ถนนนครใน.....	45
33 ผังพื้นที่อาคารเลขที่ 2 ถนนนครใน.....	45
34 รูปตัดตามยาวอาคารเลขที่ 2 ถนนนครใน.....	46
35 รูปด้านข้างอาคารเลขที่ 2 ถนนนครใน.....	46
36 ภายในอาคารเลขที่ 2 ถนนนครใน ซึ่งใช้เป็นพื้นที่ขายอาหาร.....	47
37 บริเวณลานโล่งกลางอาคารเลขที่ 2 ถนนนครใน.....	47
38 บันไดภายในอาคารเลขที่ 2 ถนนนครใน.....	48
39 มุมมองจากหัวถนน อาคารเลขที่ 2 ถนนนครใน.....	48
40 อาคารเลขที่ 94 ถนนนครใน.....	49
41 รูปด้านหน้าอาคารเลขที่ 94 ถนนนครใน.....	49
42 ผังพื้นที่อาคารเลขที่ 94 ถนนนครใน.....	50
43 รูปตัดตามยาวอาคารเลขที่ 94 ถนนนครใน.....	51
44 รูปด้านข้างอาคารเลขที่ 94 ถนนนครใน.....	51
45 สถาปัตยกรรมชิโน-โปรตุกีส ในมาเก๊า.....	52
46 รูปปั้นกัปตัน Francis Light ชาวอังกฤษ.....	53
47 อาคารแบบชิโน-โปรตุกีส ถนนนครนอก.....	54
48 อาคารห้องแถวในเมืองป็นัง.....	56
49 อาคารจวนที่พักรองเจ้าเมืองสงขลาเดิม ปัจจุบันคือพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติสงขลา.....	57

สารบัญภาพ(ต่อ)

ภาพที่	หน้า
50	แสดงวัสดุปูพื้นภายในอาคารที่เมืองสงขลา.....58
51	อาคารห้องแถวแบบชิโน-โปรตุกีส บนถนนนครนอก.....59
52	อาคารรูปแบบชิโน-โปรตุกีส ถนนนครนอก เมืองสงขลา.....60
53	อาคารเลขที่ 185 ถนนนครนอก.....61
54	ผังพื้นของอาคารเลขที่ 185 ถนนนครนอก.....61
55	ผังหลังคาอาคารเลขที่ 185 ถนนนครนอก.....62
56	รูปตัดตามยาวอาคารเลขที่ 185 ถนนนครนอก.....62
57	รูปด้านหน้าอาคารเลขที่ 185 ถนนนครนอก.....63
58	รูปด้านข้างอาคารเลขที่ 185 ถนนนครนอก.....63
59	อาคารเลขที่ 95-97 ถนนนครนอก.....64
60	ผังพื้นอาคารเลขที่ 95-97 ถนนนครนอก.....64
61	ผังหลังคาอาคารเลขที่ 95-97 ถนนนครนอก.....65
62	รูปตัดตามยาวอาคารเลขที่ 95-97 ถนนนครนอก.....65
63	รูปด้านหน้าอาคารเลขที่ 95-97 ถนนนครนอก.....66
64	แบบขยายหน้าต่างอาคารเลขที่ 95-97 ถนนนครนอก.....66
65	แบบขยายประตูด้านหน้าอาคารเลขที่ 95-97 ถนนนครนอก.....67
66	แบบขยายประตูอาคารเลขที่ 95-97 ถนนนครนอก.....67
67	อาคารแบบ Art Deco ในเมืองยอร์ชทาวน์ ปีนัง.....68
68	ซ้ายมือแสดงอาคารที่รับอิทธิพล Art Deco ในปีนัง และขวามือเป็นอาคารในสงขลา.....69
69	ซ้ายมือแสดงอาคารในเมืองยอร์ชทาวน์ รัฐปีนัง เปรียบเทียบกับอาคารในเมืองสงขลาทางขวามือ.....70
70	ด้านหน้าอาคารแบบ Art Deco ถนนนครใน.....71
71	ด้านหน้าอาคารแบบ Art Deco ถนนนครนอก.....71
72	สภาพห้องแถวบริเวณถนนนครในที่มีการดัดแปลงเพื่อประกอบธุรกิจโรงแรม.....72
73	อาคารที่ได้รับความเสียหายจากสงคราม.....72
74	รูปด้านหน้าและรูปด้านข้างอาคารแบบตะวันตก ถนนนางงาม.....73
75	ผังพื้นของอาคารแบบตะวันตก ถนนนางงาม.....74

สารบัญญภาพ(ต่อ)

ภาพที่	หน้า
76 รูปตัดอาคารแบบตะวันตก ถนนนางงาม.....	75
77 ด้านหน้าอาคารแบบตะวันตก ถนนนางงาม.....	75
78 กระเบื้องหน้าจั่วที่ใช้ปูพื้นอาคารแบบตะวันตก ถนนนางงาม.....	76
79 รวบรวมเบียงไม้ฉลุลาย.....	76
80 หลังคากระเบื้องดินเผา.....	77
81 โครงหลังคารับกระเบื้องดินเผา อาคารแบบตะวันตก ถนนนางงาม.....	77
82 หน้าต่างของอาคารแบบตะวันตก ถนนนางงาม แสดงอิทธิพลตะวันตก.....	78
83 อิฐหน้าจั่วรูปโค้งใช้ก่อรอบน้ำภายในอาคารแบบตะวันตก ถนนนางงาม.....	78
84 รางระบายน้ำจากภายในอาคารแบบตะวันตก ถนนนางงาม.....	79
85 ผนังของอาคารแบบตะวันตก ถนนนางงาม.....	79
86 แสดงพื้นภายในอาคารห้องแถวเมืองสงขลาที่ปูด้วยกระเบื้องหน้าจั่วรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัส.....	81
87 กระเบื้องปูพื้นอาคารที่ปูสลับแนว.....	81
88 แสดงพื้นไม้ชั้นบนและการรับน้ำหนักโดยคานไม้.....	82
89 แสดงการก่ออิฐขึ้นเป็นเสารับน้ำหนัก.....	84
90 แสดงการตกแต่งบริเวณหัวเสา.....	85
91 แสดงการวางอิฐเพื่อใช้ก่อเป็นผนัง.....	86
92 รูปแบบต่างๆของบันไดภายนอกอาคาร.....	88
93 สันหลังคาที่มีลักษณะแอ่นตรงกลาง แล้วขีดขึ้นที่ปลายทั้งสอง.....	89
94 สันหลังคาที่มีลักษณะเป็นเส้นตรงขนานไปกับอาคาร.....	89
95 การตกแต่งบริเวณสันหลังคา.....	91
96 รายละเอียดดลวดลายที่ใช้ตกแต่งบริเวณสันหลังคา.....	91
97 วัสดุคุมทั้ง 4 แบบ.....	93
98 จัวยอดเหลี่ยม.....	94
99 จัวยอดโค้ง หรือยอดมน.....	94
100 จัวยอดแหลม.....	95
101 ริมชายคาอาคาร.....	96
102 การเขียนสีลวดลายตกแต่งชายคา.....	97

สารบัญภาพ(ต่อ)

ภาพที่	หน้า
103 ประตูด้านหน้าและประตูด้านข้างอาคาร.....	99
104 ประตูภายในอาคาร.....	100
105 แสดงลวดลายตกแต่งบานประตู พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติสงขลา.....	102
106 แสดงช่องระบายอากาศแบบต่างๆ.....	104
107 แสดงหน้าต่างบานเปิดคู่.....	105
108 แสดงหน้าต่างที่มีการตกแต่งด้วยกรอบไม้ครึ่งวงกลมเหนือกรอบบาน.....	106
109 ช่องลมกระเบื้องปูลุเคลือบ ลวดลายต่างๆ.....	107
110 ช่องลมไม้ฉลุในอาคารรูปแบบตะวันตก.....	108
111 แสดงการใช้พื้นที่ในอาคารห้องแถวเมืองสงขลา.....	109
112 แสดงช่องเปิดของอาคารในรูปด้านของห้องแถวแบบต่างๆ เพื่อให้เกิดการไหลเวียนของอากาศ.....	110
113 รูปด้านข้างของอาคารที่อยู่ริมสุดของถนน สามารถมีช่องเปิดได้.....	111
114 การไหลของอากาศในอาคารห้องแถวที่ได้รับอิทธิพลรูปแบบจีน, ชิโน-โปรตุกีส และแบบตะวันตก เมืองสงขลา.....	112
115 แสดงลักษณะผังเมืองสงขลา และการวางแนวอาคาร.....	113
116 ผังพื้นอาคารเลขที่ 94 ถนนนครใน.....	114
117 ด้านหน้าอาคารชั้นเดียว เลขที่ 168 ถนนนครใน.....	115
118 ผังพื้นอาคารชั้นเดียว เลขที่ 168 ถนนนครใน.....	115
119 ด้านหน้าอาคารเลขที่ 2 ถนนนครใน.....	116
120 แสดงการจัดพื้นที่ใช้สอยของอาคารเลขที่ 2 ถนนนครใน.....	116
121 บันไดขึ้นเล่าเต็ง.....	117
122 สภาพโดยทั่วไปของถนนนครใน เมืองสงขลา สมัยรัชกาลที่ 5.....	118
123 แสดงสถาปัตยกรรมรูปแบบจีนที่ปรากฏบนจิตรกรรมฝาผนังอุโบสถวัดมณีมาวาส เมืองสงขลา.....	123
124 ลวดลายปูนปั้นเป็นผลท้อที่ผนังด้านข้างอาคาร.....	124
125 การใช้อิฐเป็นวัสดุก่อสร้าง นำมาก่อสลับนวตั่งและแนวนอน เพื่อเป็นเสาหรือผนังรับน้ำหนัก.....	125

สารบัญภาพ(ต่อ)

ภาพที่	หน้า
126 อาคารในตัวเมืองสงขลาปัจจุบัน.....	126
127 อาคารที่ได้รับผลกระทบจากสงคราม ขาดการดูแลรักษา.....	127
128 สภาพปัจจุบันของอาคารแบบเก่าและใหม่ในถนนนครใน เมืองสงขลา.....	128
129 สวนกลางบ้านที่เป็นบริเวณซักล้าง คร้ว และพื้นที่เอนกประสงค์ มีการเปิดช่องเพื่อให้แสงสว่าง ส่องเข้าสู่ตัวบ้าน.....	129

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความเป็นมาของปัญหา

เมืองสงขลาถือได้ว่าเป็นเมืองเก่าแก่แห่งหนึ่งในปักษ์ใต้ อันเนื่องมาจากสภาพทางภูมิศาสตร์ที่เลือกอันวยต่อการเป็นเมืองค้าขาย ซึ่งตั้งอยู่บริเวณหัวแหลมที่เป็นทางเข้าออกที่เชื่อมต่อระหว่างทะเลหลวงทางอ่าวไทยกับทะเลสาบสงขลา ลักษณะที่สำคัญอีกประการหนึ่งคือมีภูเขาเป็นแนวรายล้อมบริเวณที่ตั้งชุมชน สงขลาจึงประกอบไปด้วยภูเขา ทะเล ทะเลสาบ ชายหาดที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัว

จากจุดเริ่มต้นของการเป็นเมืองทางการค้าของสงขลา ทำให้เกิดพัฒนาการด้านต่างๆในเมืองสงขลา นับตั้งแต่การตั้งบ้านเรือน ร้านค้า ในรูปแบบต่างๆของประชาชน ทั้งชาวจีน ชาวไทย และชาวไทยมุสลิม ทำให้ชุมชนเมืองสงขลาที่มีความหลากหลายทางสังคม เต็มไปด้วยเรื่องราวของวิถีชีวิต ประเพณีและวัฒนธรรมของชุมชนที่น่าสนใจ เรื่องราวของชีวิต รูปแบบสถาปัตยกรรม และศิลปวัฒนธรรมของความเป็นสงขลาในอดีตยังคงปรากฏให้เห็นได้ในย่านเมืองเก่าสงขลา(ตำบลบ่อยางในปัจจุบัน) บริเวณถนนนครนอก นครใน โดยเฉพาะรูปแบบสถาปัตยกรรมห้องแถวสำหรับอยู่อาศัยและค้าขายที่มีเอกลักษณ์โดดเด่นเฉพาะตัว

พื้นที่ชุมชนบริเวณถนนนครนอก-นครในนั้น เดิมเป็นจุดศูนย์รวมของประชาชนมาตั้งแต่สมัยเริ่มแรกที่สร้างเมืองสงขลา เป็นถนนที่เต็มไปด้วยร้านค้านานาชนิด คือตลาดแหล่งจับจ่ายใช้สอยของชาวเมืองสงขลา รวมถึงบ้านพักอาศัยอีกบางส่วนด้วย มีความคึกคักของผู้คนและกิจกรรมต่างๆเสมอมา เมื่อคราวที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าทรงเสด็จประพาสสมณชลปักษ์ได้ เมื่อ พ.ศ. 2432 ก็เสด็จประพาสตลาดเมืองสงขลาในบริเวณถนนนครนอก-นครในนี้

จนกระทั่งปัจจุบันนี้ แม้สภาพของอาคารสิ่งปลูกสร้างในชุมชนจะเริ่มทรุดโทรม หรือมีรูปแบบสถาปัตยกรรมใหม่ๆเกิดขึ้นมากมาย เรายังพบเห็นสถาปัตยกรรมในรูปแบบเดิมเป็นส่วนมาก ด้วยวัสดุก่อสร้างที่คงทนถาวรมาเป็นร้อยปี ชุมชนเมืองเก่าสงขลา(ถนนนครนอก นครใน) จึงยังคงสภาพของความเป็นเมืองสงขลาเมื่อครั้งอดีตไว้อย่างชัดเจน จวนที่พักของพระยาสุนทรานุรักษ์ รองเจ้าเมืองสงขลาเดิมก็ถูกปรับปรุงสภาพทางกายภาพใหม่ เพื่อเปลี่ยนเป็นพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ จังหวัดสงขลา โดยสมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ มหามกุฏราชกุมาร ทรงเสด็จพระราชดำเนินไปทำพิธีเปิดเมื่อปี พ.ศ. 2520 จากลักษณะทางกายภาพที่เป็นเอกลักษณ์ของรูปแบบสถาปัตยกรรมที่เราสามารถสังเกตเห็นได้ ประชาชนในชุมชนก็ยังคงดำเนินชีวิตอยู่

ท่ามกลางลักษณะทางกายภาพดังกล่าว แม้ว่าความเจริญในด้านต่างๆของสังคมในปัจจุบันจะแผ่ขยายไปทั่วพื้นที่แล้วก็ตาม

สถาปัตยกรรม เป็นมรดกวัฒนธรรมอันเป็นผลงานของมนุษย์ที่สำคัญประการหนึ่งที่สามารถแสดงให้เห็นถึงความรู้ ความสามารถ และวิถีชีวิตของมนุษย์ผู้เป็นเจ้าของผลงานนั้นๆ ทั้งนี้เพราะสถาปัตยกรรมเป็นศิลปกรรมประเภทหนึ่งที่มีมนุษย์สร้างขึ้น เพื่อตอบสนองทั้งความต้องการทางและจิตใจ เป็นสิ่งศิลปะที่รวบรวมเอาสาระสำคัญของชีวิตไว้อย่างรอบด้าน ดังคำกล่าวของ มล.ประทีป มาลากุล(2530: 2) ที่ว่า “สถาปัตยกรรมเป็นบันทึกความวิวัฒนาการอันต่อเนื่องของมนุษยชาติไว้เป็นลำดับด้วยดี และยังเป็นเครื่องแสดงถึงภาวะของจิตใจ และบุคลิกลักษณะอันแท้จริงของชนชาตินั้นๆให้เห็นได้อย่างใกล้ชิดที่สุด และอาจเห็นลึกซึ้งลงไปถึงสติปัญญาความสามารถของชนชาตินั้นๆด้วย” สิ่งที่ปรากฏอยู่ในสถาปัตยกรรมจึงเป็นสิ่งที่แสดงถึงความจริงของชีวิตมนุษย์ ที่ไม่เพียงแต่จะชี้ให้เห็นถึงคุณลักษณะด้านเทคนิควิธีก่อสร้าง ประโยชน์ใช้สอย หรือรูปทรง โครงสร้างเท่านั้น หากยังแสดงให้เห็นถึงวิถีชีวิตของมนุษย์ในแง่ของอารยธรรม วัฒนธรรม และเนื้อหาของสังคมอีกด้วย

อำเภอเมืองสงขลา เป็นแหล่งหนึ่งในภาคใต้ของประเทศไทยที่มีกลุ่มชนต่างเชื้อชาติอาศัยอยู่รวมกันหลายกลุ่ม โดยเฉพาะกลุ่มชาวจีนนั้น ได้อพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานในบริเวณดังกล่าว ตั้งแต่สมัยอยุธยาตอนปลาย และกลายเป็นกลุ่มชนกลุ่มใหญ่อีกกลุ่มหนึ่งในเมืองสงขลาในระยะต่อมาจนถึงปัจจุบัน(สงบ ส่งเมือง, 2523: 184-185)

ชาวจีนในเมืองสงขลา นับเป็นกลุ่มชนกลุ่มหนึ่งที่มีวิถีชีวิตและลักษณะทางวัฒนธรรมต่างไปจากชนกลุ่มอื่นๆที่ได้มีโอกาสเข้ามา มีบทบาททั้งในทางการเมือง การปกครอง และเศรษฐกิจเป็นอย่างมาก โดยเฉพาะในทางการเมืองนั้น ชาวจีนมีโอกาสได้รับการแต่งตั้งให้เป็นผู้ปกครองเมืองสงขลา มาตั้งแต่สมัยกรุงธนบุรี การมีอำนาจทางการเมืองของชาวจีนในเมืองสงขลา ดังกล่าว จึงส่งผลกระทบต่อทางด้านอื่นๆของชาวจีนมากขึ้น “ทำให้ชาวจีนอพยพเข้ามาค้าขาย ตั้งหลักแหล่งในเมืองสงขลาเพิ่มขึ้นเป็นจำนวนมากอย่างต่อเนื่อง จนทำให้เกิดเป็นชุมชนชาวจีนขึ้น”(วิบูลย์ ลี้สุวรรณ, 2525: 337)

การเข้ามาตั้งหลักแหล่งของชาวจีนในเมืองสงขลา นอกจากจะมีบทบาททางการเมืองการปกครองและเศรษฐกิจแล้ว คนจีนยังมีความยึดมั่นในขนบธรรมเนียมประเพณีของตนอย่างเหนียวแน่นอีกด้วย ทั้งนี้เพราะชาติจีนมีประวัติศาสตร์ที่ยาวนาน มีวัฒนธรรมที่เจริญก้าวหน้า และพัฒนาเป็นรูปแบบของตนเอง ดังที่มานพ ถนอมศรี(2530: 59) ได้ให้ทรรศนะไว้ว่า “คนจีน เป็นชนชาติที่ฝังใจในอดีต และยึดมั่นวัฒนธรรมของตนเองอย่างเคร่งครัด ไม่ว่าจะไปอยู่ที่ใด ก็ยังคง

ดำเนินชีวิตตามแบบอย่างของชนชาติตนตลอดมา ศิลปวัฒนธรรมจีนจึงกระจายกว้างไปทุกถิ่นที่ คนจีนอพยพไปตั้งรกรากอยู่”

สถาปัตยกรรมเป็นสิ่งที่วิวัฒนาการและมีการเปลี่ยนแปลงได้เรื่อยไป ทั้งในด้านแนวความคิดในการออกแบบ วัสดุก่อสร้าง และวิธีการก่อสร้างใหม่ๆ ตลอดจนวิถีทางดำรงชีวิตที่เปลี่ยนแปลงไปตามความเจริญหรือลักษณะสังคม ดังนั้นจึงเป็นเหตุให้งานสถาปัตยกรรมมีลักษณะที่เปลี่ยนแปลงแตกต่างกันไปตามกาลเวลาและสถานที่ นอกจากนั้นงานสถาปัตยกรรมในยุคสมัยเดียวกัน หรือแม้แต่ในท้องถิ่นเดียวกันก็อาจมีลักษณะหรือมีแนวความคิดในการออกแบบที่แตกต่างกันออกไป ขึ้นอยู่กับจุดประสงค์ในการออกแบบของอาคารแต่ละประเภท(มุสดีทิพทัส, 2530)

ท่ามกลางกระแสการพัฒนาบ้านเมืองในปัจจุบัน รูปแบบของสถาปัตยกรรมจำต้องพัฒนาเป็นเงาตามตัวไปด้วย เพื่อให้ทันกับกระแสโลก ก่อให้เกิดรูปแบบสถาปัตยกรรมแบบใหม่เพื่อตอบสนองชีวิตประจำวันขึ้นมากมาย แต่หากเราพิจารณาดูแล้ว อาจพบว่าสถาปัตยกรรมสงขลาในพื้นที่ศึกษา อันเป็นรากวัฒนธรรมเดิมของเมืองสงขลา ยังคงตอบสนองการอยู่อาศัยของมนุษย์ตลอดมา การศึกษาทำความเข้าใจในพัฒนาการของสถาปัตยกรรมที่เดินทางผ่านกาลเวลามานับร้อยปีจึงนับเป็นเรื่องน่าสนใจและสำคัญอย่างยิ่งก่อนที่สถาปัตยกรรมและชุมชนแห่งนี้จะเริ่มผุพังกร่อนสลายไปตามกาลเวลา

1.2 วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1.2.1 ศึกษาความเป็นมาของสถาปัตยกรรมห้องแถวเมืองสงขลา

1.2.2 ศึกษาและวิเคราะห์รูปแบบสถาปัตยกรรม และองค์ประกอบสถาปัตยกรรมที่พบในเขตเมืองสงขลาเก่า (บริเวณถนนนครนอก-นครใน และถนนนางงาม) ที่คงเหลืออยู่

1.2.3 ศึกษาอิทธิพลต่างๆ ที่ส่งผลต่อรูปแบบ และองค์ประกอบสถาปัตยกรรมห้องแถวเมืองสงขลา

1.2.4 หาข้อสรุปในพัฒนาการงานสถาปัตยกรรมบริเวณเมืองเก่าสงขลา และปัจจัยที่เกี่ยวข้องในช่วง พ.ศ. 2385 ถึง พ.ศ. 2504

1.3 ขอบเขตของการวิจัย

1.3.1 ศึกษางานสถาปัตยกรรมห้องแถวเมืองสงขลาในช่วงปี พ.ศ. 2385 ถึง พ.ศ. 2504 โดยมุ่งประเด็นไปที่การลำดับความเป็นมาของข้อมูลอันเกี่ยวกับประวัติศาสตร์สถาปัตยกรรม สังคม วัฒนธรรม ประเพณีและความเชื่อที่เกี่ยวข้องกับสถาปัตยกรรมห้องแถวเมืองสงขลาในช่วงเวลาดังกล่าว

1.3.2 รูปแบบสถาปัตยกรรมที่ยังคงปรากฏให้เห็นในปัจจุบันในบริเวณถนนนครนอก-นครใน ถนนนางงาม อำเภอเมืองสงขลาทั้งทางด้านกายภาพ

1.3.3 งานสถาปัตยกรรมที่ทำการศึกษานั้นเฉพาะที่ปรากฏในพื้นที่ศึกษาอันประกอบไปด้วย อาคารพักอาศัยซึ่งรวมถึงอาคารพักอาศัยกึ่งพาณิชยกรรมด้วย

1.4 ระเบียบวิธีวิจัย

ในการศึกษาวิจัยในครั้งนี้ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ(qualitative research) มุ่งที่จะศึกษาทั้งทางด้านกายภาพของชุมชนและตัวอาคาร รวมถึงข้อมูลทางด้านสังคมและวัฒนธรรมของชุมชน โดยเรียงลำดับกระบวนการวิจัยดังนี้

1.4.1 ศึกษาข้อมูลเบื้องต้นซึ่งเป็นข้อมูลทางด้านเอกสาร ศึกษาประวัติศาสตร์ความเป็นมา การตั้งถิ่นฐานชุมชนในบริเวณเมืองสงขลา ทั้งจากตำราวิชาการ วิทยานิพนธ์และวารสารบทความอื่นๆ รวมถึงสื่ออื่นๆที่มีความเกี่ยวข้อง

1.4.2 ข้อมูลปฐมภูมิจากการสัมภาษณ์ กลุ่มประชาชนที่อยู่อาศัยและประกอบอาชีพในชุมชนปัจจุบัน

1.4.3 ข้อมูลจากการสำรวจกายภาพภาคสนามในสถานที่จริง ร่วมกับภาพถ่าย และแผนที่จากหน่วยงานราชการที่เชื่อถือได้ เป็นการสำรวจภาพรวมในลักษณะ visual survey และมีการเขียนแผนผังประกอบ

1.4.4 รวบรวมข้อมูลและจัดแบ่งหมวดหมู่ออกเป็นข้อมูลทางด้านกายภาพที่ได้จากการสำรวจภาคสนาม ข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ และข้อมูลที่ได้จากเอกสารต่างๆ

1.4.5 วิเคราะห์ข้อมูล โดยประเมินผลจากข้อมูลทั้งหมดที่ได้ศึกษารวบรวมมา ดังนี้

1.4.5.1 วิเคราะห์รูปแบบสถาปัตยกรรม ลักษณะทางกายภาพ วัสดุก่อสร้าง เทคนิคการก่อสร้างของสถาปัตยกรรมห้องแถวเมืองสงขลา

1.4.5.2 วิเคราะห์องค์ประกอบของสถาปัตยกรรมห้องแถวเมืองสงขลา

1.4.5.3 วิเคราะห์ความสัมพันธ์ของข้อมูลในกลุ่มที่เกี่ยวข้องกับสังคม วัฒนธรรม และอิทธิพลจากชาติต่างๆที่ส่งผลมาสู่สถาปัตยกรรม

1.4.6 จัดแบ่งกลุ่มสถาปัตยกรรมห้องแถวจากการวิเคราะห์ข้อมูลข้างต้น และวิเคราะห์พัฒนาการของสถาปัตยกรรมห้องแถวเมืองสงขลา ในช่วงเวลา พ.ศ. 2385 ถึง พ.ศ. 2504

1.4.7 สรุปผลการวิเคราะห์ข้อมูลและข้อเสนอแนะ

1.4.8 จัดทำรายงานการวิจัยเพื่อนำเสนอและเผยแพร่ต่อไป

1.5 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1.5.1 เข้าใจพัฒนาการของสถาปัตยกรรมเมืองสงขลาอันเป็นผลมาจากปัจจัยแวดล้อมด้านต่างๆ

1.5.2 เกิดความรู้ความเข้าใจในรูปแบบสถาปัตยกรรม และองค์ประกอบห้องแถวในเมืองสงขลาที่ได้รับอิทธิพลจากแหล่งต่างๆ

1.5.3 สามารถใช้เป็นข้อมูลพื้นฐานในการอนุรักษ์สถาปัตยกรรมห้องแถวสงขลา

1.5.4 สามารถนำแนวคิดในการสร้างสถาปัตยกรรมสำหรับชุมชนเมืองเก่าสงขลามาใช้ในอนาคต

1.6 นิยามศัพท์

ความหมายของคำที่ใช้ในวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ มีคำที่ผู้วิจัยใช้ และขยายขอบเขตความหมายขึ้น ได้แก่

รูปแบบสถาปัตยกรรม หมายถึง

ผังพื้น

รูปด้านอาคาร

รูปตัดอาคาร

หลังคา

ส่วนละเอียดสถาปัตยกรรมอื่นๆ เช่น ช่องเปิด ลวดลายประดับอาคาร ฯลฯ

ส่วนประกอบสถาปัตยกรรม หมายถึง

พื้น

ผนัง

หลังคา

เสา

บันได

ฐานราก

ประตู

หน้าต่าง

ช่องระบายอากาศ

บทที่ 2 อารยธรรมในภาคใต้ของประเทศไทย

2.1 มูลเหตุของการเกิดเมืองท่าในภาคใต้

ภาคใต้ของประเทศไทยเป็นบริเวณที่มีความสำคัญมาแต่อดีต เนื่องจากตั้งอยู่บนคาบสมุทรลพบุรี อันเป็นดินแดนที่อุดมสมบูรณ์ และอยู่ระหว่างแหล่งอารยธรรมเก่าแก่ของตะวันออกทั้ง 2 ด้าน คือจีนทางตะวันออก และอินเดียทางตะวันตก มีเหตุผลอยู่หลายประการที่ทำให้ภูมิภาคในเขตแถบนี้เป็นที่รู้จักของนักเดินเรือ พ่อค้า และนักแสวงโชคชาวจีน และแขกมัวร์ (อินเดีย เปอร์เซีย) จนเกิดการกระจายและผสมผสานกันจนตกผลึกเป็นวัฒนธรรมพื้นฐานของท้องถิ่นในแถบนี้มาเป็นเวลานาน

ศาสตราจารย์ ดร.ประเสริฐ วิทยารัฐ กล่าวถึงลักษณะการเดินทางระหว่างอินเดียบอกกับจีนในสมัยโบราณว่าถูกจำกัดโดยสภาพภูมิศาสตร์และเทคโนโลยีที่มีอยู่ในสมัยนั้น เป็นปัจจัยให้คาบสมุทรลพบุรีตอนกลางมีความสำคัญขึ้น(อ้างถึงในสุทธีวงศ์ พงศ์ไพบูลย์และคณะ, 2544: 16-17) อย่างน้อย 3 ประการ คือ

2.1.1 ฤดูกาลเดินเรือ ซึ่งต้องอาศัยทิศทางและกำลังจากลมมรสุมตะวันตกเฉียงใต้เพื่อเดินทางจากอินเดียบอกไปยังจีน และอาศัยลมมรสุมตะวันออกเฉียงเหนือเดินทางจากจีนไปยังอินเดีย เรือของทั้งสองชาติจึงไม่มีโอกาสพบกันกลางทางในรอบปี ตามวงจรของสภาพภูมิศาสตร์ จึงจำเป็นต้องมีสถานีเพื่อแลกเปลี่ยนสินค้าแบบถาวรขึ้นบนคาบสมุทรลพบุรี เพื่ออยู่พบปะกัน แล้วจึงก็ต่างอาศัยลมที่เปลี่ยนทิศเดินทางกลับ ทำให้สามารถค้าขายกันได้รอบปีละครั้ง ไม่ต้องรอ 2 ปีต่อครั้ง

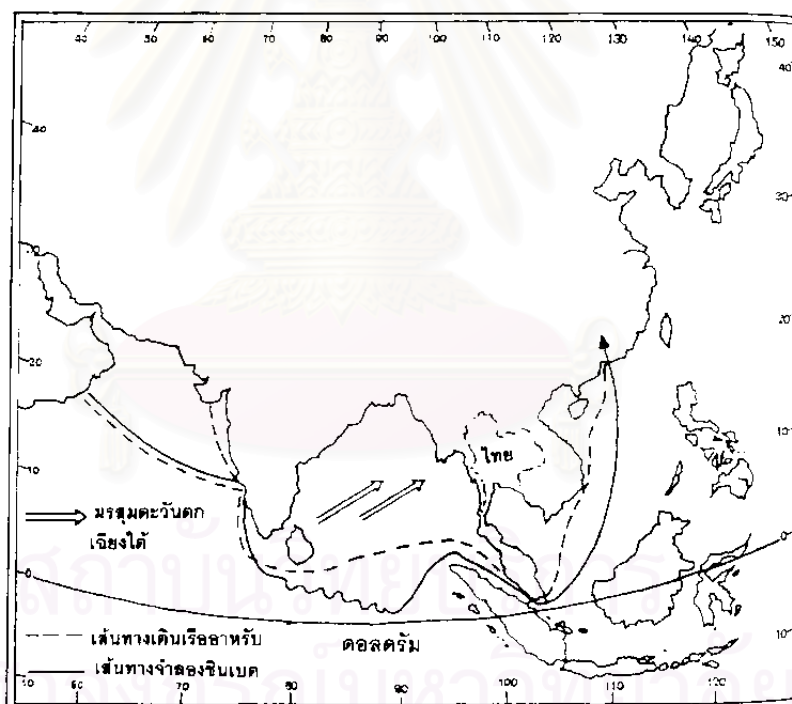

ภาพที่ 1 แผนที่แสดงฤดูกาลของลมมรสุมที่พัดผ่านคาบสมุทรลพบุรี

(อ้างถึงในสุทธีวงศ์ พงศ์ไพบูลย์และคณะ, 2544: 17)

2.1.2 เทคโนโลยีการต่อเรือและขนาดของเรือ ไม่อำนวยให้เดินทางจากต้นทางถึงปลายทาง (อินเดียและจีน) โดยไม่ต้องแวะพัก จำเป็นต้องหยุดซ่อมแซมเรือบริเวณคาบสมุทรพม่าพร้อมกับ ลมมรสุมตามวัฏจักรในรอบปี และได้จัดซื้อของบนคาบสมุทรไปพร้อม ๆ กัน กระจ่างนั้นก็ขนถ่ายสินค้าระหว่างสถานีฝั่งตะวันออกของคาบสมุทรกับฝั่งตะวันตกของคาบสมุทร (สถานีเหล่านั้น ในฐานะ “คนกลาง” ขนถ่ายสินค้าจึงมีบทบาทสำคัญ และเกิดเป็นเมืองท่าสองฝั่งคาบสมุทรขึ้น)

2.1.3 ตามสภาพทางภูมิศาสตร์ เลยแนวละติจูดที่ 5 องศาไปทางศูนย์สูตร เป็นแดน “doldrums” (เขตมรสุมที่ใกล้เส้นศูนย์สูตรซึ่งเป็นบริเวณจุดเริ่มต้นที่เกิดลมสินค้าตะวันออกเฉียงเหนือและตะวันออกเฉียงใต้ กระแสลมจึงสงบและทิศทางลมไม่แน่นอน หรือมีลมเบาบางมากจนไม่สามารถทำให้เรือสินค้าเคลื่อนที่ไปได้หรือที่เรียกกันว่า “ตกโลก”) ทำให้เรือที่ตกเข้าสู่ บริเวณนั้นต้องวนเวียนอยู่ เพราะปลอดภัยจากพายุและน้ำ จึงต้องเดินทาง อ้อมเขตอันตรายนี้อันโดยมาเข้าฝั่งหรือเลียบฝั่งมายังคาบสมุทรมลายูตอนกลาง

ภาพที่ 2 แผนที่แสดงเส้นทางเดินเรือ

(สุทธิวงศ์ พงศ์ไพบูลย์และคณะ, 2544: 18)

ปัจจัยดังกล่าวนี้ทำให้บริเวณคาบสมุทรมลายูตอนบน คือ ภาคใต้ของไทยมีบทบาทสำคัญในฐานะเมืองท่า สำหรับขนถ่ายสินค้าจากอินเดีย (รวมทั้งอาหรับ-เปอร์เซีย) และจีนข้าม

คาบสมุทรในสมัยนั้น และด้วยเหตุผลที่กล่าวมาข้างต้นทำให้ภาคใต้ของประเทศไทยเป็นเมืองท่าค้าขายที่สำคัญ มีความเจริญรุ่งเรืองมาแต่อดีต มีการรับการถ่ายทอดวัฒนธรรม อารยธรรมทั้งจากอินเดียและจีนซึ่งเป็นคู่อารยธรรมตะวันออกที่สำคัญ

2.2 ปัจจัยที่เอื้อให้ชาวจีนอพยพไปตั้งถิ่นฐานในภาคใต้

สำหรับปัจจัยสำคัญที่เอื้อและจูงใจให้ชาวจีนอพยพไปตั้งถิ่นฐานในภาคใต้ของไทยนั้น สุทธิวงศ์ พงศ์ไพบูลย์และคณะ(2544: 79-99)ให้ทรรศนะไว้ว่า มีอย่างน้อย 9 ประการ คือ

2.2.1 ปัจจัยอันเนื่องมาจากภาคใต้อยู่ในเส้นทางทางการแลกเปลี่ยนวัฒนธรรม และการค้าทางเรือ เนื่องจากภาคใต้เป็นคาบสมุทรอยู่ในเส้นทางการค้าทางเรือที่พวกแขกมัวร์(อินเดีย อารหรับ เปอร์เซีย) เดินทางไปค้าขายกับจีน และบางประเทศบริเวณทะเลจีนใต้มาตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ 7 ซึ่งเทคโนโลยีการต่อเรือในช่วงนั้นยังไม่ทันสมัย ต้องอาศัยลมตะวันออกเฉียงเหนือ และลมตะวันออกเฉียงใต้ช่วยในการเดินทาง ทำให้ต้องเลียบชายฝั่งและจอดแวะตามเมืองริมฝั่งของภาคใต้อาจกลายเป็นเมืองท่าขึ้น

2.2.2 ปัจจัยอันเนื่องมาจากภาคใต้อุดมด้วยทรัพยากรธรรมชาติประเภทของป่า เครื่องเทศ และเครื่องหอมซึ่งเป็นสินค้าสำคัญ-สินค้าเหล่านี้ นอกจากพ่อค้าจีนจะซื้อไปขายเพื่อทำกำไรแล้วยังเป็นสินค้าที่ชาวจีนเองนิยมบริโภคและนำไปแปรรูป โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อจีนได้พัฒนาเภสัชวิทยาให้ซับซ้อนขึ้นในสมัยราชวงศ์ถังและราชวงศ์ซ่ง จึงทำให้พ่อค้าจีนใช้เมืองท่าในภาคใต้เป็นสถานีการขายสินค้าประเภทเครื่องถ้วย ผ้าไหม แล้วซื้อสินค้าประเภทของป่า เครื่องเทศ และเครื่องหอมกลับไปยังประเทศตน

พ่อค้าจีนนั้นรู้จักและคุ้นเคยกับภาคใต้เป็นอย่างดี รู้ว่ามีสินค้าอะไรอยู่ที่ไหน เช่น หนังสือชื่อ “ไหยวี” เขียนโดยหวังจง ในราชวงศ์หมิง พิมพ์เมื่อ พ.ศ. 2080 ได้กล่าวไว้ตอนหนึ่งว่า “พิมเสน มีเพาะปลูกอยู่ในประเทศสยาม แต่พิมเสนที่ดีที่สุด คือ พิมเสนของเมืองปัตตานี” การมีคนจีนด้วยกันเข้ามาร่วมดำเนินการในระดับแรงงานเพื่อสะดวกในการควบคุมดูแลเป็นสิ่งจำเป็น ดังเช่นกรณีของต้นตระกูล ณ สงขลา ในการผูกขาดการทำภาษีรังนก เป็นต้น

2.2.3 ปัจจัยเนื่องจากภาคใต้อุดมด้วยแหล่งแร่และกิจการเหมืองแร่ดีบุก เนื่องจากภาคใต้ของไทยตั้งอยู่ในแนวสายแร่ดีบุกสายใหญ่ที่สุดของโลก ซึ่งมีอยู่น้อยแหล่ง จนแร่ดีบุกเป็นสินค้าผูกขาดของหลวงมาตั้งแต่ พ.ศ. 2166 ในสมัยกรุงศรีอยุธยา และชาวจีนได้อพยพเข้ามาเพื่อตั้งถิ่นฐานและแสวงหาโภคทรัพย์จากแร่ดีบุกในภาคใต้อาจมาตั้งแต่กลางพุทธศตวรรษที่ 23 เป็นต้นมา

2.2.4 ปัจจัยเนื่องจากภาคใต้มีสภาพทางภูมิศาสตร์เชื่อมต่อพืชเกษตรและพืชเศรษฐกิจสูงใจให้คนจีนเข้ามาดำเนินการในเชิงธุรกิจการค้า ชาวจีนซึ่งเก่งทางด้านธุรกิจการค้ารู้ดีว่า บริเวณใดมีทรัพยากรชนิดใดที่เป็นพื้นฐานต่อการดำเนินการหรือพัฒนาเป็นธุรกิจการค้าได้ เช่น ธุรกิจค้าข้าวบริเวณลุ่มน้ำปากพนัง การนำยางพาราจากรัฐเปรูคเข้ามาปลูกในประเทศไทยที่เมืองตรังโดยพระยารัษฎานุประดิษฐ์ฯ(คอซิมบี๊ ณ ระนอง) เป็นต้น

2.2.5 ปัจจัยอันเนื่องมาจากเกิดการขาดแคลนแรงงานในชาติและในภาค ในสมัยรัชกาลที่ 5 มีการปรับปรุงประเทศและการปกครองหัวเมืองให้มีความเจริญรุดหน้าเทียบเท่าอารยะประเทศในหลายด้าน เป็นการเปิดโอกาสให้ชาวจีนอพยพเข้ามาสู่ภาคแรงงานจำนวนมาก

2.2.6 ปัจจัยเนื่องจากปัญหาภายในของประเทศจีน ซึ่งมีหลายลักษณะต่างกันไปตามช่วงเวลา ที่สำคัญได้แก่ ปัญหาจากราชภัย เนื่องจากประเทศจีนมีการผลัดเปลี่ยนราชวงศ์ผลัดเปลี่ยนแผ่นดินในแต่ละครั้งมักเกิดการแย่งชิงอำนาจระหว่างเผ่าพันธุ์ ทำให้เกิดการอพยพหนีราชภัย ปัญหาอีกอย่างคือ ภัยธรรมชาติ อุทกภัย ทุพภิกขภัย และปัญหาความยากจน ขาดแคลนที่ดินทำกิน หรือถูกผู้มีอำนาจกดขี่ ขูดรีดภาษี

2.2.7 ปัจจัยเนื่องจากชาวต่างชาติแทรกแซงด้านอภิปไตย และด้านการค้าในประเทศจีนและเอเชียอาคเนย์ ในช่วงพุทธศตวรรษที่ 22-25 เป็นยุคการค้าอาณานิคมของประเทศในยุโรปเพื่อแย่งชิงทรัพยากรและอำนาจทางการค้า รวมทั้งการแย่งดินแดนเพื่อเป็นฐานพลังอำนาจของตน เช่นกรณีในประเทศจีน ถูกบริษัทอีสต์อินเดียของอังกฤษ นำฝิ่นซึ่งเป็นสินค้าหายากจากภายนอกเข้าไปแลกกับใบชา จนทำให้จีนถูกบ่อนทำลายแรงงาน บั่นทอนกำลังการผลิต กำลังพล คุณธรรมของข้าราชการและข้าราชการสำนัก จนนำไปสู่ปัญหาโจรกรรม โสเภณี การพนัน การข่มขืน บังหลวง และเกิดสงครามฝิ่น นำไปสู่การล่มสลายของราชวงศ์ชิง แผ่นดินจีนถูกประเทศมหาอำนาจบุกยึดครอง ในช่วงเวลานี้ทำให้ชาวจีนอพยพหลบหนีออกจากจีนเป็นจำนวนมาก

2.2.8 ปัจจัยเนื่องจากชาวจีนมีญาติและมิตรเข้ามาอยู่ในภาคใต้ ก่อนที่ตนจะอพยพเข้ามา ชาวจีนที่อพยพเข้ามา มักมองหาเส้นทางไว้ก่อนว่าจะเข้ามาเริ่มต้นชีวิตที่ไหน อย่างน้อยก็รู้ว่า มีชาวจีนกลุ่มภาษาเดียวกัน จากเมืองเดียวกัน หรือมีญาติมิตรที่พอจะพึ่งพิงได้อยู่ที่ใด มีฐานะอย่างไร ส่วนหนึ่งก็เข้ามาตามคำแนะนำชักชวนจากญาติมิตรที่เข้ามาอยู่ก่อนแล้ว เช่น จีนปุย แซ่ตัน ต้นตระกูลคณานุรักษ์ มุ่งมาสู่เมืองสงขลา เพราะทราบกิตติศัพท์ว่าเจ้าเมืองสงขลาเป็นจีนฮกเกี้ยน แซ่เฮา เป็นคนจากจังหวัดเดียวกัน เป็นต้น

2.2.9 ปัจจัยอันเนื่องมาจากสภาพความแตกต่างภายใต้ความคล้ายคลึงของคนจีนกับคนภาคใต้ที่เอื้อประโยชน์ต่อกัน เนื่องจากลักษณะทางชีวภาพและกายภาพของประเทศจีนตอนใต้

กับภาคใต้ของประเทศไทยมีลักษณะคล้ายคลึงกัน วิธีการดำรงชีวิตหรือคติชนของผู้คนจึงไม่แตกต่างกันมากนัก สะดวกต่อการปฏิสัมพันธ์ ปรับตัว และสมานลักษณะกัน ปัจจัยอันนี้จึงจูงใจให้ชาวจีนตอนใต้อพยพมาตั้งภูมิลำเนาอย่างถาวรในภาคใต้อย่างมีพลัง

2.3 ผู้คนและวัฒนธรรมจีนในภาคใต้

ชาวจีนรู้จักดินแดนทางภาคใต้ของไทยมาช้านาน เนื่องจากพ่อค้าที่เดินทางจากมหาสมุทรอินเดียได้ติดต่อค้าขายไปถึงเมืองจีนเป็นเวลานานแล้ว พวกพ่อค้าเหล่านี้ต้องเดินทางผ่านภาคใต้ของไทยในปัจจุบัน ไม่ว่าจะเป็นการเดินเรือโดยตรงถึงจีน หรือข้ามคาบสมุทรจากเมืองท่าฝั่งตะวันตกมายังฝั่งตะวันออกก็ตาม นอกจากนี้ยังมีเหตุผลที่ทำให้เชื่อได้ว่าชาวพื้นเมืองของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ได้เดินเรือเลียบชายฝั่งขึ้นไปค้าขายถึงจีนมาตั้งแต่ดึกดำบรรพ์แล้ว ชาวจีนเองก็ได้เคยอาศัยเรือต่างชาติเดินทางผ่านคาบสมุทรมนี้มาอย่างน้อยก็นับตั้งแต่พระภิกษุจีนเดินทางไปสืบทอดพระพุทธศาสนาในอินเดียแล้ว เพราะฉะนั้นจะปรากฏเรื่องราวของคาบสมุทรในหลักฐานจีนมานับตั้งแต่ราชวงศ์เหลียงในพุทธศตวรรษที่ 7-8 ดังเรื่องราวของอาณาจักรฟูนันในพระราชพงศาวดาร เหลียงก็อ้างถึงเรื่องราวของรัฐในคาบสมุทรอยู่มาก

ภาพที่ 3 แสดงภาพจิตรกรรมฝาผนังที่วัดมัสฌิมาวาส จังหวัดสงขลา แสดงภาพเรือสำเภาจีนที่เข้ามาค้าขาย

ที่มา: Architecture of Siam: A cultural history interpretation

2.3.1 การเข้ามาสู่ภาคใต้ของคนจีน

แม้ว่าจีนจะรู้จักคาบสมุทรมันเป็นภาคใต้ของประเทศไทยมาพอสมควรแล้ว จากรายงานของทูตจีนซึ่งเดินทางเข้ามายังรัฐในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ และจากรายงานของหลวงจีนที่ไปสืบทอดศาสนายังอินเดีย แต่พ่อค้าจีนหรือผู้ตั้งภูมิลำเนาในคาบสมุทรที่เป็นชาวจีนก็ยังมีจำนวน

น้อย ทั้งนี้เนื่องจากการค้าขนาดใหญ่ระหว่างจีนและเอเชียตะวันออกเฉียงใต้และระหว่างจีนกับอินเดียตลอดจนถึงตะวันออกกลางนั้นมีแต่พ่อค้า และเรือเดินสมุทรของอินเดียและอาหรับ-เปอร์เซียเท่านั้นที่ดำเนินกิจการอยู่ พ่อค้าจีนยังไม่เดินเรือของตนเองลงมาค้าขายโดยตรงกับประชาชนในคาบสมุทรมากนัก หากจะมีบ้างก็ได้เช่าระวางของเรืออินเดีย หรืออาหรับ-เปอร์เซียลงมาค้าขายเพียงเล็กน้อยเท่านั้น

แม้ว่าการค้าโดยตรงระหว่างจีนและประชาชนในคาบสมุทรยังมีไม่มากนัก แต่เนื่องจากจีนเป็นตลาดใหญ่เป็นแหล่งผลิตสินค้าใหญ่ และมีอำนาจทางการเมืองมาก จึงทำให้จีนมีอิทธิพลค่อนข้างสูงในบริเวณนี้

2.3.2 การเข้ามาตั้งถิ่นฐานของชาวจีนในจังหวัดสงขลา

เมืองสงขลานั้นนับตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยาตอนปลาย เริ่มมีชาวจีนฮกเกี้ยนเข้ามาตั้งถิ่นฐาน และมีบทบาททางเศรษฐกิจและการปกครองขึ้นอย่างรวดเร็ว เช่น จีนเหยียง แซ่เฮา (ต้นตระกูล ณ สงขลา) เป็นชาวจังหวัดเจียง อำเภอยุ่ตง หมู่บ้านชันถ้อง เข้ามาตั้งเรือนอยู่ที่ริมหัวเขาแดง เมื่อ พ.ศ. ๒๒๙๓ ได้เป็นนายอากรรังนกที่เกาะสีเกาะห้าในสมัยกรุงธนบุรี และได้เป็นหลวงสุวรรณคีรีสมบัติผู้สำเร็จเมืองสงขลา ในปีพ.ศ. 2318 มีบุตรหลานสืบตระกูลที่เป็นผู้ว่าราชการเมืองสงขลาสืบต่อกันมาถึง 8 คน จนถึงปีพ.ศ. 2444 เป็นเหตุให้คนจีนและวัฒนธรรมจีนเข้าประสมประสานอยู่ในเมืองนี้อย่างเห็นเด่นชัด โดยเฉพาะในช่วงรัชกาลที่ 3-5 ดังจะเห็นได้ว่าแม้แต่จารึกที่สำโรงซึ่งจารึกในสมัยรัชกาลที่ 3 ต้องจารึกเป็น 3 ภาษา คือ ไทย จีน และมาลาญ (อักษรยาวี) จนถึงพ.ศ. 2427 (รัชกาลที่ 5) สมเด็จพระยาภาณุพันธุวงศ์วรเดช ได้เสด็จเมืองสงขลา ได้ทรงบันทึกไว้ในเรื่อง “ชีวิตฉัน” ว่า “ตามสวนป่าแลที่อยู่ตามพื้นที่เขตแขวงตลอดไปทั้งสิ้นรวมตึกบ้านโรงเรือน ในเขตเมืองสงขลาทั้งสิ้นจะเป็นประมาณสัก ๑๐,๐๐๐ หลัง จะมีคนประมาณสัก ๕๐,๐๐๐ คนเศษ ถ้าจะคิดแบ่งคนเป็นชาติจะเป็นคนไทยสัก ๔๐,๐๐๐ จะเป็นคนจีนสัก ๒,๐๐๐ เป็นแขกสัก ๑๐,๐๐๐ คน” และว่า “เรือจีนไหหลำที่ปากได้เข้าออกค้าขายในเมืองสงขลาเดือนหนึ่งประมาณ ๓๐-๔๐ ลำ เว้นฤดูลมว่าว ๓-๔ เดือน”

ห่างจากตัวเมืองออกไปก็มีชาวจีนแยกย้ายกันตั้งถิ่นฐานเพื่อประกอบอาชีพต่าง ๆ กัน เช่นที่เกาะยอ “มีโรงจีนมาตั้งปั้นเผา หม้อ ไห โอ่งต่าง ๆ อยู่ ๓ โรง” ที่สองฟากคลองคู่ตะเภา (ปัจจุบันอยู่ในเขตอำเภอบางกล่ำ) “มีสวนมะพร้าวสวนผลไม้ต่าง ๆ มีสวนส้มเปน สวนวิเศษตลอดไปทั้งสองฟากคลองประมาณ ๑๐ สวน เป็นส้มจุกซึ่งชาวกรุงเรียกว่า ส้มการังตานง สวนเหล่านี้เป็นสวนไทยสักสวนหนึ่ง สวนจีนสัก ๒ สวน”

อนึ่งถ้าพิจารณาจิตรกรรมฝาผนังในภาคใต้ที่เขียนขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 4-5 เกือบทุกแห่งจะสะท้อนถึงวัฒนธรรมอย่างเด่นชัด แสดงว่าในช่วงดังกล่าวนี้ผู้คนและวัฒนธรรมจีนได้กระจายอยู่ทั่วภาคใต้ฝั่งตะวันออกรวมทั้งสงขลา

หาดใหญ่เมืองธุรกิจที่สำคัญที่สุดของภาคใต้ซึ่งตั้งอยู่ที่จังหวัดสงขลาในขณะนี้ เป็นเมืองหนึ่งที่ได้ชื่อว่ามีคนจีนเป็นผู้นำการแปลงป่าให้เป็นเมือง

2.4 วัฒนธรรมด้านสถาปัตยกรรม

คนจีนได้นำเอาวัฒนธรรมการก่อสร้างที่อยู่อาศัย ศาสนสถานแบบเก๋ง ตึก ตึกแถว ตลอดจนวัสดุการก่อสร้างที่ทำจากดินเผา เช่น อิฐ อิฐหน้าวัว กระเบื้องจีน ชองลมดินเผาเข้ามาใช้ ทำให้สถาปัตยกรรมประเภทที่อยู่อาศัยเปลี่ยนจากการสร้างด้วยไม้แบบเรือนเครื่องผูก และเรือนเครื่องสับเป็นแบบตึกผสมไม้และตึกเต็มรูปขึ้น และค่อนนิยมเพิ่มขึ้นเป็นลำดับ ทำให้วัฒนธรรมด้านสถาปัตยกรรมเปลี่ยนแปลงไป แม้จะพบหลักฐานว่าชาวภาคใต้รู้จักใช้อิฐประกอบ การก่อสร้างมาแล้วไม่น้อยกว่าสมัยศรีวิชัย แต่คงใช้กันเฉพาะที่เป็นศาสนสถานหรือกำแพงเมือง แม้ถึงสมัยรัชกาลที่ 5 ชาวภาคใต้ยังเชื่อกันว่าการนำอิฐเข้าบ้านเป็นปাপ เพราะเป็นสิ่งคู่ควรแก่วัดหรือศาสนสถานเท่านั้น การปลูกบ้านมุงหลังคาด้วยกระเบื้องก็ยังถือกันว่าเป็นการยกตนเสมอเจ้านาย เป็นเรื่องไม่บังควร ครั้นคนจีนเข้ามาตั้งถิ่นฐานในภาคใต้มากขึ้น ได้มีการก่อสร้างที่อยู่อาศัยแบบจีนขึ้นในที่นั้นๆ

ประสิทธิ์ ชินการณ ได้อธิบายไว้ในเรื่อง “ชีวิตไทยถิ่นภูเก็ต” ว่า “ชนชาวจีนซึ่งอพยพเข้ามาเพื่อประกอบอาชีพเหมืองแร่และค้าขายได้สร้างบ้านอาศัยอย่างถาวร โดยใช้รูปแบบสถาปัตยกรรมที่ถ่ายทอดมาจากประเทศจีน มีเอกลักษณ์เฉพาะ กล่าวคือ ใช้วัสดุส่วนใหญ่ในการก่อสร้างเป็นดินหรือดินเผา แทนที่จะใช้ไม้หรือไม้ไผ่เหมือนบ้านเรือนของคนไทย ดินที่ชาวจีนใช้ก่อสร้างบ้านเรือนนี้ นัยว่าเป็นดินผสมด้วยวัสดุอย่างอื่น เช่น เปลือก หรือน้ำตาลแดง หรือแกลบ ซึ่งวัสดุผสมเหล่านี้มีคุณสมบัติยึดดินให้เหนียว ไม่เปราะและไม่ผุพังง่าย ชาวจีนใช้ดินผสมนี้อัดแน่นกระทั่งให้เรียบสนิท เสริมสูงจากพื้นดินจนเป็นรูปกำแพง และใช้เป็นฝาผนังบ้านทั้ง ๔ ด้าน เจาะช่องประตู หน้าต่าง ใช้แก่นไม้เนื้อแข็งเป็นวงกบประตู หน้าต่าง และบานประตูหน้าต่างตามต้องการ หากเป็นบ้านสองชั้นก็จะใช้ไม้เป็นคาน รอด และปูพื้น ส่วนหลังคาจะวางซื่อ แป และจันทันด้วยไม้ทะเล หรือไม้เสม หลังคาจะมุงกระเบื้องราง ซึ่งมีลักษณะครึ่งวงกลมทำด้วยดินเผา”

ดร.ณี แก้วม่วง และคนอื่นๆ (2529: 829) กล่าวถึงลักษณะโดยทั่วไปของอาคารบ้านเรือนที่ชาวจีนปลูกสร้างขึ้นตามแหล่งชุมชนต่างๆว่า การปลูกเรือนแถวของคนจีนตามแหล่งที่เป็นย่าน

การค้าซึ่งต่อมาได้เจริญขึ้นเป็นเมือง เช่น ที่สงขลา ปัตตานี ตรัง ตะกั่วป่า ระนอง ภูเก็ต มีลักษณะทางสถาปัตยกรรมคล้ายตึกแถวในเมืองป็นัง กล่าวคือ มักเป็นตึกแถว 2 ชั้น แบ่งเป็นหลายคูหา แต่ละคูหามีความลึกมากๆ มีเฉลียงยื่นออกมาทางหน้าบ้าน เฉลียงกว้างประมาณ 2.50-3.00 เมตร พื้นชั้นบนยื่นออกมาแทนหลังคาเฉลียง เสาหน้าเฉลียงมีขนาดใหญ่ ก่อด้วยอิฐโอบปูน อาจตกแต่งหัวเสาหรือปูนปั้นลายจีน หน้าบ้านแต่ละคูหาถ้าใช้ทำกิจการค้าจะเปิดเกือบตลอดด้าน แต่ถ้าเป็นที่อยู่อาศัยจะเปิดเฉพาะตรงกลางเป็นประตู 2 บาน ขนาดใหญ่ สองข้างบานประตูอาจ ปิดทึบหรือทำเป็นหน้าต่างกรงกระจก ตกแต่งลวดลายตามชอบหน้าต่างและประตู ส่วนลึกของบ้านอาจลึกถึง 20 เมตร หรือมากกว่านั้น โดยแบ่งชั้นล่างเป็นตอนๆ ตอนหน้าสุดใช้เป็นที่ค้าขายหรือเป็นห้องรับแขก ถัดเข้าไปมีฝากั้นเกือบเต็มห้อง ส่วนหนึ่งเป็นบันไดสำหรับขึ้นชั้นบน ส่วนถัดเข้าไปมักมีบ่อน้ำอยู่ด้วยอย่างน้อย 1 บ่อ เป็นบ่อน้ำที่ใช้อิฐเรียงขอบเป็นรูปวงกลม ส่วนนี้มักไม่มีหลังคา ลึกเข้าไปมักเป็นห้องรับประทานอาหารและห้องครัว ลึกเข้าไปอีกอาจเป็นที่เก็บของและอาจมีลานโล่งอยู่ตอนหลังสุดเพื่อทำสวนดอกไม้หรือใช้ประโยชน์อย่างอื่น ส่วนชั้นบนอาจมีเฉพาะตอนหน้าสุด หรือมีหลายตอน หลังคามุงด้วยกระเบื้องดินเผาแบบจีนที่เรียกว่า กานู รูปทรงกระบอกผ่าซีกมุงคว่ำอันหงายอันซ้อนสลับกัน ทำให้ดูเป็นสันนูนเป็นแนวนานกันอย่างสวยงาม หลังคาแต่ละส่วนมักมีช่องแสงสว่างตามธรรมชาติทำให้ไม่อับ อากาศไม่อบอ้าว โครงสร้างหลักส่วนใหญ่ของอาคารชั้นล่างก่อด้วยอิฐฉาบปูน พื้นปูด้วยกระเบื้องดินเผา(กระเบื้องหน้าวัว) หรือกระเบื้องลายฝรั่งโดยเฉพาะที่ภูเก็ต ส่วนใหญ่เป็นแบบยุโรปผสมกับจีน ซึ่งเรียกว่า “ซิโน-โปรตุเกสสไตล์” คือแบบผสมระหว่างสถาปัตยกรรมจีนกับสถาปัตยกรรมโปรตุเกสหรือยุโรป มีฉาบปูนปั้นประดับตามระเบียบ หัวเสา ประตู หน้าต่าง มีบัวช่อหรือบัลโคนเป็นแบบโค้งอย่างฝรั่ง ประตูหน้าต่างต่างกรุด้วยกระจกสีสวยงาม มีการแกะสลักไม้หรือไม้ฉลุตกแต่งอย่างประณีต

ภาพที่ 4 อาคารห้องแถวในจังหวัดภูเก็ต

ที่มา: Architecture of Siam: A cultural history interpretation

การที่คนจีนนำเอาสถาปัตยกรรมแบบจีนมาปลูกสร้างที่อยู่อาศัยและเรือนค้าขายในภาคใต้ เป็นเหตุให้วัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องเนื่องเจริญต่อเนื่องกันมาหลายอย่าง ที่สำคัญคือการทำอิฐ ทำกระเบื้อง และเครื่องปั้นดินเผาอื่นๆ โดยเฉพาะที่เมืองสงขลา เนื่องจากเจ้าเมืองเป็นคนจีน ได้สร้างบ้านเรือนแบบจีน จึงได้ชักชวนช่างจีนเข้ามาตั้งโรงงานทำอิฐ ทำกระเบื้อง และจับเจียวขึ้นหลายโรง อาศัยฝีมือและคุณภาพของดินทำให้กระเบื้องเมืองสงขลามีคุณภาพ ดังที่สมเด็จพระยาภาณุพันธุ์วงศ์วรเดช ทรงนิพนธ์ไว้ในเรื่องชีวิตวิวัฒน์(2427)ว่า “บ้านกระเบื้องอิฐ อย่างละเอียดอย่างดี แลปั้นล้วนแล้วของดีของบาง”

กระเบื้องและอิฐเมืองสงขลาในสมัยต้นรัตนโกสินทร์คงใช้กันเฉพาะในวงแคบในเมืองสงขลา โดยเฉพาะอย่างยิ่งคือใช้สร้างบ้านทรงจีนแบบถนนนครใน จังหวัดสงขลา สร้างบ้านเรือนของเจ้าเมืองและบรรดาญาติ ๆ ในตระกูล ใช้สร้างกำแพงเมือง ศาลา บ่อน้ำ และวัดวาอารามที่เจ้าเมืองอุปการะเป็นสำคัญแล้วความนิยมค่อยขยายกว้างออก ดังจะเห็นได้จากมัสยิดที่จะบังติกอ จังหวัดปัตตานี ซึ่งสร้างขึ้นในปีศักราชอิสลาม 1262 ตรงกับ พ.ศ.2385 ใน รัชกาลที่ 3 ก็ปูพื้นด้วยกระเบื้องหน้าวัวจากเมืองสงขลา จนถึงปลายรัชกาลที่ 5 กระเบื้องเมืองสงขลาเป็นที่รู้จักกันดี และเรียกกันติดปากว่า “กระเบื้องสงขลา” ดังที่เรื่องชีวิตวิวัฒน์ (พ.ศ.2427) กล่าวถึงอาคารบ้านเรือนที่เมืองสงขลาว่า “ข้างด้านตะวันตก เปนตึกกงสี บ้านพระยาอนุรักษภูเบศร์ บัดนี้เป็นส่วนของพระยาสมบัติภิรมย์ด้วย มีตึก ๒ หลัง ๆ หนึ่งชั้นเดียวหลังหนึ่ง ๒ ชั้น มุงกระเบื้องสงขลาวิธีทำทำนองจีน”

กระเบื้องสงขลาในระยะแรก ๆ คงทำเป็นกระเบื้องโค้งแบบจีนที่เรียกกันว่า กระเบื้องกาบูก่อน แล้วจึงทำเป็นกระเบื้องแบบไทยขึ้นในภายหลัง คือเป็นแผ่นเรียบมีปลายแหลม ความนิยมใช้กระเบื้องสงขลานี้คงนิยมกันเฉพาะที่เมืองสงขลาแล้วค่อยขยายไปยังเมืองใกล้เคียง และเพ็ญนิยมกันในปลายรัชกาลที่ 5 ดังปรากฏตามรายงานของพระยาสุโขมนัยวินิต ว่าที่เมืองสงขลาฝั่งเขาแดงใกล้วัดสุวรรณคีรีใน ร.ศ. 116 (พ.ศ.2441) นั้น “การก่อสร้างบ้านเรือนราษฎรกว่า ๔๐ หลัง การที่ทำจนถึงต้องแย่งซื้ออิฐ ซื้อปูน ซื้อกระเบื้อง” ต่างกับที่เมืองนครศรีธรรมราชซึ่งปรากฏตามรายงานของพระยาสุโขมนัยวินิตลงวันที่ 4 ตุลาคม ร.ศ. 117 (พ.ศ. 2441) ว่า “บ้านเรือนแลที่อยู่ของชาวเมืองนครศรีธรรมราช ยังเปนการเลวทรามอยู่มากการที่เปนเช่นนี้ไซ้แต่ราษฎรซึ่งเป็นคนยากจน ถึงผู้ที่มีกำลังพอจะทำได้ก็ไม่ใคร่ทำโดยเหตุที่มักจะถูกกันเสียว่าเทียมเจ้าเองแต่เขาเรียกกันว่าเทียมเจ้านาย เช่นกับว่าจะทำเรือนฝากระดานมุงกระเบื้องดังนี้ ถ้าเจ้าของเรือนเปนแต่ชั้นกรรมกร หรือพลเรือนก็เปนที่ติดเคียนกันหรือถือว่าเปนอัปมงคล ต้องพุดจากกับชาวบ้านในเรื่องนี้มาก เดียวนี้ดูมีคนที่กำลังจะคิดทำก่อนให้ดังงามมากขึ้นในแถวตลาดท่าวังประมาณ ๖๐ ราย ได้มารับข้าพระพุทธเจ้าว่า จะทำฝาหลังคามุงกระเบื้องให้แถวเปนแนวกัน ข้าพระพุทธเจ้า

ได้กำหนดให้แล้วภายใน ๑๘ วัน ที่จะก่อสร้างเป็นตึกบ้างก็มีเงินชำเฮง กับเงินชู้หนวงได้ขึ้นคนละหลัง”

กระเบื้องและอิฐเมืองสงขลาเป็นที่นิยมแพร่หลายมากในรัชกาลที่ 5 แม้แต่กรุงเทพฯก็นำไปใช้ วัสดุก่อสร้างและสถาปัตยกรรมแบบจีน ทำให้ชาวภาคใต้หันมานิยมสร้างบ้านเรือนที่อยู่อาศัยเป็นแบบตึกผสมไม้บ้านแบบ 2 ชั้น และสร้างเป็นตึกแถวมากขึ้นโดยลำดับ ตั้งแต่ปลายสมัยรัชกาลที่ 5 เป็นต้นมา โดยเฉพาะกระเบื้องเผาสงขลาแบบปลายแหลม เป็นที่นิยมกันแพร่หลายมากในภาคใต้ตอนล่าง ระหว่างรัชกาลที่ 6-8 ส่วนภาคใต้ตอนบนพบตามวัดที่ตั้งอยู่ใกล้ทำน้า หลักฐานว่าอย่างน้อยก็มีใช้กันในเขตอำเภอละอุ่น จังหวัดระนอง แต่ปัจจุบันความเจริญก้าวหน้า ผลิตภัณฑ์แบบใหม่ทำให้กระเบื้องสงขลาพื้นสมัยนิยม กระเบื้องดินเผาต่างลัทธิกิจการไปหมดแล้ว

2.5 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

2.5.1 วิทยานิพนธ์การวางแผนภาคและเมืองมหาบัณฑิต คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

2.5.1.1 การศึกษาองค์ประกอบชุมชนเมืองเก่าเพื่อการอนุรักษ์และพัฒนา กรณีศึกษาชุมชนย่านถนนนครนอก-นครใน สงขลา โดย ตรึงจิต พึ่งรัศมี ปีการศึกษา 2538

เป็นการศึกษาเพื่อชี้ให้เห็นถึงคุณค่าของชุมชนเมืองเก่า ย่านถนนนครนอก-นครใน สงขลา โดยพิจารณาจากองค์ประกอบหลักที่เป็นลักษณะเฉพาะทางกายภาพและเสนอแนวทางในการดำรงรักษาและปรับปรุงองค์ประกอบดังกล่าวให้สอดคล้องกับแนวทางการเจริญเติบโตของเมืองในการศึกษาได้ประยุกต์ใช้เทคนิคการศึกษาจินตภาพเมืองของ Kevin Lynch ประกอบกับเทคนิคการศึกษาองค์ประกอบเมืองของ Paul D. Spreiregen นำมาใช้วิเคราะห์และประเมินค่าองค์ประกอบชุมชนในระดับต่างๆ ทั้งในระดับเมืองและระดับพื้นที่ศึกษา จากการศึกษาพบว่า ชุมชนเมืองเก่าย่านถนนนครนอก นครในประกอบด้วยองค์ประกอบหลัก 5 ประการ ได้แก่

1. สภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ เป็นองค์ประกอบที่แวดล้อมชุมชนซึ่งมีลักษณะพิเศษที่ไม่อาจพบได้ในสถานที่ใดๆ นับได้ว่าสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติได้เอื้อประโยชน์ต่อการตั้งถิ่นฐานของชุมชนเป็นอย่างยิ่ง
2. มวลอาคาร เป็นองค์ประกอบที่มีพัฒนาการสืบเนื่องมาโดยลำดับ จากการศึกษาพบว่า มวลอาคารส่วนใหญ่มีลักษณะเป็นตึกแถว เนื่องมาจากการที่ชุมชนมีฐานะเป็นย่านทางการค้า ลักษณะอาคารจะมีรูปแบบเฉพาะตัวแบบต่างๆตามยุคสมัย ทั้งแบบจีน ไทย และพัฒนาเป็นจีนปนยุโรป แบบยุโรป และแบบร่วมสมัยในที่สุด ขนาดของ

มวลอาคารจะมีสัดส่วนแบบ Domestic scale หรือสัดส่วนแบบที่อยู่อาศัย ซึ่งเป็นลักษณะพิเศษที่กลมกลืนไปตลอดทั้งย่าน

3. ที่ว่าง เป็นองค์ประกอบที่มีลักษณะพิเศษ ซึ่งมีทั้งที่ว่างตามธรรมชาติที่เป็นขอบเขตทางด้านตะวันตกของชุมชน และที่ว่างภายในชุมชน ซึ่งมีลักษณะเป็นทางสัญจร และที่ว่างแบบปิดล้อมที่ใช้ประกอบกิจกรรมตามความเชื่อ ตลอดจนที่ว่างที่ไม่ได้ใช้ประโยชน์ใดๆ จากการศึกษพบว่า ที่ว่างของชุมชน โดยเฉพาะภายในวัดศาลเจ้ามีลักษณะพิเศษเฉพาะตัว ที่ว่างที่เป็นทางสัญจรบนถนนสายต่างๆมีสัดส่วนและรูปแบบของสิ่งปิดล้อมที่มีคุณลักษณะพิเศษ ซึ่งมีคุณค่าต่างกันไปตามความสมบูรณ์ของรูปแบบสิ่งปิดล้อม ทะเลสาบ ซึ่งมีความงดงามตามธรรมชาติ นับเป็นที่ว่างที่มีคุณค่าอีกแห่งหนึ่งที่ติดต่อกับชุมชน
4. กิจกรรม เป็นองค์ประกอบที่แสดงให้เห็นถึงการใช้ประโยชน์อาคารและที่ว่างภายในชุมชน จากการศึกษพบว่า กิจกรรมส่วนใหญ่เป็นการอยู่อาศัย ซึ่งกิจกรรมที่มีความคึกคักน้อย ถัดมาได้แก่กิจกรรมการค้าและอยู่อาศัย ซึ่งส่วนใหญ่มีความสำคัญไม่มาก เนื่องจากมีเขตอิทธิพลระดับย่านเป็นส่วนใหญ่ กิจกรรมที่มีความสำคัญและมีเขตอิทธิพลในระดับเมือง ส่วนใหญ่จะเป็นกิจกรรมตามความเชื่อ ฟังสังเกตว่ามีวัดและศาลเจ้าเป็นจำนวนมากในพื้นที่
5. การสัญจร เป็นองค์ประกอบที่เป็นโครงสร้างที่เชื่อมโยงความสัมพันธ์ระหว่างองค์ประกอบต่างๆเข้าด้วยกัน จากการศึกษพบว่าระบบการสัญจรภายในชุมชนเป็นระบบตารางที่ส่วนใหญ่มีขนาดเส้นทางที่ได้มาตรฐาน เหมาะสมกับขนาดและการใช้สอยภายในชุมชน

จากผลการศึกษารูปได้ว่า ชุมชนเมืองเก่าย่านถนนนครนอก นครใน ในปัจจุบันมีองค์ประกอบชุมชนที่มีลักษณะเฉพาะที่ควรค่าแก่การอนุรักษ์และพัฒนาเป็นอย่างยิ่ง ซึ่งสมควรได้รับการดำเนินการโดยเร่งด่วน เพื่อการปกป้องและดำรงรักษาไว้เป็นมรดกทางวัฒนธรรมอันมีค่าของเมือง และส่งเสริมคุณภาพชีวิตที่ดีแก่ผู้คนภายในชุมชน โดยกำหนดเป็นพื้นที่อนุรักษ์และนโยบายการอนุรักษ์และพัฒนาชุมชนในแผนพัฒนาเมืองต่อไป

2.5.1.2 แนวทางการอนุรักษ์และพัฒนาท้องถิ่น กรณีศึกษาเมืองสงขลา โดย ผนวกรณีย์ สายเชื้อ ปีการศึกษา 2541

การวิจัยชิ้นนี้มีจุดมุ่งหมายเพื่อให้ทราบถึงกระบวนการเรียนรู้สังคมทั้งหมดภายในท้องถิ่นเมืองสงขลาที่มีพัฒนาการท้องถิ่นจากอดีตถึงปัจจุบัน มีคุณค่าควรแก่การอนุรักษ์และพัฒนาให้ถูก

ทิศทางได้อย่างมีคุณภาพ ผลของการศึกษาสามารถใช้เป็นแนวทางในการอนุรักษ์และพัฒนาท้องถิ่นเมืองสงขลา และประยุกต์ใช้กับพื้นที่ที่มีลักษณะใกล้เคียงต่อไป

ผลของการวิจัยปรากฏว่า ท้องถิ่นเมืองสงขลาเป็นเมืองที่มีพัฒนาการของท้องถิ่นที่ยาวนานต่อเนื่องมาตลอด ได้ทิ้งร่องรอยทางประวัติศาสตร์ การตั้งถิ่นฐานไว้มากมายที่มีคุณค่าเป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่ควรค่าแก่การอนุรักษ์ รวมไปถึงการที่เมืองสงขลาเป็นพื้นที่พิเศษ เป็นพื้นที่แห่งชีวิต อุดมไปด้วยสภาพแวดล้อมท้องถิ่นที่มีคุณค่า ประกอบด้วยทรัพยากรธรรมชาติ ทรัพยากรที่มนุษย์สร้างขึ้น เกิดเป็นภูมิทัศน์ที่งดงามแก่ท้องถิ่น นอกจากนี้วัฒนธรรมและประเพณี วิถีชีวิตของชาวเมืองสงขลาก็เป็นเอกลักษณ์ที่มีคุณค่าแก่การอนุรักษ์ แต่ปัจจุบันการพัฒนาได้ก่อให้เกิดความเป็นเมืองอย่างรวดเร็ว เกิดการเปลี่ยนแปลงต่อภาพลักษณ์ของท้องถิ่นในทุกด้านทั้งบวกและลบ ทำให้ท้องถิ่นสูญเสียความเป็นพื้นถิ่น เกิดความแปลกแยก ขาดเอกภาพและความกลมกลืนโดยรวม ประการสำคัญคือ ทำให้คนในท้องถิ่นไม่รู้จักตนเอง ขาดความเคารพเชื่อมั่นในตนเอง ตกอยู่ในกระแสของการพัฒนาดังกล่าว โดยสรุปแนวทางอนุรักษ์และพัฒนาท้องถิ่นที่เหมาะสม คือ การทำให้คนในท้องถิ่นรู้ว่าจะปรับตัวอย่างไร รู้จักรากเหง้าของตนโดยการศึกษาผ่านทางประวัติศาสตร์ โบราณคดี ประเพณีวัฒนธรรม การดำเนินชีวิต และภูมิปัญญาในท้องถิ่น เกิดการตื่นตัวของประชาชนในท้องถิ่น โดยก่อให้เกิดการสำนึกห่วงแหนสภาพแวดล้อมท้องถิ่นที่มีคุณค่าควบคู่ไปกับการพัฒนา

จากผลการศึกษา ทางผู้ศึกษาคาดว่าข้อมูลในวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ จะสามารถนำไปใช้เป็นแนวทางการอนุรักษ์และพัฒนาท้องถิ่นเมืองสงขลา เกิดการตื่นตัวของประชาชนในท้องถิ่น และใช้เป็นข้อมูลสาธารณะที่มีประโยชน์ต่อท้องถิ่น สามารถนำไปประยุกต์ใช้กับพื้นที่ใกล้เคียงต่อไป

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทที่ 3 ประวัติศาสตร์เมืองสงขลา

3.1 สภาพทางกายภาพทั่วไปของจังหวัดสงขลา

จังหวัดสงขลา เป็นจังหวัดใหญ่ที่มีความสำคัญของภาคใต้ ตั้งอยู่ ณ เส้นรุ้ง 6 องศา 17 ลิปดา ถึง 7 องศา 56 ลิปดาเหนือ เส้นแวงที่ 100 องศา 01 ลิปดา ถึง 101 องศา 06 ลิปดา ตะวันออก สูงจากระดับ น้ำทะเลโดยเฉลี่ย 4 เมตร เนื้อที่ 7,431.14 ตารางกิโลเมตร อยู่ห่างจากกรุงเทพฯ ตามเส้นทางรถไฟ 947 กิโลเมตร และทางหลวงแผ่นดินประมาณ 1,200 กิโลเมตร และทางทะเลประมาณ 725 กิโลเมตร มีอาณาเขตติดต่อดังนี้

ทิศเหนือ	จดจังหวัดนครศรีธรรมราช จังหวัดพัทลุง
ทิศตะวันออก	จดอ่าวไทย
ทิศใต้	จดจังหวัดยะลา จังหวัดปัตตานี รัฐเคดาห์ และรัฐเปอรลิส
ทิศตะวันตก	จดจังหวัดพัทลุง และจังหวัดสตูล

ภาพที่ 5 แผนที่จังหวัดสงขลา

ที่มา: Architecture of Siam: A cultural history interpretation

ลักษณะภูมิประเทศของจังหวัดสงขลา พื้นที่ทางทิศเหนือส่วนใหญ่เป็นที่ราบลุ่ม ทางทิศตะวันออกเป็นที่ราบริมทะเล ทิศใต้และทิศตะวันตกเป็นภูเขาและที่ราบสูง มีป่าและภูเขาสูงค้อย ๆ เทลาดไปทางทะเลสาบสงขลา

ฤดูกาลของจังหวัดสงขลา พิจารณาจากกระแสลมประจำท้องถิ่น แบ่งออกได้เป็น 2 ฤดูกาล คือ ฤดูร้อน เริ่มตั้งแต่ กลางเดือนกุมภาพันธ์ ถึง พฤษภาคม ระยะเวลาเป็นช่องว่างของฤดูมรสุมหลังจากสิ้นฤดูมรสุมตะวันออกเฉียงเหนือแล้ว อากาศจะเริ่มร้อนและมีอากาศร้อนจัดที่สุดในเดือนเมษายนแต่ไม่ร้อนมากนัก เนื่องจากอยู่ใกล้ทะเลกระแสลมและไอน้ำ ทำให้อากาศร้อนเบาบางลง

ฤดูฝน แบ่งได้เป็น 2 ช่วง คือ มรสุมตะวันตกเฉียงใต้ ซึ่งจะเริ่มตั้งแต่กลางเดือน พฤษภาคม ถึงกลางเดือนตุลาคม โดยช่วงดังกล่าวนี้ลักษณะฝนที่ตกจะเป็นฝนในช่วงบ่ายถึงค่ำ ในช่วงเช้าจะมีเมฆบางส่วนและจะก่อตัวทวีขึ้นในช่วงบ่าย ฝนที่ตกส่วนใหญ่จะมีลักษณะเป็นฝนฟ้าคะนอง ซึ่งจะมีลมกระโชกแรงเป็นครั้งคราวในขณะมีฝน ส่วนมรสุมตะวันออกเฉียงเหนือ เริ่มตั้งแต่กลางเดือนตุลาคม ถึง กลางเดือนมกราคม โดยในช่วงดังกล่าวนี้ลักษณะของฝนจะเป็นฝนที่ตกไม่เลือกเวลา โดยมีโอกาสตกได้ตลอดไม่ว่าจะเป็นตอนเช้า ตอนเย็นหรือตอนกลางคืน และมักจะเป็นฝนที่ตกต่อเนื่องกันไปเป็นระยะเวลาานาน ๆ ในบางครั้งฝนตกอาจนานถึง 2 วันติดต่อกัน ดังนั้นในหน้ามรสุมตะวันออกเฉียงเหนือ จังหวัดสงขลาจึงได้รับฝนมากกว่าในช่วงอื่น โดยจะมีฝนทั่วไป และมีฝนหนักถึงหนักมากในบางช่วง

ลักษณะอากาศทั่วไป จังหวัดสงขลาอยู่ภายใต้อิทธิพลของลมมรสุมที่พัดประจำเป็น ฤดูกาล 2 ชนิด คือ ฤดูมรสุมตะวันออกเฉียงเหนือ หรือ ฤดูหนาว จะมีลมจากทิศตะวันออกเฉียงเหนือ ซึ่งเป็นลมเย็นและแห้งจากประเทศจีนพัดปกคลุมประเทศไทย ทำให้ภาคต่าง ๆ ทางตอนบนของประเทศ ตั้งแต่ภาคกลางขึ้นไป มีอากาศหนาวเย็นและแห้งแล้งทั่วไป แต่ภาคใต้ตั้งแต่จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ลงไปรวมถึงสงขลาด้วยกลับมีฝนตกชุก เพราะลมมรสุมนี้พัดผ่านอ่าวไทย จึงพาเอาไอน้ำไปตกเป็นฝนทั่วไป อากาศจึงไม่หนาวเย็นดังเช่นภาคอื่น ๆ ที่อยู่ตอนบนของประเทศ แต่อาจมีอากาศเย็นเป็นครั้งคราว ลมมรสุมอีกชนิดหนึ่งคือ ลมมรสุมตะวันออกเฉียงใต้ซึ่งพัดผ่านมหาสมุทรอินเดีย จึงพาเอาไอน้ำและความชุ่มชื้นมาสู่ประเทศไทย แต่เนื่องจากพัดเขาตะวันออกซึ่งอยู่ทางด้านตะวันตกกั้นกระแสลมไว้ ทำให้บริเวณภาคใต้ฝั่งตะวันออกเฉียงหรือจังหวัดสงขลาจะมีฝนน้อยกว่าภาคใต้ฝั่งตะวันตกซึ่งเป็นด้านรับลม

จากที่กล่าวข้างต้น ทำให้ทะเลสาบสงขลาเป็นทรัพยากรน้ำที่สำคัญแห่งหนึ่งของประเทศ มีสภาพเป็นทะเลแผ่นดิน (Inland Sea) มีพื้นที่กว้างใหญ่ถึง 9,100 ตารางกิโลเมตร คลุมพื้นที่จังหวัดสงขลาและพัทลุง แบ่งพื้นที่น้ำ 3 ส่วน คือ ทะเลสาบตอนนอก ทะเลสาบตอนใน และ

ทะเลน้อย เป็นทะเลสาบแห่งเดียวของประเทศที่มีความอุดมสมบูรณ์ในทางทรัพยากร และความสวยงามทางธรรมชาติ โดยเฉพาะส่วนของทะเลตื้นในน้ำเค็มขึ้นไม่ถึง จะมีพีชีน้ำและพันธุ์ไม้น้ำขึ้นกระจัดกระจายปกคลุมอยู่หนาแน่น ความลึกโดยเฉลี่ย 1-3 เมตร จึงมีแสงแดดและอาหารอายุเพียงพอที่เหมาะสมต่อการเจริญเติบโตของพืชน้ำและสัตว์น้ำ

3.2 ประวัติศาสตร์เมืองสงขลา

เมื่อย้อนมองกลับไปถึงอดีตก่อนหน้าที่สงขลาจะมีชื่อเมืองว่าสงขลานั้น ก็พบว่า เป็นชุมชนโบราณที่มีมาก่อนแล้ว แต่ยังไม่เป็นกลุ่มก้อน มีผู้ปกครองอย่างชัดเจน โดยพบหลักฐานทางประวัติศาสตร์ที่สำคัญว่ามีการตั้งถิ่นฐานอยู่อาศัยของมนุษย์มาตั้งแต่ประมาณ 3,500 ปีก่อนพุทธกาล เช่น เศษภาชนะดินเผา หม้อสามขา กระดุกมนุษย์และกระดุกสัตว์ เครื่องมือหินขัด ทั้งแบบมีป่าและไม่มีป่า กลองมโหระทึกสำริด เป็นต้น สันนิษฐานได้ว่า ในท้องที่เหล่านี้มนุษย์เคยได้ใช้อาศัยอยู่ตั้งแต่เมื่อประมาณ 6,000 ปีมาแล้ว ซึ่งตรงกับสมัยประวัติศาสตร์ยุคหินใหม่ (ณัฐสุภัทร จันทวิช, 2543: 26) ซึ่งในเขตพื้นที่จังหวัดสงขลาพบแหล่งก่อนประวัติศาสตร์เช่นนี้อยู่ 4 แหล่ง คือ

1. บ้านสวนตุล ตำบลเขารูปช้าง อำเภอเมืองสงขลา
2. เขารักเกียรติ ตำบลกำแพงเพชร อำเภอรัตภูมิ
3. เขาลูกช้าง ตำบลทุ่งหมอ อำเภอสะเดา
4. บ้านจะโหนด ตำบลจะโหนด อำเภอจะนะ

ต่อมาเมื่อมนุษย์เหล่านี้เริ่มมีพัฒนาการมากขึ้น เริ่มรู้จักการเพาะปลูกและเลี้ยงสัตว์ ก็เริ่มเกิดการย้ายถิ่นฐาน จากถ้ำที่เคยอยู่ไปสู่แหล่งที่เป็นประโยชน์ในการดำรงชีพ จึงมีทางเป็นไปได้ว่าประมาณยุคโลหะ มนุษย์ที่อยู่ในบริเวณสงขลา พัทลุงเริ่มมีการโยกย้ายลงมาตั้งชุมชนต่างๆ บริเวณที่ราบลุ่มริมทะเลสาบสงขลาและบนสันทรายสทิงพระ(สกรรจ์ จันทรัตน์และสงบ ส่งเมือง, 2532: 18) จากนั้นชุมชนเหล่านี้ก็เริ่มขยายตัวออกไปเรื่อยๆ ซึ่งชุมชนเหล่านี้ก็พัฒนาต่อมาจนถึงสมัยสุโขทัย อยุธยาและรัตนโกสินทร์

เมืองสงขลาเองนั้นเป็นเมืองเก่าแก่มากแต่โบราณ มีการย้ายเมืองถึง 3 ครั้ง ปรากฏชื่อเป็นเมืองสงขลาครั้งแรกเมื่อตั้งอยู่ที่หัวเขาแดง ปกครองโดยสุลต่านมุสลิม ในครั้งที่คบคิดกับอังกฤษ เป็นกบฏต่อกรุงศรีอยุธยา ก็ปรากฏว่าไม่อาจต้านทานอำนาจทางการทหารได้ ต้องถูกปราบปราม ทำลายเมืองอย่างราบคาบ ค่าย ป้อมต่างๆที่สร้างไว้ยังคงเหลือร่องรอยอยู่ในบริเวณเมืองสงขลาเก่า หรืออำเภอสิงหนครในปัจจุบัน

หลังจากเมืองถูกทำลายจึงย้ายเมืองมาอยู่ที่แหลมสน ในสมัยธนบุรี มีเจ้าเมืองเชื้อสายจีน ชื่อ นายเหยียง แซ่เฮา ต้นตระกูล ณ สงขลา เป็นผู้ปกครองและสืบต่อกันเรื่อยมาจนถึง สงขลาบ่อปาง คือสงขลาในปัจจุบันนั่นเอง

ประวัติความเป็นมาอันยาวนานตามหลักฐานจากจดหมายเหตุและพงศาวดารทั้งของไทย และต่างชาติกล่าวถึงสงขลาว่า เมืองสงขลาสมัยเริ่มแรกได้รับการก่อตั้งขึ้นที่หัวเขาแดง บริเวณปากอ่าวสงขลาด้านเหนือ หรือฝั่งเขาแดงเขตอำเภอเมืองที่ติดต่อกับอำเภอสิงหนครในปัจจุบัน ผู้ก่อตั้งเมืองสงขลาหัวเขาแดงเป็นชาวมุสลิม ซึ่งชาวพื้นเมืองเรียกว่า “แขก” พงศาวดารเมืองสงขลาฉบับพระยาวิเชียรคีรี (ชม) กล่าวว่า เจ้าเมืองชื่อ “สุลต่าน สุลเลมัน” ปีที่สร้างเมืองไม่ปรากฏ แต่สร้างเมืองเสร็จแล้วก็ยอมขึ้นกับกรุงศรีอยุธยา หลักฐานของพ่อค้าต่างชาติ เรียกเจ้าเมืองสงขลาว่า “โมกุล” ส่วนหลักฐานบันทึกของบริษัทอินเดียตะวันออกของอังกฤษเรียก เจ้าเมืองสงขลาว่า “ตะโตะโมกอลล์”(สกอร์จ จันทรรัตน์ และ สงบ ส่งเมือง, 2535: 29) ซึ่งเป็นเมืองที่ปรากฏชื่ออยู่ในพระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา สมัยสมเด็จพระรามาธิบดีที่ 1 แห่งกรุงศรีอยุธยา พ.ศ. 1893 เป็นเมืองประเทศราชในจำนวน 16 เมือง

เมื่อ พ.ศ.2318 อำนาจการปกครองของชาวมุสลิมอาหรับหมดสิ้นลง สมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี (พระเจ้าตากสิน) ได้แต่งตั้งชาวจีนชื่อ นายเหยียง แซ่เฮา ซึ่งเป็นชาวจีนที่ประกอบอาชีพเป็นนายอากรวังนก ให้เป็นพระยาสงขลา ซึ่งเป็นต้นตระกูล ณ สงขลาและเชื้อสายของตระกูลนี้หลายท่านได้เป็นเจ้าเมืองสงขลา(สถาบันทักษิณคดีศึกษา, 2535: 93)ในเวลาต่อมา 8 ชั่วโมง รวม 129 ปี

ในปี พ.ศ. 2460 กระทรวงมหาดไทยเปลี่ยนระบบบริหารราชการแผ่นดินใหม่ โดยใช้คำว่า จังหวัดแทนเมือง ชื่อเมืองสงขลา จึงเป็นจังหวัดสงขลา และตำแหน่งผู้ว่าราชการเมืองเปลี่ยนเป็นผู้ว่าราชการจังหวัด(ศรีสมร ศรีเบญจพลางกูร, 2539: 56) หลังเปลี่ยนแปลงการปกครองเป็นระบอบประชาธิปไตย ทรงยกเลิกการปกครองแบบมณฑลเทศาภิบาล จังหวัดสงขลาจึงมีฐานะเป็นจังหวัดหนึ่งในราชอาณาจักรไทย พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช พร้อมด้วยสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ ได้เสด็จประพาสเยี่ยมราษฎรจังหวัดสงขลาเมื่อ พ.ศ. 2502 โดยเสด็จประทับแรมที่ พระตำหนักเขาน้อย ซึ่งเคยเป็นที่ประทับของสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมหลวงลพบุรีราเมศวร์ (ต้นราชสกุล ยุคล) อุปราชมณฑลปักษ์ใต้ ระหว่างรัชกาลที่ 5-6 พระตำหนักเขาน้อยปัจจุบันใช้เป็นที่พำนักของผู้ว่าราชการจังหวัดสงขลา

ชาวจีนในจังหวัดสงขลา นับเป็นกลุ่มชนกลุ่มหนึ่งที่มีวิถีชีวิตและลักษณะทางวัฒนธรรมแตกต่างไปจากกลุ่มชนอื่น ๆ ที่ได้มีโอกาสเข้ามา มีบทบาททั้งในทางการเมือง การปกครอง และเศรษฐกิจเป็นอย่างมาก โดยเฉพาะในทางการเมืองนั้น ชาวจีนมีโอกาสได้รับการแต่งตั้งให้เป็น

ด้วยเหตุนี้ อิทธิพลทางด้านศิลปะและวัฒนธรรมจีนจึงปรากฏอยู่ในเมืองสงขลาอย่างเด่นชัด โดยเฉพาะอย่างยิ่งผลงานทางด้านสถาปัตยกรรม ซึ่งชโล บัญช่วย (2531: 11) ได้กล่าวถึงผลงานสถาปัตยกรรมของชาวจีนในเมืองสงขลาว่า อิทธิพลทางด้านศิลปะวัฒนธรรมจีนที่ปรากฏในเมืองสงขลาที่เด่นชัดหลายประการ เช่น การสร้างที่อยู่อาศัยซึ่งเป็นอาคารทรงจีน แม้แต่อุโบสถในวัดบางวัด เช่น วัดดอนไผ่ วัดตีนเมรุศรีสุदारาม มีรูปทรงคล้ายศาลเจ้าจีน กุฏิวัดบางวัดก็มีอิทธิพลศิลปะจีน เช่น กุฏิวัดมัทธนิมาวาสวรวิหาร กุฏิวัดดอนไผ่ ศาลหลักเมืองก็เป็นแบบจีนอย่างเด่นชัด

เนื่องจากเมืองสงขลาบ่ออย่างปัจจุบันเป็นเมืองใหม่ สร้างขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 3 (พ.ศ. 2385) ซึ่งเป็นช่วงสมัยที่กิจการค้าทางเรือกับต่างชาติมีความเจริญรุ่งเรือง โดยเฉพาะจีน ประกอบกับการที่มีเจ้าเมืองผู้ปกครองเป็นเชื้อสายจีน อิทธิพลต่าง ๆ ของจีนจึงถูกสะท้อนออกมาให้เห็นได้ชัด อันเนื่องมาจากอำนาจในการปกครอง การมีพรรคพวกเพื่อพิทักษ์ผลประโยชน์ของตนเองและกลุ่ม เป็นต้น และอิทธิพลจีนดังกล่าวนี้ก็คงอยู่เป็นรูปแบบหลักของสงขลา แม้ว่าในเวลาต่อมาจะมีอิทธิพลตะวันตกเข้ามา ก็เป็นเพียงส่วนผสมผสานของสถาปัตยกรรมจีนจนเกิดเป็นสถาปัตยกรรมรูปแบบชิโน-โปรตุกีส ดังนั้นอิทธิพลทางด้านต่างๆของจีนจึงเป็นกระแสหลักของสถาปัตยกรรมเมืองสงขลาที่ต้องพิจารณาศึกษาเป็นเบื้องต้น ทั้งในด้านประวัติศาสตร์ ความเชื่อ สังคม ประเพณี ศิลปะวัฒนธรรม เพื่อเกิดความเข้าใจในพื้นฐาน บ่อเกิดของสถาปัตยกรรมสงขลาได้ชัดเจน

ภาพที่ 7 ศาลหลักเมืองสงขลาซึ่งสร้างพร้อมกับการย้ายเมืองมาสู่ฝั่งบ่ออย่างในปัจจุบัน เมื่อ พ.ศ. 2385

ที่มา: การสำรวจโดยผู้ศึกษา กรกฎาคม 2546

3.3 เหตุการณ์สำคัญในประวัติศาสตร์เมืองสงขลา

พ.ศ. 2375 ร.3 โปรดฯให้สร้างป้อมและกำแพงเมืองสงขลาป้อมภายในสมัยพระยาสงขลา(เถียนเส็ง) 10 ปีจึงแล้วเสร็จเนื่องจากติดพันการรบกับปัตตานี ไทรบุรี และหัวเมืองทั้ง 7

พ.ศ. 2385 ร.3 พระราชทานหลักชัยพฤษ์ เทียนชัย เครื่องไทยทาน ฯลฯ เพื่อให้พระยาสงขลาฝั่งหลักเมือง ในกาครั้งนี้พระยาสงขลาได้สร้างตึกแบบจีนคร่อมหลักเมืองไว้ และมีศาลเจ้าเสื้อเมืองหลังหนึ่งด้วย (พระยาสงขลา(เถียนเส็ง)เป็นผู้ถือธรรมเนียมจีนอย่างเคร่งครัด)

พระยาสงขลา(เถียนเส็ง) ถึงอนิจกรรม พ.ศ. 2394 ร.4 โปรดเกล้าฯพระราชทานสัญญาบัตรให้พระสุนทรนุรักษ์(บุญสังข์)เป็นพระวิเชียรคีรี ได้เป็นผู้รักษาราชการเมืองต่อมา ในสมัยนี้มีราชการพิเศษ ดังนี้

1. ป้อมรักษาขอบเขตก่อด้วยศิลา ที่ตำบลบ้านแหลมทรายใกล้กับปากน้ำ เป็นป้อมรูปสี่เหลี่ยม สูงประมาณ 5 ศอก กว้างยาว 10 วาเศษ
2. สร้างสะพานข้ามคลองขวางกลางเมือง
3. สร้างสระบัวที่หน้าบ้านตะวันออก เชื้อนและขอบสระก่อด้วยศิลา
4. สร้างฉางข้าวหลวง ที่ริมทะเลใกล้กับจวน
5. สร้างบ่อนเบี้ยเป็นตึกแบบจีน อยู่ในตลาด
6. พ.ศ. 2402 พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เสด็จประพาสหัวเมืองชายทะเล ปักษ์ใต้ ได้เสด็จมาถึงสงขลาและประทับแรมที่พลับพลาตำบลแหลมทราย

พ.ศ. 2405 โปรดเกล้าฯให้เจ้าพระยาสงขลาจัดสร้างทางหลวงจากเมืองสงขลาไปต่อพรมแดนเมืองไทรบุรี

พ.ศ. 2408 เจ้าพระยาสงขลา(บุญสังข์) ถึงอสัญกรรม พระยาวิเชียรคีรี(เม่น) ได้เลื่อนเป็นผู้สำเร็จราชการเมืองสงขลาแทน

พ.ศ. 2409 พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว มีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯพระราชทานเงิน 37 ชั่งเศษ ให้เจ้าพระยาสงขลา(เม่น) เป็นแม่กองสร้างพระเจดีย์บนเขาดังกวน

พ.ศ. 2411 เจ้าพระยาสุรวงศ์ฯ สมุหพระกลาโหมมีบัญชาสั่งให้สร้างตึกเป็นที่พักกรมม้าใกล้ป้อมรักษาขอบเขตบ้านแหลมทราย พระยาสุนทรนุรักษ์(เนตร์) เป็นแม่กองสร้างเป็นตึกฝรั่ง 2 ชั้น มุงกระเบื้องสงขลา ช่อ 8 ศอก 3 ห้อง เฉลียงรอบ มีกำแพงล้อม 4 ด้าน

พ.ศ. 2439 สมัย ร.5 ขณะนั้นเจ้าเมืองสงขลา คือ พระยาวิเชียรคีรี เกิดการปฏิรูปราชการใหม่ โปรดเกล้าฯ จัดตั้งมณฑลเทศาภิบาล รวมเมืองนครศรีธรรมราช สงขลา พัทลุง และเมืองขึ้น

ตั้งเป็นมณฑล เรียกว่ามณฑลนครศรีธรรมราช ตั้งศาลลาว่าการมณฑลที่เมืองสงขลา พระยาวิเชียรคีรีครั้งรับราชการเทียบตำแหน่งปลัดมณฑลนครศรีธรรมราช เพราะยังเป็นผู้สำเร็จราชการเมืองสงขลา ซึ่งเป็นเมืองที่ตั้งศาลลาว่าการมณฑล ตั้งต้นได้รับพระราชทานผลประโยชน์เป็นเงินเดือนเดือนละ 450 บาท และได้รับพระราชทานยศเป็นชั้นที่ 1 ตริ(เทียบเท่ากับมหาอำมาตย์ตรี)

พ.ศ. 2444 เมื่อจัดตั้งมณฑลเทศาภิบาลแล้วได้ 6 ปี ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ เลื่อนเป็นจางวางกำกับราชการเมืองสงขลา รับพระราชทานเบี้ยบำนาญปีละ 8000 บาท ซึ่งสูงกว่าเบี้ยบำนาญของผู้ว่าราชการเมืองในมณฑล

ราชการพิเศษ

1. ซ่อมแซมบำรุงเมือง คือลาดปูนประสมอย่างเทคอนกรีตตามถนนในเมืองตลอดถึงตลาด กับซ่อมแซมเขื่อนศิลาหน้าจวนกลางซึ่งสร้างมาแต่สมัยพระยาสงขลา(เกียนเล็ง) ที่ชำรุดหักพัง

2. พ.ศ. 2414 ในสมัยเจ้าพระยาสงขลา(เม่น) เป็นนายด่านตรวจท่าแผนที่ และตบแต่งถนนจากเมืองสงขลาไปต่อพรมแดนเมืองไทรบุรีแล้วทันรับเสด็จ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเมื่อคราวเสด็จกลับจากประพาสอินเดีย ขึ้นเดินทางบกจากเมืองไทรบุรีตามถนนสายนี้ลงประทับเรือพระที่นั่งที่ท่าเมืองสงขลา

3. พ.ศ. 2431 พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้า ฯ ทรงพระราชศรัทธาโปรดเกล้า ฯ ให้เป็นแม่กองสร้างศาลาวิหารบนเขาตั้งกวน 1 หลัง เป็นตึกผนังฉาบปูนสีดินแดงเมืองสงขลา ตามที่พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทรงพระราชดำริไว้

4. พ.ศ. 2444 เป็นแม่กองสร้างถนนตั้งแต่หน้าศาลาว่าการมณฑลไปถึงแหลมทรายชายทะเล ยาวประมาณ 50 เส้น เมื่อสมเด็จพระจุลจอมเกล้า ฯ เสด็จกลับจากประเทศชวาแวะขึ้นเมืองสงขลาประพาสตามถนนสายนี้เป็นปฐม พระราชทานนามถนนสายนี้เพื่อเป็นเกียรติยศแก่ผู้สร้างว่า ถนนวิเชียรชม

3.4 โบราณสถานเกี่ยวเนื่องกับเจ้าเมืองสงขลา(ตระกูล ณ สงขลา)

3.4.1 วัดสุวรรณคีรี ตั้งอยู่ในเขตเมืองสงขลาเก่า ตำบลหัวเขา อำเภอเมืองสงขลา คาดว่าสร้างในสมัยพระยาสงขลาคนที่ 1 หรือ 2 สถาปัตยกรรมที่น่าสนใจในวัดนี้คือ พระเจดีย์แบบจีนหรือถะ ตั้งอยู่หน้าพระอุโบสถ เป็นถะ 7 ชั้น ย่อมุม 6 เหลี่ยม ทำด้วยหินแกรนิต เจ้าพระยาพิชัยคีรี (บุญห้อย) ผู้สำเร็จราชการเมืองสงขลาคนที่ 2 เป็นผู้สร้างเมื่อ พ.ศ. 2341 เป็นปีที่ 17 ในรัชกาลที่ 1 ซึ่งมีรูปร่างขนาดและสร้างปีเดียวกันกับที่สร้างไว้ที่วัดมัชฌิมาวาสด้วย

3.4.2 โบราณสถานบนเขาตั้งกวน ประกอบด้วยสถาปัตยกรรมหลายชั้น ดังนี้

3.4.2.1 พระเจดีย์หลวง เป็นพระเจดีย์ก่ออิฐถือปูน สมัยรัตนโกสินทร์ ตั้งอยู่บนยอดสูงสุด เดิมสร้างเมื่อใดไม่ปรากฏหลักฐานแน่ชัด ในสมัยรัชกาลที่ 4 มีพระบรมราชโองการโปรดเกล้า ฯ พระราชทานเงินหลวง 37 ชั่ง ให้เจ้าพระยาวิเชียรคีรี(เม่น ณ สงขลา) ผู้สำเร็จราชการเมืองสงขลาคนที่ 6 บูรณะปฏิสังขรณ์ขึ้นให้สูงใหญ่กว่าของเดิมเป็นสูง 9 วา 3 ศอก (18.75 เมตร) และในโอกาสครั้งนั้นเจ้าพระยาวิเชียรคีรี(เม่น ณ สงขลา) ได้สร้างคฤหาสน์ 2 คฤหาสน์, เก๋ง 4 มุม กำแพงแก้ว ทูลเกล้า ฯ ถวายโดยเสด็จพระราชกุศล เป็นเงิน 11 ชั่ง 3 ตำลึง งานดังกล่าวนี้แล้วเสร็จเมื่อ พ.ศ. 2409

ภาพที่ 8 เจดีย์บนยอดเขาตั้งกวน

ที่มา: การสำรวจโดยผู้ศึกษา กรกฎาคม 2546

3.4.2.2 ประภาคาร ตั้งอยู่ทางทิศเหนือของพระเจดีย์หลวง เมื่อ พ.ศ. 2439 สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ เสนาบดีกระทรวงมหาดไทย ให้กรมทหารเรือทำเครื่องไม้ประกอบตัวโคม และส่งแบบฐานปูนให้ช่างหลวงออกมาจัดการก่อสร้าง ประภาคารตามพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ในบริเวณที่พระยาวิเชียรคีรี(ชม ณ สงขลา) และพระยาชลยุทธโยธินเป็นผู้เลือกสถานที่ ประภาคารนี้สร้างเสร็จราว พ.ศ. 2440

3.4.2.3 ศาลาวิหาร ตั้งอยู่บนยอดเขาชั้นที่ 2 พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้พระยาวิเชียรคีรี(ชม ณ สงขลา) สร้างขึ้น

เมื่อ พ.ศ. 2431 ลักษณะเป็นตึกก่ออิฐถือปูนด้วยอิฐสีดินแดงเมืองสงขลา ที่หน้าบันได้ด้านหน้าทางทิศตะวันตกของศาลาวิหารหลังนี้มีปูนปั้นตรงกลางเป็นรูปพระมหากษัตริย์มงกุฏ และรูปฉัตรประดับทั้ง 2 ข้าง

3.4.3 ป้อมปากน้ำแหลมทราย ตั้งอยู่หลังกองบัญชาการตำรวจภูธร 4 ถนนแหลมทราย เป็นป้อม 8 เหลี่ยม ก่อด้วยหิน มีประตูขึ้นลง 1 ประตู ทางทิศใต้ป้อมนี้เจ้าพระยาวิเชียรคีรี(บุญสังข์ ณ สงขลา) สร้างขึ้นระหว่าง พ.ศ. 2390 - พ.ศ. 2408 ตรงกับสมัยรัชกาลที่ 3-4 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ พงศาวดารเมืองสงขลา เรียกว่า ป้อมรักษาขอบเขต

3.4.4 ศาลากลางจังหวัดสงขลาหลังเก่า ตั้งอยู่ที่ถนนวิเชียรชม เป็นสถาปัตยกรรมแบบตึกจีน 4 หลัง ก่อด้วยอิฐถือปูน เดิมเป็นบ้านส่วนตัวของพระยาสุนทรานุรักษ์(เนตร ณ สงขลา) ผู้ช่วยผู้ว่าราชการเมืองสงขลา สร้างเมื่อ พ.ศ. 2421 ตรงกับสมัยรัชกาลที่ 5 โดยเจตนาจะยกให้นางสาวชื่น ณ สงขลา ซึ่งเป็นธิดาของท่าน ต่อมาทางราชการได้ซื้อจากพระอนันตสมบัติ(เอม ณ สงขลา)

ภาพที่ 9 ศาลากลางจังหวัดหลังเก่า ปัจจุบันคือพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ สงขลา

ที่มา: การสำรวจโดยผู้ศึกษา กรกฎาคม 2546

พ.ศ. 2437 ใช้เป็นจวนพระวิจิตรวรสาส์น ซึ่งต่อมาคือ เจ้าพระยามรราช(บัน สุขุม) ข้าหลวงพิเศษตรวจราชการเมืองสงขลาและเมืองนครศรีธรรมราช

พ.ศ. 2439 ใช้เป็นศาลาว่าการมณฑลนครศรีธรรมราช และต่อมาใช้เป็นศาลากลางจังหวัดสงขลาตั้งแต่ พ.ศ. 2460 จนถึง พ.ศ. 2496 จึงได้ย้ายไปอยู่ ณ ที่ศาลากลางจังหวัดสงขลาปัจจุบัน

3.4.5 กำแพงเมืองสงขลา ตั้งอยู่ที่ถนนจะนะฝั่งตรงข้ามกับศาลากลางจังหวัดหลังเก่า เป็นกำแพงหินมีเชิงเทิน มีใบเสมาเป็นรูปป้อม ใช้เวลาในการก่อสร้างยาวนาน 10 ปี เนื่องจากในช่วงระยะที่ก่อสร้างนั้นเกิดศึกติดพันกับเมืองปัตตานี กลันตัน และ 7 หัวเมือง

กำแพงเมืองสงขลา มีความกว้างประมาณ 400 เมตร ยาวประมาณ 1,200 เมตร กำแพงเมืองด้านทิศเหนืออยู่ริมถนนจะนะตัดกับถนนนครในไปถึงถนนจะนะตัดถนนปละท่า กำแพงเมืองด้านทิศตะวันออกอยู่ริมถนนรามวิถีตัดกับถนนกำแพงเพชร กำแพงเมืองด้านทิศใต้อยู่ริมถนนรามวิถีตัดกับถนนกำแพงเพชรไปถึงถนนกำแพงเพชรตัดกับถนนนครนอก กำแพงเมืองด้านทิศตะวันตกอยู่ริมถนนนครนอกตัดกับถนนกำแพงเพชร ไปถึงถนนนครนอกตัดกับคลองขวาง จากนั้นกำแพงเมืองจะตัดตรงมาทางถนนนครในตามแนวคลองขวาง แล้วตัดจากคลองขวางไปตามแนวถนนนครในจนตัดกับถนนจะนะ มีประตูเมือง 10 ประตู ประตูเป็นซุ้มใหญ่โดยรอบ กว้าง 3 เมตร สูง 6 เมตร ซุ้มประตูเป็นหลังคาจีน ทำนองเป็นหอรบ บานประตูมีบานลัดด้วย ประตูเหล่านี้มีชื่อดังต่อไปนี้ พุทธรักษา สุรามฤทธิ ศักดิ์สิทธิ์พิทักษ์ อคเนีวุธ ชัยยุทธขำนะ บุรพาภิบาล สนานสงคราม พยัคฆนามเรืองฤทธิ์ จันทีพิทักษ์ และมรคาพิทักษ์ และมีประตูอีก 10 ประตู เป็นช่องกุฎีกว้าง 2 เมตร สูง 2.50 เมตร และมีป้อมอยู่มุมเมือง 4 ป้อม ส่วนที่เหลืออยู่ตามกำแพงด้านต่างๆ ตัวป้อมนั้นขนาดกว้างประมาณ 10 เมตร ยาวประมาณ 10 เมตร ป้อมเหล่านี้มีชื่อว่า เทเวศร์บริรักษ์ พิทักษ์เขื่อนขันธุ์ ป้องกันราวี ไพรีพินาศ พิฆาตข้าศึก พิลึกอำนาจ และนิราศภัยอันตราย

ภาพที่ 10 กำแพงเมืองสงขลาส่วนที่เหลืออยู่ในปัจจุบัน

ที่มา: การสำรวจโดยผู้ศึกษา กรกฎาคม 2546

กำแพงเมืองสงขลาตั้งกล่าวถูกรื้อไป คงเหลือบางส่วนที่ถนนจะนะและนครในเท่านั้น ส่วนใหญ่หรือสมัยเจ้าพระยามรราช(ปั้น สุขุม) ระหว่างรับราชการเป็นพระวิจิตรวรสาส์น ข้าหลวงพิเศษตรวจราชการเมืองสงขลาและเมืองนครศรีธรรมราช และเป็นพระยาสุขุมนัยวินิต สมุหเทศาภิบาลมณฑลนครศรีธรรมราช พ.ศ. 2437 - 2448 เพื่อขยายเป็นถนนและปรับปรุง บ้านเมืองให้เจริญขึ้น

3.4.6 วัดยางทอง ตั้งอยู่ที่ถนนนางงาม ภายในบริเวณวัดมีหอรบะซัง 1 หลัง ฝีมือช่างพื้นเมือง นอกจากนี้วัดนี้ก็มีอุโบสถลักษณะแบบพื้นเมืองอยู่ 1 หลัง

3.4.7 วัดคอนรัก ตั้งอยู่ที่ถนนไทรบุรี เป็นวัดที่พระยาสุนทรานุรักษ์(เนตร ณ สงขลา) ผู้ช่วยว่าราชการเมืองสงขลาสมัยรัชกาลที่ 5 เป็นผู้สร้าง ที่อุโบสถมีภาพจิตรกรรมฝาผนังฝีมือของพระยาสุนทรานุรักษ์(เนตร ณ สงขลา)

3.4.8 วัดศาลาหัวยาง ตั้งอยู่ริมถนนไทรบุรี โบราณสถานที่สำคัญในวัดนี้ได้แก่ พระอุโบสถซึ่งเป็นสถาปัตยกรรมพื้นเมืองที่มีคุณค่ามาก ท่านผู้หญิงในเจ้าพระยาวิเชียรคีรี(เม่น ณ สงขลา)เป็นผู้สร้าง

3.4.9 วัดโพธิปฐมาวาส ตั้งอยู่ริมถนนไทรบุรี เดิมชื่อ วัดโพ เจ้าพระยาวิเชียรคีรี(บุญสังข์ ณ สงขลา) ได้บูรณะปฏิสังขรณ์เมื่อ พ.ศ. 2395 หอรบะซังภายในวัดท่านผู้หญิงศรีวันและพระสุนทรานุรักษ์ (เม่น ณ สงขลา) เป็นผู้สร้าง

3.4.10 วัดเพชรมงคล ที่บริเวณหน้าวัดมีหอรบะซังฝีมือช่างจีนก่ออิฐถือปูนหลังหนึ่ง

3.4.11 วัดมัทธิมาวาส เป็นวัดโบราณมาแต่สมัยอยุธยาตอนปลาย ผู้สร้างชื่อนางศรีจันทร์ ชาวบ้านเรียกว่า วัดกลาง ได้รับการยกฐานะเป็นพระอารามหลวงชั้นตรี ชนิดวรวิหารเมื่อ วันที่ 17 สิงหาคม พ.ศ. 2460 ภายในบริเวณวัดมีโบราณสถานที่สำคัญมากมายเช่น ตะแบบจีน ซึ่งสร้างโดยเจ้าพระยาวิชัยคีรี(บุญห่วย ณ สงขลา) พระวิหารก่ออิฐถือปูนซึ่งแสดงอิทธิพลความนิยมในสมัยรัชกาลที่ 3 อย่างชัดเจน สังเกตได้จากลูกมะหวดสี่ขาที่กำแพงแก้ว

ศาลาการเปรียญ เป็นตึกก่ออิฐถือปูน เจ้าพระยาวิเชียรคีรี(บุญสังข์ ณ สงขลา)สร้างไว้ระหว่าง พ.ศ. 2390 - 2408 ปัจจุบันใช้เป็นพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ มัทธิมาวาส

พระอุโบสถ เจ้าพระยาวิเชียรคีรี(บุญสังข์ ณ สงขลา)สร้างไว้ ระหว่าง พ.ศ. 2390 - 2408 เป็นพระอุโบสถทรงไทยสมัยรัตนโกสินทร์ ที่หน้าบันพระอุโบสถภายนอกเป็นรูปปั้น ด้านทิศตะวันออกเป็นรูปพระพรหมทรงหงส์ ส่วนด้านทิศตะวันตกเป็นรูปพระอินทร์ทรงช้างเอราวัณ พระอุโบสถหลังนี้มีซุ้มหน้าต่างเป็นรูปมงกุฎอยู่ 2 แถว แถวละ 7 ซุ้ม และมีซุ้มประตูเป็นรูปทรงมงกุฎอยู่ 2 ด้าน ด้านละ 2 ซุ้ม ภายในพระอุโบสถมีพระประธานทำด้วยหินอ่อน ฝีมือช่างจีน

กล่าวกันว่าเจ้าพระยาวิเชียรคีรี(บุญสังข์ ณ สงขลา) เป็นผู้ให้สั่งแบบมาจากประเทศจีน พระพักตร์ของพระประธานแสดงลักษณะฝีมือช่างจีนอย่างเห็นได้ชัด ที่หน้าบันภายในเป็นปูนปั้น ด้านทิศตะวันออกเป็นรูปราหูหน้าตรง ส่วนด้านทิศตะวันตกเป็นรูปราหูหน้าเอียงซึ่งแปลกกว่าที่อื่น พระอุโบสถหลังนี้ไม่มีฝ้าเพดานเพราะต้องการแสงส่องไม้ ที่ผนังอุโบสถทั้ง 4 ด้านมีจิตรกรรมฝาผนัง ซึ่งเขียนเสร็จเมื่อ พ.ศ. 2406 ตอนบนเป็นเรื่องพุทธประวัติ ตอนล่างเป็นเรื่องทศชาติ ภายนอกพระอุโบสถระหว่างช่องเสาโดยรอบนั้นมีภาพจำหลักหินเป็นเรื่องราว ฝีมือช่างจีนที่หน้าซุ้มประตูทางเข้าด้านทิศตะวันออกมีรูปจำหลักหินเป็นรูปขุนนางฝ่ายทหาร 4 คน ในนิยายปรัมปราของจีนเรื่อง ลิซิบิน ดูได้รอบด้าน และทางด้านหน้าซุ้มประตูทางเข้าด้านทิศตะวันตกมีรูปจำหลักหินเป็นรูปจตุโลกบาลทั้ง 4 แบบจีน ดูได้รอบด้าน นอกจากนี้ถาวรวัตถุอื่นๆในวัดก็มีอิทธิพลของจีนปรากฏให้เห็นอีกมากมาย เช่น กำแพงแก้ว หอระฆัง กุฏิแก่งจีน ซึ่งชาวบ้านเรียกว่า ตึกแม่หม้าย เป็นต้น

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทที่ 4 สถาปัตยกรรมห้องแถวเมืองสงขลา

ในการศึกษาครั้งนี้ มีขอบเขตจำกัดอยู่ที่บริเวณเมืองสงขลาเก่าในอดีต คือบริเวณถนนนครนอก-นครใน และถนนนางงาม อำเภอเมืองสงขลา ในพื้นที่ดังกล่าวนี้ประกอบด้วยอาคารเก่าซึ่งเป็นอาคารห้องแถวสำหรับอยู่อาศัย และเพื่อการพาณิชย์กรรม ซึ่งจากการสำรวจศึกษาทำให้อาจกล่าวถึงรูปแบบของห้องแถวเรียงตามลำดับการเกิดแต่ละรูปแบบดังนี้

ภาพที่ 11 แสดงผังบริเวณพื้นที่ศึกษา

ที่มา: การสำรวจโดยผู้ศึกษา กรกฎาคม 2546

ภาพที่ 12 ลักษณะโดยทั่วไปในบริเวณพื้นที่ศึกษา

ที่มา: การสำรวจโดยผู้ศึกษา กรกฎาคม 2546

ภาพที่ 13 ประตูเมืองสุโขทัยใหม่ที่สร้างเลียนแบบของเดิม บริเวณถนนนครนอกและนครในบรรจบกัน

ที่มา: การสำรวจโดยผู้ศึกษา, ธันวาคม 2546

4.1 อาคารห้องแถวที่รับอิทธิพลจากสถาปัตยกรรมแบบไทย

4.1.1 ความเป็นมา

สำหรับอาคารแบบไทยนั้น คาดว่าเป็นสถาปัตยกรรมที่สร้างในสมัยแรกที่มีการตั้งถิ่นฐานในบริเวณบ่อทราย คือ ประมาณช่วงรัชกาลที่ 3 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์(ประมาณ พ.ศ. 2379) ลักษณะเด่นของสถาปัตยกรรมเรือนแถวแบบไทย คือหลังคาทรงจั่วหรือทรงมนีลาที่มีความลาดชัน 60 องศาขึ้นไป ซึ่งเกิดจากการผสมผสานรูปแบบเรือนไทยเกาะยอเข้ากับอาคารห้องแถว

สุทธิวงศ์ พงศ์ไพบูลย์(2544) กล่าวถึงเกาะยอไว้ในสารานุกรมวัฒนธรรมภาคใต้โดยสรุปได้ว่า ชุมชนเกาะยอเมื่อประมาณรัชกาลที่ 1 กรุงรัตนโกสินทร์เป็นชุมชนคนดั้งเดิมในท้องถิ่นและพื้นที่ใกล้เคียง เล่ากันว่าส่วนหนึ่งเป็นพวกโจร พวกนักเลงหัวไม้ หลบหนีเข้าไปพักอาศัย และอีกส่วนหนึ่งเป็นคนจีนที่เข้ามาตั้งหลักแหล่งเพื่อทำเครื่องปั้นดินเผาส่งขายตลาดบ่อพลับ(สงขลา) เพื่อใช้ก่อสร้างอาคารแบบจีน และเครื่องหุงต้มตามวัฒนธรรมจีน จนเป็นที่นิยมแพร่หลาย สามารถส่ง

กระเบื้องมุงหลังคาจำหน่ายแก่วัดวาอารามและชาวบ้านผู้มีฐานะดี โดยเฉพาะอิฐหน้าวัวสามารถส่งไปขายถึงหัวเมืองปัตตานี และนำไปใช้ปูวัดโพธิ์(วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม) ที่กรุงเทพฯ ถึงรัชกาลที่ 4-5 เครื่องปั้นดินเผาที่เกาะยอ สทิงหม้อ และบ้านเตาอิฐ(ใกล้บ่อพลับ ซึ่งอยู่ในตัวเมืองสงขลาในปัจจุบัน)เป็นที่รู้จักกันทั่วไป ดังจะเห็นได้จากการที่เจ้าพระยาวิเชียรคีรี(เม่น ณ สงขลา) ผู้สำเร็จราชการเมืองสงขลาผนวกไปในบัญชีสิ่งของที่ส่งไปจัดแสดง ณ กรุงเทพฯ ในโอกาสสมโภชกรุงรัตนโกสินทร์ครบ 100 ปี เมื่อปีมะเมีย จัตวาศก จุลศักราช 1244 (พ.ศ. 2425) ซึ่งมี 260 สิ่งในจำนวนนั้นมี “โอง์เกาะยอ ๑๒ ใบ ราคาร้อยละ ๑๘ เหรียญ อ่างเกาะยอ ๓ ใบเถา ๕ เถา ราคาคู่ละ ๒๘ เบี้ย พเนียงเกาะยอ ๑๒ ใบ ราคาร้อยละ ๑๘ เหรียญ ไหเกาะยอ ๑๒ ใบ ราคาร้อยละ ๑ เหรียญ ๒ ก้อน หม้อตุ่นเกาะยอ ๑๒ ใบ ราคาร้อยละ ๕ ก้อน” นอกจากนี้มีส่งอิฐก่อ อิฐบ่อ อิฐหน้าวัว อิฐลักซุน อิฐฮั่นจี กระเบื้องอิด กระเบื้องสุหอง กระเบื้องเงี้ยวพัง กระเบื้องมุงหลังคาอย่างละ 20 แผ่น พร้อมด้วยบอกราคาที่ซื้อขายกันนั้นไปด้วยทุกรายการ พร้อมกับส่ง “ดินเกาะยอ ดินบ่อพลับ ดินจตั้ง” ไปแหล่งละ 12 ก้อน รวมเป็น 36 ก้อน แสดงว่าดินในแหล่งดังกล่าวนี้มีคุณสมบัติพิเศษเหมาะที่จะใช้ทำเครื่องปั้นดินเผา ช่างทำดินเผาที่เกาะยอบางคนได้รับพระราชทานนามสกุลในรัชกาลที่ 6 เช่น ตระกูล “สุธาประดิษฐ์” เป็นต้น ปัจจุบันการทำเครื่องปั้นดินเผาที่เกาะยอเลิกร้างกันไปหมดแล้ว แม้แต่เตาเผาที่อิฐหรือเอาอิฐไปทำอย่างอื่นไม่เหลือแม้แต่เตาเดียว

ธานี ไพโรจน์ภักดี กำนันชาวเกาะยอ อายุ 67 ปี เล่าว่า 2-3 ชั่วโมงก่อนหน้านั้น คนเกาะยอส่วนใหญ่เป็นจีนฮกเกี้ยน อพยพมาจากตำบลน้ำน้อย อำเภอหาดใหญ่ และตำบลทุ่งหวัง อำเภอเมืองสงขลา จีนสมัยนั้นแล่นเรือใบมาเห็นเกาะแห่งนี้ร่มรื่นน่าอยู่ มีที่ว่างไร่เจ้าของมากมาย จึงชวนกันมาตั้งรกราก พบว่ามีต้นยอขึ้นอยู่มากจึงเรียกกันว่า “เกาะยอ” มาแต่บัดนั้น

สำหรับชุมชนเมืองเก่าสงขลาที่ศึกษานั้นเป็นชุมชนที่เกิดขึ้นภายหลัง คือ ปี พ.ศ. 2385 แต่จากหลักฐานทางประวัติศาสตร์ทำให้สันนิษฐานได้ว่ามีชุมชนเกิดขึ้นอยู่ก่อนที่จะสถาปนาเป็นเมืองสงขลาอยู่ก่อนแล้ว นั่นคือมีวัดยายศรีจันทร์หรือวัดกลาง(วัดมณีนิมิต) ตั้งอยู่มาตั้งแต่สมัยปลายกรุงศรีอยุธยา แสดงให้เห็นว่ามีชุมชนคนไทยตั้งชุมชนอยู่ที่นี่มาก่อนแล้ว แต่ไม่สามารถพบหลักฐานทางสถาปัตยกรรมพอที่จะสำรวจศึกษาได้ เนื่องจากน่าจะเป็นลักษณะของอาคารที่ก่อสร้างด้วยวัสดุชั่วคราว อายุของอาคารจึงไม่สามารถคงทนมาถึงปัจจุบันได้ คงเหลือเพียงคำบอกเล่าของผู้อาวุโสในชุมชนที่เล่าถึงสภาพของอาคารเก่าแก่ในอดีตว่า เป็นบ้านหลังคามุงจากเก่าๆ ฝาไม้ไผ่ขัดแตะ(สัมภาษณ์ เครื่องวัลย์ ศรีพจนารถ, 19 ตุลาคม 2546)

พยูร โมสิกรัตน์(2538) ได้กล่าวถึงเรือนไทยบนเกาะยอว่า เป็นเรือนยกพื้นสูงแบบเรือนไทยในระยแรกมุงหลังคาด้วยจาก แต่ต่อมาเปลี่ยนเป็นกระเบื้องเกาะยอ และว่า “เมื่อ 20 ปีก่อนยังเห็นเรือนแบบนี้ในบ่ออย่าง”(เมืองสงขลา) ซึ่งปัจจุบันนี้ไม่สามารถพบเห็นได้แล้ว ที่ยังคงเหลืออยู่

ปัจจุบันนี้เป็นอาคารเก่าที่ปรับปรุงบางส่วน เช่น มีการก่อผนังด้วยอิฐ ฉาบปูน อย่างในสมัยปัจจุบัน แต่ก็ยังคงกลิ่นอายแบบเดิมอยู่

อาคารแบบเก่าที่สามารถสำรวจพบได้ และอาจถือเอาเป็นอาคารรูปแบบไทยในพื้นที่ศึกษานั้น มีการพัฒนาการใช้ไม้ไผ่สานขัดแตะแล้วใช้ดินเหนียวแทนปูนฉาบสำหรับทำเป็นผนังอาคาร ส่วนหลังคานั้นใช้กระเบื้องดินเผาเกาะยอ ลักษณะเป็นกระเบื้องเกล็ดเต่า หลังคาลาดชัน ลักษณะคล้ายเรือนไทยภาคใต้ที่พบที่เกาะยอ อำเภอเมืองสงขลา ผู้ศึกษาจึงถือรูปแบบอาคารดังกล่าวเป็นเกณฑ์ในเรื่องรูปแบบไทยในการศึกษาในครั้งนี้

4.1.2 ลักษณะโดยทั่วไปของอาคาร

การก่อสร้าง

ชั้น ส่วนใหญ่เป็นอาคารชั้นเดียว

วัสดุ ใช้ไม้เป็นวัสดุก่อสร้าง จากหลักฐานรูปถ่ายบอกได้ว่าสมัยแรกมุ่งหลังคาด้วยจาก และมาเปลี่ยนเป็นกระเบื้องดินเผาเกาะยอรูปเหลี่ยมแทนในสมัยหลังๆ

โครงสร้าง เป็นโครงสร้างเสากับคานไม้ ไม่ค่อยถาวรนัก ดังที่คุณสำราญ ศรีพจนารถได้ให้สัมภาษณ์ถึงบ้านของตนไว้ว่า “แต่ก่อนตรงนี้เป็นบ้านไทยเก่าโทรมๆ หลังคามุงจาก หลังจากที่คุณพ่อซื้อที่ดินตรงนี้ก็แล้วก็สร้างใหม่เป็นหลังปัจจุบันนี้”(17 ตุลาคม 2546)

รูปทรง หลังคาทรงจั่ว หรือทรงมนิลา มีความลาดชัน 60 องศาขึ้นไป เพื่อป้องกันน้ำรั่ว มีกันสาดด้านหน้าและด้านหลัง บานประตูมักเป็นบานเฟี้ยม มีช่องแสงเหนือบานประตู

ลายประดับ ไม่ค่อยมีการประดับประดาที่เห็นได้ชัด

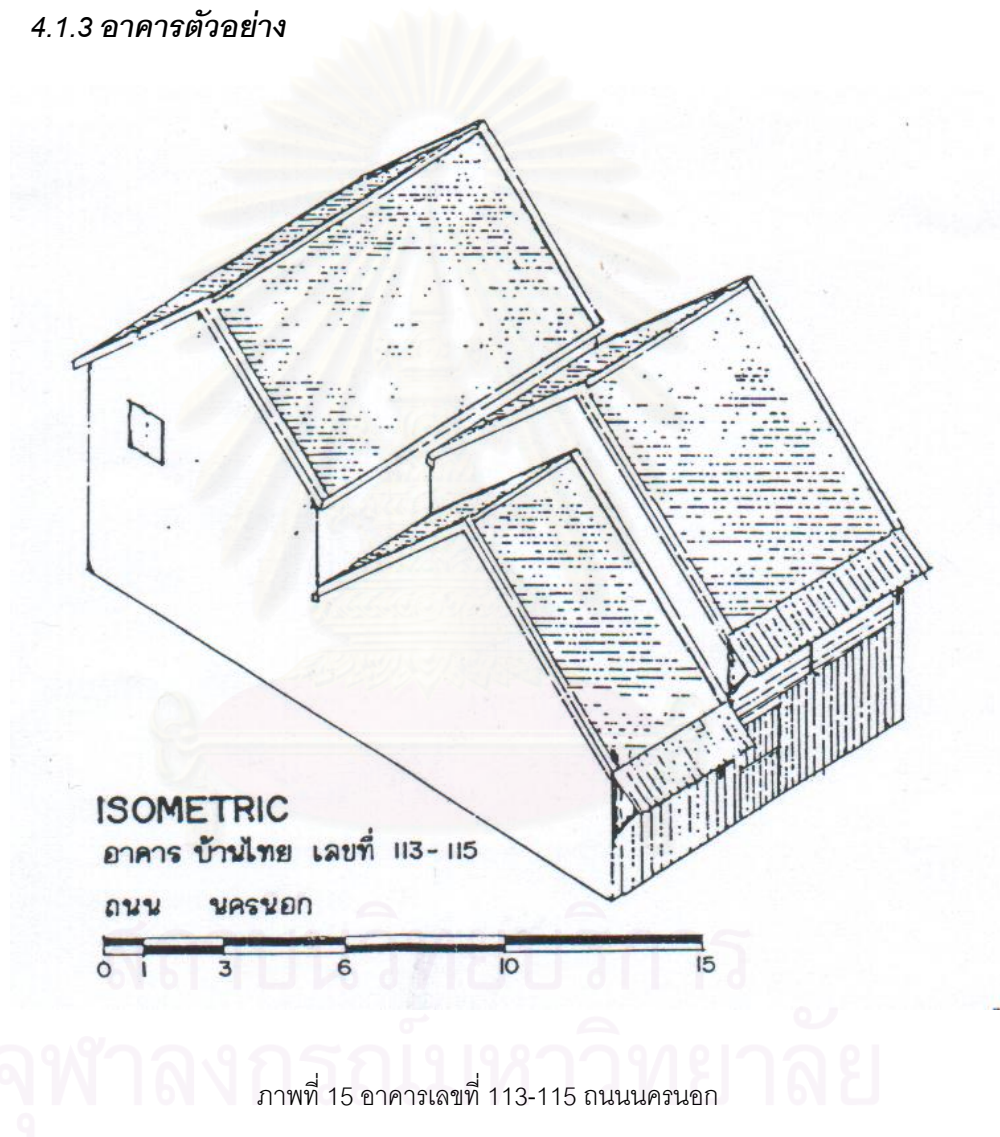

ภาพที่ 14 ลักษณะอาคารห้องแถวแบบไทยที่พบบริเวณถนนนครนอก เมืองสงขลา

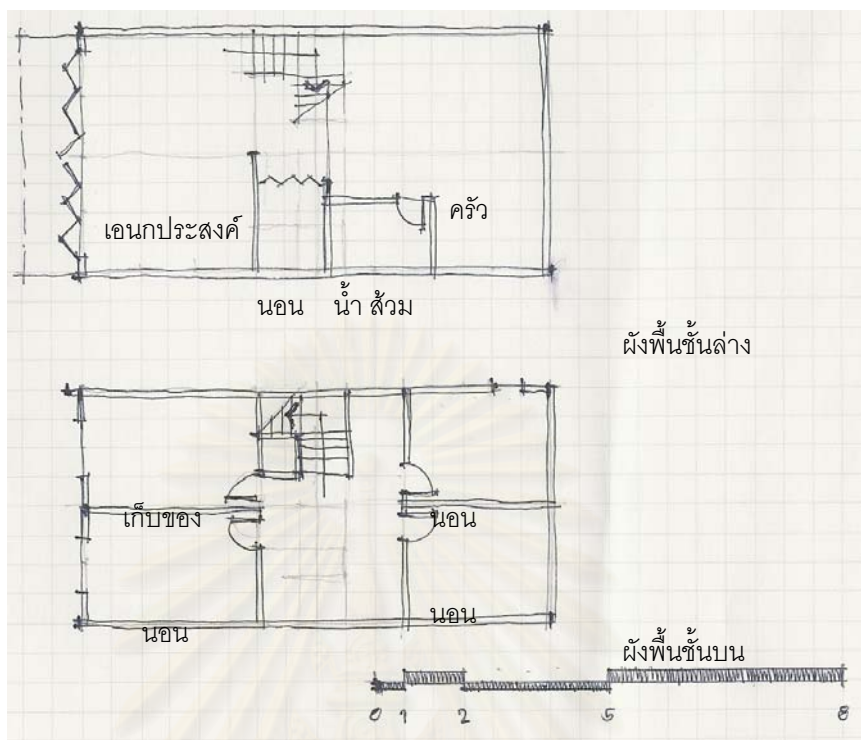
ที่มา: การสำรวจโดยผู้ศึกษา กรกฎาคม 2546

ผังบริเวณบ้านส่วนใหญ่จะหันหน้าเข้าสู่ถนน ถนนคือลานบ้านที่ใช้ประโยชน์จากสาธารณะและเป็นส่วนหนึ่งของตัวบ้านเพื่อรองรับกิจกรรมต่างๆที่เกิดขึ้น ทั้งในด้านวัฒนธรรม ท้องถิ่น การค้า การสัญจร เป็นต้น ส่วนผังบริเวณภายในบ้านจะไม่มีอาณาเขตด้านข้าง ตัวบ้านจะมีชั้นเดียว แต่ด้านหลังของบ้านจะมีพื้นที่โล่งกว้างใช้ทำกิจกรรมภายในครัวเรือน เช่น ทำอาหาร ซักผ้า ตากผ้า มีบ่อน้ำสำหรับอุปโภคบริโภคภายในครัวเรือน การจัดพื้นที่ใช้สอยมีลักษณะเป็นแบบห้องแถวจีน เพียงแต่มีรูปร่างหน้าตาของอาคารที่ต่างกันเท่านั้น

4.1.3 อาคารตัวอย่าง

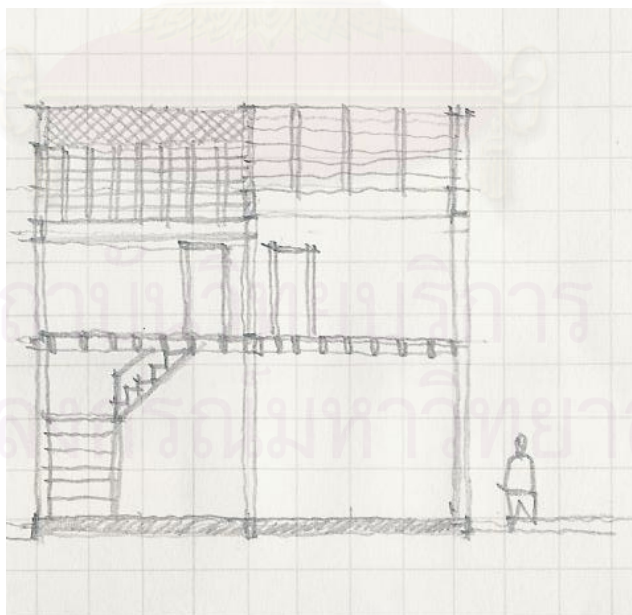

ที่มา: การสำรวจโดยนักศึกษาแผนกสถาปัตยกรรม สถาบันเทคโนโลยีราชมงคล วิทยาเขตภาคใต้ สงขลา, 2542

ภาพที่ 16 ผังพื้นที่อาคารเลขที่ 113-115 ถนนนครนอก

ที่มา: การสำรวจโดยนักศึกษาแผนกสถาปัตยกรรม สถาบันเทคโนโลยีราชมงคล วิทยาเขตภาคใต้, 2542

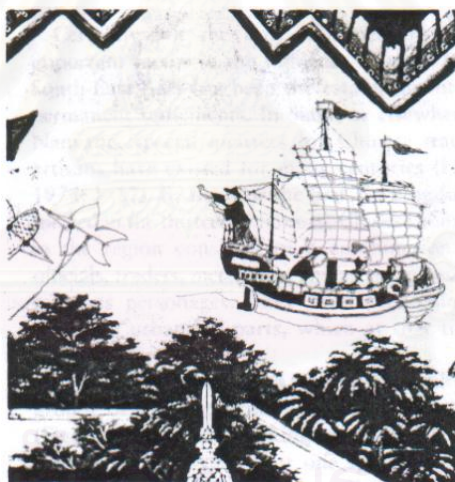
ภาพที่ 17 รูปตัดตามขวาง อาคารเลขที่ 113-115 ถนนนครนอก

ที่มา: การสำรวจโดยนักศึกษาแผนกสถาปัตยกรรม สถาบันเทคโนโลยีราชมงคล วิทยาเขตภาคใต้ สงขลา, 2542

4.2 อาคารห้องแถวที่รับอิทธิพลจากสถาปัตยกรรมแบบจีน

4.2.1 ความเป็นมา

จากเอกสารพงศาวดารเมืองสงขลา กล่าวถึงการอพยพเข้ามาสู่เมืองสงขลาของจีนเหยียง แซ่เฮา เจ้าเมืองสงขลาเชื้อสายจีนคนแรกไว้ว่า “.....เมื่อปีมะเมียโทศกศักราช ๑๑๑๒ จีนคนหนึ่ง แซ่เฮา ชื่อเหยียง ชาวเมืองเจียงจี้หู ตำบลบ้านเสี้ยนเหนือ เมืองแอม่วย มาตั้งบ้านเรือนอยู่ที่เมืองเก่าของสุลต่านริมเขาแดง ราษฎรชาวบ้านชวนกันเรียกจีนเหยียงว่า ตั่วแปะ.....” จากประโยคนี้ทำให้เราทราบได้ว่า ชาวจีนต้นตระกูล ณ สงขลาผู้นี้เข้ามาสู่สงขลาเมื่อประมาณปี พ.ศ. 2293 (ค.ศ. 1750) และอีกตอนหนึ่งว่า “.....ครั้น ณ ปีมะโรงฉศก ศักราช ๑๑๔๖ หลวงสุวรรณคีรีสมบัติ(เหยียง) ป่วยเป็นไข้ หมอพยาบาลอาคารหาคลายไม่ ครั้น ณ วันพฤหัสบดี เดือน ๑๑ ขึ้น ๒ ค่ำ หลวงสุวรรณคีรีสมบัติ(เหยียง) ถึงแก่กรรม เป็นหลวงอินทคีรีสมบัติคุมเลขทำอากรรังนกอยู่ ๖ ปี เลื่อนเป็นหลวงสุวรรณคีรีสมบัติผู้ว่าราชการเมืองสงขลา ๙ ปี เมื่อถึงแก่กรรมอายุได้ ๖๘ ปี.....” ทำให้คำนวณอย่างคร่าวๆโดยเบื้องต้นได้ว่า จีนเหยียง น่าจะเกิดเมื่อประมาณ พ.ศ. 2259 หรือ ค.ศ. 1716

ภาพที่ 18 ภาพจิตรกรรมฝาผนังที่วัดมณีมาวาส จังหวัดสงขลา สมัยรัชกาลที่ 4 แสดงภาพเกี่ยวกับการเข้ามาของจีนสู่สงขลาโดยเรือสำเภา

ที่มา: Architecture of Siam: A cultural history interpretation, 1998

ในขณะที่นายเหยียงอพยพเข้ามาเมืองไทยนั้นตรงกับสมัยราชวงศ์ชิง หรือแมนจูของแผ่นดินจีน ซึ่งคนจีนในสมัยนั้นนิยมอพยพออกไปต่างประเทศเป็นจำนวนมากอันเนื่องมาจากภัยสงครามในช่วงเปลี่ยนแปลงแผ่นดินขณะนั้น เนื่องจากผู้ที่ยังจงรักภักดีต่อราชวงศ์หมิงนั้นมีจำนวนมาก และกระจายอยู่หลายพื้นที่ของประเทศ ราชวงศ์ชิงใช้เวลาปราบปรามอยู่เป็นเวลาถึง 39 ปี

จึงจะสำเร็จเรียบร้อยทั้งแผ่นดิน และในช่วงสมัยที่นายเหียงอยู่ในเมืองจีนนั้นตรงกับปลายรัชกาลของคังซีจนถึงรัชกาลหย่งเจิ้ง(ค.ศ. 1723 - 1735) และตอนต้นของรัชกาลเฉียนหลงหรือเคียนหลง (ค.ศ. 1735- 1796) ก่อนที่จะอพยพเข้ามาสู่สงขลา

ภาพที่ 19 ภาพจักรพรรดิคังซี หย่งเจิ้ง และเฉียนหลง แห่งราชวงศ์ชิงตามลำดับ

ที่มา: Chronicle of The Chinese Emperors, 1998

สำหรับอาคารแบบจีนนี้เข้าใจว่าเป็นสถาปัตยกรรมที่ก่อสร้างในช่วงเดียวกับอาคารห้องแถวแบบไทย คือ ประมาณปี พ.ศ. 2379 เป็นต้นมา(อ้างถึงในสารานุกรมวัฒนธรรมภาคใต้, 2544: 7677) มักก่อสร้างด้านหน้าติดถนนเป็นแนว เนื่องจากมีพื้นที่ทำการค้าอยู่ส่วนหน้าอาคาร ระดับพื้นสูงกว่าระดับถนนเล็กน้อย บริเวณกลางบ้านจะเว้นเป็นลานโล่ง มีบ่อน้ำ ส้วม อยู่บริเวณนี้ และส่วนหลังจะมีอาคารสำหรับใช้เป็นที่อยู่อาศัย

4.2.2 ลักษณะทั่วไป

การก่อสร้าง

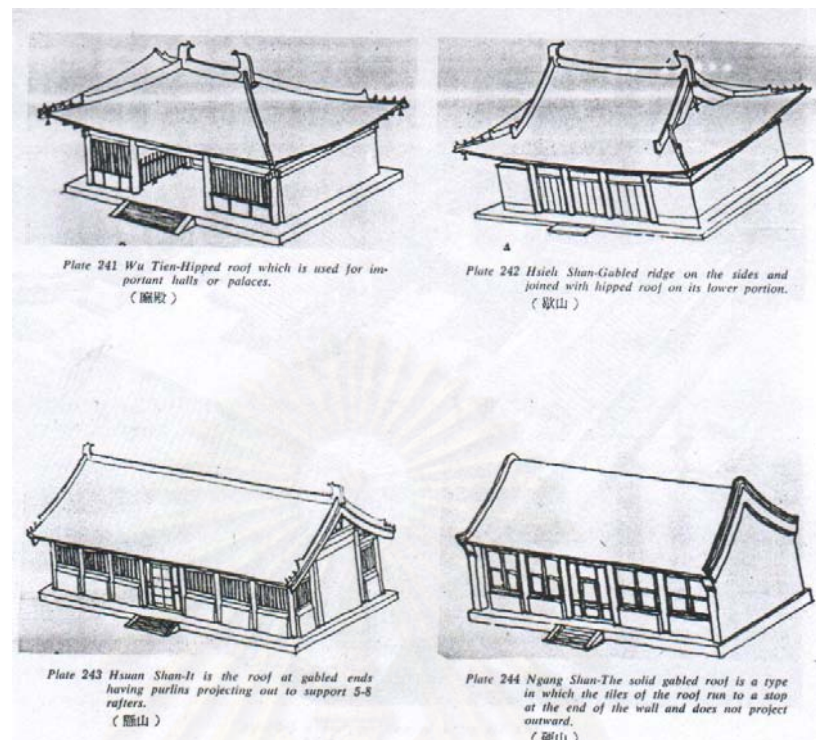
ชั้น มีทั้งชั้นเดียวและสองชั้น

วัสดุ เป็นผนังก่ออิฐก้อนใหญ่ พื้นปูกระเบื้องดินเผาแผ่นใหญ่ โครงหลังคาเป็นไม้ท่อนใหญ่ มุงหลังคาด้วยกระเบื้องดินเผาโค้งแบบจีน กระเบื้องกาบกล้วยคว่ำและหาง

โครงสร้าง คานไม้พาดกำแพงรับน้ำหนัก

รูปทรง หลังคาเป็นทรงจีน ลาดเข้าหาถนน บางครั้งหลังคาชั้นเดียวอาจมีสองระดับ เพื่อเปิดช่องแสงชั้นบน สัดส่วนอาคารได้รับอิทธิพลแบบจีน มีลักษณะหนักแน่น หน้าต่างเป็นช่องเปิดขนาดเล็กและแคบ ทำด้วยไม้ ไม่นิยมทำกันสาด

ลายประดับ มีการเขียนสี และมีลวดลายปูนปั้นประดับบ้าง บริเวณจั่วหลังคา สันหลังคา เเชิงชาย และช่องเปิด

ภาพที่ 20 ภาพแสดงบ้านจีนในหลังคารูปแบบต่างๆ ซึ่งส่วนมากที่พบในสงขลาจะมีทรงหลังคาคล้ายแบบที่ 4 (ล่างสุดขวามือ)

ที่มา: Chinese Architecture Past and Contemporary, 1964

ภาพที่ 21 อาคารห้องแถวรูปแบบจีนบริเวณถนนนครนอก

ที่มา: การสำรวจโดยผู้ศึกษา ตุลาคม 2546

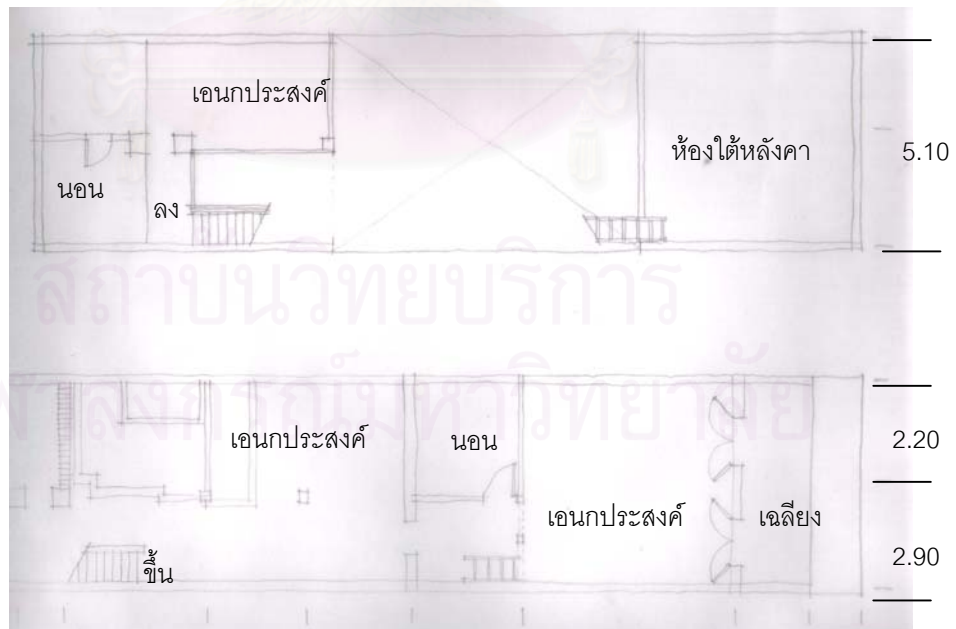
4.2.3 อาคารตัวอย่าง

อาคารเลขที่ 163 ถนนนครใน

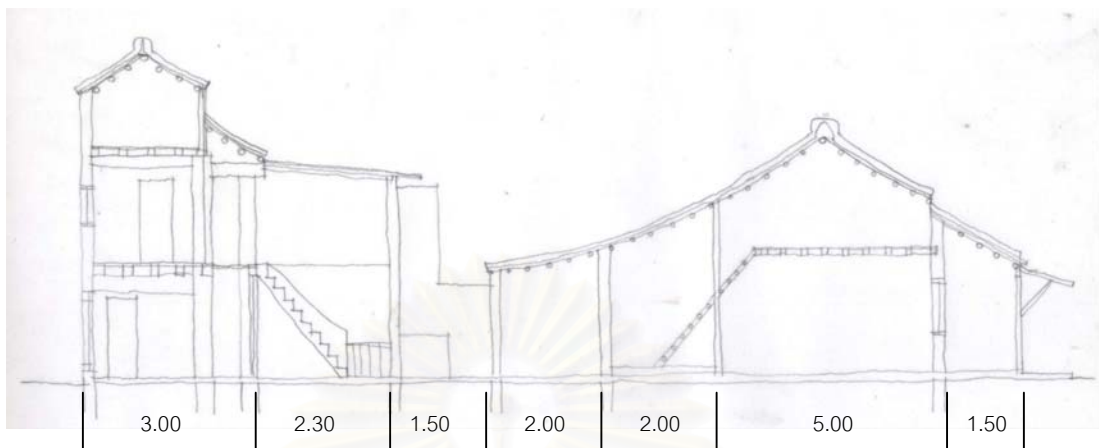
ภาพที่ 22 ด้านหน้าของอาคารบริเวณถนนนครใน

ที่มา: การสำรวจโดยผู้ศึกษา, กรกฎาคม 2546

ภาพที่ 23 ผังพื้นอาคารเลขที่ 163 ถนนนครใน

ที่มา: การสำรวจโดยผู้ศึกษา, กรกฎาคม 2546

ภาพที่ 24 รูปตัดอาคารเลขที่ 163 ถนนนครใน

ที่มา: การสำรวจโดยผู้ศึกษา, กรกฎาคม 2546

ภาพที่ 25 เรือนนอนด้านหลังบ้าน

ที่มา: การสำรวจโดยผู้ศึกษา, กรกฎาคม 2546

ภาพที่ 26 แสดงโครงสร้างหลังคาอาคารเลขที่ 163 ถนนนครใน

ที่มา: การสำรวจโดยผู้ศึกษา, กรกฎาคม 2546

ภาพที่ 27 พื้นภายในอาคารทำจากกระเบื้องหน้าวัว

ที่มา: การสำรวจโดยผู้ศึกษา, กรกฎาคม 2546

ภาพที่ 28 ประตูภายในบ้านเลขที่ 163 ถนนนครใน

ที่มา: การสำรวจโดยผู้ศึกษา, กรกฎาคม 2546

ภาพที่ 29 แท่นบูชาบรรพบุรุษบริเวณโถงหน้าบ้าน

ที่มา: การสำรวจโดยผู้ศึกษา, กรกฎาคม 2546

ภาพที่ 30 บันไดทางขึ้นเรือนตามหลังบ้าน

ที่มา: การสำรวจโดยผู้ศึกษา, กรกฎาคม 2546

ภาพที่ 31 ผู้อยู่อาศัยในบ้านเลขที่ 163 ปัจจุบัน

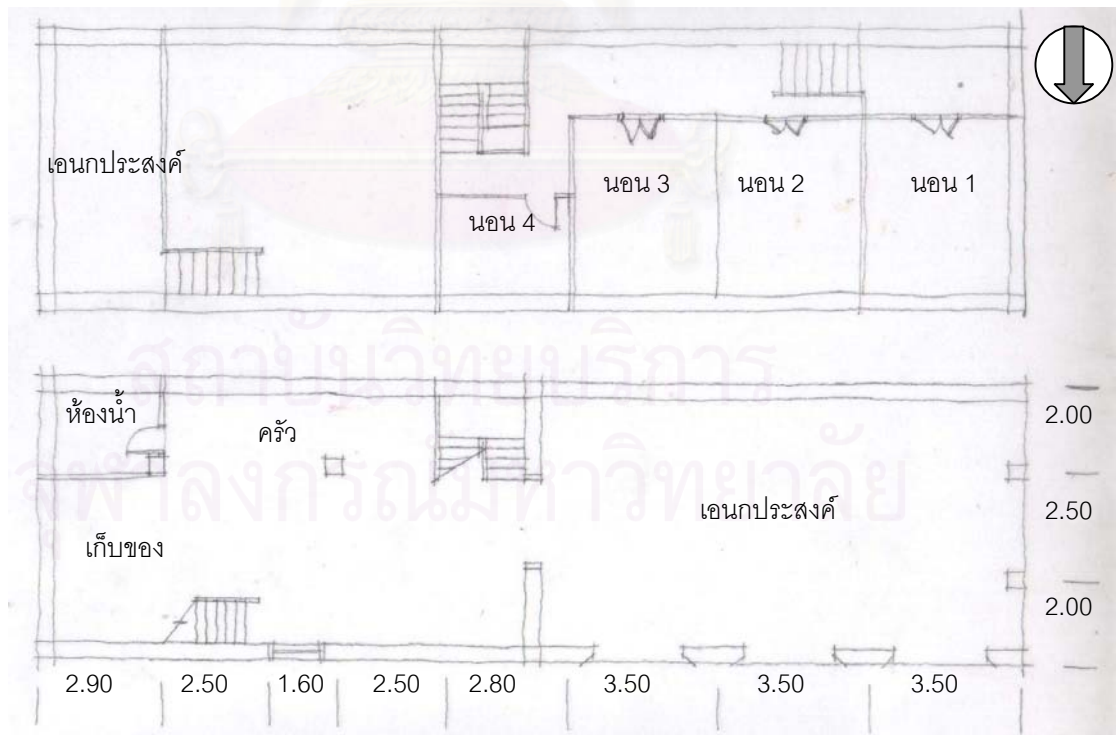
ที่มา: การสำรวจโดยผู้ศึกษา, กรกฎาคม 2546

อาคารเลขที่ 2 ถนนนครใน

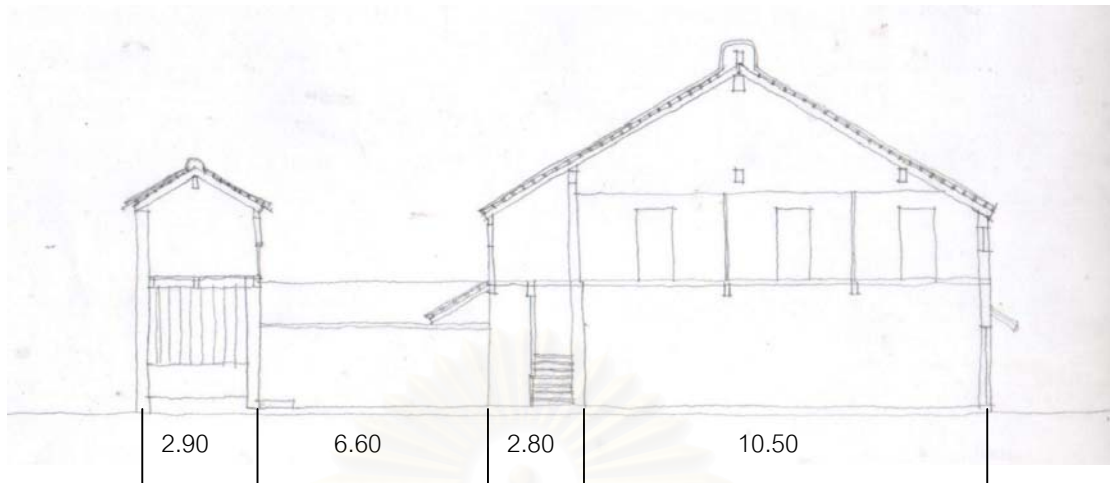
ภาพที่ 32 ด้านหน้าอาคารเลขที่ 2 ถนนนครใน

ที่มา: การสำรวจโดยผู้ศึกษา กรกฎาคม 2546

ภาพที่ 33 ผังพื้นของอาคารเลขที่ 2 ถนนนครใน

ที่มา: การสำรวจโดยผู้ศึกษา กรกฎาคม 2546

ภาพที่ 34 รูปตัดตามยาวอาคารเลขที่ 2 ถนนนครไโน

ที่มา: การสำรวจโดยผู้ศึกษา กรกฎาคม 2546

ภาพที่ 35 รูปด้านข้างอาคารเลขที่ 2 ถนนนครไโน

ที่มา: การสำรวจโดยผู้ศึกษา กรกฎาคม 2546

ภาพที่ 36 ภายในอาคารเลขที่ 2 ถนนนครใน ซึ่งใช้เป็นพื้นที่ขายอาหาร

ที่มา: การสำรวจโดยผู้ศึกษา กรกฎาคม 2546

ภาพที่ 37 บริเวณลานโถงกลางอาคารเลขที่ 2 ถนนนครใน

ที่มา: การสำรวจโดยผู้ศึกษา กรกฎาคม 2546

ภาพที่ 38 บ้านไต่ภายในอาคารเลขที่ 2 ถนนนครใน

ที่มา: การสำรวจโดยผู้ศึกษา กรกฎาคม 2546

ภาพที่ 39 มุมมองจากหัวถนน อาคารเลขที่ 2 ถนนนครใน

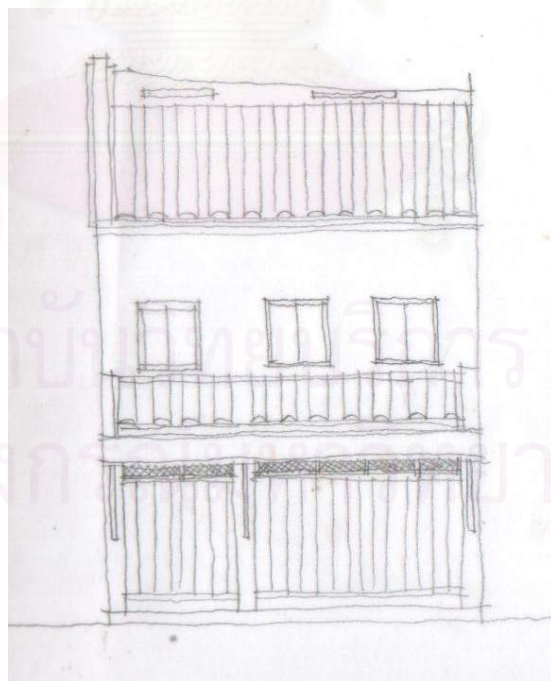
ที่มา: การสำรวจโดยผู้ศึกษา กรกฎาคม 2546

อาคารเลขที่ 94 ถนนนครใน

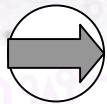
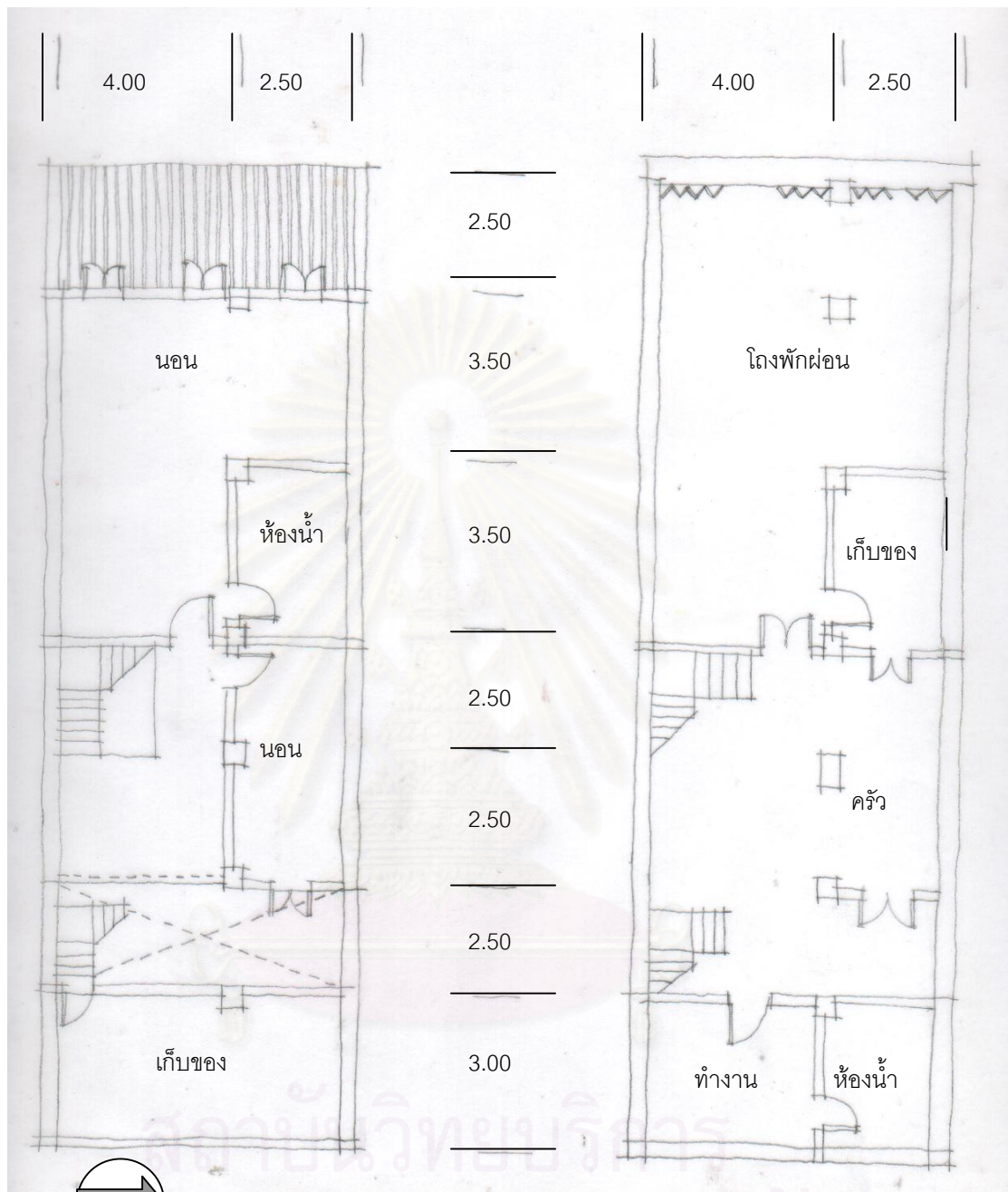
ภาพที่ 40 อาคารเลขที่ 94 ถนนนครใน

ที่มา: การสำรวจโดยผู้ศึกษา กรกฎาคม 2546

ภาพที่ 41 รูปด้านหน้าอาคารเลขที่ 94 ถนนนครใน

ที่มา: การสำรวจโดยผู้ศึกษา กรกฎาคม 2546

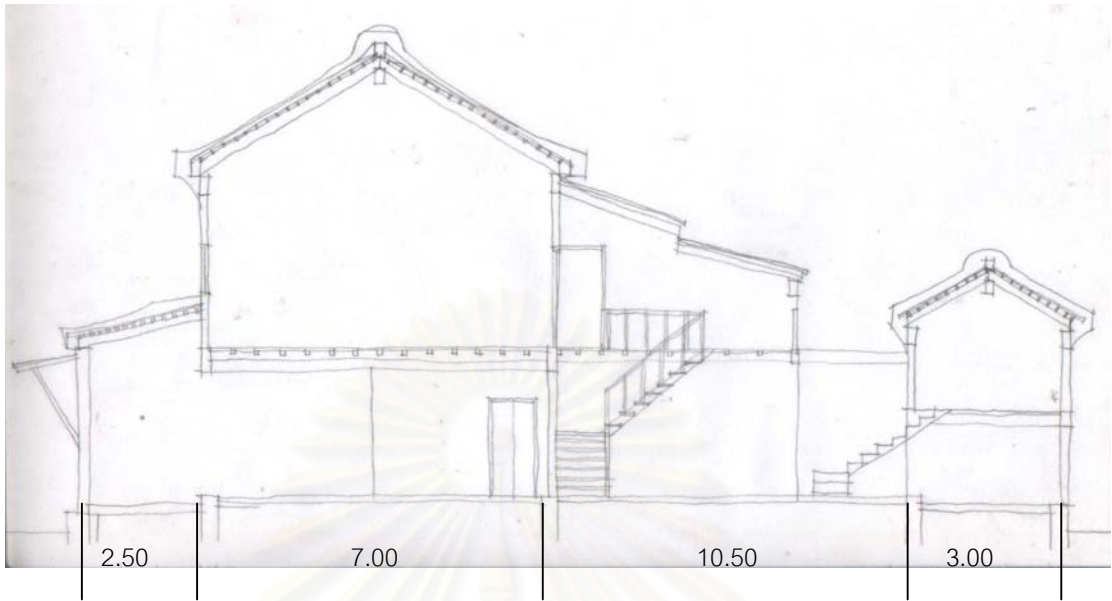

ทิศเหนือ

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

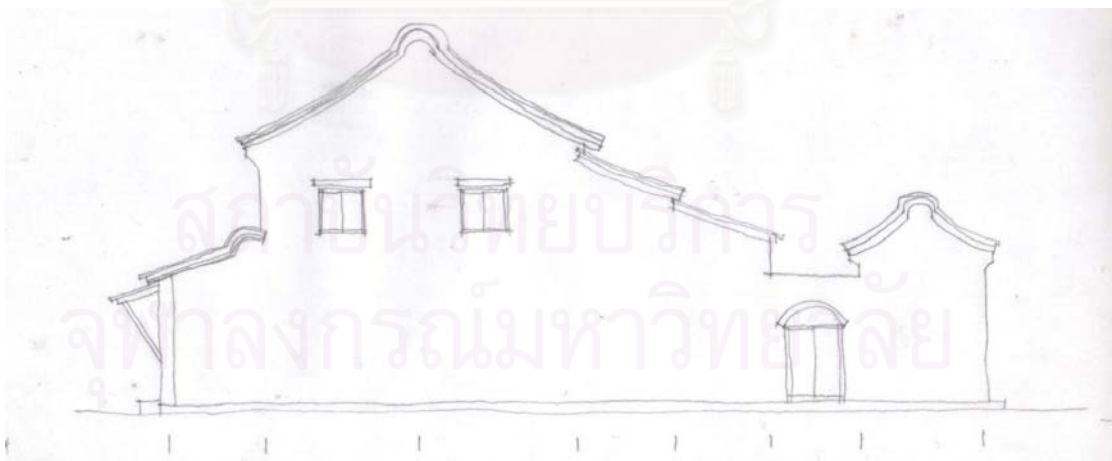
ภาพที่ 42 ผังพื้นที่อาคารเลขที่ 94 ถนนนครใน

ที่มา: การสำรวจโดยผู้ศึกษา กรกฎาคม 2546

ภาพที่ 43 รูปตัดตามยาว อาคารเลขที่ 94 ถนนนครใน

ที่มา: การสำรวจโดยผู้ศึกษา กรกฎาคม 2546

ภาพที่ 44 รูปด้านข้าง อาคารเลขที่ 94 ถนนนครใน

ที่มา: การสำรวจโดยผู้ศึกษา กรกฎาคม 2546

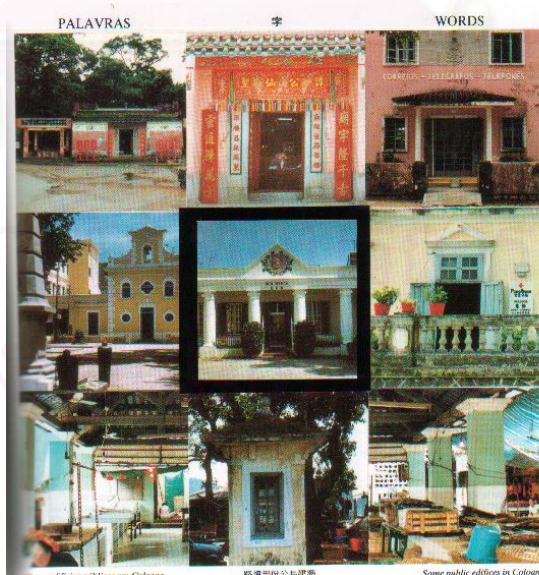
4.3 อาคารห้องแถวที่รับอิทธิพลจากสถาปัตยกรรมแบบซิโน-โปรตุเกส (จีนผสมตะวันตก)

4.3.1 ความเป็นมา

การแผ่ขยายเข้ามาของรูปแบบสถาปัตยกรรมแบบตะวันตกในประเทศไทยนั้น เริ่มมีมาตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 4 ซึ่งเป็นเหตุผลทางด้านการเมือง ด้วยขณะนั้นมีการล่าอาณานิคมของชาวตะวันตกหลายชาติแผ่ขยายลูกกลมเข้ามาในเอเชียอาคเนย์ พระองค์จึงทรงทำการปฏิรูปบ้านเมืองให้มีความเจริญตามอย่างชาติตะวันตก เพื่อที่จะลบลภาพว่าเราเป็นชาติที่ล่าหลัง

สำหรับสถาปัตยกรรมนั้นมีการนำรูปแบบตะวันตกหรือฝรั่งเข้ามาใช้กันมากมาย ตั้งแต่วัดพระอุโบสถ พระราชวัง จนถึงที่อยู่ของเหล่าบรรดาผู้มีบรรดาศักดิ์ทั้งหลาย หรือคหบดีในสมัยนั้น เรือนตึกที่นิยมในขณะนั้นเป็นเรือนแบบอเมริกัน และแบบที่นิยมเป็นแบบที่เรียกกันว่า "ตึกกะหลาป่า" เป็นตึก 2 ชั้น ฐานฐานสี่เหลี่ยมรี มีมุขบ้าง ไม่มีบ้าง หลังคาทรงดาดกว่าเรือนไทย ทำฝาครอบเอาเฉลียงไว้ในเรือน มีบันไดข้างนอก ด้วยยังถือเป็นคนคิดว่า ลอดใต้ถุนเรือนเป็นอัมปมงคล(วิบูลย์ ลี้สุวรรณ: 2525, 55)

Sino - Protuguese หรือ Chino - Protuguese คำนี้บัญญัติขึ้นครั้งแรกเพื่อใช้เรียกอาคารตึกแถวร้านค้าที่เห็นกลาดเกลื่อนตามท้องถนนในมาเก๊า มีลักษณะผสมระหว่างทรวดทรงโครงสร้างเป็นตึกแบบยุโรป ทว่าก่อสร้างโดยชาวจีนพื้นเมือง ทำให้เกิดการสร้างสรรค์ใหม่ มีลักษณะแบบท้องถิ่นมากขึ้น ซึ่งดูอย่างไรก็ไม่เหมือนกับอาคารแบบตะวันตกแท้ๆในประเทศโปรตุเกส(เพ็ญสุภา สุขตะ: 2543, 23)

ภาพที่ 45 สถาปัตยกรรมซิโน-โปรตุเกส ในมาเก๊า

ที่มา: Coloane Villarge Reader, 1990

สำหรับชาวตะวันตกชาติโปรตุเกสนั้น เป็นชาติที่มีความสัมพันธ์กับไทยมายาวนาน ตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานี อันมีหลักฐานทางประวัติศาสตร์มากมาย โดยก่อนหน้าที่ชาวโปรตุเกสจะมาตั้งถิ่นฐานในราชอาณาจักรสยาม ได้เคยเข้ายึดครองคาบสมุทรมลายูและเกาะมาเก๊ามาก่อน จนกระทั่งเกาะมาเก๊าของจีนและมาเลเซียต้องตกเป็นของอังกฤษในสมัยต่อมา แล้วก็ตาม สิ่งหนึ่งที่เรายังคงเห็นร่องรอยอารยธรรมที่ชาวโปรตุเกสเคยสถาปนาฝากไว้ให้แก่ชาวพื้นเมืองเอเชีย ก็คือลักษณะสถาปัตยกรรมที่เราเรียกว่า ชิโน-โปรตุเกส หรือชิโน-โปรตุเกส

จากนั้นคำว่า ชิโน-โปรตุเกส ก็ได้แผ่ขยายข้ามทะเลจีนใต้ ถูกนำมาใช้เรียกอาคารบ้านเรือนในมาเลเซีย โดยเฉพาะที่เกาะปีนังและสิงคโปร์ในยุคล่าอาณานิคม โดยมากมักเป็นอาคารพาณิชย์กึ่งบ้านพักอาศัย (shop-house) ซึ่งเมืองท่าสำคัญๆ ทางภาคใต้ของสยาม อาทิ สงขลาและภูเก็ตก็ยังมีร่องรอยที่อิทธิพลของ ชิโน-โปรตุเกสแผ่ครอบคลุมมาถึงด้วย

Statue of Francis Light
See also page 115

ภาพที่ 46 รูปปั้นกัปตัน Francis Light ชาวอังกฤษ

ที่มา: Old Penang, 1956

สำหรับรูปแบบสถาปัตยกรรมตะวันตกที่ผสมผสานกับสถาปัตยกรรมแบบจีนที่แผ่ขยายเข้ามาสู่เมืองท่าทางภาคใต้ของไทยนั้นน่าจะมีที่มาจากเมืองปีนัง และสิงคโปร์ ซึ่งเป็นบริเวณที่มีการติดต่อค้าขายกันในเขตภูมิภาคนี้ สำหรับปีนังหรือชื่อเดิมในประวัติศาสตร์ที่เขียนโดยชาวไทยว่าเกาะหมากนั้น เป็นเกาะหนึ่งของชนชาติมลายู ซึ่งต่อมาถูกเช่าและปกครองโดยชาวอังกฤษ ชื่อ Francis Light เมื่อปี ค.ศ. 1786 หรือตรงกับ พ.ศ. 2343 และน่าจะมีการนำเอารูปแบบอาคารแบบตะวันตกมาสร้างในภูมิภาคแถบนี้ จนทำให้เกิดการผสมผสานกันขึ้นในเวลาต่อมา

กล่าวกันเฉพาะลักษณะพิเศษของศิลปะหรือสถาปัตยกรรมโปรตุเกส ก็เป็นที่ทราบกันดีอยู่แล้วว่ามีความแตกต่างไปจากรูปแบบคลาสสิกของอิตาลี ฝรั่งเศส หรืออังกฤษอยู่มาก เนื่องมาจากช่วงระยะเวลาหนึ่งโปรตุเกส(รวมทั้งสเปนบางส่วน)เคยถูกชาวมุสลิมปกครอง และในระหว่างนั้นชาวโปรตุเกสย่อมต้องได้รับอิทธิพลศิลปะของแขกอาหรับและแขกมัวร์มาผสมผสานบ้างไม่มากก็น้อย ดังนั้นจึงไม่น่าประหลาดใจแต่อย่างไร ที่หน้าตาของศิลปะโปรตุเกสแม้ในยุคที่ได้รับการปลดปล่อยจากชาวมุสลิมมาแล้ว จึงมีลักษณะที่เน้นลวดลายประดับตกแต่งจนเต็มพื้นที่ หรือถ้าจะให้เรียกเป็นศัพท์แสงเชิงช่างก็ต้องบอกว่า”เป็นศิลปะที่รังเกียจพื้นที่ว่างเปล่า” (เพ็ญสุภา สุขตะ, 2543: 24) แต่อย่างไรก็ดีชาวโปรตุเกสยังคงรักษาความเป็นชาวคริสต์นิกายคาทอลิกอย่างเหนียวแน่น มิได้เข้ารับเป็นชาวอิสลามแต่อย่างใด

ผลลัพธ์ที่ได้จากความเป็นชิโน-โปรตุเกสก็คือ ตัวอาคารมีรูปทรงโอ่อ่า สง่างาม แต่ถูกแต่งเติมด้วยสีสันอันฉูดฉาด บ้างก็มีการปิดทองอันเป็นรสนิยมของชนชาวพื้นเมืองในเขตเส้นศูนย์สูตร มีการแต่งแต้มลวดลายดอกไม้พวงอุษะมาลัยห้อยย้อยระย้า โดยตัวต้วส่วนหางรถเลื้อยไปมาคล้ายการตวัดตัวอักษรจีน(เพ็ญสุภา สุขตะ, 2543: 25)

ภาพที่ 47 อาคารแบบชิโน-โปรตุเกส ถนนนครนอก

ที่มา: การสำรวจโดยผู้ศึกษา กรกฎาคม 2546

จากเอกสารกองโบราณคดี กรมศิลปากร เรื่องรายงานการสำรวจโบราณสถานเมืองภูเก็ต(2530: 14-15) กล่าวถึงสถาปัตยกรรมชิโน-โปรตุเกสในเมืองภูเก็ตไว้ว่า รูปแบบสถาปัตยกรรมลักษณะนี้เกิดจากการติดต่อค้าขายกับจีน และมีการส่งบุตรหลานไปศึกษาเล่าเรียนด้วย เนื่องจากกระยะทางที่ไม่ไกลมากเมื่อเทียบกับเมืองบางกอกหรือกรุงเทพฯ และเมื่อผู้ที่

ไปศึกษา เล่าเรียนกลับมาก็จดจำเอาแบบอย่างที่มีความประทับใจมา สร้างบ้าง ซึ่งไม่ใช่เหตุผลทางการเมืองหรือถูกบังคับจากการล่าอาณานิคมของชาติตะวันตกในขณะนั้น ลักษณะของสถาปัตยกรรมเช่นนี้เป็นการผสมผสานกันของศิลปะแบบเรอเนสซองส์ และนีโอคลาสสิกของยุโรป กับศิลปะแบบจีนผสมไทย

ลวดลายปูนปั้นของหัวเสาและกรอบหน้าต่างบานประตู ตลอดจนลวดบัวและลวดลายตกแต่งต่าง ๆ นั้น ล้วนประณีตงดงามแบบยุโรป หัวเสามีทั้งแบบ Doric, Ionic, Corinthian และแบบผสมลักษณะต่างๆ อันแสดงถึงอิทธิพลเรอเนสซองส์ และนีโอคลาสสิกอย่างเด่นชัด แต่บานประตูหน้าต่างตลอดจนการตกแต่งภายในและเครื่องเรือน กลับเป็นแบบจีนปนไทย หรือจีนแท้ๆ ลักษณะการผสมเหล่านี้ อยู่ในอัตราส่วนที่พอเหมาะจึงทำให้มีความงดงาม

ทางเดินทำหน้าอาคารตึกแถวเป็นส่วนสำคัญส่วนหนึ่งของอาคาร อยู่ภายใต้หน้ามุขซึ่งชั้นบนเป็นห้องที่อยู่อาศัยโอ่อ่า เรียกว่า ห้องพิเศษชั้นบนส่วนหน้า ถือเป็นห้องที่อยู่อาศัยสำคัญที่สุดของอาคาร และเป็นเอกสิทธิ์ส่วนตัวของเจ้าของโดยเฉพาะ หรือในโอกาสสำคัญอาจจัดเป็นห้องหอมมงคลสมรสของคู่บ่าวสาว ซึ่งเป็นทายาทโดยธรรมของเจ้าของอาคาร ทางเดินทำดังกล่าวนี้ ชาวภูเก็ตนิยมเรียกกันว่า “ห้องชากี้” หรือเรียกตามสมัยนิยมว่า อาเขต

คำว่า ห้องชากี้ เป็นภาษาจีนฮกเกี้ยน ห่งอ แปลว่า 5 ช่า แปลว่า ชาหรือเท้า ก็ แปลว่า จำหรือกำหนดไว้ในใจ ชากี้ จึงหมายถึงจดจำด้วยเท้า หรือจำด้วยรอยเท้า ดังนั้น ห่งอชากี้ จึงหมายถึงการวัดความยาว 5 รอยเท้านั่นเอง

การเข้ามาตราวัดด้วยคำว่า “เท้า” ก็มีมาตราวัดของอังกฤษ คือ ฟุต(foot) ซึ่ง 1 ฟุต เท่ากับ 12 นิ้ว และคำว่า “เท้า” ภาษามลายูก็ตรงกับคำว่า “กากี้”(kaki) ดังนั้นห้องชากี้ หรือทางเดินเท้านี้ จึงมีพิภคส่วนกว้างวัดจากฐานของช่องประตูโค้งบนทางเท้าได้ 5 ฟุตจีน หรือประมาณ 160 เซนติเมตร และให้มีส่วนขยายไปทางด้านข้างของประตูโค้งได้อีก รวมความกว้างของทางเท้าทั้งสิ้นประมาณ 2.50 เมตร (ดิลก วุฒิปาถวิชัย, 2542: 4272-4273) จากการศึกษาในเมืองยอร์ซทาวน์ รัฐปีนัง ประเทศมาเลเซีย พบว่าชาวมาเลเซียเรียกทางเดินลักษณะนี้ว่า “กากี้ ลิมา” ซึ่งคำว่าลิมา(lima) ในภาษามลายูแปลว่า ห้า ซึ่งก็มีความสอดคล้องกัน

ภาพที่ 48 อาคารห้องแถวในเมืองปีนัง

ที่มา: การสำรวจโดยผู้ศึกษา มกราคม 2547

สำหรับอิทธิพลรูปแบบสถาปัตยกรรมชิโน-โปรตุเกสในสงขลานั้น ก็คาดว่าจะมีที่มาจากเดียวกับในจังหวัดภูเก็ต คือ การติดต่อค้าขายกับปีนัง สิงคโปร์ และการส่งบุตรหลานไปศึกษาเล่าเรียนยังปีนัง ซึ่งจากการสัมภาษณ์บุคคลเก่าแก่ในพื้นที่ก็ทำให้ได้ข้อมูลที่ตรงกันในเรื่องความนิยมส่งบุตรหลานของตนไปศึกษาเล่าเรียนยังเมืองปีนัง เพื่อกลับมาทำการค้าขายที่บ้านของตนเอง ซึ่งนอกจากจะได้วิชาความรู้แล้ว ก็ยังจะได้เรียนรู้ภาษาอังกฤษ ซึ่งเป็นเรื่องจำเป็นที่จะทำการค้ากับประเทศต่างๆ และอาจเปิดตลาดเพื่อหาลูกค้าในต่างประเทศได้อีกด้วย

4.3.2 ลักษณะทั่วไป

เมื่อรูปแบบสถาปัตยกรรมชิโน-โปรตุเกสถูกนำเข้ามาผสมผสานกับรูปแบบสถาปัตยกรรมแบบจีนในเมืองสงขลานั้นก็สามารถอยู่ร่วมกันได้ลงตัวสวยงาม มีการใช้วัสดุการก่อสร้างทั้งเรือนไม้และการก่ออิฐถือปูน แสดงให้เห็นถึงความก้าวหน้าในเทคนิคอุปกรณ์ และวัสดุในการก่อสร้างที่พัฒนาขึ้นด้วย ซึ่งบ้านที่สร้างขึ้นด้วยอิทธิพลสถาปัตยกรรมแบบนี้จะเป็นบ้านของผู้ที่มีฐานะค่อนข้างดีในสังคมขณะนั้น เช่น บ้านของพระสุนทรราชารักษ์ ผู้ช่วยราชการเมืองสงขลา (ปัจจุบันคือพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติสงขลา) ซึ่งสร้างในสมัยรัชกาลที่ 5 (พ.ศ. 2421) หรือ บ้านของคุณสุชาติรัตนปรการ เป็นบ้านก่ออิฐถือปูนที่สร้างในสมัยหลัง เจ้าของโรงสี หับให้หิ้น หรือโรงสีแดง นักเรียนปีนังในสมัยนั้น เป็นต้น

ภาพที่ 49 อาคารจวนที่พักรองเจ้าเมืองสงขลาเดิม ปัจจุบันคือพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติสงขลา

ที่มา: การสำรวจโดยผู้ศึกษา กรกฎาคม 2546

ลักษณะเด่นอีกอย่างของอาคารแบบซิโน-โปรตุเกสคือ อาคารจะแบ่งเป็นช่วงๆ แต่ละช่วงจะมีช่องแสงให้แสงสว่างตามธรรมชาติสามารถส่องลงมาได้ มิให้อากาศอับหรืออบอ้าว นิยมให้มีปอน้ำอยู่ในบ้านอย่างน้อยหนึ่งปอน้ำสำหรับบริโภคน้ำภายในบ้าน โครงสร้างส่วนใหญ่เป็นตึกก่อด้วยอิฐหรือเทคอนกรีตแบบยุโรป มีเฉลียงยื่นออกมาจากตัวหน้าบ้าน กรอบประตูหรือบานหน้าต่างด้วยกระจกแบบยุโรป แต่ตกแต่งลวดลายตามขอบหน้าต่าง ขอบประตู หัวเสา ด้วยปูนปั้นลายจีน หรือปูนปั้นด้วยกระเบื้องดินเผาหลายฝรั่ง แต่หลังคามุงด้วยกระเบื้องแบบจีน เป็นต้น แม้ว่าสถาปัตยกรรมแบบนี้จะนิยมกันแต่เฉพาะชาวภูเก็ตที่อยู่ในระดับของผู้มีเงิน แต่เทคนิควิธีทางสถาปัตยกรรมที่ช่างผู้ทำส่วนใหญ่มาจากป็นำเข้ามาใช้นั้น ได้แพร่หลายไปสู่ช่างพื้นเมืองอย่างกว้างขวาง(สุทธิวงศ์ พงศ์ไพบูลย์, 2542: 7718)

ไพบูลย์ ดวงจันทร์(2542: 7694) กล่าวถึงรูปแบบสถาปัตยกรรมซิโน-โปรตุเกส ในเมืองสงขลาไว้โดยสรุปว่า สถาปัตยกรรมรูปแบบนี้เริ่มมีเมื่อปลายรัชสมัยรัชกาลที่ 3 เด่นชัดขึ้นในรัชกาลที่ 4 และนิยมมากขึ้นในรัชกาลที่ 5 มักมีอาคารติดถนนเป็นอาคารหลัก มีกันสาด บางครั้งมีทางเดินหน้าอาคาร ส่วนกลางมักเว้นไว้เป็นบริเวณปอน้ำ ล้อม และที่โล่ง และมีอาคารด้านหลังอีกอาคารหนึ่ง

อาคารในสมัยแรกเป็นอาคารสองชั้น และสามชั้นในสมัยหลัง วัสดุใช้อิฐก่อผนังแบบจีน ฉาบปูนเป็นกำแพง และผนังด้านข้างกันระหว่างคูหาอาคาร ใช้ไม้เป็นคาน ตง พื้น กรอบวงกบและบานประตูหน้าต่าง รวมทั้งเป็นโครงสร้างหลังคา วัสดุผนังหลังคาเป็นกระเบื้องดินเผา เช่น กระเบื้องกาบกล้วยแบบจีนแต้จิ๋วด้วยปูนซีเมนต์ หรือกระเบื้องเกาะยอ วัสดุปูพื้นใช้กระเบื้องดินเผาแผ่นใหญ่ สีเหลือง

ภาพที่ 50 แสดงวัสดุปูพื้นภายในอาคารที่เมืองสงขลา

ที่มา: การสำรวจโดยผู้ศึกษา กรกฎาคม 2546

โครงสร้างอาคารในสมัยแรกใช้คานไม้ พาดระหว่างกำแพงรับน้ำหนัก บางที่ใช้เสาไม้ แล้วก่ออิฐฉาบปูนปิดเป็นส่วนหนึ่งในกำแพงรับน้ำหนัก สมัยหลังมีการใช้คอนกรีตเสริมเหล็กแทนเสาและคานไม้

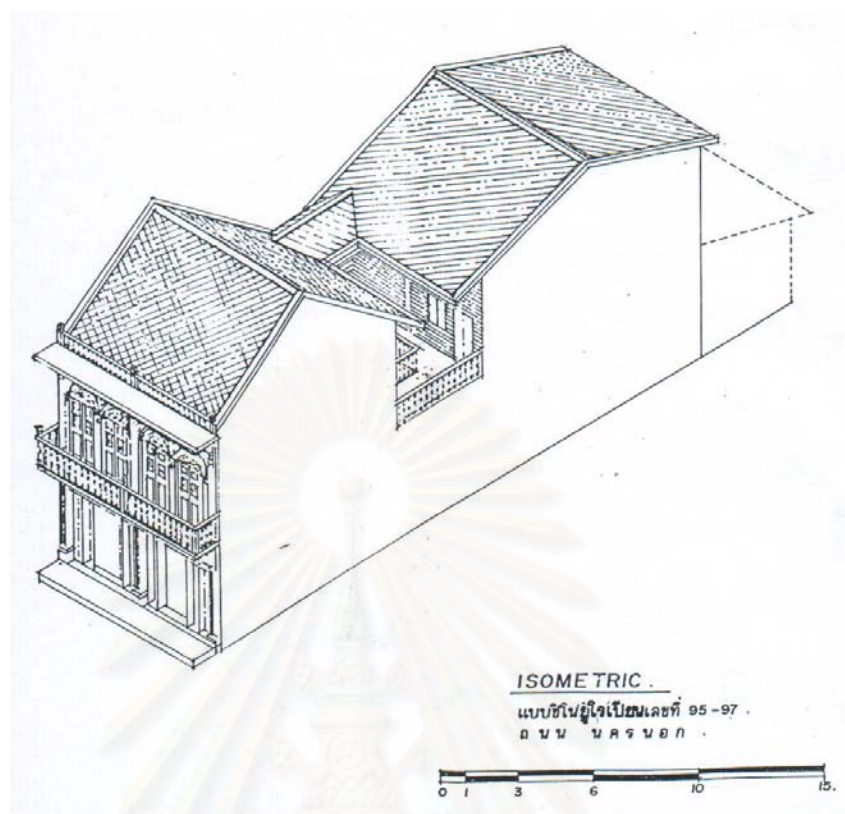
รูปทรงของอาคารโดยทั่วไปเป็นหลังคาทรงจั่ว ซึ่งได้รับอิทธิพลจีนค่อนข้างเด่นชัด ต่อมา มีลักษณะยื่นกันสาดและมีหลังคาทรงปั้นหยาเพิ่มขึ้น โดยเฉพาะหลังที่เป็นอาคารมุม ในสมัยหลัง มีการเพิ่มระเบียงกันสาดเป็นส่วนตกแต่งในชั้นสอง และมีแผงบังตา (parapet) เป็นคอนกรีตเสริมเหล็ก

ภาพที่ 51 อาคารห้องแถวแบบชิโน-โปรตุกีส บนถนนนครนอก

ที่มา: การสำรวจโดยผู้ศึกษา ธันวาคม 2546

มีการตกแต่งในส่วนที่เป็นช่องเจาะด้วยลายประดับต่าง หน้าต่างเปิดยาวถึงพื้น บางครั้งเป็นบานเกล็ดไม้ ต่อมาระยะหลังมีการเน้นการตกแต่งในส่วนที่เป็นระเบียง ค้ำยัน หัวเสา โดยใช้ปูนปั้นเป็นลวดลายแบบตะวันตก เป็นต้น ซึ่งอาคารที่มีลักษณะรูปแบบสถาปัตยกรรมชิโน-โปรตุกีสนี้ยังสามารถพบเห็นได้หลายหลัง บริเวณถนนนครนอก ถนนนางงาม และ ถนนทองจิก

ภาพที่ 52 อาคารรูปแบบชิโน-โปรตุเกส ถนนนครนอก เมืองสงขลา

ที่มา: การสำรวจจดยนักศึกษาแผนกสถาปัตยกรรม สถาบันเทคโนโลยีราชมงคล วิทยาเขตภาคใต้ สงขลา, 2542

สำหรับคำว่า “ชิโน-โปรตุเกส” นี้ นักวิชาการบางท่านใช้คำว่า “ชิโน-ยูโรเปียน” แทนก็มี อันเนื่องมาจากอิทธิพลตะวันตกที่เข้ามาผสมผสานในรูปแบบสถาปัตยกรรมนั้นมีมากมายหลายชาติ จึงใช้คำรวมว่า ยูโรเปียน ส่วนคำว่า โปรตุเกส หรือ โปรตุเกสนั้นเป็นที่นิยมเรียกมากกว่า เพราะเป็นชาติแรกที่เข้ามาติดต่อกับค้าขายกับประเทศสยามตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยา ดังนั้น ผู้ศึกษา เห็นด้วยกับอาจารย์เพ็ญนภา สุขตะ(2543) ว่าสองคำนี้ให้ความหมายไปในทางเดียวกัน

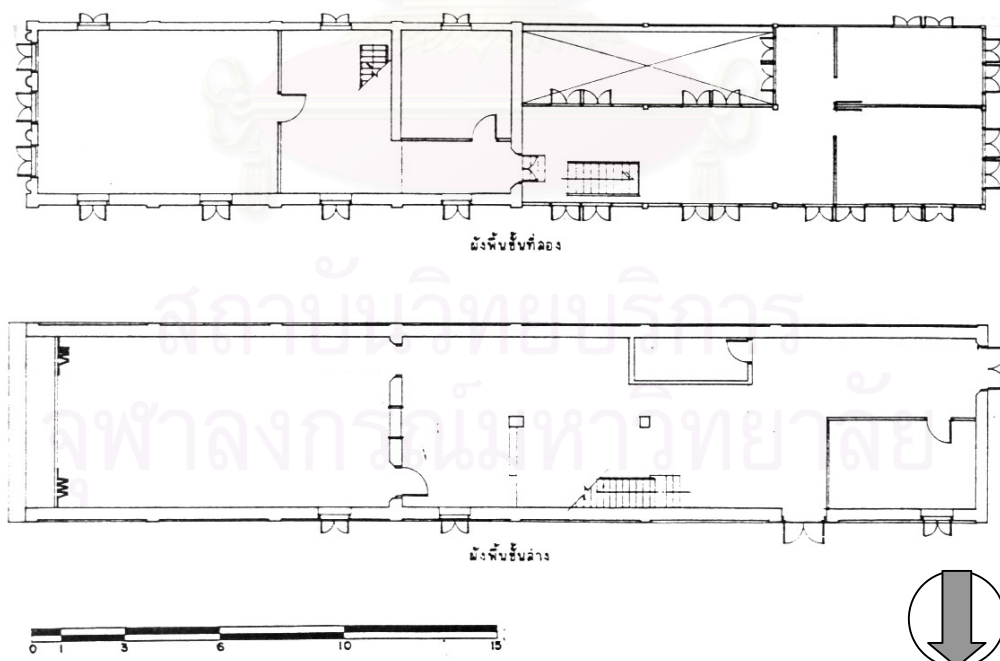
4.3.3 อาคารตัวอย่าง

อาคารเลขที่ 185 ถนนนครนอก

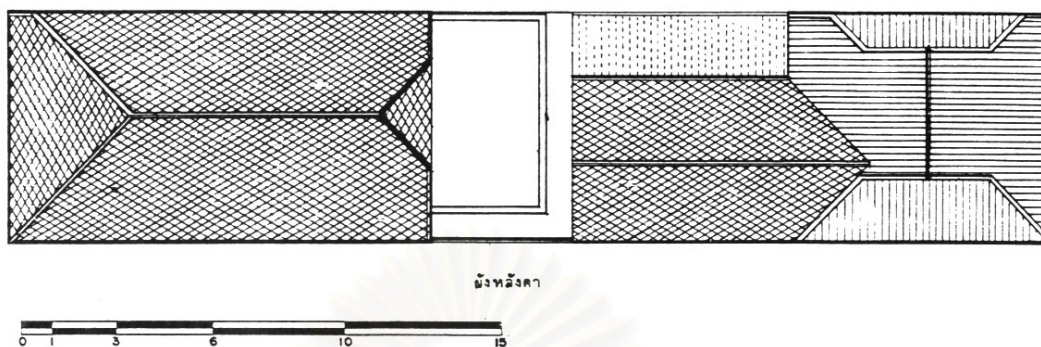
ภาพที่ 53 อาคารเลขที่ 185 ถนนนครนอก

ที่มา: การสำรวจโดยผู้ศึกษา กรกฎาคม 2546

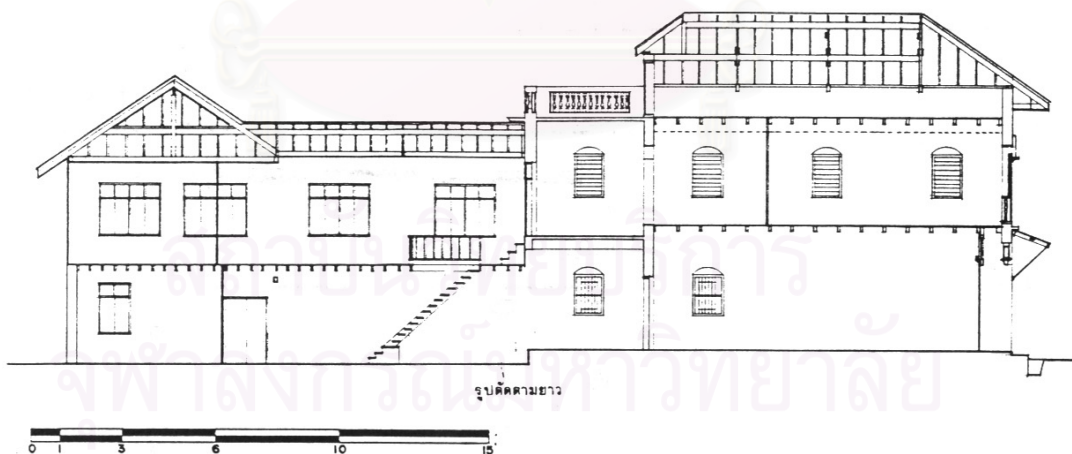
ภาพที่ 54 ผังพื้นที่อาคารเลขที่ 185 ถนนนครนอก

ที่มา: การสำรวจโดยนักศึกษาแผนกสถาปัตยกรรม สถาบันเทคโนโลยีราชมงคล วิทยาเขตภาคใต้ สงขลา, 2542

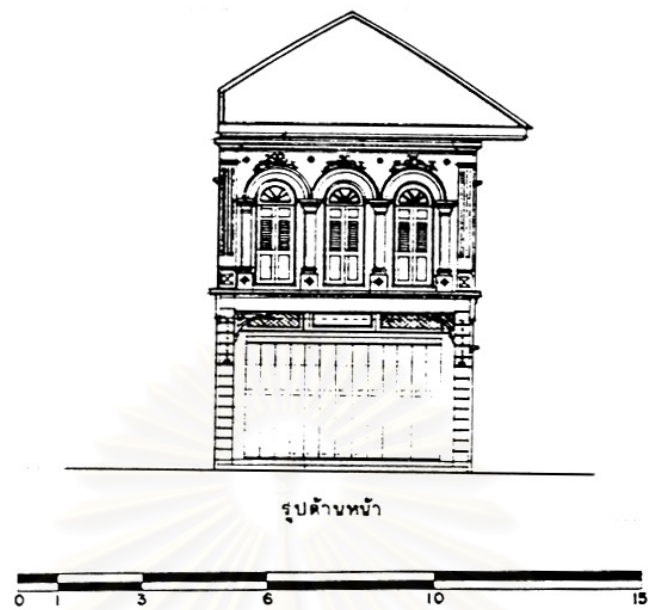
ภาพที่ 55 ผังหลังคาอาคารเลขที่ 185 ถนนนครนอก

ที่มา: การสำรวจโดยนักศึกษาแผนกสถาปัตยกรรม สถาบันเทคโนโลยีราชมงคล วิทยาเขตภาคใต้ สงขลา, 2542

ภาพที่ 56 รูปตัดตามยาวอาคารเลขที่ 185 ถนนนครนอก

ที่มา: การสำรวจโดยนักศึกษาแผนกสถาปัตยกรรม สถาบันเทคโนโลยีราชมงคล วิทยาเขตภาคใต้ สงขลา, 2542

ภาพที่ 57 รูปด้านหน้าอาคารเลขที่ 185 ถนนนครนอก

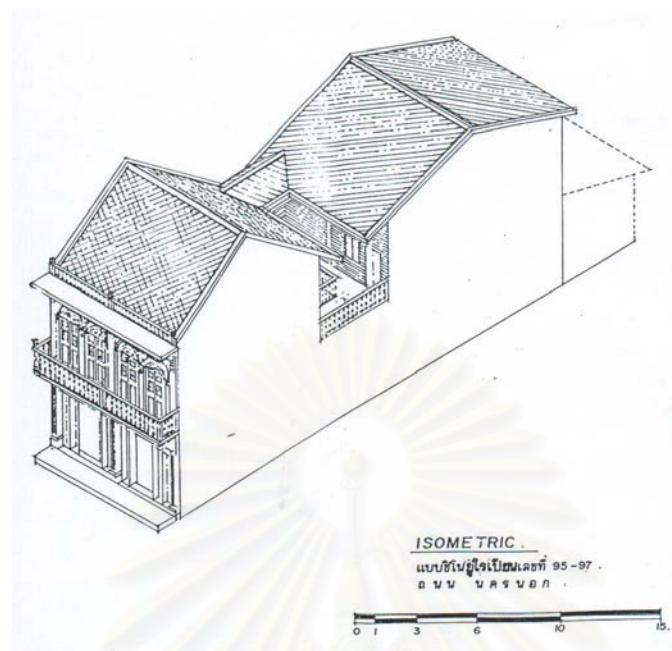
ที่มา: การสำรวจโดยนักศึกษาแผนกสถาปัตยกรรม สถาบันเทคโนโลยีราชมงคล วิทยาเขตภาคใต้ สงขลา, 2542

ภาพที่ 58 รูปด้านข้างอาคารเลขที่ 185 ถนนนครนอก

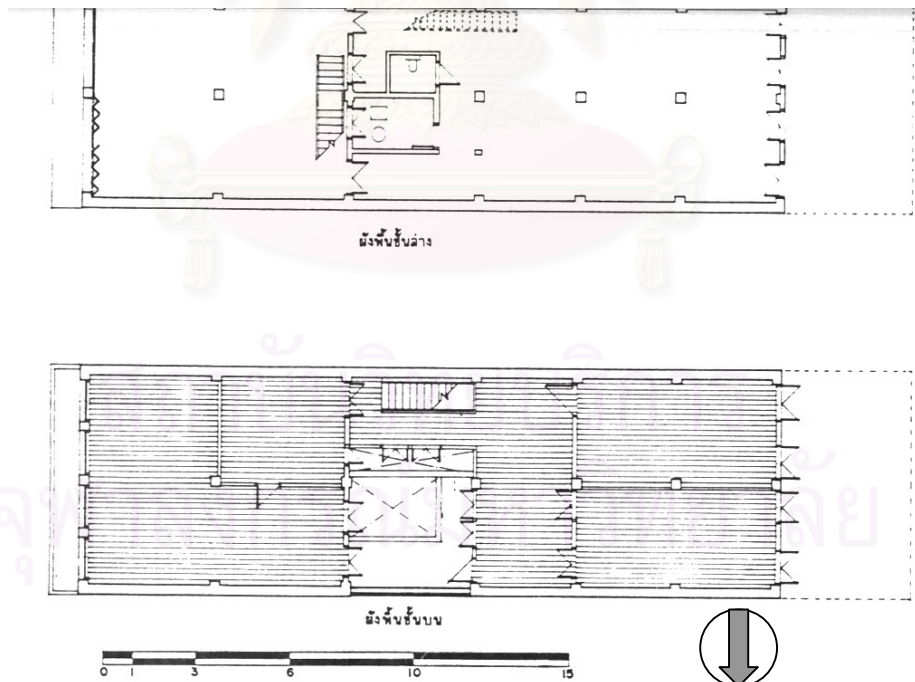
ที่มา: การสำรวจโดยนักศึกษาแผนกสถาปัตยกรรม สถาบันเทคโนโลยีราชมงคล วิทยาเขตภาคใต้ สงขลา, 2542

อาคารเลขที่ 95-97 5 ถนนนครนอก

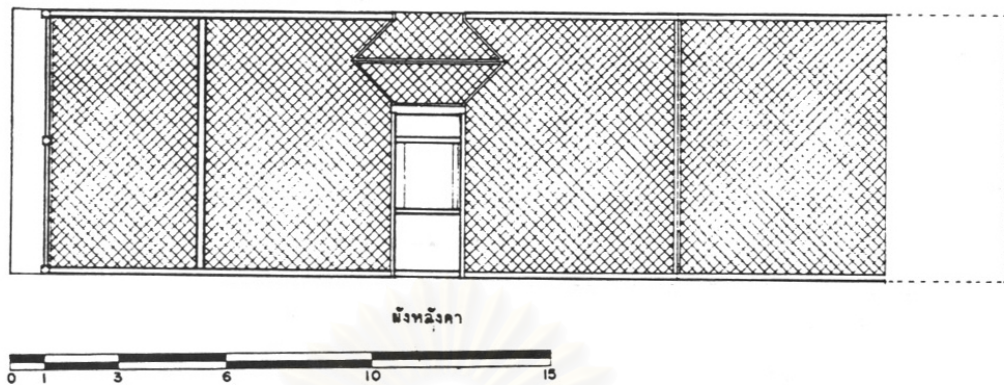
ภาพที่ 59 อาคารรูปเลขที่ 95-97 ถนนนครนอก เมืองสงขลา

ที่มา: การสำรวจโดยนักศึกษาแผนกสถาปัตยกรรม สถาบันเทคโนโลยีราชมงคล วิทยาเขตภาคใต้ สงขลา, 2542

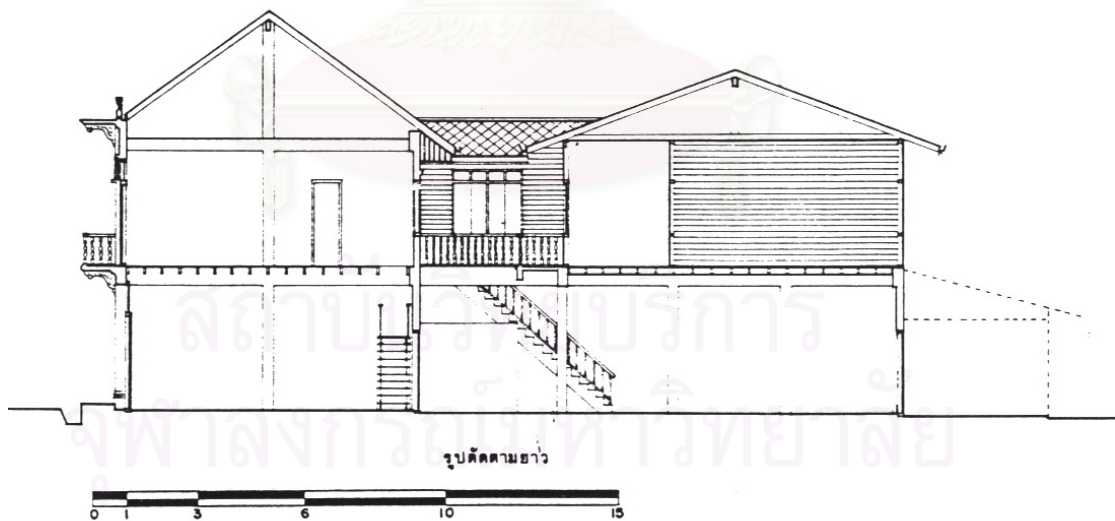
ภาพที่ 60 ผังพื้นที่อาคารเลขที่ 95-97 ถนนนครนอก

ที่มา: การสำรวจโดยนักศึกษาแผนกสถาปัตยกรรม สถาบันเทคโนโลยีราชมงคล วิทยาเขตภาคใต้ สงขลา, 2542

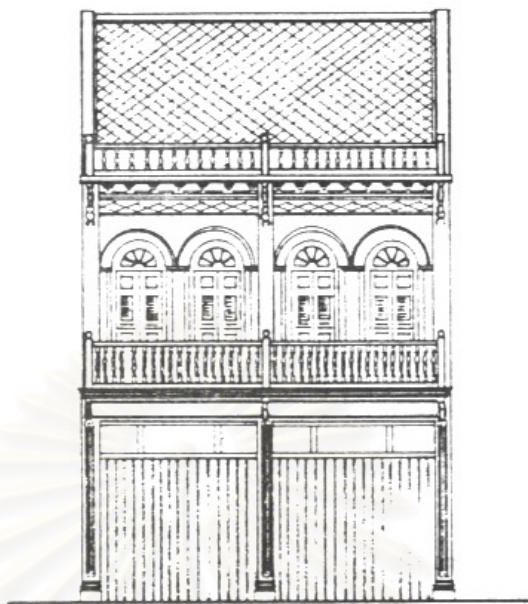
ภาพที่ 61 มั้งหลังคาอาคารเลขที่ 95-97 ถนนนครนอก

ที่มา: การสำรวจโดยนักศึกษาแผนกสถาปัตยกรรม สถาบันเทคโนโลยีราชมงคล วิทยาเขตภาคใต้ สงขลา, 2542

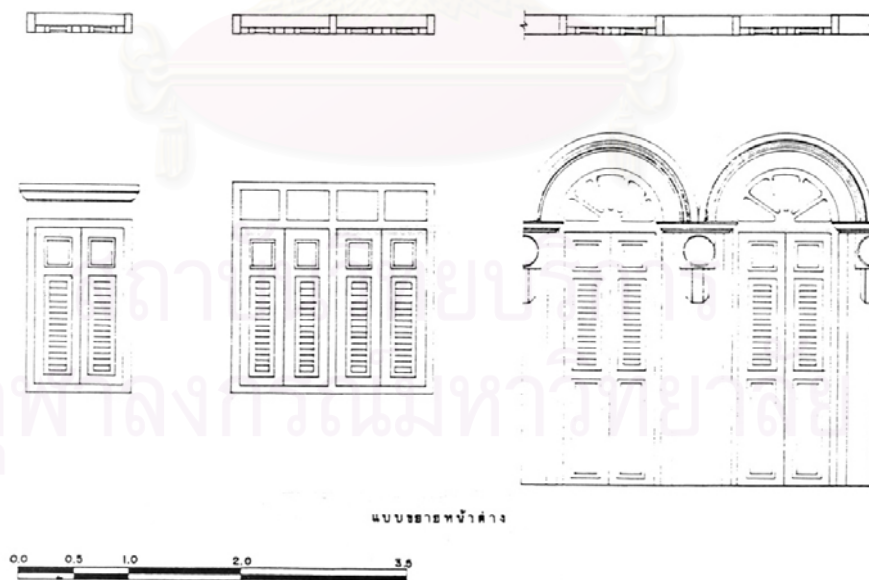
ภาพที่ 62 รูปตัดตามยาวอาคารเลขที่ 95-97 ถนนนครนอก

ที่มา: การสำรวจโดยนักศึกษาแผนกสถาปัตยกรรม สถาบันเทคโนโลยีราชมงคล วิทยาเขตภาคใต้ สงขลา, 2542

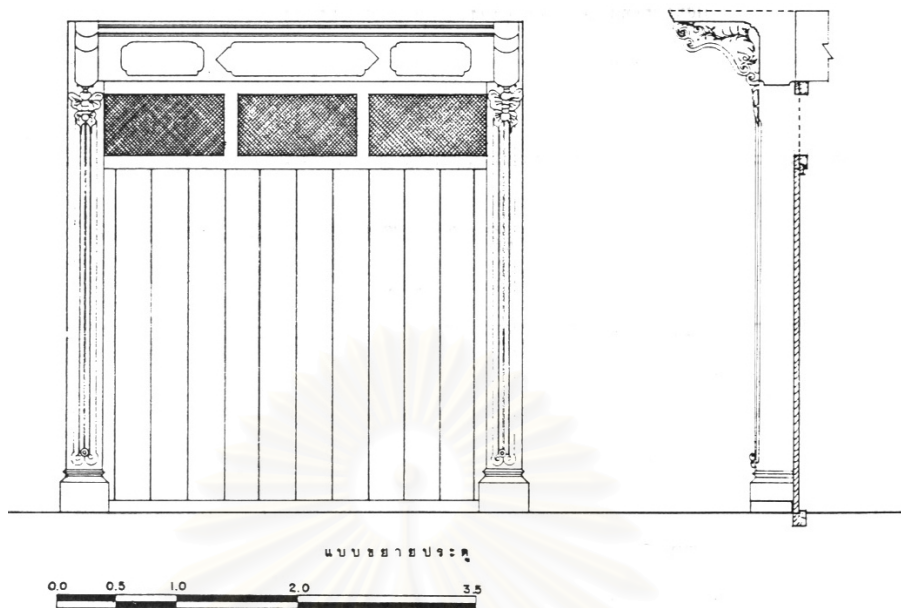
ภาพที่ 63 รูปด้านหน้าอาคารเลขที่ 95-97 ถนนนครนอก

ที่มา: การสำรวจโดยนักศึกษาแผนกสถาปัตยกรรม สถาบันเทคโนโลยีราชมงคล วิทยาเขตภาคใต้ สงขลา, 2542

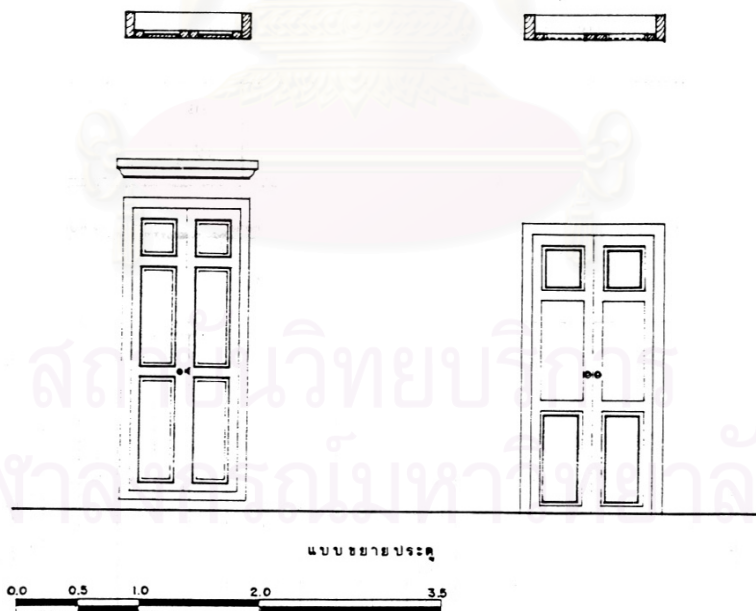
ภาพที่ 64 แบบขยายหน้าต่างอาคารเลขที่ 95-97 ถนนนครนอก

ที่มา: การสำรวจโดยนักศึกษาแผนกสถาปัตยกรรม สถาบันเทคโนโลยีราชมงคล วิทยาเขตภาคใต้ สงขลา, 2542

ภาพที่ 65 แบบขยายประตูด้านหน้าอาคารเลขที่ 95-97 ถนนนครนอก

ที่มา: การสำรวจโดยนักศึกษาแผนกสถาปัตยกรรม สถาบันเทคโนโลยีราชมงคล วิทยาเขตภาคใต้ สงขลา, 2542

ภาพที่ 66 แบบขยายประตูอาคารเลขที่ 95-97 ถนนนครนอก

ที่มา: การสำรวจโดยนักศึกษาแผนกสถาปัตยกรรม สถาบันเทคโนโลยีราชมงคล วิทยาเขตภาคใต้ สงขลา, 2542

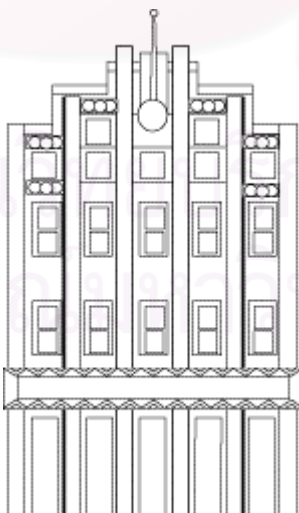
4.4 อาคารห้องแถวที่รับอิทธิพลตะวันตก

4.4.1 ความเป็นมา

เป็นสถาปัตยกรรมในคริสต์ศตวรรษที่ 20 เข้าใจว่าสร้างขึ้นในช่วงรัชกาลที่ 7 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ ซึ่งเป็นการนำเอารูปแบบอาคารแบบใหม่จากปีนัง และสิงคโปร์ในระยะหลังเข้ามาผสมผสาน ซึ่งจากการศึกษาของผู้ศึกษาพบอาคารห้องแถวลักษณะคล้ายกันนี้ในเมืองยอร์ซทาวน์ รัฐปีนัง ประเทศมาเลเซีย จากข้อมูลของศูนย์วัฒนธรรมเมืองปีนัง (Penang Heritage Centre) อ้างว่าสร้างขึ้นในช่วงปี ค.ศ. 1930-1950 ซึ่งตรงกับช่วงปี พ.ศ. 2473 ในช่วงปลายรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว

สำหรับการติดต่อค้าขายกับเพื่อนบ้านในแถบคาบสมุทรมลายูนั้นมีมานานตั้งแต่อดีตแล้ว การถ่ายทอดทางวัฒนธรรมจึงดำเนินเรื่อยมาอย่างไม่ขาดสาย มีคนจีนจากปีนัง ย้ายถิ่นฐานเข้ามาตั้งรกรากในสงขลา และหาดใหญ่อยู่จำนวนหนึ่ง คนเหล่านี้ส่วนใหญ่ดำเนินธุรกิจส่งสินค้าข้ามประเทศไปยังมาเลเซีย เมื่อมีบุตรหลานก็ส่งกลับไปศึกษาในปีนัง สิงคโปร์ แล้วจึงกลับมาทำการค้าดังเช่นเดียวกับตน ดังนั้นเมื่อความเจริญของต่างบ้านต่างเมืองเป็นอย่างไร ในเมืองสงขลาจึงรับเอารูปแบบเหล่านั้นเข้ามาเช่นกัน

อาคารห้องแถวรูปแบบนี้ ผู้ศึกษาเห็นควรเรียกว่าเป็นแบบ Art Deco เนื่องจากรูปลักษณะที่สังเกตเห็นนั้นแสดงออกถึงอิทธิพลของศิลปะ และสถาปัตยกรรมแบบ Art Deco ค่อนข้างชัดเจน กล่าวคือ มีการลดทอนรายละเอียดลง ใช้เส้นและรูปทรงทางเรขาคณิตในการออกแบบ ลักษณะด้านหน้าอาคารเป็นลักษณะสมมาตร เท่ากันทั้งสองด้าน มีการลดทอนรูปร่างและรูปทรงของอาคารในแกนตั้ง เป็นต้น

ภาพที่ 67 อาคารแบบ Art Deco ในเมืองยอร์ซทาวน์ ปีนัง

ที่มา: Streets of Georgetown, Penang, 2001

4.4.2 ลักษณะทั่วไป

การก่อสร้าง

ชั้น มีทั้งสองชั้นและสามชั้นขึ้นไป

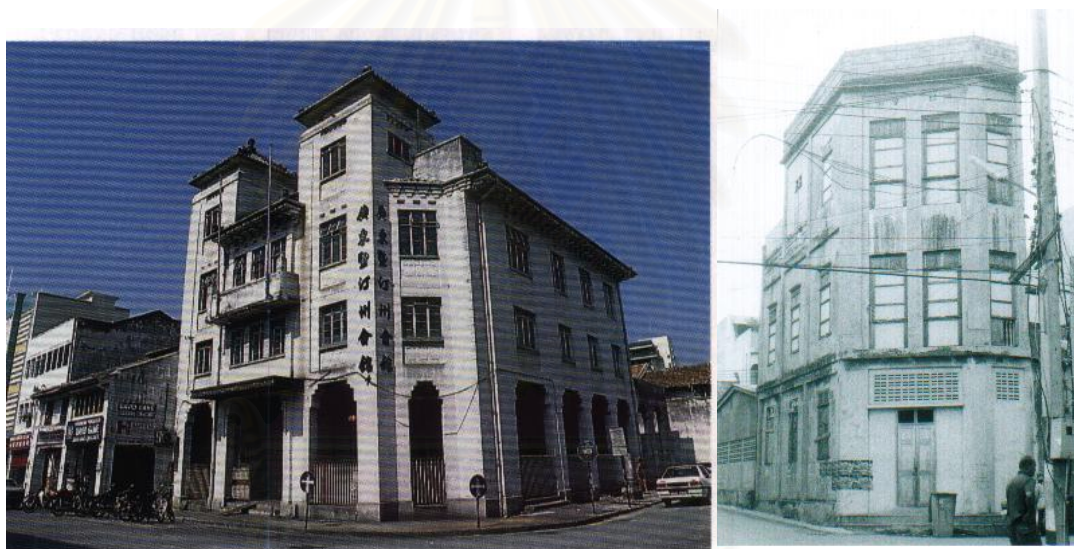
วัสดุ ใช้คอนกรีตเสริมเหล็กและก่ออิฐฉาบปูนเป็นส่วนใหญ่ ไม้ กระจก ใช้ตามส่วนช่องเปิด เช่น ประตู หน้าต่าง ช่องแสง

โครงสร้าง เป็นโครงสร้างเสากับคานคอนกรีตเสริมเหล็ก

ลักษณะ

รูปทรง โดยทั่วไปหลังคาถูกปิดบังด้วยแผงบังตา(parapet) ที่เป็นกำแพงก่ออิฐฉาบปูน ทรงแท่งคามีทั้งทรงมนิลา บันหย่า และทรงหมาแหงน อาคารที่สร้างขึ้นพร้อมกันมักมีการออกแบบเน้นว่าเป็นชุดเดียวกัน กันสาดทำด้วยคอนกรีตเสริมเหล็กขนาดบาง

ลายประดับ การตกแต่งประดับประดาดลลงมาก จนเกือบไม่ปรากฏให้เห็น

ภาพที่ 68 ซ้ายมือแสดงอาคารที่รับอิทธิพล Art Deco ในปิ่นัง และขวามือเป็นอาคารในสงขลา

ที่มา: การสำรวจโดยผู้ศึกษา ตุลาคม 2546, มกราคม 2547

ในช่วงนี้มีการผสมผสานเทคนิควิธีและวัสดุก่อสร้างแบบใหม่เข้ากับรูปแบบเดิม อาคารมีรูปลักษณะแบบจีนที่ลดทอนรายละเอียดลงไป ลวดลายประดับเริ่มถูกตัดทอนจนเหลือน้อยลง บางหลังแทบจะไม่มีให้เห็น แต่ยังคงลักษณะของรูปร่างและรูปทรงอาคารแบบจีนผ่านทางแผงบังตา(parapet) เป็นต้น

อาคารในลักษณะสมัยใหม่นี้ปรากฏให้เห็นช่วงหลังจากการประกาศใช้เทศบัญญัติควบคุมอาคารโดยเทศบาลเมืองสงขลา พ.ศ. 2496 เป็นจำนวนมาก ส่วนหนึ่งนั้นคาดว่าเป็นผลมา

จากการพัฒนาของเทคนิคและวัสดุการก่อสร้าง การมีการศึกษาสถาปัตยกรรมในประเทศไทย ซึ่งสถาปัตยกรรมที่เกิดขึ้นก่อนหน้านี้ก็มีการนำวัสดุก่อสร้างแบบใหม่มาใช้แล้ว เช่น ปูนซีเมนต์ อิฐบล็อก แต่รูปแบบนั้นยังอิงอยู่กับศิลปสถาปัตยกรรมแบบจีนอยู่ค่อนข้างมาก ไม่ว่าจะเป็นแบบชิโน-โปรตุกีส หรือการนำคุณลักษณะของจีนบางประการมาใช้

ภาพที่ 69 ซ้ายมือแสดงอาคารในเมืองยอร์ฮาวน รัฐปีนัง เปรียบเทียบกับอาคารในเมืองสงขลาทางขวามือ

ที่มา: การสำรวจโดยผู้ศึกษา กรกฎาคม 2546, มกราคม 2547

หลังจากสงครามโลกครั้งที่ 2 หรือสงครามมหาเอเชียบูรพาในปี พ.ศ. 2484 ก่อความเสียหายอย่างมากให้กับเมืองสงขลา เนื่องจากการบุกยึดเมืองสงขลาเมื่อกลางดึกวันที่ 7 ธันวาคม 2484 ประชาชนต้องหนีเอาตัวรอด ไปอาศัยยังต่างถิ่น ทิ้งบ้านเมืองกันเป็นจำนวนมาก หลังสงครามสงบลงชาวสงขลาจำนวนหนึ่งก็เริ่มทยอยย้ายออกจากบ้านของตนเอง เศรษฐกิจการค้าของเมืองซบเซา ประกอบกับการพัฒนาเมืองหาดใหญ่ให้เป็นแหล่งธุรกิจแห่งใหม่ เป็นที่น่าเสียดายที่บริเวณนี้ยังถูกทางเจ้าของปล่อยให้อาคารบ้านเรือนทรุดโทรม และมีการใช้สอยพื้นที่ที่ผิดประเภทเกิดขึ้น โดยการให้เช่าอาคารเพื่อประกอบธุรกิจโรงกลิ้ง โรงเชื่อม ซึ่งเป็นลักษณะอุตสาหกรรมขนาดเล็ก

ภาพที่ 70 ด้านหน้าอาคารแบบ Art Deco ถนนนครใน

ที่มา: การสำรวจโดยผู้ศึกษา ธันวาคม 2546

ภาพที่ 71 ด้านหน้าอาคารแบบ Art Deco ถนนนครนอก

ที่มา: การสำรวจโดยผู้ศึกษา ธันวาคม 2546

ภาพที่ 72 สภาพห้องแถวบริเวณถนนนครในที่มีการดัดแปลงเพื่อประกอบธุรกิจโรงเชื่อมโลหะ
ที่มา: การสำรวจโดยผู้ศึกษา กรกฎาคม 2546

ภาพที่ 73 อาคารที่ได้รับความเสียหายจากสงคราม
ที่มา: การสำรวจโดยผู้ศึกษา กรกฎาคม 2546

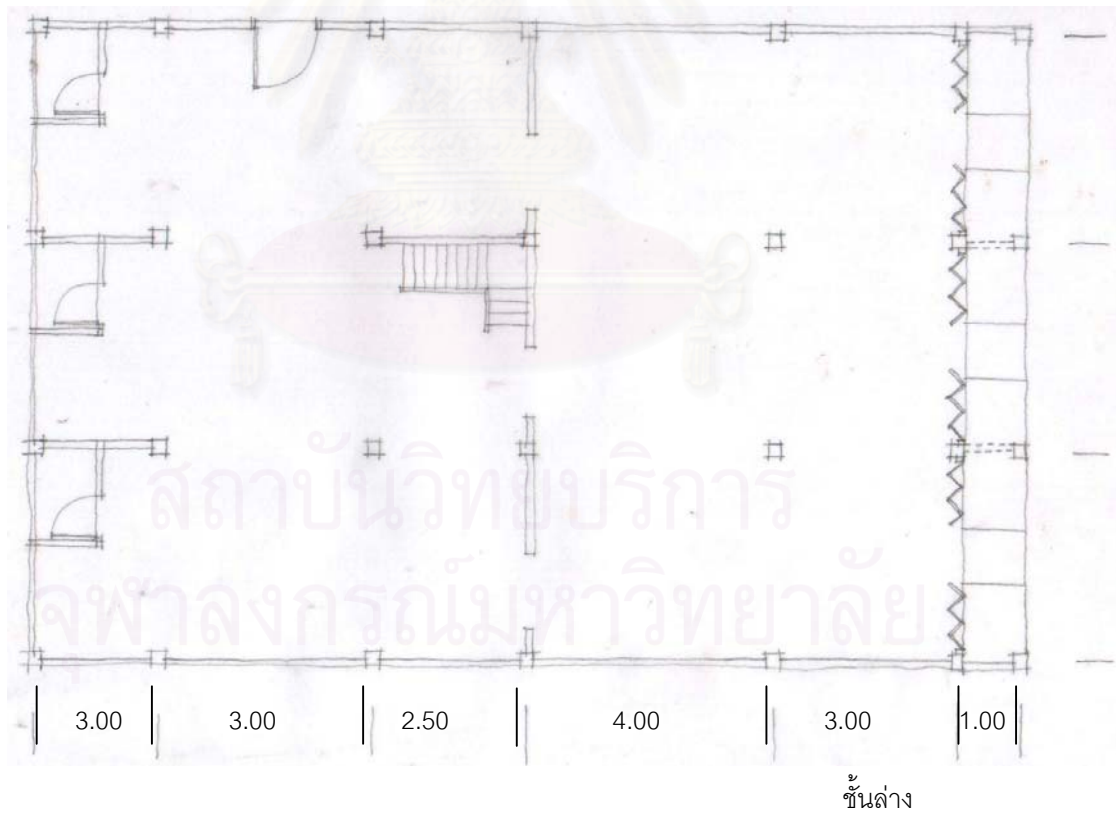
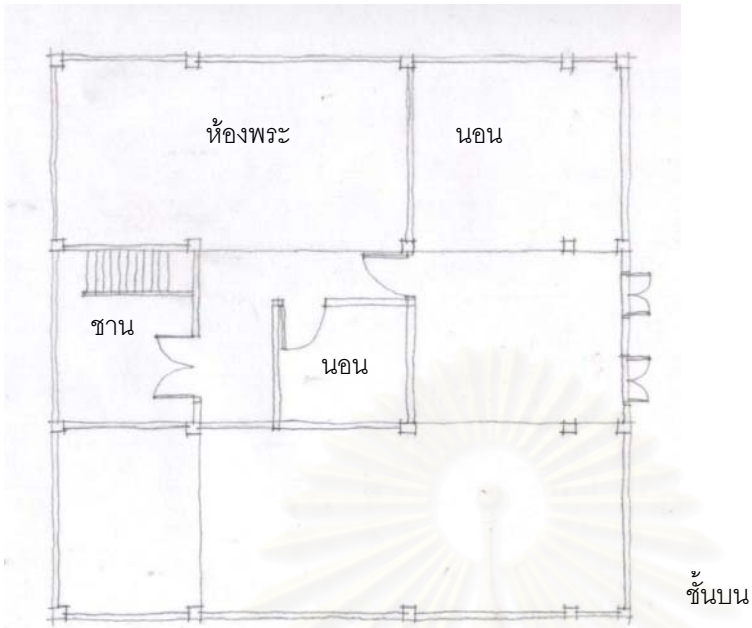
4.4.3 อาคารตัวอย่าง

บ้านแบบตะวันตก ถนนนางงาม

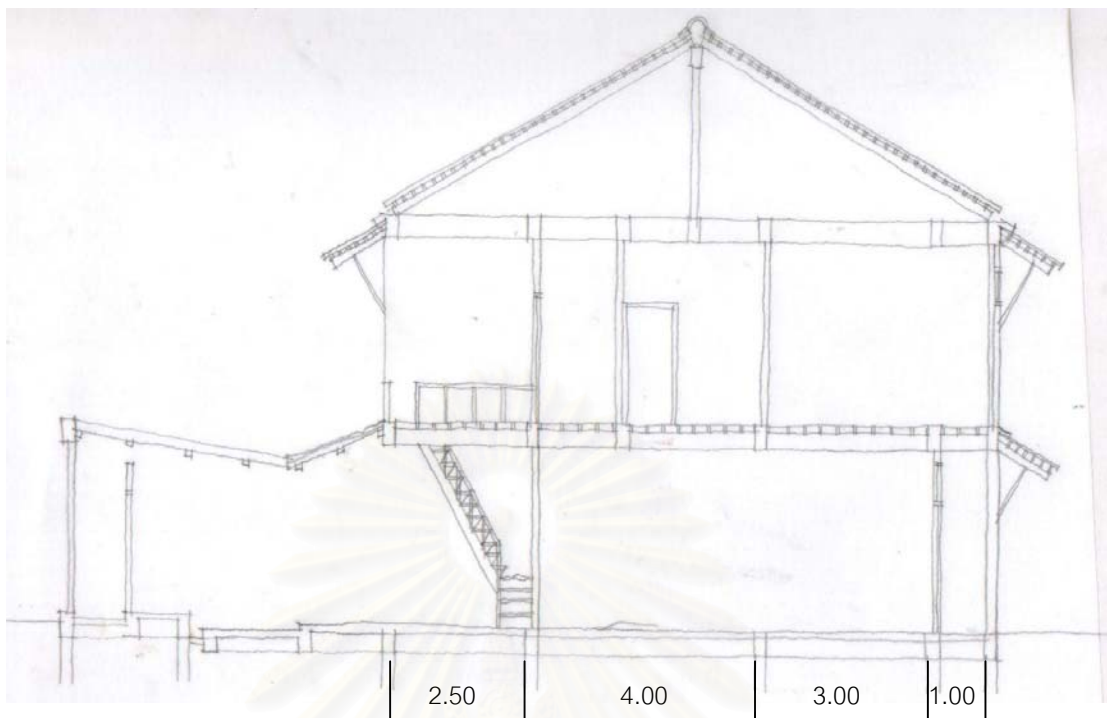
ภาพที่ 74 รูปด้านหน้าและรูปด้านข้างของอาคารแบบตะวันตก ถนนนางงาม

ที่มา: การสำรวจโดยผู้ศึกษา กรกฎาคม 2546

ภาพที่ 75 ผังพื้นของอาคารแบบตะวันตก ถนนนางงาม

ที่มา: การสำรวจโดยผู้ศึกษา กรกฎาคม 2546

ภาพที่ 76 รูปตัดอาคารแบบตะวันตก ถนนนางงาม

ที่มา: การสำรวจโดยผู้ศึกษา กรกฎาคม 2546

ภาพที่ 77 ด้านหน้าอาคารแบบตะวันตก ด้านถนนนางงาม

ที่มา: การสำรวจโดยผู้ศึกษา กรกฎาคม 2546

ภาพที่ 78 กระเบื้องหน้าวัดที่ใช้ปูพื้นอาคารแบบตะวันตก ถนนนางงาม

ที่มา: การสำรวจโดยผู้ศึกษา กรกฎาคม 2546

ภาพที่ 79 ราวระเบียงไม้ฉลุลาย

ที่มา: การสำรวจโดยผู้ศึกษา กรกฎาคม 2546

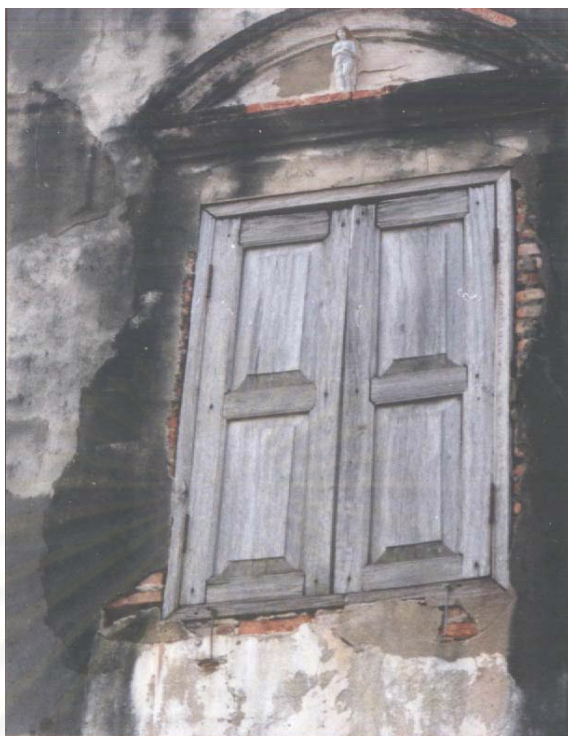
ภาพที่ 80 หลังคากระเบื้องดินเผา

ที่มา: การสำรวจโดยผู้ศึกษา กรกฎาคม 2546

ภาพที่ 81 โครงหลังคารับกระเบื้องดินเผา อาคารแบบตะวันตก ถนนนางงาม

ที่มา: การสำรวจโดยผู้ศึกษา กรกฎาคม 2546

ภาพที่ 82 หน้าต่างของอาคารแบบตะวันตก ถนนนางงาม แสดงอิทธิพลตะวันตก

ที่มา: การสำรวจโดยผู้ศึกษา กรกฎาคม 2546

ภาพที่ 83 อิฐหน้าวงรูปโค้งใช้ก่อผนังภายในอาคารแบบตะวันตก ถนนนางงาม

ที่มา: การสำรวจโดยผู้ศึกษา กรกฎาคม 2546

ภาพที่ 84 รางระบายน้ำจากภายในอาคารแบบตะวันตก ถนนนางงาม

ที่มา: การสำรวจโดยผู้ศึกษา กรกฎาคม 2546

ภาพที่ 85 ผนังของอาคารแบบตะวันตก ถนนนางงาม

ที่มา: การสำรวจโดยผู้ศึกษา กรกฎาคม 2546

บทที่ 5

รูปแบบและองค์ประกอบสถาปัตยกรรมห้องแถวเมืองสงขลา

ผู้ศึกษาได้ทำการสำรวจอาคารห้องแถวในบริเวณเมืองเก่าสงขลา รวบรวมข้อมูลทางด้านกายภาพของอาคาร แล้วจัดหมวดหมู่ขององค์ประกอบสถาปัตยกรรม ซึ่งประกอบกันเข้าเป็นรูปแบบทางสถาปัตยกรรมทั้ง 4 รูปแบบดังนี้

5.1 ส่วนประกอบสถาปัตยกรรม

5.1.1 ฐานราก

ระบบฐานรากของอาคารห้องแถวในเมืองสงขลา เป็นโครงสร้างที่ไม่สามารถสังเกตเห็นได้ ผู้ศึกษาจึงใช้วิธีการสัมภาษณ์จากผู้รู้ และช่างก่อสร้างจำนวนหนึ่ง ทำให้อาจสรุปเป็นข้อเท็จจริงได้ว่า อาคารห้องแถวบริเวณถนนนครนอก นครในนั้น จะไม่มีคานคอดินและฐานราก แต่จะใช้วิธีกระทุ้งดินตามแนวผนังรับน้ำหนักให้แน่น แล้วก่ออิฐล้อมเป็นกรอบ ใช้เศษอิฐผสมด้วยดินทรายเทลง แล้วบดอัดให้แน่น แล้วจึงก่ออิฐสอปูนขึ้นมาเป็นเสา หรือผนังรับน้ำหนักแล้วแต่กรณี

ส่วนที่ก่อเป็นฐานรอบอาคารนั้นนอกจากจะใช้อิฐเป็นวัสดุหลักแล้ว อาคารบางหลังยังมีการนำเอาหินทรายแดง ซึ่งเป็นวัสดุที่หาได้ง่ายในเมืองสงขลา (มีมากบริเวณหัวเขาแดง เขาค่ายม่วง ซึ่งเป็นที่ตั้งเมืองสงขลาเก่า) มาเป็นบางส่วนของฐานรอบอาคาร

เทคนิควิธีการก่อฐาน จะใช้อิฐขนาด 28 x 30 x 3 เซนติเมตร ก่อขึ้นจากระดับดินเป็นกรอบล้อมรอบพื้นที่อาคาร สูงขึ้นประมาณ 40-60 เซนติเมตร หลังจากนั้นจึงก่อผนังต่อขึ้นไป โดยให้ริมนอกของผนังลึกเข้าไปจากริมนอกของฐานประมาณ 10 เซนติเมตร ตรงจุดต่อระหว่างผนังกับฐานจะเป็นระดับเดียวกันกับระดับของพื้นภายในอาคาร เมื่อฉาบปูนผนังและฐานแล้วเสร็จ ลักษณะของฐานอาคารจะคล้ายกับฐานเขียงที่ไม่มีลวดบัว หรืออาจจะเทปูนปิดมุมระหว่างผนังกับฐานด้านนอกแล้วตกแต่งให้ดูคล้ายเป็นฐานบัวคว่ำ อย่างไรก็ตาม การตกแต่งบริเวณฐานมักจะไม่นิยมทำให้มีความวิจิตรซับซ้อนแต่ประการใด

5.1.2 พื้น

การก่อสร้างจะใช้วิธีการบดอัดดินผสมทรายและเศษอิฐกระทุ้งแน่น แล้วจึงเทปูนสอราดปิดดินอัดนั้น เกลี่ยให้เรียบ วางอิฐที่เรียกว่า กระเบื้องหน้าวัว สอปูนยาแนวเป็นพื้นอีกชั้นหนึ่ง ส่วนชั้นบนนั้นจะใช้ไม้เป็นวัสดุหลัก ซึ่งสามารถจำแนกรายละเอียดเกี่ยวกับพื้นอาคารได้ดังนี้

5.1.2.1 พื้นชั้นล่าง

ระดับของพื้นชั้นล่างโดยทั่วไปจะยกสูงขึ้นจากพื้นถนนประมาณ 40-60 เซนติเมตร ไปด้วย กระเบื้องหน้าวัวขนาด 30 x 30 x 3 เซนติเมตร เต็มพื้นที่อาคาร อาคารบางหลังมีการนำอิฐที่ใช้ ก่อผนังมาปูพื้นด้วย สำหรับอาคารในชั้นหลัง(หลังสงครามโลกครั้งที่ 1) จะใช้อิฐปูพื้นที่มีขนาด เล็กคือประมาณ 10 x 10 x 2 เซนติเมตร

ภาพที่ 86 แสดงพื้นภายในอาคารห้องแถวเมืองสงขลาที่ปูด้วยกระเบื้องหน้าวัวรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัส

ที่มา: การสำรวจโดยผู้ศึกษา กรกฎาคม 2546

ระดับของพื้นจะมีตั้งแต่ระดับเดียว ปูตลอดจากเฉลียงหน้าบ้านจนถึงภายใน หรืออาจ ยกระดับชั้น 1 ระดับ สูงประมาณ 15 เซนติเมตร โดยเริ่มที่ช่วงเสาที่ 2 ถัดจากเฉลียงหน้าไปจนถึง ช่วงสาก่อนถึงลานโถง แล้วจึงลดระดับลง ลักษณะการปูกระเบื้องจะใช้ทั้งแบบปูตรง เป็น ตารางหมากรุก และปูแบบเฉียง ทแยงมุม ในอาคารบางหลังพบว่าการนำหินแกรนิตมาสกัดเป็น แท่งสี่เหลี่ยม วางเป็นกรอบเสียก่อน แล้วจึงปูด้วยกระเบื้องจนเต็มพื้นที่

ภาพที่ 87 กระเบื้องปูพื้นอาคารที่ปูสลับแนว

ที่มา: การสำรวจโดยผู้ศึกษา กรกฎาคม 2546

ในอาคารบางหลังพบว่ามี การขุดพื้นอาคารในบริเวณช่วงเสาที่สอง ลักษณะคล้ายเป็นห้องใต้ดิน ใช้กระเบื้องหน้าวัวปิดทับสอปูนเสมอกับระดับพื้นโดยรอบ โดยเว้นช่องแนวพรางตาไว้ 1 หรือ 2 แผ่น สำหรับเปิดปิด หลุมดังกล่าวนี้เป็นส่วนสำหรับเก็บทรัพย์สมบัติมีค่าของเจ้าของบ้าน

5.1.2.2 พื้นลานโล่ง

ส่วนใหญ่จะนิยมใช้อิฐ หรือกระเบื้องหน้าวัว อาคารบางหลังมีการใช้หินแกรนิตสกัดเป็นสี่เหลี่ยม ขนาดประมาณ 40 x 40 เซนติเมตรมาปูแทนกระเบื้อง พื้นลานนี้อาจจะทำเป็นพื้นระดับเดียวกันกับพื้นของอาคารทั้งหมด หรืออาจลดระดับลง แต่ไม่ทำให้สูงกว่าระดับภายใน

5.1.2.3 พื้นชั้นบน

สำหรับอาคารที่มีสองชั้น จะใช้ไม้กลมหรือไม้เหลี่ยม ขนาดประมาณ 6 x 6 นิ้ว วางพาดเป็นคานเพื่อรองรับพื้น โดยให้ปลายทั้งสองของคานฝังไว้กับผนังทั้งสองด้าน วางระยะห่างกันประมาณ 50 เซนติเมตร แล้วจึงใช้ไม้กระดานขนาดประมาณ 8 x 1 หรือ 10 x 1 นิ้ว ปูตามแนวยาวของอาคารเป็นพื้นชั้นบนโดยไม่มีกรวางตงก่อน

ภาพที่ 88 แสดงพื้นไม้ชั้นบนและการรับน้ำหนักโดยคานไม้

ที่มา: การสำรวจโดยผู้ศึกษา กรกฎาคม 2546

พื้นชั้นบนของอาคารนี้ส่วนใหญ่จะมีเฉพาะด้านหน้าระหว่างช่วงเสาแรก ช่วงเสาที่สอง หรือรวมทั้งช่วงเสาแรกและช่วงเสาที่สองเท่านั้น อาคารบางหลังเมื่อสังเกตจากภายนอกเหมือน

จะเป็นอาคารชั้นเดียว แต่ภายใน โดยเฉพาะตอนหน้าบริเวณช่องเสาแรกหรือช่องเสาที่สองจะนิยมทำเป็นชั้นลอยขึ้น 1 ช่องเสา เพื่อให้เป็นที่เก็บของ

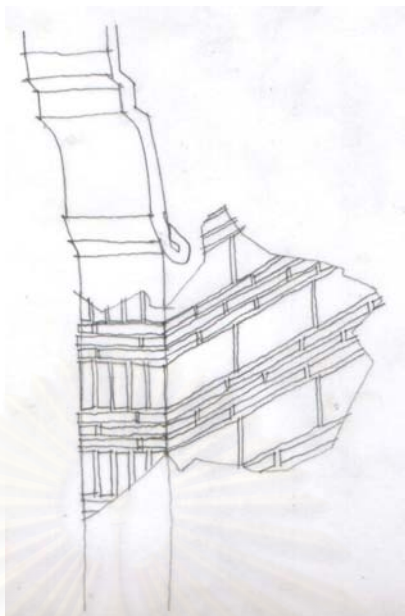
5.1.3 เสา

แม้ว่าโครงสร้างของอาคารห้องแถวในเมืองสงขลาจะเป็นโครงสร้างชนิดผนังรับน้ำหนัก แต่ก็ยังมีความจำเป็นที่ต้องใช้เสารับน้ำหนักในบางส่วน โดยเฉพาะอย่างยิ่งอาคารสองชั้น แต่เนื่องจากขนาดของเสามีขนาดเท่ากับความหนาของผนัง เมื่อฉาบปูนทับแล้วจึงดูเหมือนไม่มีการใช้เสาในการรับน้ำหนัก

ถึงแม้ในอาคารชั้นเดียวไม่จำเป็นต้องใช้เสา ใช้ผนังในการรับน้ำหนัก แต่จะมีการวางแปพาดรับหลังคาระหว่างผนังทั้งสองด้าน แปะด้านหน้าตัวกลางสุดจะยื่นล้ำแนวหน้าอาคารออกมาเพื่อรองรับชายคา และที่บริเวณนี้จะมีการก่ออิฐเป็นบัวออกมารับแป ทำให้ปลายผนังด้านหน้าถูกฉาบปูนตกแต่งให้มีลักษณะคล้ายเป็นเสาด้วย ซึ่งการใช้เสาในอาคารห้องแถวเมืองสงขลาอาจจำแนกได้ 2 ลักษณะคือ เสาด้านหน้าที่อยู่ภายนอกอาคาร กับเสภายในอาคาร

5.1.3.1 เสาด้านหน้าอาคาร

ประกอบด้วยเสาข้างที่ถือเป็นแนวเดียวกับผนัง และเสาที่อยู่ตรงช่วงกลางอาคาร ซึ่งเป็นที่น่าสังเกตว่า เสากลางของอาคารบางหลังนั้นไม่ได้ถูกกำหนดให้เป็นตัวแบ่งส่วนกว้างของอาคาร ออกเป็นสองส่วนซ้ายขวาที่เท่ากัน ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับช่องประตูของอาคารหลังนั้น ถ้ากำหนดให้ช่องประตูอยู่ทางขวา พื้นที่ช่วงเสาด้านขวาก็จะมีมากกว่าด้านซ้าย ในทำนองเดียวกัน ถ้ากำหนดให้ช่องประตูอยู่ด้านซ้าย พื้นที่ช่วงเสาด้านซ้ายก็จะมีมากกว่าด้านขวา เสาด้านหน้าในลักษณะดังกล่าวจะเป็นเสากลางที่เป็นเสาเดี่ยว หากเสากลางอาคารเป็นเสาคู่ การแบ่งพื้นที่ระหว่างเสาจะมีขนาดเท่ากัน ข้อสังเกตอีกประการหนึ่งคือในบ้านบางหลังที่เป็นห้องแถวสามหรือสี่คูหา การแบ่งช่วงความกว้างของแต่ละคูหาจะไม่เท่ากัน ลักษณะดังกล่าวอาจสันนิษฐานได้ว่า การกำหนดระยะความกว้างของช่วงเสามีได้ยึดถือเอาตามมาตรฐานใดๆประการหนึ่ง อีกประการหนึ่งคือ ในการดำเนินการก่อสร้างนั้นมิได้คำนวณความกว้างของที่ดินให้สัมพันธ์กับระยะความกว้างของอาคาร โดยการก่อสร้างจะดำเนินไปตามข้อจำกัดของวัสดุ เช่น ความยาวของไม้เป็นสำคัญ เมื่อเริ่มการก่อสร้างอาจเป็นช่วงกว้างของคูหาแรกกับคูหาถัดไปให้เท่ากัน ดังนั้นจึงปรากฏว่ามีอาคารหลายหลังที่คูหาริมด้านใดด้านหนึ่งอาจจะกว้างกว่าหรือแคบกว่าอีกด้านหนึ่ง

ภาพที่ 89 แสดงการก่ออิฐขึ้นเป็นเสารับน้ำหนักอาคาร

ที่มา: การสำรวจโดยผู้ศึกษา ตุลาคม 2546

อนึ่งการก่อสร้างเพื่อมิให้มีเฉลียงด้านอาคารก็เป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้เกิดเสาด้านหน้าขึ้น ทั้งนี้เพราะผนังด้านหน้าของอาคาร โดยเฉพาะอาคารสองชั้น จะมีแนวผนังตรงกันทั้งชั้นบนและชั้นล่าง ซึ่งเมื่อสังเกตจากรูปทรงภายนอกจะทำให้เกิดความรู้สึกแบนราบ ช่างก่อสร้างจึงแก้ไขโดยวิธีการก่อผนังชั้นล่างให้ลึกเข้าไปจากแนวเสาประมาณ 1.80-2.00 เมตร เพื่อทำเป็นเฉลียง ซึ่งเป็นที่น่าสังเกตว่า เฉลียงที่เกิดจากวิธีการดังกล่าวจะมีเฉพาะชั้นล่างของอาคารสองชั้นเท่านั้น ส่วนชั้นบนไม่ปรากฏมีการทำระเบียง ดังนั้นพื้นของอาคารชั้นบนส่วนที่ไม่มีผนังรองรับจึงต้องก่อเป็นเสาขึ้นมารับน้ำหนักไว้

อย่างไรก็ตาม การก่อสร้างเฉลียงด้วยวิธีการดังกล่าว สันนิษฐานว่าคงจะเป็นเรื่องที่ยุงยากของช่าง ด้วยเหตุผลที่ว่า การก่อผนังให้ลึกเข้าไปจากแนวเสาด้านหน้าของอาคาร ซึ่งเป็นเสาที่เป็นโครงสร้างหลักอาคารจะต้องสร้างเสาเพิ่มเติมขึ้น เพื่อยึดแนวผนังที่ก่อเข้าไปให้แข็งแรง การแก้ปัญหาดังกล่าว ช่างก่อสร้างทำโดยกรสร้างเฉลียงชนิดที่ยื่นออกจากผนังด้านหน้าแทน โดยสร้างหลังคาคลุมส่วนที่เป็นเฉลียงนั้นด้วย แล้วจึงก่อเสาขึ้นรองรับหลังคาเฉลียง

ขนาดของเสาด้านหน้าอาคารนิยมก่อให้มีขนาดกว้างยาวเท่ากับแผ่นอิฐ กล่าวคือแผ่นอิฐที่ใช้จะมีขนาดกว้าง ยาว หนา เท่ากับ 18 x 24 x 5 เซนติเมตร , 19 x 30 x 4 เซนติเมตร และ 20 x 28 x 4 เซนติเมตร โดยใช้ด้านยาวของอิฐเป็นหน้ากว้างของเสา เมื่อก่ออิฐฉาบปูนแล้วเสร็จขนาดของเสาจะมีความกว้างประมาณ 30-34 เซนติเมตร

5.1.3.2 เสาภายในอาคาร

เสาภายในอาคารห้องแถวเมืองสงขลา จะมีปรากฏเฉพาะในอาคารห้องแถวสองชั้น บางหลังเท่านั้น ลักษณะของเสาที่แบ่งช่วงอาคารภายในโดยเฉพาะเสาช่วงแรกซึ่งทำหน้าที่รองรับ คานเพื่อก่อผนังชั้นบนต่อไปนั้น จะเป็นเสาก่ออิฐประกบด้วยเสาไม้ 10 x 4 นิ้ว ส่วนอาคาร ด้านหลังซึ่งเป็นส่วนครัวที่ถัดจากลานโถงเข้าไป หากชั้นบนเป็นห้องนอนก็จะมีเสารองรับอยู่ด้วย โดยใช้เสานาขนาดประมาณ 40-50 เซนติเมตร อาจมีเพียงเสาเดียวขนาดใหญ่ หรือหลายเสาก็ได้

การตกแต่งเสา เป็นลักษณะหนึ่งที่เกี่ยวข้องเป็นเอกลักษณ์ของอาคารห้องแถวเมืองสงขลา ซึ่งสื่อให้เห็นความเชื่อบนฐานวัฒนธรรมแบบจีน ลักษณะของการตกแต่งมีสองลักษณะ ดังนี้

1. ต้นเสา ส่วนใหญ่จะก่อสร้างเป็นเสาเหลี่ยม ก่ออิฐถือปูน ไม่นิยมใช้เสาไม้ ฝอยเหลี่ยม เล็กน้อย ถ้าเป็นเสาภายในอาคารจะฉาบปูนเรียบ ส่วนเสาด้านหน้านิยมก่ออิฐสลับก้อน ไม่ฉาบปูน

2. หัวเสา เสาที่ได้รับการตกแต่งบริเวณหัวเสาส่วนใหญ่จะเป็นเสาด้านหน้าอาคาร โดยเฉพาะอย่างยิ่งเสาริมอาคารทั้งสองด้าน(ที่เกิดจากผนัง) จะทำหัวเสายื่นออกมาเป็นบัว ตกแต่ง ด้านข้างด้วยลายปูนปั้น ประดับบัวด้านหน้าด้วยลวดลายหลายรูปแบบ เช่น ตกแต่งด้วย ลายปูนปั้นเป็นรูปดอกไม้ ประดับด้วยการแกะสลักปูนปั้นต่ำ เขียนสีเป็นตัวอักษร หรือประดับด้วย ประติมากรรมนูนสูงหรือลอยตัว และประดับตกแต่งด้วยวิธีปั้นปูนเป็นบานลักษณะคล้าย บานลูกฟัก เป็นต้น

ภาพที่ 90 แสดงการตกแต่งบริเวณหัวเสา

ที่มา: การสำรวจโดยผู้ศึกษา ตุลาคม 2546

การวางคานประกอบเสา ในอาคารบางหลังจะสังเกตพบว่ามีโครงสร้างที่เป็นคานประกอบ อยู่ด้วย โดยใช้ไม้ซุงสี่เหลี่ยมแต่งลบบมุงวางพาดบนหัวเสาให้หน้าตัดของไม้เสมอกับริมนอก ด้านหน้าของเสา บริเวณหน้าตัดของคานไม่มีการตกแต่งใดๆ ปลายอีกด้านของคานจะใช้วิธีฝัง ในผนังห้อง และหากเป็นคานของชั้นบน จะมีการก่อผนังอิฐทับหลังคานขึ้นไปให้ค่อยๆเอียงลาดตาม รูปจั่วหลังคาเพื่อรับโครงหลังคาด้วย

5.1.4 ผนัง

ผนังในอาคารห้องแถวเมืองสงขลา เป็นโครงสร้างส่วนที่รับน้ำหนักของอาคารทั้งหมด ดังนั้น ในการก่อสร้างส่วนผนังนี้จึงต้องเน้นเรื่องความมั่นคงแข็งแรงมากเป็นพิเศษ ลักษณะ ทางกายภาพของส่วนผนังนี้จึงมีลักษณะที่ทึบตัน และหนาหนัก

ภาพที่ 91 แสดงการวางอิฐเพื่อใช้ก่อเป็นผนัง

ที่มา: การสำรวจโดยผู้ศึกษา ตุลาคม 2546

วัสดุหลักในการก่อสร้างอาคารห้องแถวเมืองสงขลาคืออิฐและปูน โดยเทคนิควิธี การก่อสร้างจะเป็นโครงสร้างชนิดผนังรับน้ำหนัก อิฐที่ใช้สำหรับก่อผนังเท่าที่สำรวจพบมีขนาด กว้าง ยาว หนา ดังนี้คือ $18 \times 32 \times 3$, $18 \times 32 \times 5$ และ $18 \times 24 \times 5$ เซนติเมตร

สำหรับอาคารสองชั้น ผนังชั้นล่างจะทำหน้าที่รับน้ำหนักของอาคารทั้งหมด จึงใช้อิฐขนาด $18 \times 32 \times 3$ เซนติเมตร ก่อเป็นผนังโดยเริ่มก่อสลับแนว สอปูนจากฐานรากอาคารชั้นมาจนถึง พื้นชั้นบน วางตงสำหรับปูพื้นชั้นบน โดยฝังไว้กับผนังทั้งสองด้าน แล้วโบกปูนทับ จากนั้นจึงก่อ ผนังชั้นบนต่อไปจนถึงหลังคา อาคารบางหลังจะลดขนาดความหนาของผนังชั้นบนลงเล็กน้อย ทั้งนี้เพราะถือว่าผนังชั้นบนทำหน้าที่เพียงรับน้ำหนักของดครงหลังคาเท่านั้น การลดขนาดจะทำได้ โดยการใช้อิฐที่มีขนาดเล็กกว่าชั้นล่าง คือขนาด $18 \times 24 \times 3$ เซนติเมตร ก่อเรียงต่อขึ้นไปโดยก่อให้

ตรงแนวและเสมอกับริมด้านนอกของผนังชั้นล่าง แต่อย่างไรก็ตามบ้านส่วนใหญ่จะก่อผนังชั้นบนต่อขึ้นมาจากผนังชั้นล่างในขนาดความหนาที่เท่ากันโดยตลอดจนถึงหลังคา และเมื่อฉาบปูนแล้วความหนาของผนังจึงเพิ่มเป็นประมาณ 35 เซนติเมตร

5.1.5 บันได

บันไดที่พบจากการสำรวจศึกษาสามารถแบ่งได้ดังนี้

5.1.5.1 บันไดภายนอก

เป็นบันไดจากพื้นภายนอกอาคารขึ้นสู่เฉลียง หรือเข้าสู่ตัวอาคารชั้นล่าง ทั้งด้านหน้า และด้านสกัดของอาคารในกรณีที่มีประตูด้านข้างอาคาร นิยมใช้วิธีก่ออิฐฉาบผิว ปูกระเบื้องดินเผาแผ่นใหญ่ หรือปูด้วยหินแกรนิต ซึ่งจากการศึกษาสำรวจพบรูปแบบการก่อสร้างบันไดดังนี้

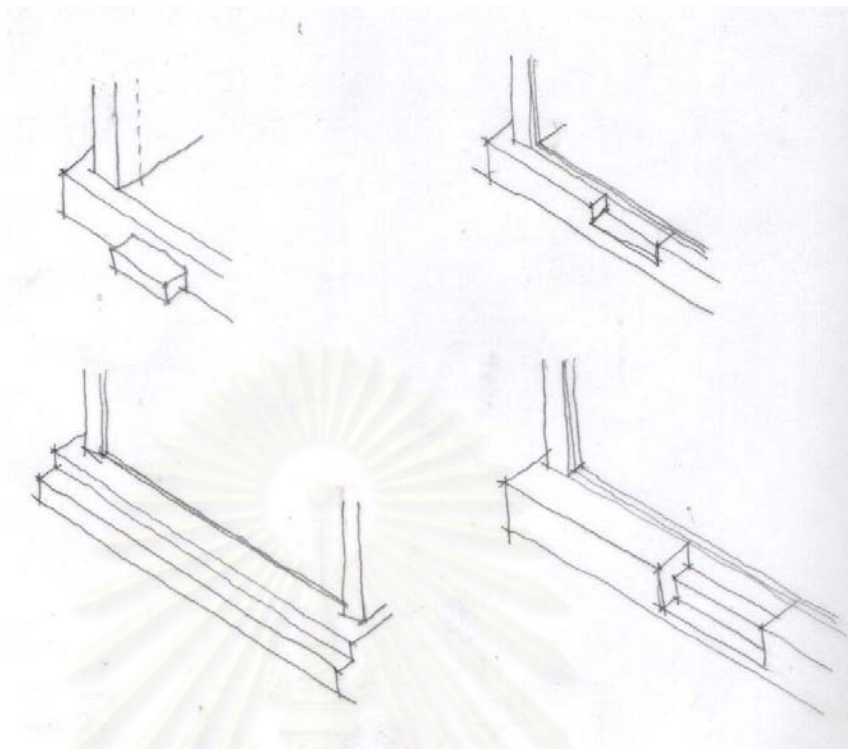
5.1.5.1.1 บันไดชั้นเดียวตรงช่องประตู ใช้วิธีก่ออิฐฉาบผิว ยื่นออกจากตัวฐานประมาณ 30 เซนติเมตร ยกระดับบันไดขึ้นจากพื้นประมาณ 50 เซนติเมตร

5.1.5.1.2 บันไดชั้นเดียวยาวตลอดความกว้างของอาคาร ใช้วิธีก่อสร้างและขนาดความกว้างของพื้นลูกนอนเช่นเดียวกันกับแบบแรก สำหรับวัสดุที่ใช้มีทั้งก่ออิฐฉาบผิว และก่ออิฐฉาบผิวปูด้วยแผ่นหินแกรนิต

5.1.5.1.3 บันไดชั้นเดียวเฉพาะตรงช่องประตู ก่ออิฐฉาบผิวปูกระเบื้องหรือ หินแกรนิต โดยเจาะเข้าไปในฐานอาคาร

5.1.5.1.4 บันไดสองชั้น ก่ออิฐฉาบผิวปูกระเบื้อง หรือหินแกรนิต เจาะเข้าไปในฐานของอาคาร โดยให้เอียงไปด้านใดด้านหนึ่งของประตู

5.1.5.1.5 บันไดสองชั้น ปูหินแกรนิต เจาะฐานอาคารด้านใดด้านหนึ่ง อีกด้านหนึ่งมีการตกแต่งส่วนฐานให้เป็นลักษณะโต๊ะทรงเตี้ย ขาโต๊ะทำเป็นน่องสิงห์

ภาพที่ 92 รูปแบบต่างๆของบันไดภายนอกอาคาร

ที่มา: การสำรวจโดยผู้ศึกษา ตุลาคม 2546

5.1.5.2 บันไดภายใน

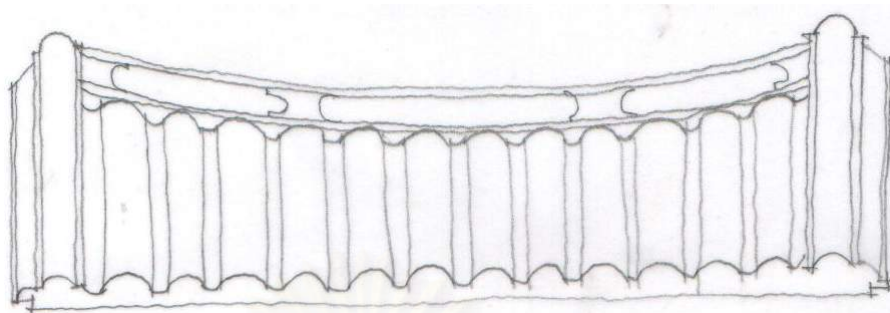
ส่วนใหญ่จะเป็นบันไดที่พาขึ้นจากชั้นล่างสู่ชั้นบน เนื่องจากระดับพื้นอาคารชั้นล่างส่วนใหญ่จะมีเพียงระดับเดียว หรืออาจมีการเพิ่มลดไม่เกินสองระดับ การใช้บันไดภายในระดับพื้นเดียวกันจึงไม่ปรากฏ สำหรับบันไดที่เชื่อมชั้นบนกับชั้นล่างจะนิยมใช้ไม้เป็นวัสดุหลัก แต่ในอาคารบางหลังพบว่าการใช้บันไดก่ออิฐถือปูน ขนาดความกว้างของบันไดทั้งสองชนิดนี้มีขนาดค่อนข้างแคบ กล่าวคือมีขนาดความกว้างโดยเฉลี่ยประมาณ 40 ถึง 1 เมตรเท่านั้น ลักษณะการวางบันไดมีสองรูปแบบคือ บันไดที่พาขึ้นสู่ชั้นบนทางประตูหน้า และบันไดที่พาขึ้นชั้นบนโดยการเจาะพื้นเป็นช่อง

5.1.6 สันหลังคา

ลักษณะของสันหลังคาที่ปรากฏในสถาปัตยกรรมเมืองสงขลา บริเวณถนนนครนอก นครใน สามารถแบ่งได้ 2 ลักษณะคือ

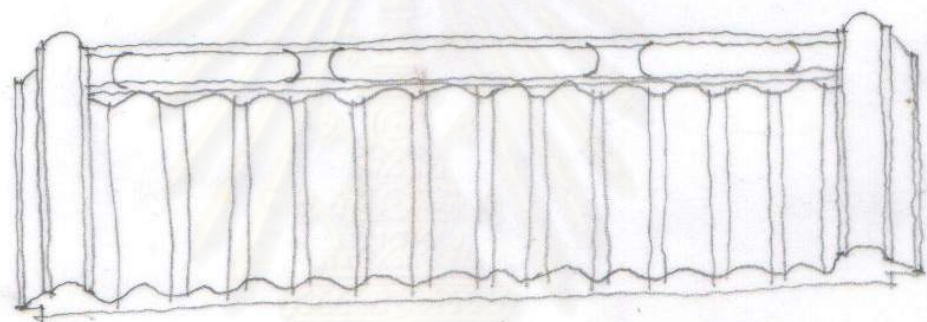
5.1.6.1 เส้นสันหลังคาที่มีลักษณะแอ่นตรงกลาง แล้วขีดขึ้นที่ปลายทั้งสอง อดจั่ว หลังคา

5.1.6.2 เส้นสันหลังคาที่มีลักษณะเป็นเส้นตรงขนานกับอาคาร ยาวไปตลอดจดยอดจั่ว หลังคา

ภาพที่ 93 สันหลังคาที่มีลักษณะแอ่นตรงกลาง แล้วขีดขึ้นที่ปลายทั้งสอง

ที่มา: การสำรวจโดยผู้ศึกษา ตุลาคม 2546

ภาพที่ 94 สันหลังคาที่มีลักษณะเป็นเส้นตรงขนานไปกับอาคาร

ที่มา: การสำรวจโดยผู้ศึกษา ตุลาคม 2546

สันหลังคาทั้งสองลักษณะดังกล่าว จะใช้วิธีการก่ออิฐขึ้นจากส่วนบนสุดของหลังคา แนวเดียวกับอกไก่ โดยก่อเป็นบัวทั้งบนและล่าง ยาวตลอดแนวอาคาร มีรูปแบบและรายละเอียดในการก่อสร้างต่างกัน อาจจำแนกได้ดังนี้

แบบที่ 1 ก่ออิฐฉาบปูนเป็นบัว ระหว่างบัวทั้งแนวบนและแนวล่างฉาบปูนที่บตลอด

แบบที่ 2 ก่ออิฐฉาบปูนเป็นบัว ระหว่างบัวทั้งแนวบนและแนวล่าง แบ่งเป็นช่วงๆตามระยะแนวเสา และช่วงกลางของอาคารสองช่วง ฉาบปูนที่บ

แบบที่ 3 ก่ออิฐฉาบปูนเป็นบัว ระหว่างบัวทั้งแนวบนและแนวล่างแบ่งเป็นช่วงๆด้วยลายปูนปั้นหรือก่ออิฐที่บ ตามระยะแนวเสา และระยะช่วงกลางของอาคารสองช่วง ระหว่างช่วงประดับตกแต่งด้วยลายปูนปั้น เป็นรูปสัตว์ พรรณไม้ หรือลายมงคลอื่นๆ

แบบที่ 4 ก่ออิฐฉาบปูนเป็นบัว ระหว่างบัวแนวนบนและแนวล่างแบ่งเป็นช่วงๆด้วยลายปูนปั้นหรือก่ออิฐทึบ ระยะตามแนวเสาและช่วงกลางอาคารสองช่วง ระหว่างช่วงใช้กระเบื้องปูเคลือบสีส้มหรือสีแดงกรุเป็นแนวยาว มีทั้งแบบแถวเดียวและสองแถวขนานกัน

ผลจากการสำรวจพบว่า มีการก่อสร้างสันหลังคาแบบที่ 4 เป็นจำนวนมากที่สุด โดยแบบที่ 2 และแบบที่ 1 มีจำนวนน้อยกว่าเป็นลำดับ ส่วนหลังคาแบบที่ 3 มีจำนวนน้อยที่สุด คือพบเพียง 1 หลัง ซึ่งลวดลายที่ปรากฏนั้นเป็นลวดลายปูนปั้น ประกอบด้วยลายกระบวนจีนปั้นปิดทับบริเวณที่ติดกับยอดจั่วทั้งสองด้าน และตรงกลางอีกสองช่วง ซึ่งตรงช่วงกลางอาคารนี้ไม่ได้กำหนดให้วางระยะตรงแนวเสา หรือผนังแบ่งห้องอาคารแต่อย่างใด จึงเป็นข้อสังเกตได้ประการหนึ่งว่า การแบ่งช่วงระยะบนสันหลังคาไม่มีความสัมพันธ์เชิงโครงสร้างกับการแบ่งพื้นที่ของอาคาร หากแต่มุ่งที่จะให้เกิดความลงตัวสวยงามเป็นสำคัญ ซึ่งลักษณะเช่นนี้จะพบเห็นได้ในอาคารห้องแถวหลังอื่นๆเช่นกัน

เส้นสันหลังคาทั้งแบบที่แอ่นตรงกลาง และแบบที่เป็นเส้นตรงส่วนมากจะนิยมก่ออิฐมาชนกับยอดจั่วทั้งสองข้างพอดี ซึ่งจะทำให้สันหลังคามีขนาดความยาวเท่ากับความกว้างของตัวอาคาร

สัญลักษณ์ที่ปรากฏอยู่บนสันหลังคาของอาคารในเมืองสงขลา มักจะปรากฏอยู่ทั้งโดยแบบแผนก่อสร้างและโดยการประดับตกแต่ง สัญลักษณ์ที่เกิดจากแบบแผนการก่อสร้างเช่น ลักษณะการแอ่นตรงกลางสันหลังคาซึ่งมีลักษณะคล้ายท้องเรือสำเภา และปลายสันหลังคาที่เชิดงอนขึ้นสูงกว่าระดับยอดจั่วคล้ายหัวเรือสำเภา ส่วนสัญลักษณ์ที่ปรากฏโดยการประดับตกแต่งนั้น จะปรากฏขึ้นจากการนำวัสดุต่างๆมาตกแต่งส่วนสันหลังคา ซึ่งจากการศึกษาพบสัญลักษณ์ประเภทนี้ 2 ลักษณะคือ การตกแต่งด้วยลายปูนปั้น และการประดับตกแต่งด้วยกระเบื้องปูเคลือบ ซึ่งส่วนใหญ่จะมีความหมายที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อเรื่องสิริมงคลทั้งสิ้น เช่นจากการสำรวจพบอาคารหลังหนึ่งซึ่งมีสันหลังคาก่ออิฐฉาบปูนเป็นแนวยาว โดยระหว่างบัวทั้งแนวนบนและแนวล่างแบ่งเป็นช่วงด้วยลายปูนปั้นระยะตามแนวเสา และช่วงกลางของอาคารสองช่วง ระหว่างช่วงจะประดับตกแต่งด้วยลายปูนปั้นเป็นรูปลายดอกไม้ใบไม้ ซึ่งมีทั้งดอกบัว ดอกท้อ หญ้ามวงคลและลายเครือจีน ซึ่งตามความหมายด้านสิริมงคลของชาวจีนนั้น ดอกบัวจะออกเสียงว่า “เหอวา” ซึ่งแปลได้ว่า “ปรองดองกัน” หรือ “รวมกัน” (พรพวรรณ จันทโรจนามานนท์, 2530: 9) และดอกท้อ ที่มีความหมายว่าความยั่งยืน พร้อมกับเป็นเครื่องรางป้องกันโรคระบาดได้อีกด้วย เป็นต้น การจัดองค์ประกอบของลายดังกล่าวในแต่ละช่วงจะไม่คำนึงถึงลักษณะสมดุล แม้จะมีจุดเริ่มต้นของภาพจากตรงกลาง แล้วแยกส่วนประกอบของลายออกไปทั้งสองด้านก็ตาม แต่กิ่งก้านและเส้นของลายที่แยกออกไปทั้งซ้ายและขวาจะมีลักษณะแตกต่างกัน

ส่วนการประดับตกแต่งด้วยกระเบื้องปรางเคลือบ นอกจากจะเป็นการเพิ่มความสวยงามแล้ว ยังเป็นการลดน้ำหนักของสันหลังคา ลวดลายของกระเบื้องปรางเคลือบเหล่านี้จะมีลักษณะเหมือนกับลวดลายเงินตราโบราณของจีน ซึ่งตามความเชื่อ นั่นถือว่า เงินตราเหล่านี้เป็นสัญลักษณ์ของโชคลาภ และความมั่งมี

ภาพที่ 95 การตกแต่งบริเวณสันหลังคา

ที่มา: การสำรวจโดยผู้ศึกษา กรกฎาคม 2546

ภาพที่ 96 รายละเอียดลวดลายที่ใช้ตกแต่งบริเวณสันหลังคา

ที่มา: การสำรวจโดยผู้ศึกษา ธันวาคม 2546

5.1.7 เครื่องมุง

วัสดุมุงหลังคาที่พบในเมืองสงขลานั้น จะใช้วัสดุดินเผาทั้งสิ้น มีทั้งกระเบื้องสำเร็จรูปที่นำเข้ามาจากเมืองจีนโดยตรงในระยะแรกของการเข้ามาตั้งถิ่นฐาน และต่อมาก็มีการผลิตขึ้นใช้เองในชุมชน ซึ่งเป็นที่นิยมใช้ สามารถส่งขายจนเป็นสินค้าขึ้นชื่อของเมืองสงขลาในอดีต

จากการสำรวจพบว่า วัสดุที่ใช้ในการมุงหลังคาอาคารห้องแถวในเมืองสงขลา บริเวณถนนนครนอก นครใน นั้นสามารถแบ่งได้เป็น 4 ชนิดดังนี้

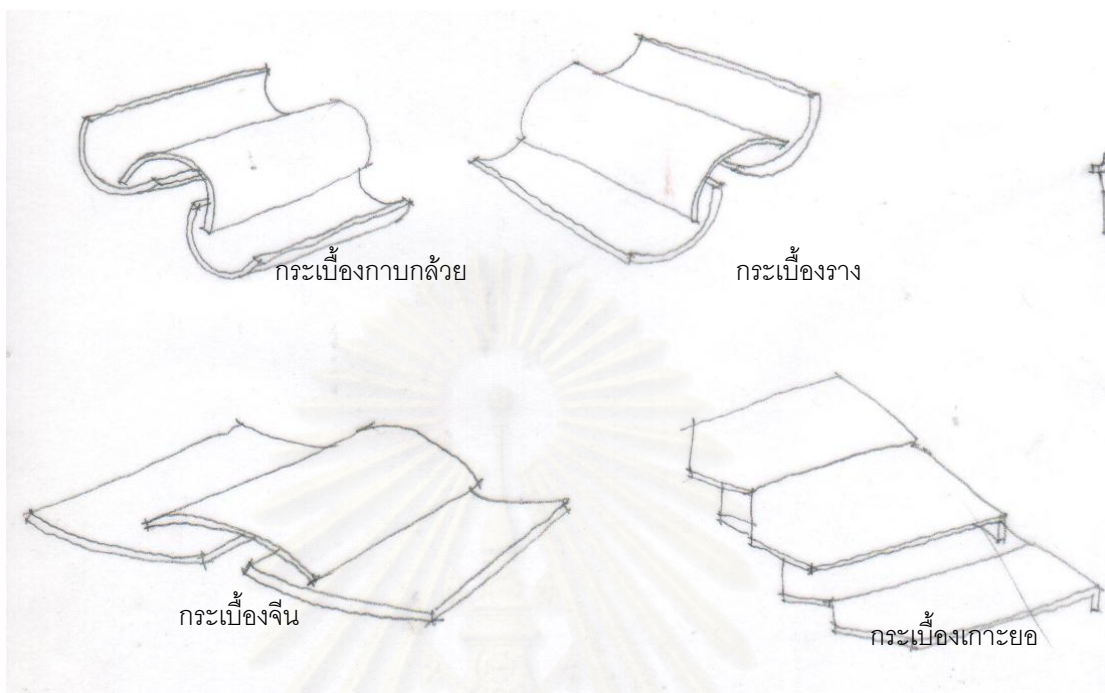
5.1.7.1 แบบที่ 1 มีลักษณะคล้ายกาบกล้วย หรือกระบอกผ่าซีก เป็นกระเบื้องดินเผารูปโค้งครึ่งวงกลมขนาดเล็ก ความกว้างของกระเบื้อง(เส้นผ่านศูนย์กลาง) ยาวประมาณ 12 เซนติเมตร ยาวประมาณ 25 เซนติเมตร เรียกกันโดยทั่วไปว่า กระเบื้องกาบกล้วย

5.1.7.2 แบบที่ 2 ลักษณะเป็นโค้งลอนใหญ่ มีความกว้างของส่วนโค้งมากกว่าแบบที่ 1 โดยกว้างประมาณ 15 เซนติเมตร ยาว 25 เซนติเมตร ความหนา 1 เซนติเมตรเท่ากัน มักเรียก กระเบื้องกาบกล้วยเช่นกัน แต่มีชาวไทยเชื้อสายจีนอีกส่วนหนึ่งเรียกกระเบื้องแบบนี้ว่า กระเบื้องวาง

5.1.7.3 แบบที่ 3 มีลักษณะเป็นกระเบื้องหน้ากว้าง มีความโค้งน้อยจนเกือบจะแบนราบ กว้างประมาณ 18 เซนติเมตร ยาว 25 เซนติเมตร หนา 1 เซนติเมตร เรียกกันโดยทั่วไปว่า กระเบื้องจีน

5.1.7.4 แบบที่ 4 มีลักษณะแบนราบ ทำรูปปลายตัดเป็นมุมแหลม ตรงหัวกระเบื้องงอปลายตั้งฉากกับแผ่นกระเบื้อง ใช้ในการเกี่ยวเข้ากับไม้ระแนง กว้างประมาณ 5 เซนติเมตร ยาวประมาณ 20 เซนติเมตร หนา 1 เซนติเมตร บริเวณปลายที่เป็นขอเกี่ยวยาวประมาณ 2 เซนติเมตร เรียกกันโดยทั่วไปว่า กระเบื้องเกล็ดเต่า หรือเรียกชื่อตามแหล่งผลิต เช่น กระเบื้องเกาะยอ กระเบื้องเมืองสงขลา เป็นต้น

อย่างไรก็ตาม ชื่อเรียกของกระเบื้องแบบที่ 1, 2 และ 3 นั้น ส่วนใหญ่จะนิยมเรียกรวมกันว่า กระเบื้องจีน แม้จะมีเอกสารหลักฐานบางฉบับระบุว่า กระเบื้องที่ใช้มุงหลังคาบ้านพักอาศัยของชาวจีนในเมืองสงขลานั้น เรียกว่า กระเบื้องกาบ แต่ก็ไม่เป็นที่นิยมเรียกกัน และชาวเมืองสงขลาส่วนใหญ่จะไม่รู้จักคำว่ากระเบื้องกาบ ส่วนวัสดุมุงหลังคาแบบที่ 4 นั้น เป็นกระเบื้องที่พัฒนาขึ้นมาในยุคหลัง ซึ่งเป็นผลมาจากการพัฒนาโครงสร้างหลังคา จากเดิมที่หนาหนัก ทึบตัน มาเป็นการใช้ไม้ที่มีน้ำหนักลดลง รูปแบบตัวอาคารนั้นยังคงของเดิมไว้ แต่มีการเปลี่ยนแปลงระบบโครงสร้างหลังคาเท่านั้น ซึ่งในระยะหลังการใช้กระเบื้องเกล็ดเต่านี้ก็ได้รับการยอมรับโดยทั่วไป

ภาพที่ 97 วัสดุผนัง 4 แบบ

ที่มา: การสำรวจโดยผู้ศึกษา ตุลาคม 2546

5.1.8 หน้าจั่ว

เป็นส่วนหนึ่งของผนัง ทำหน้าที่ปิดโครงสร้างหลังคาต้านสกัดทั้งหมดเพื่อป้องกันแดดฝน ซึ่งผนังด้านสกัดของอาคารห้องแถวเมืองสงขลาจะนิยมทำเป็นจั่ว แต่จะเป็นจั่วโค้งมน ไม่แหลม เหมือนกับจั่วทรงไทย รูปแบบการทำจั่วยอดโค้งมนเกิดจากการก่ออิฐปิดริมกระเบื้อง จากริมล่างสุดขึ้นไปหายอดจั่ว โดยก่ออิฐให้โค้งรับกับกับการเปลี่ยนแปลงมุมลาดเอียงของหลังคา แล้วโบกปูนพาดทับไปบนสันหลังคา โค้งลาดลงไปยังปลายสุดของชายคาอีกด้านหนึ่ง เมื่อมองจากผนังด้านสกัดจะเห็นรูปเส้นภายนอกของจั่วเป็นลักษณะเฉพาะของแก่งจีน และจากการศึกษาพบว่า ผลจากการเรียงอิฐปิดริมกระเบื้องที่ใช้เทคนิควิธีแตกต่างกันทำให้เกิดลักษณะเส้นรอบนอกของรูปร่างจั่วแตกต่างกันดังนี้

5.1.8.1 จั่วยอดเหลี่ยม จะมีเส้นรอบรูปจั่วเป็นรูปเหลี่ยมแหลม เนื่องจากการก่ออิฐปิดริมกระเบื้องแถวบนสุด ด้วยวิธีการนำกระเบื้องแผ่นแบนขนาด 15 x 24 เซนติเมตร จำนวน 3 แผ่น มาวางทับอิฐที่ก่อเป็นแนวชั้นมาจากริมหลังคา โดยให้กระเบื้องแผ่นกลางวางทับบนสันหลังคาพอดี ส่วนแผ่นข้างๆอีกต้นละแผ่นจะเริ่มเอียงลาดลงตามมุมที่เปลี่ยนแปลงของส่วนโค้งหลังคา

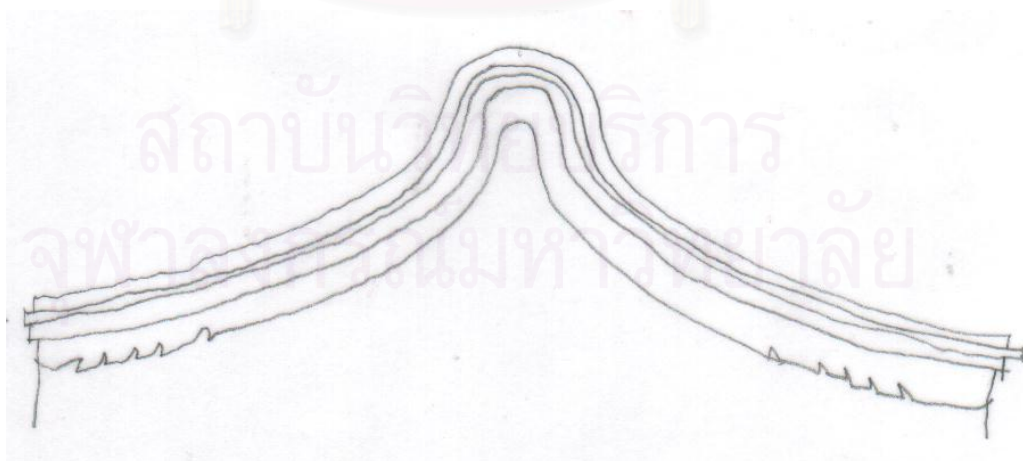
โดยมีอิฐต่างขนาดเรียงลดหลั่นกันลงไปจนสุดปลายหลังคาทั้งสองด้าน เมื่อโบกปูนทับแล้วจึงปรับแต่งให้หักมุมไปตามผิวของกระเบื้องทั้งสามแผ่นดังกล่าว เส้นยอดจั่วจึงมีลักษณะเป็นสันเหลี่ยม

ภาพที่ 98 จั่วยอดเหลี่ยม

ที่มา: การสำรวจโดยผู้ศึกษา ตุลาคม 2546

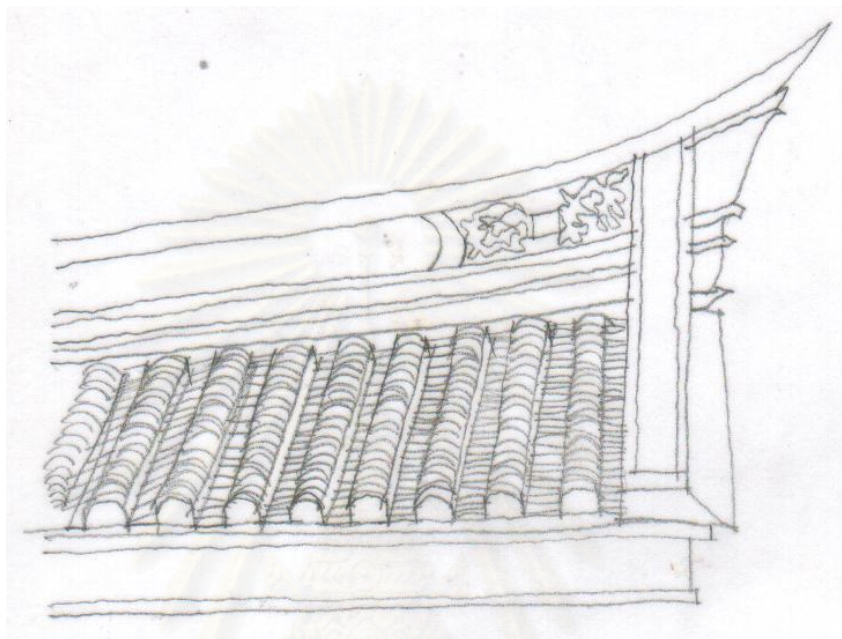
5.1.8.2 จั่วยอดโค้ง เป็นรูปแบบจั่วที่เกิดจากการก่ออิฐปิดริมหลังคาและวางกระเบื้องทับแนวอิฐขึ้นไปหายอดจั่ว เมื่อเรียงกระเบื้องเต็มแผ่นถึงส่วนที่เป็นมุมโค้ง จะใช้กระเบื้องแผ่นเล็ก เรียงชอยไปตามรูปความโค้งของอิฐแถวล่าง แล้วโบกปูนทับตามแนวกระเบื้อง ตกแต่งเป็นสันโค้ง

ภาพที่ 99 จั่วยอดโค้ง หรือยอดมน

ที่มา: การสำรวจโดยผู้ศึกษา ตุลาคม 2546

5.1.8.3 จั่วยอดแหลม เป็นรูปแบบจั่วที่ปรากฏอยู่ที่อาคารพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ สงขลา จะมีลักษณะที่พิเศษคือ สันหลังคาจะยื่นล้ำเขตสูงกว่าระดับยอดจั่ว ดังนั้นการก่ออิฐปิตริมกระเบื้องจึงต้องก่อขึ้นไปบรรจบเป็นยอดแหลมตรงปลายสันหลังคาที่ยื่นล้ำออกมาพอดี ทำให้พื้นที่จั่วและเส้นรอบรูปเป็นรูปสามเหลี่ยมหน้าจั่วแหลม

ภาพที่ 100 จั่วยอดแหลม

ที่มา: การสำรวจโดยผู้ศึกษา ตุลาคม 2546

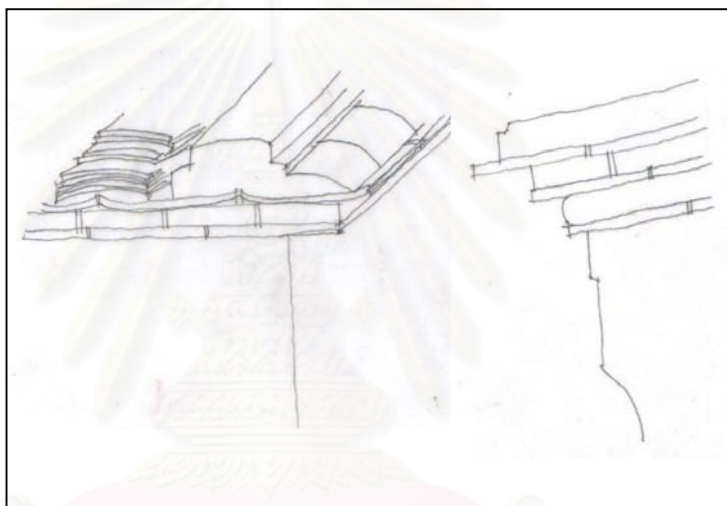
สำหรับการตกแต่งบริเวณหน้าจั่วของอาคารห้องแถวเมืองสงขลาพบว่าการตกแต่งอยู่ 3 ลักษณะดังนี้

1. ตกแต่งด้วยการปั้นปูนเป็นเส้นกรอบจั่ว ขนานไปกับแนวอิฐปิตริมหลังคา เอียงลาดตามแนวหลังคา บริเวณผนังฉาบปูน ปล่อยเป็นพื้นที่ว่าง
2. ตกแต่งด้วยวิธีปั้นปูนเป็นเส้นกรอบจั่ว ขนานไปกับแนวอิฐปิตริมหลังคาเช่นเดียวกับข้อ 1 บริเวณผนังจั่วเริ่มจากยอดจั่วลงมา ตกแต่งเป็นลายกระบวนจีน หรือลายก้านขดแบบจีน ลวดลายที่ปรากฏจะมีความเกี่ยวข้องกับความเชื่อของชาวจีน มีภาพประกอบเป็นภาพบุคคล อารูธ สัตว์ เครื่องใช้ และสิ่งมงคลอื่นๆ
3. ตกแต่งด้วยวิธีปั้นปูนเป็นเส้นกรอบจั่ว ขนานไปกับแนวอิฐปิตริมหลังคา บริเวณผนังเจาะเป็นช่องแสง หรือช่องลมเป็นรูปร่างต่างๆ กรุด้วยกระจก หรือกระเบื้องปูละเอียด

การตกแต่งจั่วแบบที่ 1 และแบบที่ 3 จะเป็นที่นิยมกันทั่วไปในอาคารห้องแถวบริเวณถนนนครนอก นครใน ส่วนแบบที่ 2 นั้นจะพบที่อาคารพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ สงขลา เพียงแห่งเดียว

5.1.9 ชายคา

เนื่องจากอาคารที่เปิดทำการค้าของชาวจีนจะต้องเปิดผนังโล่งตลอดด้าน การก่อสร้างส่วนที่มารองรับชายคาแทนผนังของอาคารชั้นเดียวจะใช้วิธีวางแป้ไม้เนื้อแข็งสี่เหลี่ยมหรือแต่งกลมขนาดประมาณ 6 นิ้ว พาดระหว่างเสาต้านหน้าเพื่อรองรับโครงสร้างหลังคา ช่วงชายคาที่ยื่นล้ำออกจากตัวอาคารประมาณ 30 เซนติเมตร ส่วนอาคารสองชั้น ชั้นล่างจะใช้วิธีเดียวกับอาคารชั้นเดียว สำหรับชั้นบนนั้นจะใช้ก่ออิฐสอปูนต่อขึ้นไปจากผนังชั้นล่าง จนถึงโครงหลังคาแล้วตกแต่งเป็นลวดบัว และก่ออิฐเพื่อเป็นแป้ตัวล่างสุดที่จะรองรับไม้กลอนพื้นหลังคา

ภาพที่ 101 ริมชายคาอาคาร

ที่มา: การสำรวจโดยผู้ศึกษา ตุลาคม 2546

ลักษณะการยื่นของหลังคาออกจากผนังด้านหน้า จะใช้กระเบื้องแผ่นแบนหน้ากว้างวางทับบนผนังก่อนโดยให้ริมกระเบื้องด้านหนึ่งยื่นล้ำออกจากผนังประมาณ 1 ใน 4 ส่วน แล้วโบกปูนทับ ปั้นตกแต่งเป็นลวดบัว จากนั้นจะวางกระเบื้องบนลวดบัว และก่ออิฐสอปูนทับกระเบื้องอีกแถวแล้วโบกปูน จากนั้นจึงวางกระเบื้องหน้ากว้างอีกชั้นหนึ่ง ซึ่งจะไปสัมผัสกับระนาบเดียวกันกับกระเบื้องปูพื้นรับกระเบื้องมุง โดยให้กระเบื้องหน้ากว้างวางยื่นล้ำออกจากแนวอิฐประมาณครึ่งแผ่น เมื่อมองจากด้านสกัดจะเห็นชายคามีลักษณะเป็นบัวซ้อนกัน

บริเวณลวดบัวใต้ชายคาจะมีการเขียนสีเป็นลายกนกเครือจีนหรือลายก้านขดแบบจีนอย่างสวยงาม อาคารบางหลังจะตกแต่งลวดบัวชายคาลายลวดลายเครื่องลายครามด้วยสีน้ำเงินบนพื้นขาว

ภาพที่ 102 การเขียนสีลวดลายตกแต่งชายคา

ที่มา: การสำรวจโดยผู้ศึกษา กรกฎาคม 2546

วัฒนธรรมเชิงพฤติกรรมที่เกี่ยวข้องกับสวนชายคานี้ จะเป็นสิ่งแสดงออกถึงฐานะทางสังคม หรือตำแหน่งทางการเมืองของเจ้าของอาคารหลังนั้นด้วย หากเป็นบ้านเรือนของบุคคลธรรมดาทั่วไปนั้นจะไม่นิยมตกแต่งบริเวณชายคาเป็นลวดบัว หรือลวดบัวเขียนลาย จะพบการตกแต่งในลักษณะนี้เฉพาะบ้านพักอาศัยของบุคคลสำคัญในสังคมหรือมีตำแหน่งทางราชการเท่านั้น(สมปอง ยอดมณี, 2535: 86)

5.1.10 ช่องเปิด

บริเวณช่องเปิดที่ผนังของอาคารห้องแถวเมืองสงขลาอาจแบ่งได้ 3 ประเภท คือ ประตู หน้าต่าง และช่องลม

5.1.10.1 ประตู

เป็นส่วนที่จะเข้าตัวบ้านเพียงส่วนเดียว การเจาะช่องประตูสำหรับอาคารห้องแถวในเมืองสงขลา แต่เดิมนั้นจะนิยมเจาะช่องประตูเพียงช่องเดียวไว้ด้านหน้าตรงห้องกลางของอาคารแต่ละหลัง โดยมีช่องหน้าต่างอยู่ด้านข้างทั้งสองด้าน ในเวลาต่อมาเมื่อผู้อยู่อาศัยเปิดดำเนินธุรกิจการค้า จึงได้ตัดแปลงผนังด้านหน้าให้สะดวกต่อการค้าขาย ประตูลักษณะเดิมจึงถูกรื้อออกไป หรือมีการตัดแปลงสร้างขึ้นใหม่ โดยเปิดผนังด้านหน้ากว้างออกตลอดแนว ติดประตูชนิดบานพับเต็มส่วนของความกว้างอาคาร

อย่างไรก็ตาม สภาพปัจจุบันของอาคารห้องแถวในเมืองสงขลา ยังคงปรากฏการก่อสร้างประตูที่คงลักษณะดั้งเดิมไว้อยู่บางส่วน อาคารบางหลังแม้จะได้รับการดัดแปลง และก่อสร้างด้วยวัสดุ และเทคนิควิธีสมัยใหม่ ก็ยังคงรักษารูปแบบการเจาะช่องประตูแบบเดิมเอาไว้ ซึ่งจากการสำรวจทำให้อาจจำแนกรูปแบบของประตูที่ปรากฏในอาคารห้องแถวเมืองสงขลาได้ดังนี้

5.1.10.1.1 ประตูด้านหน้าอาคาร

เป็นประตูที่เปิด ปิด เชื่อมต่อระหว่างเฉลียงหน้ากับห้องรับแขกส่วนหน้าทั้งหมด นิยมเจาะช่องประตูช่องเดียวสำหรับบ้านที่ไม่ได้ทำการค้า โดยช่องประตูดังกล่าวมีทั้งที่วางตำแหน่งไว้ตรงกลางผนังด้านหน้าแล้วขนาบข้างด้วยหน้าต่าง 2 บาน หรือเจาะช่องประตูไว้ข้างใดข้างหนึ่งของผนัง อีกข้างที่เหลือจะเจาะช่องหน้าต่าง บานประตูนิยมใช้ไม้ทั้งแผ่น เป็นบานคู่ หนาประมาณ 3-4 นิ้ว สูงประมาณ 2 เมตร ตัวบานมีเดือยสำหรับใส่ช่องสลักเดือยที่เจาะไว้ตรงกรอบประตูตัวนอกทั้งบนและล่าง ถ้าเป็นแบบสองบาน เปิดคู่เข้าด้านใน ความกว้างของประตูประมาณ 1.80-2.00 เมตร ส่วนอาคารที่เปิดทำการค้า บานประตูจะใช้แผ่นไม้ธรรมดา หรือบานพับแบบลูกฟัก หรือบานเฟี้ยม

5.1.10.1.2 ประตูด้านข้างอาคาร

เป็นประตูที่พบเฉพาะอาคารที่มีที่ว่างด้านข้าง หรือผนังด้านข้างติดถนน ซึ่งโดยปกติประตูส่วนที่เข้าสู่ตัวอาคารนั้นจะมีเฉพาะด้านหน้าเพียงที่เดียว โดยเฉพาะอาคารที่มีช่วงความยาวของฝาผนังด้านข้างน้อย ก็จะไม่นิยมเจาะช่องประตูด้านข้างเลย แต่เนื่องจากอาคารบางหลังมีช่วงความยาวของอาคารค่อนข้างมาก (จากการสำรวจพบอาคารมีความยาวสูงสุด 40 เมตรเศษ) การเจาะช่องประตูด้านข้างจึงจำเป็น ทั้งเพื่อลดระยะเวลาการเดินทางออกสู่ภายนอกอาคาร และเพื่อลดความเรียบที่บของผนังที่ยาวมาก ๆ ให้มีจังหวะ ซึ่งประตูด้านนี้จะเป็ช่องประตูเดี่ยว ใช้ไม้ทั้งแผ่นทำเป็นบานคู่ เปิดเข้าสู่ด้านในอาคาร ความกว้างของประตูประมาณ 1.50-1.80 เมตร สูงประมาณ 2 เมตร ตำแหน่งของประตูจะปรากฏอยู่ตรงกับบริเวณส่วนที่เป็นลานโล่ง

ภาพที่ 103 ประตูด้านหน้าและประตูด้านข้างอาคาร

ที่มา: การสำรวจโดยผู้ศึกษา กรกฎาคม 2546

5.1.10.1.3 ประตูภายในอาคาร

เป็นประตูที่เป็นช่องทางผ่านเข้าออกระหว่างห้องต่างๆภายในอาคาร ลักษณะของประตูภายในอาคารจะมีวิธีการก่อสร้าง และการใช้วัสดุคล้ายกับประตูภายนอกอาคาร แต่จะมีขนาดความกว้างที่แคบกว่าเล็กน้อย คือมีความกว้างประมาณ 1.50 เมตร ในขณะที่มีขนาดความสูงไม่ต่างกัน ใช้สลักกลอนแนวนอนบานละ 1 ตัวเลื่อน กรอบประตูจะนิยมใช้วัสดุหลัก 3 ชนิดคือ หิน ไม้ และอิฐดินเผาสอปูน โดยจะมีวิธีการก่อสร้างต่างกัันดังนี้

ชั้นล่าง

5.1.10.1.3.1 แบบที่ 1 ใช้วิธีก่ออิฐถือปูนเป็นกรอบ ทั้งตัวตั้งและกรอบนอนตัวล่าง ใช้ไม้หรือหินแกรนิตซึ่งมีขนาดความหนาเท่ากับผนังเป็นกรอบแนวนอนด้านบน

5.1.10.1.3.2 แบบที่ 2 ใช้วิธีก่ออิฐถือปูนเป็นกรอบตัวตั้ง ใช้หินแกรนิตซึ่งมีขนาดความหนาเท่ากับผนังเป็นกรอบตัวนอนทั้งตัวบนและตัวล่าง หรือใช้หินแกรนิตเป็นตัวนอนตัวล่าง และใช้ไม้เป็นตัวนอนตัวบน

5.1.10.1.3.3 แบบที่ 3 ใช้หินแกรนิตสกัดให้มีความหนาเท่ากับผนังเป็น
กรอบ ทั้งตัวตั้งและตัวนอน

5.1.10.1.3.4 แบบที่ 4 ใช้ไม้ซึ่งมีขนาดความหนาเท่ากับผนังเป็นกรอบ
ทั้งตัวตั้งและตัวนอน

ชั้นบน

5.1.10.1.3.5 แบบที่ 1 ใช้วิธีก่ออิฐถือปูนเป็นกรอบตัวตั้ง และกรอบตัว
นอนตัวล่างใช้ไม้ซึ่งมีขนาดความหนาเท่ากับผนังเป็นกรอบตัวนอนตัวบน

5.1.10.1.3.6 แบบที่ 2 ใช้ไม้ซึ่งมีขนาดความหนาเท่ากับผนังเป็นกรอบทั้ง
ตัวตั้งและตัวนอน

การประกอบบานประตูกับกรอบประตูทุกแบบจะใช้วิธีเจาะรูสลักเดือยไว้กับกรอบตัวนอน
ทั้งตัวบนและตัวล่าง เพื่อสอดเดือยของบานประตูไม่เป็นจุดหมุนเปิดปิด

ภาพที่ 104 ประตูภายในอาคาร

ที่มา: การสำรวจโดยผู้ศึกษา กรกฎาคม 2546

ในอาคารที่เปิดทำการค้าขาย กรอบประตูด้านหน้าซึ่งใช้เป็นบานพับหรือบานเฟี้ยม จะใช้ไม้เป็นวัสดุในการทำกรอบประตูทั้งหมด

การตกแต่งส่วนประตู จะมีการตกแต่งเพื่อให้เกิดความสวยงาม และเพื่อสนองประโยชน์ใช้สอยด้วย ซึ่งจากการสำรวจพบว่าการตกแต่งประตูดังนี้

1. การตกแต่งกรอบบาน กรอบบานประตูที่พบในอาคารห้องแถวเมืองสงขลาส่วนใหญ่จะเป็นกรอบประตูรูปสี่เหลี่ยมมุมฉาก ทั้งนี้เพื่อความสะดวกในการเข้าม้านประตู ซึ่งใช้วิธีเจาะสลักเดือย ตัวกรอบบานที่ทำด้วยไม้จะมีการลบเหลี่ยม และเจาะร่องหรือเดินเส้นที่ขอบด้านในของกรอบบาน ถ้าเป็นตัวกรอบบานที่ทำด้วยหินแกรนิตจะไม่นิยมตกแต่ง สำหรับกรอบบานที่ก่ออิฐจะตกแต่งตัวตั้งทั้งสองด้านด้วยวิธีการก่ออิฐสลักก้อนไม่ฉาบปูน

2. การตกแต่งบานประตู บานประตูเป็นส่วนที่นิยมตกแต่งประดับลวดลาย โดยเฉพาะในอาคารที่เจ้าของเป็นเจ้าของ ชุมนาง ข้าราชการ หรือกรมการเมือง บานประตูจะได้รับการตกแต่งด้วยวิธีการแกะสลักหรือฉลุลายเป็นเรื่องราวอย่างพิสดาร เช่นที่อาคารพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติสงขลา บานเฟี้ยมที่ใช้เป็นบานประตูหน้าและบานประตูภายในของอาคารเรือนขวางด้านหลัง และบานประตูซึ่งเป็นประตูเชื่อมระหว่างห้องจะแกะสลักไม้โดยวิธีการฉลุลายจากไม้อีกแผ่นหนึ่ง แล้วนำมาประกอปิดเข้ากับบานประตูเป็นลายมังกรคู่ซึ่งไข่มุกไฟ บริเวณทับหลังจะเป็นรูปมังกรต้นเมฆ(ฮุ้นเหล็ง) หันหน้าตรง สำหรับบานเฟี้ยมซึ่งเป็นประตูด้านหน้าจะทำเป็น 3 แบบคือ

แบบที่ 1 แบ่งบานประตูออกเป็นสองส่วน ส่วนบนฉลุลายโปร่งเป็นลายมังกรซึ่งไข่มุกไฟ ส่วนล่างของบานจะแกะสลักนูนสูง(แกะลงบนตัวบาน ลึกประมาณ 2 ใน 3 ส่วนของความหนา)เป็นรูปมังกรคู่ต้นเมฆ

แบบที่ 2 แบ่งบานประตูออกเป็น 2 ส่วน ส่วนบนฉลุลวดลายโปร่งลอยตัวเป็นภาพสามมิติ เป็นเรื่องราวในตำนานหรือพงศาวดารจีน ส่วนล่างของบานจะแกะสลักนูนต่ำเป็นลายกระบวนจิ้นล้อมรอบตัวอักษรชิว ซึ่งมีความหมายว่าอายุยืน

แบบที่ 3 แบ่งบานประตูออกเป็นสองส่วน ส่วนบนฉลุลายโปร่งลอยตัวเป็นภาพสามมิติ เป็นเรื่องราวในพงศาวดารเช่นเดียวกับแบบที่ 2 ส่วนล่างของบานสลักลายนูนต่ำเป็นกระบวนจิ้นตกแต่งรูปคล้ายกระถางขนาดใหญ่ ประดับด้วยค้ำจวดวงสีทองจำนวน 6 ตัว กับลวดลายพรรณไม้

ชายกรอบของบานเฟี้ยมทุกบานจะลงรักประดับเกล็ดมุกเล็กๆ เพิ่มความสวยงาม ใช้สีแดงเป็นพื้น ใช้สีน้ำเงินเข้มเป็นตัวลาย ใช้สีทองตัดเส้นเน้นตัวอักษร ตัวบุคคล สัตว์และสิ่งของที่ปรากฏในภาพ

ส่วนบานประตูของอาคารพักอาศัยโดยทั่วไปจะไม่ปรากฏการตกแต่งด้วยวิธีที่กล่าวมา แต่อาจใช้วิธีติดห่วงคล้องกุญแจโลหะไว้กับบานประตูทั้งสองด้าน หรืออาจใช้วิธีเซาะร่องตื้นๆ เป็นลายประแจเงินโดยรอบ

ภาพที่ 105 แสดงลวดลายตกแต่งบานประตู พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติสงขลา

ที่มา: การสำรวจโดยผู้ศึกษา กรกฎาคม 2546

เป็นที่น่าสังเกตว่าการตกแต่งบานประตูนั้น ลวดลายที่ปรากฏส่วนใหญ่จะมีความเกี่ยวข้องกับความสำเร็จในเรื่องศิริมงคล อันแสดงออกถึงลักษณะทางวัฒนธรรมของชาวจีนอย่างเด่นชัด จากการศึกษาสำรวจพบลวดลายบริเวณประตูปรากฏเป็นรูปสัญลักษณ์ต่างๆที่มีความหมายไปในทางศิริมงคลหลายประการ เช่น รูปมังกร รูปกระถาง รูปค้ำดาว รูปพรรณไม้ เป็นต้น

3. การตกแต่งบริเวณผนังเหนือช่องประตู การตกแต่งบริเวณนี้จะใช้วิธีปั้นปูนเป็นรูปแบบต่างๆ เช่น เป็นรูปโค้งคล้ายโก่งคิ้ว หรือใช้วิธีก่ออิฐเป็นบัวยื่นออกจากผนังคล้ายกันสาดที่มีเทคนิควิธีการเรียงอิฐเช่นเดียวกันกับการก่ออิฐชายคา

5.1.10.2 หน้าต่าง

อาคารห้องแถวแบบจีนดั้งเดิมนั้นมักไม่นิยมเจาะช่องหน้าต่างมากนัก ซึ่งอาจมีสาเหตุมาจากสภาพภูมิอากาศที่หนาวเย็น อย่างไรก็ตามเมื่อชาวจีนได้อพยพเข้ามาตั้งหลักแหล่งในเมืองสงขลา ถึงแม้ว่าวัฒนธรรมในการก่อสร้างอาคารจะถูกนำติดตัวมาด้วย แต่สภาพภูมิอากาศที่ร้อนชื้นในบริเวณภาคใต้ของประเทศไทยก็เป็นปัจจัยสำคัญต่อการปรับเปลี่ยนรูปโฉมของสถาปัตยกรรมอยู่พอสมควร ซึ่งจากการสำรวจศึกษาทำให้อาจจำแนกรูปแบบของหน้าต่างของอาคารห้องแถวเมืองสงขลาได้ดังนี้

5.1.10.2.1 ช่องหน้าต่างชนิดที่ไม่มีบานเปิดปิด

เป็นลักษณะการเจาะช่องหน้าต่างแบบดั้งเดิม ปรากฏอยู่ในอาคารห้องแถวที่ก่อสร้างในระยะแรกๆ ที่รูปแบบและโครงสร้างไม่ได้รับการดัดแปลง หรือต่อเติมใดๆ ส่วนใหญ่จะเจาะไว้บริเวณผนังด้านหน้าของอาคาร ทั้งชั้นบนและชั้นล่าง อาคารห้องแถวมักนิยมเจาะช่องหน้าต่างเฉพาะด้านแคบของอาคาร คูหาละ 1-2 ช่อง ส่วนผนังด้านข้างมีการเจาะช่องหน้าต่างเพียงบางหลังเท่านั้น ส่วนใหญ่ที่พบมักจะเป็นการเจาะแต่งเพิ่มเติมภายหลัง

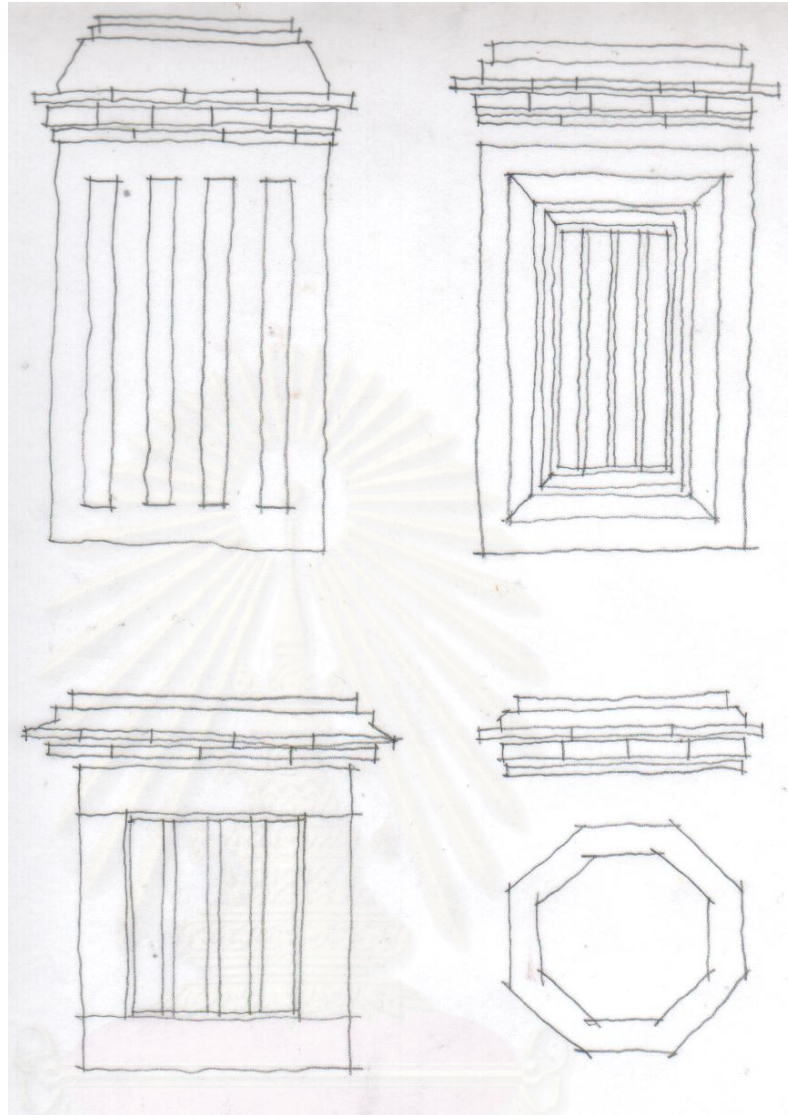
รูปแบบของหน้าต่างชนิดที่ไม่มีบานเปิดปิด มีเทคนิควิธีและลักษณะการก่อสร้างแตกต่างกันออกไปตามแบบแผนหลายรูปแบบดังนี้

5.1.10.2.1.1 กรอบบานรูปสี่เหลี่ยม ก่ออิฐถือปูนทั้งกรอบ ก่อปูนเป็นซี่ลูกกรง ขนาดเท่ากับกรอบ 3 ซี่ จึงทำให้ช่องว่างอากาศกับซี่ลูกกรงมีขนาดใกล้เคียงกัน นิยมใช้เป็นช่องหน้าต่างชั้นบน

5.1.10.2.1.2 กรอบบานรูปสี่เหลี่ยม ใช้ไม้เป็นวัสดุในการทำกรอบ หรือใช้การก่ออิฐถือปูนเป็นกรอบตัวตั้ง และใช้ไม้เป็นตัวกรอบแนวนอน ด้านนอกกรอบตัวนอนจะฝังเหล็กเส้นขนาดเส้นผ่าศูนย์กลางประมาณ 1 นิ้ว เป็นซี่ลูกกรง

5.1.10.2.1.3 กรอบบานรูปแปดเหลี่ยม ใช้การก่ออิฐถือปูนเป็นกรอบ ไม่มีซี่ลูกกรง

5.1.10.2.1.4 กรอบหน้าต่างรูปทรงอิสระ มักทำเป็นรูปวงกลม หรือวงรี ก่ออิฐถือปูนเป็นกรอบ ไม่มีซี่ลูกกรง

ภาพที่ 106 แสดงช่องระบายอากาศแบบต่างๆ

ที่มา: การสำรวจโดยผู้ศึกษา ตุลาคม 2546

5.1.10.2.2 ช่องหน้าต่างชนิดมีบานเปิดปิด เป็นลักษณะการก่อสร้างในระยะหลังที่คาดว่าจะได้รับอิทธิพลตะวันตก ซึ่งเริ่มแพร่หลายเข้ามาทางปีนังและสิงคโปร์ อย่างไรก็ตามรูปแบบทางสถาปัตยกรรมเองยังคงความเป็นเค้าโครงเดิมเป็นหลักอยู่ นอกจากนี้เรื่องของอิทธิพลของสภาพภูมิอากาศก็น่าจะเข้ามามีส่วนในการเปลี่ยนแปลงอยู่เช่นกัน

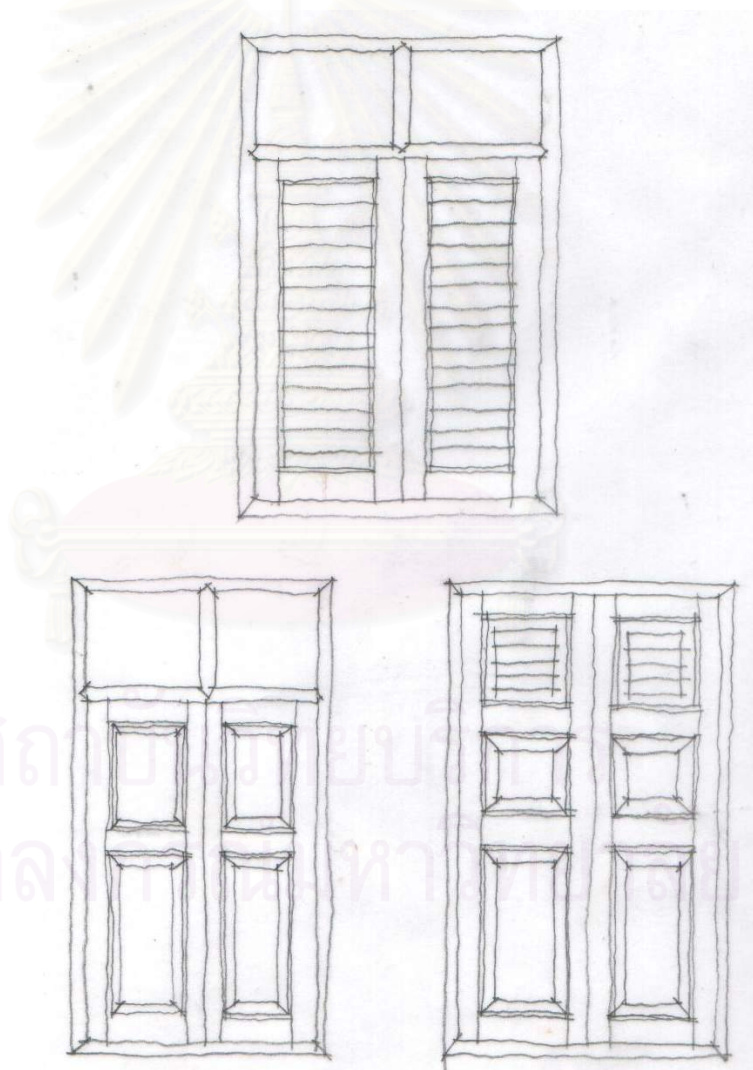
ช่องหน้าต่างชนิดมีบานเปิดปิด ส่วนใหญ่จะปรากฏอยู่บริเวณผนังด้านหน้าชั้นบนของอาคารสองชั้น ซึ่งเป็นด้านที่หลังคาลาดเอียงลงมา เป็นเหตุให้ผนังด้านนี้มีขนาดความสูงจากพื้นชั้นบนเพียงเล็กน้อย การเจาะช่องหน้าต่างส่วนมากจึงเริ่มต้นจากพื้นห้องขึ้นไปจนถึงโครงหลังคา

หรือเป็นช่องหน้าต่างที่มีความสูงเท่าผนัง ส่วนอาคารที่มีความสูงมาก ระยะห่างระหว่างปลายหลังคากับพื้นชั้นบนมีความสูงมากขึ้นตามไปด้วย การเจาะช่องหน้าต่างก็สามารถวางตำแหน่งให้อยู่สูงจากพื้นขึ้นไปได้ประมาณ 0.50-1.00 เมตร รูปแบบของช่องหน้าต่างชนิดนี้มีบานเปิดปิดมีดังนี้

5.1.10.2.2.1 ช่องหน้าต่างชนิดบานคู่ ใช้ไม้เป็นวัสดุทำกรอบ บานหน้าต่างมีทั้งแบบลูกฟัก แบบบานเกล็ด แบบลูกฟักผสมบานเกล็ดไม้ และแบบบานคู่ไม้ทั้งแผ่น

5.1.10.2.2.2 ช่องหน้าต่างชนิดบานเดี่ยวเปิดข้าง ใช้ไม้เป็นวัสดุทำกรอบ บาน ตัวบานหน้าต่างเป็นกรอบไม้ติดกระจกฝ้า หรือกรอบไม้บานเกล็ด

5.1.10.2.3 ช่องหน้าต่างชนิดบานเดี่ยวแบบบานกระทุ้ง เปิดขึ้นด้านบน ใช้ไม้เป็นวัสดุทั้งหมด

ภาพที่ 107 แสดงหน้าต่างบานเปิดคู่

ที่มา: การสำรวจโดยผู้ศึกษา ตุลาคม 2546

การตกแต่งบริเวณหน้าต่าง พบว่ามีการตกแต่งบ้างเพียงบางส่วน ทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่าหน้าต่างเป็นส่วนที่โดนแดดฝนอยู่เสมอ เนื่องจากชายคาและริมหลังคาของอาคารมีขนาดสั้นมาก การตกแต่งส่วนหน้าต่างจึงไม่พิถีพิถันเหมือนการตกแต่งส่วนประตู ซึ่งอาจจำแนกได้ดังนี้

1. การเขียนลาย กรอบบานที่ใช้วิธีก่อปูนฉาบ จะนิยมก่อปูนเป็นบัวในตัวกรอบ และในส่วนของบัวจะนิยมเขียนลายเป็นลายกนกเครือจีน มีทั้งที่เป็นสีเอกรงค์ และใช้สีหลายสี
2. การระบายสีตัวกรอบ ส่วนใหญ่จะพบวานิยมระบายด้วยสีแดงโดยรอบ
3. การก่ออิฐกันสาด เป็นการตกแต่งส่วนหน้าต่างที่ใช้เทคนิควิธีเดียวกันกับการก่ออิฐชายคา ส่วนบนสุดจะโบกปูนทับและตกแต่งคล้ายสันหลังคา
4. ประดับเหนือบานหน้าต่างด้วยกรอบบานหน้าต่างด้วยกรอบไม้รูปโค้ง ครึ่งวงกลม ตกแต่งด้วยลายฉลุไม้ หรือตีไม้เป็นรูปเกล็ดต่างๆ

ข้อสังเกตเกี่ยวกับหน้าต่างประการหนึ่งคือ การเจาะช่องหน้าต่างแต่เดิมนั้นจะมุ่งเน้นเรื่องประโยชน์ใช้สอยเป็นหลัก ซึ่งสามารถสังเกตได้จากเจาะเพื่อระบายอากาศ หรือเป็นช่องแสงในอาคารรุ่นแรกๆ ต่อมาเมื่ออิทธิพลของวัฒนธรรมตะวันตกแพร่หลายเข้ามา การเจาะช่องหน้าต่างจึงพัฒนาขึ้น และเน้นเรื่องความงามมากขึ้น

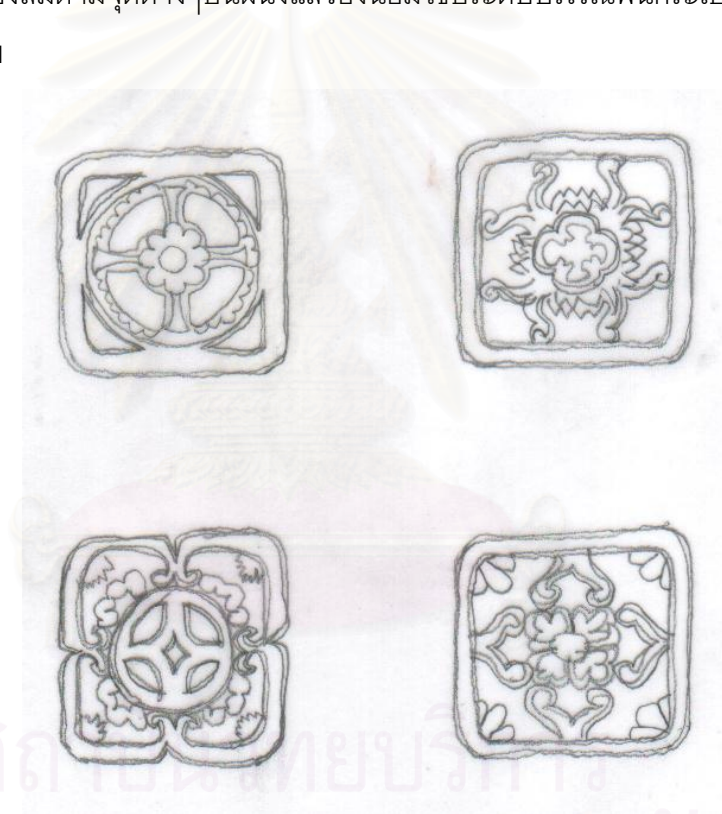

ภาพที่ 108 แสดงหน้าต่างที่มีการตกแต่งด้วยกรอบไม้ครึ่งวงกลมเหนือกรอบบาน

ที่มา: การสำรวจโดยผู้ศึกษา กรกฎาคม 2546

5.1.10.3 ช่องลม

เนื่องจากวิธีการก่อสร้างอาคารห้องแถวแบบจีนใช้วิธีการก่ออิฐเป็นผนังรับน้ำหนัก ทำให้การเจาะช่องระบายอากาศไม่สามารถเจาะเป็นช่องขนาดใหญ่ได้ จากการสำรวจศึกษาพบว่าในอาคารบางหลังจะมีการเจาะช่องลมขนาดเล็กที่ผนังด้านสกัด ซึ่งรูปแบบการทำช่องลมหรือช่องระบายอากาศนี้ จะนิยมปั้นเป็นกรอบรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัส หรือสี่เหลี่ยมผืนผ้า แล้วกรุด้วยกระเบื้องปุกเคลือบ ซึ่งการประดับด้วยกระเบื้องปุกเคลือบนี้ถือเป็นองค์ประกอบทางสถาปัตยกรรมที่เป็นเอกลักษณ์อย่างหนึ่งของการก่อสร้างแบบจีน (สมปอง ยอดมณี, 2535: 101) ซึ่งส่วนใหญ่เป็นวัสดุประดับอาคารที่ต้องสั่งเข้ามาจากเมืองจีน มีลวดลายต่างๆหลายแบบ เช่น ลายสัตว์ลี้เกะ ลายดอกไม้ ลายแก้วชิงดวง ลายประจํายาม เป็นต้น บริเวณที่ใช้กระเบื้องปุกเคลือบตกแต่งนอกจากจะเป็นช่องลมตามจุดต่างๆบนผนังแล้วยังนิยมใช้ประดับบริเวณผนังกระเบื้อง กำแพง และหน้าจั่วอาคารด้วย

ภาพที่ 109 ช่องลมกระเบื้องปุกเคลือบ ลวดลายต่างๆ

ที่มา: การสำรวจโดยผู้ศึกษา ตุลาคม 2546

นอกจากนั้นยังมีการทำกรอบช่องลมเป็นรูปอิสระต่างๆด้วย เช่น รูปผลไม้ รูปวงกลมหรือวงรี รูปแปดเหลี่ยม เป็นต้น นอกจากนี้ยังพบว่ามีกร่อนำกระเบื้องที่ใช้มุงหลังคาแบบกาบกล้วย 2 แผ่นมาประกบกันเป็นรูปทรงกระบอก แทรกไว้ระหว่งการก่ออิฐเป็นช่องระบายอากาศด้วย

ส่วนอาคารที่ได้รับอิทธิพลจากสถาปัตยกรรมตะวันตกได้พัฒนารูปแบบหน้าต่าง โดยเฉพาะอย่างยิ่งผนังด้านหน้าชั้นบนมาเป็นโครงสร้างไม้มากขึ้น ช่องระบายอากาศหรือช่องลมที่ปรากฏอยู่ระหว่างช่องหน้าต่างต่างกับหลังคาจึงนิยมทำด้วยวัสดุที่เป็นไม้ที่มีการตกแต่งเป็นลายฉลุโปร่ง

ภาพที่ 110 ช่องลมไม้ฉลุในอาคารรูปแบบตะวันตก

ที่มา: การสำรวจโดยผู้ศึกษา กรกฎาคม 2546

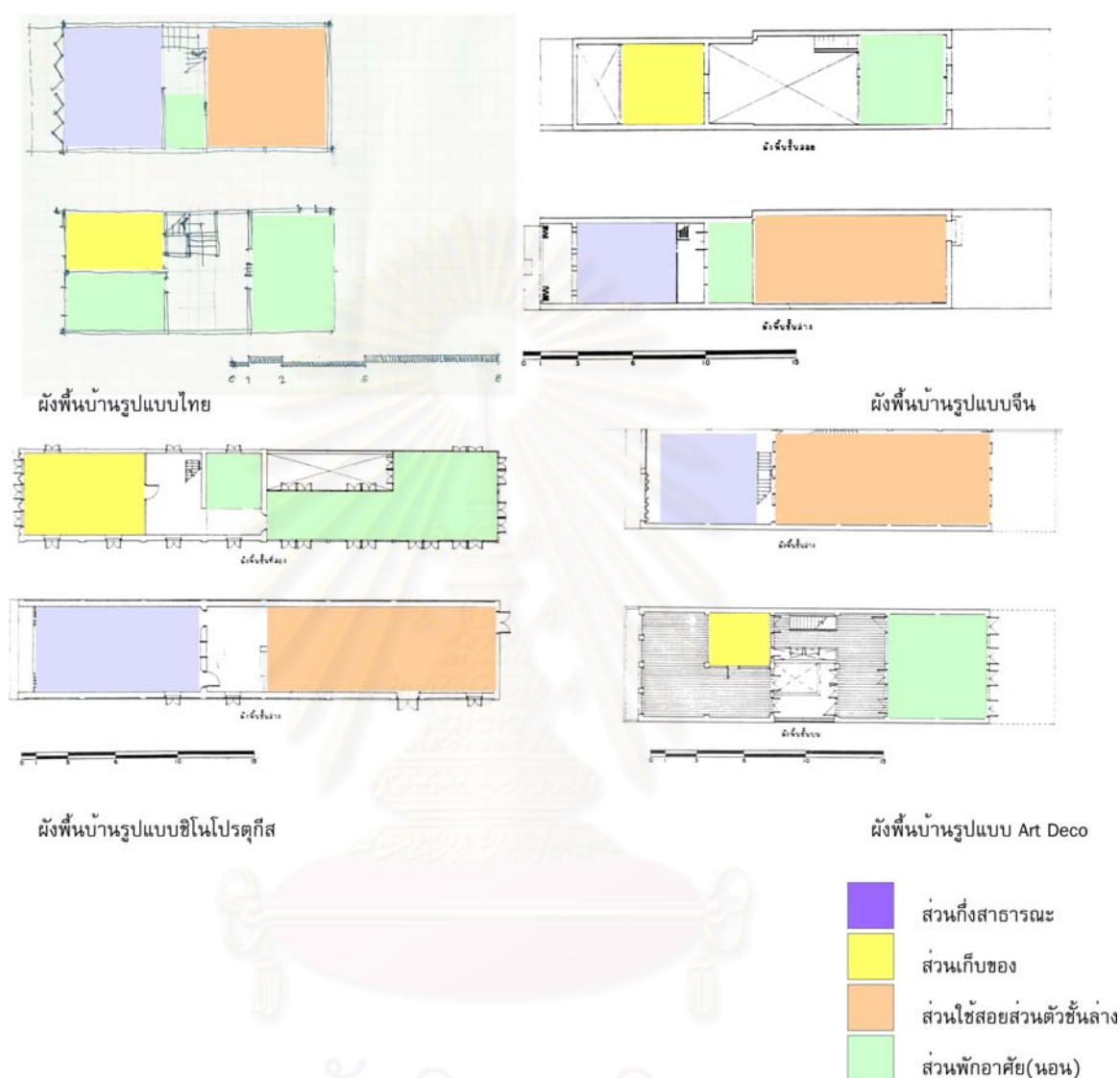
5.2 รูปแบบสถาปัตยกรรมเมืองสงขลา

5.2.1 ผนัง

จากการสำรวจศึกษา ผู้ศึกษาพบว่า การจัดวางตำแหน่งของพื้นที่ใช้งานในอาคารห้องแถวเมืองสงขลา นั้น มีลักษณะที่ใกล้เคียงกันทั้ง 4 รูปแบบ กล่าวคือมีระบบในการวางพื้นที่ใช้งานอย่างเป็นลำดับขั้น เมื่อพิจารณาจะพบว่ามี การแบ่งส่วนกึ่งสาธารณะไว้ที่ส่วนหน้าของอาคาร บริเวณโถงหน้าบ้าน ซึ่งใช้สำหรับรับแขก ค้าขาย จากนั้นจะถูกกั้นด้วยกำแพง มีช่องประตูเพียงช่องทางเดียว ที่จะสามารถพาเข้าสู่ส่วนพื้นที่ส่วนตัวของเจ้าของบ้านด้านหลัง หรือบันไดขึ้นชั้นบน บันไดด้านหน้าบ้านที่สามารถขึ้นได้โดยตรงจากห้องโถงนั้น ส่วนมากจะนำไปสู่ชั้นลอยสำหรับเก็บของมากกว่าจะเป็นห้องนอน

ในอาคารที่มีเรือนนอนด้านหลังบ้านนั้นจะยิ่งเห็นความชัดเจนยิ่งขึ้น ด้วยการที่จะต้องเดินผ่านส่วนลานโถงกลางบ้านเข้ามาก่อน จึงจะสามารถเข้าสู่ส่วนที่เป็นส่วนตัวของเจ้าของบ้านได้ นอกจากนี้ยังสังเกตได้ว่า ด้านหลังผนังของห้องโถงที่เป็นตัวแบ่งพื้นที่ทั้งสองออกจากกันนั้น มักมี

ห้องนอนขนาดเล็กอยู่บริเวณนี้ด้วย โดยผู้ที่นอนในส่วนนี้มักเป็นผู้ชาย อาจตีความได้ว่าเป็นการป้องกันมิให้ผู้อื่นล่วงล้ำเข้ามาในพื้นที่ส่วนตัวของครอบครัวได้อีกชั้นหนึ่ง

ภาพที่ 111 แสดงการใช้พื้นที่ในอาคารห้องแถวเมืองสงขลา

ที่มา: การวิเคราะห์โดยผู้ศึกษา

5.2.2 รูปด้านอาคาร

รูปด้านของอาคารห้องแถวในเมืองสงขลานั้นโดยมากจะเน้นเพียงด้านหน้าของอาคารเป็นสำคัญ ที่จะมีลักษณะที่สังเกตได้ มีมิติ และมีความสวยงาม เนื่องจากด้านหลังของอาคารมักจะชนกันกับอาคารอีกหลัง และด้านข้างของอาคารนั้นจะมีก็เฉพาะอาคารหลังที่อยู่ริมสุดของถนนเท่านั้น

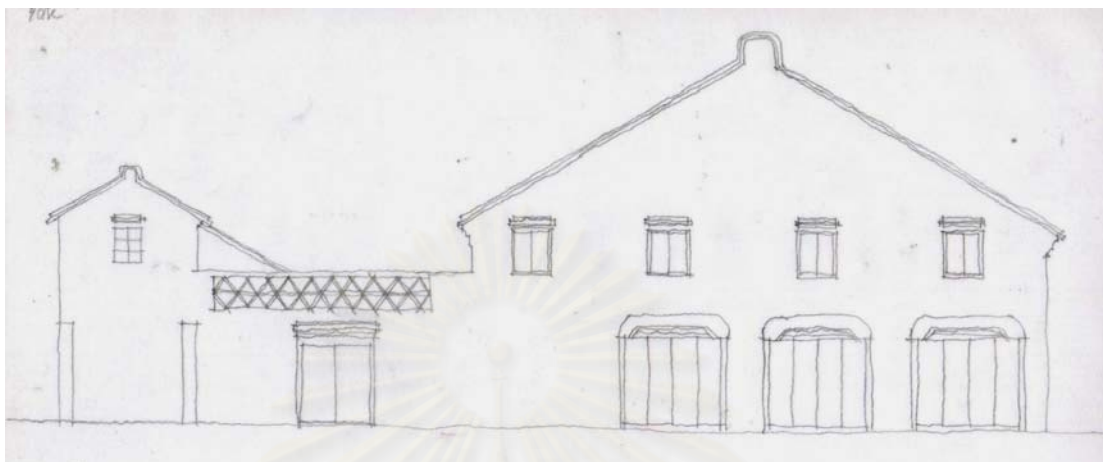

ภาพที่ 112 แสดงช่องเปิดของอาคารในรูปด้านของห้องแถวแบบต่างๆ เพื่อให้เกิดการไหลเวียนของอากาศ

ที่มา: การวิเคราะห์โดยผู้ศึกษา

รูปด้านของอาคารห้องแถวเมืองสงขลาทั้ง 4 รูปแบบจะมีลักษณะใกล้เคียงกันในเรื่องของการใช้งาน คือ ด้านหน้าจะตกแต่งตามลักษณะของแต่ละรูปแบบ ทั้งแบบที่ได้รับอิทธิพลจากสถาปัตยกรรมแบบไทย จีน จีน-โปรตุเกส หรือตะวันตก แต่จะนิยมเปิดด้านหน้าของอาคารตลอดแนวด้วยประตูบานเฟี้ยม หรือ บานพับ ทั้งนี้เนื่องจากอาคารโดยส่วนใหญ่ไม่สามารถเปิดช่องเปิดในด้านข้างของอาคารได้ ด้านหน้าของอาคารจึงมีส่วนสำคัญในการถ่ายเทของอากาศ ซึ่งจะไปสัมพันธ์กับลานโล่ง กลางบ้านที่เปรียบได้กับช่องเปิดขนาดใหญ่ เพื่อให้เกิดการไหลเวียนของอากาศที่ดีภายในอาคาร

อาคารที่มีรูปด้านข้างนั้นก็ยังมีลักษณะที่น่าสนใจ เนื่องจากสามารถเจาะช่องเปิดด้านข้างอาคารได้ จะพบการเจาะประตูที่สามารถเปิดเข้าสู่ลานกลางบ้านได้เลยโดยไม่ต้องผ่านส่วนกึ่งสาธารณะหน้าบ้าน แต่ผู้ที่จะผ่านเข้าออกได้นั้นจะเป็นเจ้าของบ้านเท่านั้น นอกจากนี้ยังมีการเจาะช่องระบายอากาศ และช่องแสงขนาดเล็ก เนื่องจากมีข้อจำกัดในเรื่องของโครงสร้าง

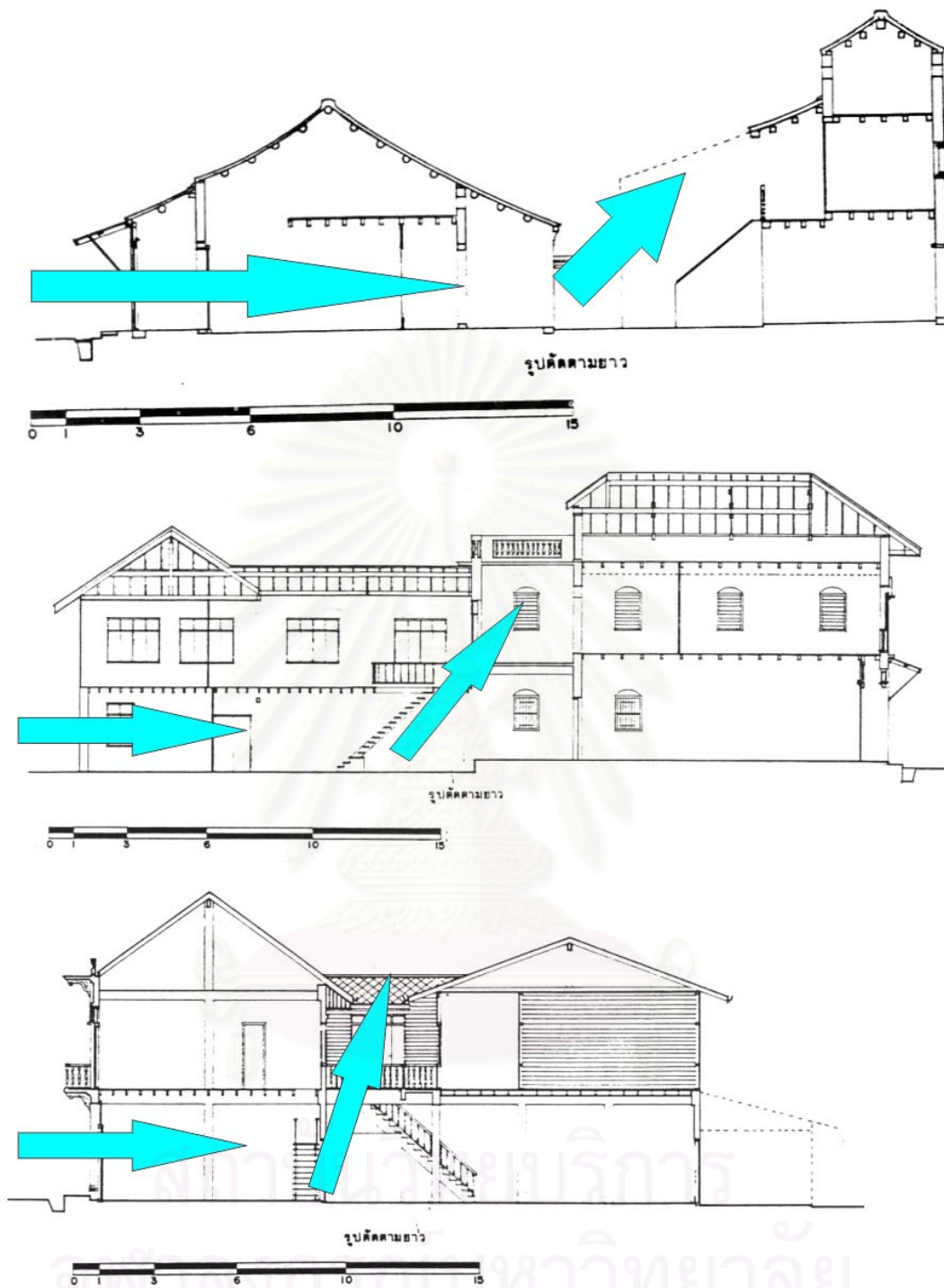
ภาพที่ 113 รูปด้านข้างของอาคารที่อยู่ริมสุดของถนน สามารถมีช่องเปิดได้

ที่มา: การสำรวจโดยผู้ศึกษา, พฤษภาคม 2546

5.2.3 รูปตัดอาคาร

ในการศึกษาจากรูปตัดของอาคาร จะพบว่าอาคารค่อนข้างจะมีความสูงพอสมควร มีระดับพื้นที่แตกต่างกันไม่มาก เพียงประมาณ 10-20 เซนติเมตรเท่านั้น ไม่นิยมใช้ฝ้าเพดาน ทั้งนี้ น่าจะมีเหตุผลมาจากความต้องการให้อากาศสามารถไหลเวียนได้โดยสะดวก เนื่องจากค่อนข้างมีความจำกัดในเรื่องเทคนิควิธีในการก่อสร้างที่ทำให้สามารถเจาะช่องเปิดได้อย่างจำกัด ดังนั้น จึงทำให้เพดานสูง มีการเจาะช่องว่างขนาดใหญ่เป็นลานโล่งกลางบ้าน และระดับที่มีความแตกต่างกันเล็กน้อย เพื่อให้อากาศที่ไหลเข้ามาทางช่องเปิดขนาดใหญ่หน้าบ้านนั้นสามารถไหลออกไปทางลานโล่งกลางบ้าน ทำให้ไม่ร้อนอบอ้าว

แม้พบว่าในระยะหลังจะมีการพัฒนาเทคนิควิธี และวัสดุในการก่อสร้างแล้วก็ตาม แต่อาคารที่สร้างขึ้นในยุคหลังก็ยังต้องใช้ลักษณะรูปแบบดังกล่าวในการก่อสร้าง ซึ่งอาจมีสาเหตุมาจากผังของชุมชนเดิมที่มีลักษณะเป็นห้องแถวเรียงต่อกันเป็นแนวยาว ไม่มีที่ว่างขนาดใหญ่พอที่จะสร้างอาคารที่จะสามารถเปิดช่องเปิดได้อย่างบ้านเดี่ยว จึงต้องยึดเอารูปแบบตามบริบทเดิมของชุมชนในการปลูกสร้าง

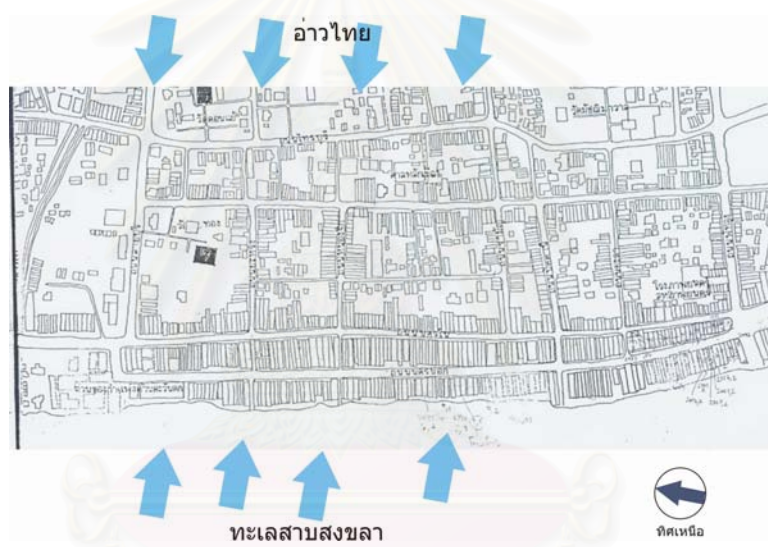

ภาพที่ 114 การไหลของอากาศในอาคารห้องแถวที่ได้รับอิทธิพลรูปแบบจีน, ชิโน-โปรตุกีส และแบบตะวันตก
เมืองสงขลา

ที่มา: การวิเคราะห์โดยผู้ศึกษา

เป็นที่น่าสนใจอีกประเด็นหนึ่งในเรื่องของรูปทรงอาคารกับการจัดวางผังชุมชนลงในพื้นที่ เนื่องจากอาคารห้องแถวในเมืองสงขลาได้รับเอาแบบอย่างมาจากจีน นิยมการใช้ผนัง

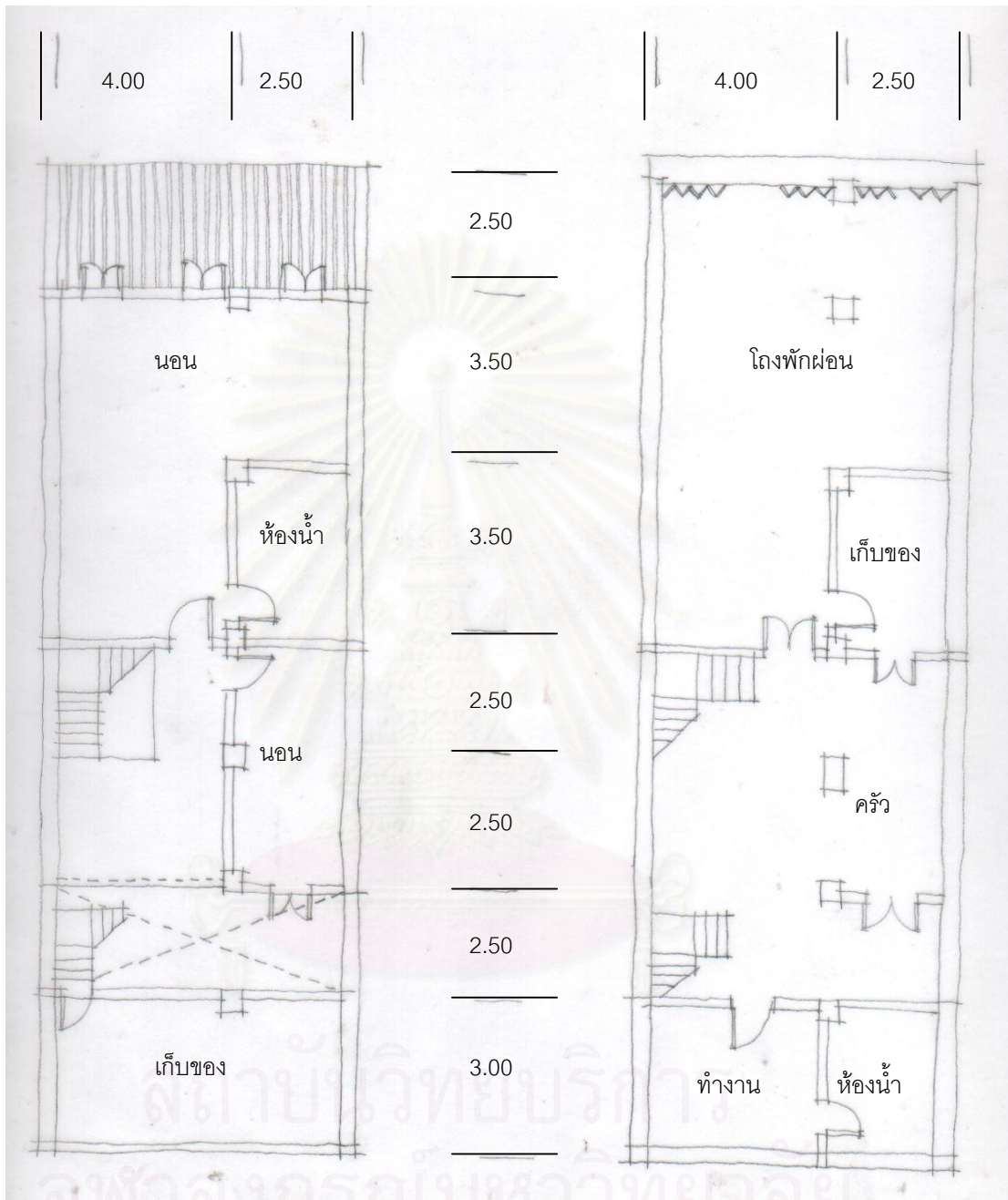
รับน้ำหนัก ทำให้เกิดข้อจำกัดในการเจาะช่องแสง และช่องระบายอากาศ ซึ่งจะส่งผลกับการใช้อาคาร นอกจากการใช้นานกลางบ้านในการช่วยแก้ปัญหาแล้ว เมื่อลองพิจารณาในขนาดส่วนที่ใหญ่ คือผังของชุมชนจะพบว่าการวางทิศทางของตัวอาคารนั้นสอดคล้องกับทิศทางของดวงอาทิตย์ กล่าวคือกลุ่มของอาคารห้องแถวดังกล่าวจะหันหน้าออกสู่ถนนทั้งหมด ซึ่งทั้งถนนนครนอก นครใน และนางงามจะตัดผ่านตามแนวทิศเหนือ – ใต้ การวางอาคารจึงมีลักษณะที่เรียกว่า "ตามตะวัน" ผังของตัวอาคารเป็นแนวยาวไปตามแนวทิศตะวันออก – ตะวันตก ตัดกับแนวถนน ซึ่งแนวการวางตัวอาคารจะเป็นแนวเดียวกับทิศทางของลมทะเลทั้งสองฝั่ง คือทั้งจากอ่าวไทย และทะเลสาบสงขลา จากการวางผังลักษณะนี้ทำให้ผนังด้านข้างของอาคารซึ่งมีพื้นที่มากไม่ได้รับแดดโดยตรง และด้านหน้าและหลังของอาคารซึ่งเป็นส่วนที่มีการเจาะช่องว่างของผนัง ทำให้อากาศสามารถถ่ายเทถึงกันได้

ภาพที่ 115 แสดงลักษณะผังเมืองสงขลา และการวางแนวอาคาร

ที่มา: การวิเคราะห์โดยผู้ศึกษา

ในการใช้ประโยชน์พื้นที่ในอาคารห้องแถวเมืองสงขลา นั้น มีความสอดคล้องสัมพันธ์อยู่กับวิถีชีวิตของผู้อยู่อาศัยเป็นอันมาก ทั้งใช้เพื่ออยู่อาศัย ประกอบกิจการค้าขาย บางส่วนถูกจัดให้ตอบสนองกับความต้องการทางด้านจิตใจของเจ้าของ เช่น บริเวณโถงหน้าซึ่งมีแท่นบูชาบรรพบุรุษ แต่ลักษณะการวางพื้นที่ใช้สอยของอาคารจะมีความคล้ายคลึงกันทั้งอาคารชั้นเดียวและสองชั้น

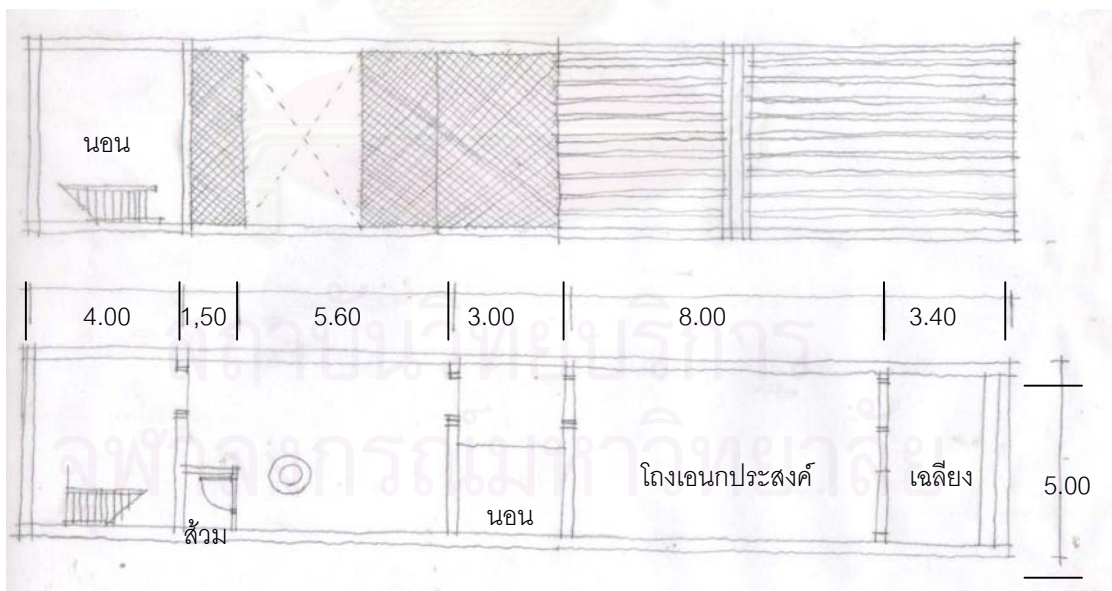
ภาพที่ 116 ผังพื้นที่อาคารเลขที่ 94 ถนนนครไโน

ที่มา: การสำรวจโดยผู้ศึกษา กรกฎาคม 2546

ภาพที่ 117 ด้านหน้าอาคารชั้นเดียว เลขที่ 168 ถนนนครใน

ที่มา: การสำรวจโดยผู้ศึกษา กรกฎาคม 2546

ภาพที่ 118 ผังพื้นอาคารชั้นเดียว เลขที่ 168 ถนนนครใน

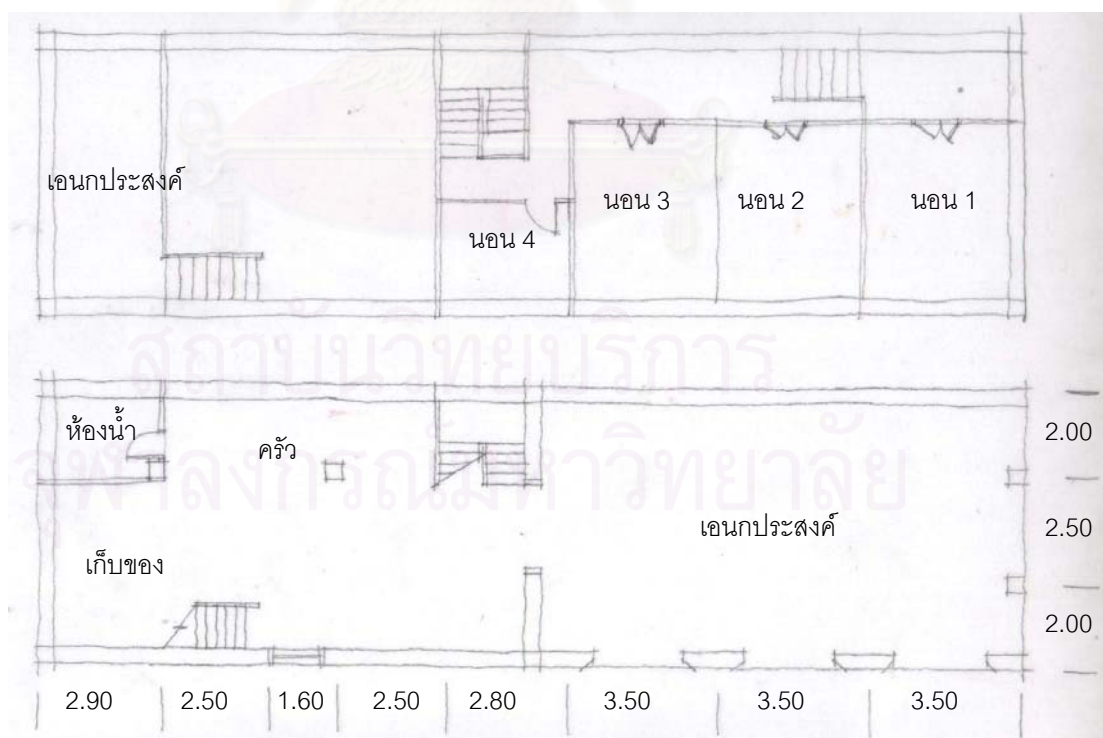
ที่มา: การสำรวจโดยผู้ศึกษา กรกฎาคม 2546

นอกจากนี้ยังพบอาคารบางหลังที่ปรับเปลี่ยนประโยชน์ใช้สอยเป็นการพาณิชย์อย่างเต็มที่ เช่น เป็นร้านอาหาร ทำให้การจัดพื้นที่บางส่วนต้องเปลี่ยนแปลงไปบ้าง ส่วนหิ้งบูชาบรรพบุรุษก็ ต้องมีการเคลื่อนย้ายตำแหน่ง มีการปรับขนาดของครัว แต่พื้นที่ใช้สอยที่เป็นส่วนตัวก็ยังคงอยู่ เนื่องจากมีส่วนของสวนกลางบ้านเข้ามาเป็นส่วนคั่นระหว่างสวนขายอาหารกับพื้นที่พักอาศัยของ เจ้าของบ้าน เช่น บ้านเลขที่ 2 ถนนนครใน ซึ่งเป็นร้านขายอาหาร

ภาพที่ 119 ด้านหน้าอาคารเลขที่ 2 ถนนนครใน

ที่มา: การสำรวจโดยผู้ศึกษา กรกฎาคม 2546

ภาพที่ 120 แสดงการจัดพื้นที่ใช้สอยของอาคารเลขที่ 2 ถนนนครใน

ที่มา: การสำรวจโดยผู้ศึกษา กรกฎาคม 2546

จากตัวอย่างจะเห็นได้ว่าการวางผังของอาคาร เป็นลักษณะของอาคารที่ปิดล้อมพื้นที่ว่างภายใน ทั้งอาคารสองชั้นและชั้นเดียว การใช้ประโยชน์จากพื้นที่ว่างภายในอาคารจะแตกต่างกันออกไปตามฐานะทางเศรษฐกิจ และการประกอบอาชีพของเจ้าของบ้าน แต่โดยทั่วไปแล้วการแบ่งพื้นที่ใช้สอยภายในอาคารห้องแถวเมืองสงขลาจะมีความคล้ายคลึงกัน กล่าวคือ

ในกรณีที่เจ้าของบ้าน หรือผู้อยู่อาศัยประกอบธุรกิจค้าขาย ก็จะใช้พื้นที่บริเวณห้องเอนกประสงค์เป็นที่วางสินค้า สำหรับห้องนอนนั้น นอกจากจะใช้พื้นที่บริเวณที่อยู่หลังผนังโถงหน้าแล้ว ยังนิยมยกพื้นเป็นชั้นลอยเตี้ยๆ ที่เรียกว่าเล่าเต็งไว้บริเวณอาคารส่วนหน้าด้วย โดยจะใช้วิธีฝังตงเข้ากับผนังทั้งสองด้าน แล้วจึงปูพื้น ไม่กระดานใช้ไม้คร่าวยึดกับโครงหลังคา ติฝ้าขึ้นเพียงครึ่งเดียว แต่ส่วนมากจะใช้เป็นที่เก็บของมากกว่าเป็นห้องนอน สำหรับบันไดที่พาดขึ้นเล่าเต็ง จะเป็นบันไดไม่อย่างง่าย บางครั้งก็เจาะพื้นเล่าเต็ง แล้วพาดบันไดริมผนังด้านใดด้านหนึ่งในบริเวณโถงเอนกประสงค์ก็ได้

ภาพที่ 121 บันไดขึ้นเล่าเต็ง

ที่มา: การสำรวจโดยผู้ศึกษา กรกฎาคม 2546

บทที่ 6 บทสรุปและข้อเสนอแนะ

จากการศึกษาภาคข้อมูลและจากการสำรวจสถาปัตยกรรมในพื้นที่ศึกษาดังกล่าวข้างต้น เป็นการรวบรวมและเรียบเรียงข้อมูล รวมถึงการจัดกลุ่มของข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับประวัติศาสตร์ สถาปัตยกรรมประเภทอาคารที่พักอาศัยในเมืองสงขลาบ่ออย่าง ซึ่งอาจทำให้ได้ข้อสรุปดังนี้

6.1 พัฒนาการของรูปแบบสถาปัตยกรรมพักอาศัยเมืองสงขลา ในช่วงเวลาที่ศึกษา(พ.ศ. 2385-พ.ศ. 2504) อาจแบ่งได้ 4 รูปแบบ เรียงตามลำดับช่วงเวลาการเกิดของรูปแบบ คือ

สถาปัตยกรรมที่ได้รับอิทธิพลจากรูปแบบไทย จากการสำรวจพบ 42 หลัง

สถาปัตยกรรมที่ได้รับอิทธิพลรูปแบบจีน จากการสำรวจพบ 69 หลัง

สถาปัตยกรรมที่ได้รับอิทธิพลชิโน-โปรตุกีส จากการสำรวจพบ 92 หลัง

สถาปัตยกรรมที่ได้รับอิทธิพลตะวันตก จากการสำรวจพบ 69 หลัง

อนึ่ง รูปแบบสถาปัตยกรรมในเมืองสงขลาบ่ออย่างนั้นประกอบด้วยอาคารลักษณะห้องแถว ไม่มีอาคารพักอาศัยแบบบ้านเดี่ยวที่มีรั้วรอบ หรือบริเวณบ้าน ยกเว้นอาคารพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ สงขลา ซึ่งเป็นบ้านพักของผู้ช่วยราชการเมืองสงขลาในอดีตเท่านั้น และปัจจุบันนี้ก็ได้ปรับเปลี่ยนการใช้งานไปแล้ว

ภาพที่ 122 สภาพโดยทั่วไปของถนนนครใน เมืองสงขลา สมัยรัชกาลที่ 5

ที่มา: พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติสงขลา, 2543

6.1.1 อาคารห้องแถวที่รับอิทธิพลจากสถาปัตยกรรมแบบไทย

6.1.1.1 ความเป็นมา

สำหรับอาคารแบบไทยนั้น คาดว่าเป็นสถาปัตยกรรมที่สร้างในสมัยแรกที่มีการตั้งถิ่นฐานในบริเวณบ่อทราย คือ ประมาณช่วงรัชกาลที่ 3 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์(ประมาณ พ.ศ. 2379) ลักษณะเด่นของสถาปัตยกรรมเรือนแถวแบบไทย คือหลังคาทรงจั่วหรือทรงมนิลาที่มีความลาดชัน 60 องศาขึ้นไป ซึ่งเกิดจากการผสมผสานรูปแบบเรือนไทยเกาะยอเข้ากับอาคารห้องแถว

สำหรับชุมชนเมืองเก่าสงขลาที่ศึกษานั้นเป็นชุมชนที่เกิดขึ้นภายหลัง คือ ปี พ.ศ. 2385 แต่จากหลักฐานทางประวัติศาสตร์ทำให้สันนิษฐานได้ว่ามีชุมชนเกิดขึ้นอยู่ก่อนที่จะสถาปนาเป็นเมืองสงขลาอยู่ก่อนแล้ว นั่นคือมีวัดยายศรีจันทร์หรือวัดกลาง(วัดมัสยิมาวาส) ตั้งอยู่มาตั้งแต่สมัยปลายกรุงศรีอยุธยา แสดงให้เห็นว่ามีชุมชนคนไทยตั้งชุมชนอยู่ที่นี้มาก่อนแล้ว แต่ไม่สามารถพบหลักฐานทางสถาปัตยกรรมพอที่จะสำรวจศึกษาได้ เนื่องจากน่าจะเป็นลักษณะของอาคารที่ก่อสร้างด้วยวัสดุชั่วคราว อายุของอาคารจึงไม่สามารถคงทนมาถึงปัจจุบันได้ คงเหลือเพียงคำบอกเล่าของผู้อาวุโสในชุมชนที่เล่าถึงสภาพของอาคารเก่าแกในอดีตว่า เป็นบ้านหลังคามุงจากเก่าๆ ฝาไม้ไผ่ขัดแตะ(สัมภาษณ์ เครือวัลย์ ศรีพจนารถ, 19 ตุลาคม 2546)

พยูร โมสิกรัตน์(2538) ได้กล่าวถึงเรือนไทยบนเกาะยอว่า เป็นเรือนยกพื้นสูงแบบเรือนไทยในระยะแรกมุงหลังคาด้วยจาก แต่ต่อมาเปลี่ยนเป็นกระเบื้องเกาะยอ และว่า “เมื่อ 20 ปีก่อนยังเห็นเรือนแบบนี้ในบ่อทราย”(เมืองสงขลา) ซึ่งปัจจุบันนี้ไม่สามารถพบเห็นได้แล้ว ที่ยังคงเหลืออยู่ปัจจุบันนี้เป็นอาคารเก่าที่ปรับปรุงบางส่วน เช่น มีการก่อผนังด้วยอิฐ ฉาบปูน อย่างในสมัยปัจจุบัน แต่ก็ยังคงกลิ่นอายแบบเดิมอยู่

6.1.1.2 ลักษณะโดยทั่วไปของอาคาร

การก่อสร้าง

จำนวนชั้น ส่วนใหญ่เป็นอาคารชั้นเดียว

วัสดุ ใช้ไม้เป็นวัสดุก่อสร้าง จากหลักฐานรูปถ่ายบอกได้ว่าสมัยแรกมุงหลังคาด้วยจาก และมาเปลี่ยนเป็นกระเบื้องดินเผาเกาะยอรูปเหลี่ยมแทนในสมัยหลังๆ

โครงสร้าง เป็นโครงสร้างเสากับคานไม้ ไม่ค่อยถาวรนัก ดังที่คุณสำราญ ศรีพจนารถได้ให้สัมภาษณ์ถึงบ้านของตนไว้ว่า “แต่ก่อนตรงนี้เป็นบ้านไทยเก่าโทรมๆ หลังคามุงจาก หลังจากที่คุณพ่อซื้อที่ดินตรงนี้แล้วก็สร้างใหม่เป็นหลังปัจจุบันนี้”(17 ตุลาคม 2546)

รูปทรง หลังคาทรงจั่ว หรือทรงมนิลา มีความลาดชัน 60 องศาขึ้นไป เพื่อป้องกันน้ำรั่ว มีกันสาดด้านหน้าและด้านหลัง บานประตูมักเป็นบานเฟี้ยม มีช่องแสงเหนือบานประตู

ลายประดับ ไม่ค่อยมีการประดับประดาที่เห็นได้ชัด

6.1.2 อาคารห้องแถวที่รับอิทธิพลจากสถาปัตยกรรมแบบจีน

6.1.2.1 ความเป็นมา

สำหรับอาคารแบบจีนนี้เข้าใจว่าเป็นสถาปัตยกรรมที่ก่อสร้างในช่วงเดียวกับอาคารห้องแถวแบบไทย คือ ประมาณปี พ.ศ. 2379 เป็นต้นมา(อ้างถึงในสารานุกรมวัฒนธรรมภาคใต้, 2544: 7677) มักก่อสร้างด้านหน้าติดถนนเป็นแนว เนื่องจากมีพื้นที่ทำการค้าอยู่ส่วนหน้าอาคาร ระดับพื้นสูงกว่าระดับถนนเล็กน้อย บริเวณกลางบ้านจะเว้นเป็นลานโล่ง มีบ่อน้ำ ส้วม อยู่บริเวณนี้ และส่วนหลังจะมีอาคารสำหรับใช้เป็นที่อยู่อาศัย

6.1.2.2 ลักษณะโดยทั่วไปของอาคาร

การก่อสร้าง

จำนวนชั้น มีทั้งชั้นเดียวและสองชั้น

วัสดุ เป็นผนังก่ออิฐก้อนใหญ่ พื้นปูกระเบื้องดินเผาแผ่นใหญ่ โครงหลังคาเป็นไม้ท่อนใหญ่ มุงหลังคาด้วยกระเบื้องดินเผาโค้งแบบจีน กระเบื้องกาบกล้วยคว่ำและหางาย

โครงสร้าง คานไม้พาดกำแพงรับน้ำหนัก

รูปทรง หลังคาเป็นทรงจีน ลาดเข้าหาถนน บางครั้งหลังคาชั้นเดียวอาจมีสองระดับ เพื่อเปิดช่องแสงชั้นบน สัดส่วนอาคารได้รับอิทธิพลแบบจีน มีลักษณะหนักแน่น หน้าต่างเป็นช่องเปิดขนาดเล็กและแคบ ทำด้วยไม้ ไม่นิยมทำกันสาด

ลายประดับ มีการเขียนสี และมีลวดลายปูนปั้นประดับบ้าง บริเวณจั่วหลังคา สันหลังคา เเชิงชาย และช่องเปิด

6.1.3 อาคารห้องแถวที่รับอิทธิพลจากสถาปัตยกรรมแบบชิโน-โปรตุเกส (จีนผสมตะวันตก)

6.1.3.1 ความเป็นมา

สำหรับรูปแบบสถาปัตยกรรมตะวันตกที่ผสมผสานกับสถาปัตยกรรมแบบจีนที่แผ่ขยายเข้ามาสู่เมืองท่าทางภาคใต้ของไทยนั้นน่าจะมีที่มาจากเมืองปีนัง และสิงคโปร์ ซึ่งเป็นบริเวณที่มีการติดต่อค้าขายกันในเขตภูมิภาคนี้ สำหรับปีนังหรือชื่อเดิมในประวัติศาสตร์ที่เขียนโดยชาวไทยว่าเกาะหมากนั้น เป็นเกาะหนึ่งของชนชาติมลายู ซึ่งต่อมาถูกเช่าและปกครองโดยชาวอังกฤษ ชื่อ Francis Light เมื่อปี ค.ศ. 1786 หรือตรงกับ พ.ศ. 2343 และน่าจะมีการนำเอารูปแบบอาคารแบบตะวันตกมาสร้างในภูมิภาคแถบนี้ จนทำให้เกิดการผสมผสานกันขึ้นในเวลาต่อมา

สำหรับอิทธิพลรูปแบบสถาปัตยกรรมชิโน-โปรตุเกสในสงขลานั้น ก็คาดว่าจะมีที่มา เช่นเดียวกับในจังหวัดภูเก็ต คือ การติดต่อกับชาวยุโรปกับป็นัง สิงคโปร์ และการส่งบุตรหลานไปศึกษาเล่าเรียนยังป็นัง ซึ่งจากการสัมภาษณ์บุคคลเก่าแก่ในพื้นที่ก็ทำให้ได้ข้อมูลที่ตรงกันในเรื่องความนิยมส่งบุตรหลานของตนไปศึกษาเล่าเรียนยังเมืองป็นัง เพื่อกลับมาทำการค้าขายที่บ้านของตนเอง ซึ่งนอกจากจะได้วิชาความรู้แล้ว ก็ยังจะได้เรียนรู้ภาษาอังกฤษ ซึ่งเป็นเรื่องจำเป็นที่จะทำการค้ากับประเทศต่างๆ และอาจเปิดตลาดเพื่อหาลูกค้าในต่างประเทศได้อีกด้วย

6.1.3.2 ลักษณะทั่วไป

การก่อสร้าง

จำนวนชั้น อาคารในสมัยแรกเป็นอาคารสองชั้น และสามชั้นในสมัยหลัง

วัสดุ ใช้อิฐก่อขัดแบบจีนฉาบปูนเป็นกำแพง และผนังด้านข้างกันระหว่างคานอาคาร ใช้ไม้เป็นคาน ตง ฝ้า ครอบวงกบและบานประตูหน้าต่าง รวมทั้งเป็นโครงสร้างหลังคา วัสดุคุมหลังคาเป็นกระเบื้องดินเผา เช่น กระเบื้องกบกล้วยแบบจีนแต้จิ๋วด้วยปูนชั้น หรือกระเบื้องเกาะยอ วัสดุปูพื้นใช้กระเบื้องดินเผาแผ่นใหญ่สี่เหลี่ยม

โครงสร้าง อาคารในสมัยแรกใช้คานไม้ พาดระหว่างกำแพงรับน้ำหนัก บางทีใช้เสาไม้ แล้วก่ออิฐฉาบปูนปิดเป็นส่วนหนึ่งในกำแพงรับน้ำหนัก สมัยหลังมีการใช้คอนกรีตเสริมเหล็กแทนเสาและคานไม้

รูปทรง อาคารโดยทั่วไปเป็นหลังคาทรงจั่ว ซึ่งได้รับอิทธิพลจิ้นค่อนข้างเด่นชัด ต่อมา มีลักษณะยื่นกันสาดและมีหลังคาทรงปั้นหยาเพิ่มขึ้น โดยเฉพาะหลังที่เป็นอาคารมุม ในสมัยหลังมีการเพิ่มระเบียงกันสาดเป็นส่วนตกแต่งในชั้นสอง และมีแผงบังตา (parapet) เป็นคอนกรีตเสริมเหล็ก

การตกแต่ง ในส่วนที่เป็นช่องเจาะด้วยลายประดับต่าง หน้าต่างเปิดยาวถึงฝ้า บางครั้งเป็นบานเกล็ดไม้ ต่อมาระยะหลังมีการเน้นการตกแต่งในส่วนที่เป็นระเบียง ค้ำยัน หัวเสา โดยใช้ปูนปั้นเป็นลวดลายแบบตะวันตก เป็นต้น ซึ่งอาคารที่มีลักษณะรูปแบบสถาปัตยกรรมชิโน-โปรตุเกสนี้ยังสามารถพบเห็นได้หลายหลัง บริเวณถนนนครนอก ถนนนางงาม และ ถนนหนองจิก

6.1.4 อาคารห้องแถวที่รับอิทธิพลจากสถาปัตยกรรมตะวันตก

6.1.4.1 ความเป็นมา

เป็นสถาปัตยกรรมในคริสต์ศตวรรษที่ 20 เข้าใจว่าสร้างขึ้นในช่วงรัชกาลที่ 7 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ ซึ่งเป็นการนำเอารูปแบบอาคารแบบใหม่จากป็นัง และสิงคโปร์ในระยะหลังเข้า

มาผสมผสาน ซึ่งจากการศึกษาของผู้ศึกษาพบอาคารห้องแถวลักษณะคล้ายกันนี้ในเมืองยอร์คทาวน์ รัฐปีนัง ประเทศมาเลเซีย จากข้อมูลของศูนย์วัฒนธรรมเมืองปีนัง(Penang Heritage Centre) อ้างว่าสร้างขึ้นในช่วงปี ค.ศ. 1930-1950 ซึ่งตรงกับช่วงปี พ.ศ. 2473 ในช่วงปลายรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว

อาคารห้องแถวรูปแบบนี้ ผู้ศึกษาเห็นควรเรียกว่าเป็นแบบ Art Deco เนื่องจากรูปลักษณะที่สังเกตได้นั้นแสดงออกถึงอิทธิพลของศิลปะ และสถาปัตยกรรมแบบ Art Deco ค่อนข้างชัดเจน กล่าวคือ มีการลดทอนรายละเอียดลง ใช้เส้นและรูปทรงทางเรขาคณิตในการออกแบบ ลักษณะด้านหน้าอาคารเป็นลักษณะสมมาตร เท่ากันทั้งสองด้าน มีการลดทอนรูปร่างและรูปทรงของอาคารในแกนตั้ง เป็นต้น

6.1.4.2 ลักษณะทั่วไป

การก่อสร้าง

จำนวนชั้น มีทั้งสองชั้นและสามชั้นขึ้นไป

วัสดุ ใช้คอนกรีตเสริมเหล็กและก่ออิฐฉาบปูนเป็นส่วนใหญ่ ไม้ กระจก ใช้ตามส่วนช่องเปิด เช่น ประตู หน้าต่าง ช่องแสง

โครงสร้าง เป็นโครงสร้างเสากับคานคอนกรีตเสริมเหล็ก

รูปทรง โดยทั่วไปหลังคาถูกปิดบังด้วยแผงบังตา(parapet) ที่เป็นกำแพงก่ออิฐฉาบปูน ทรงแหล่งคามีทั้งทรงมนิลา บันหย้า และทรงหมาแหงน อาคารที่สร้างขึ้นพร้อมกันมักมีการออกแบบเน้นว่าเป็นชุดเดียวกัน กันสาดทำด้วยคอนกรีตเสริมเหล็กขนาดบาง

ลายประดับ การตกแต่งประดับประดาดลลงมาก จนเกือบไม่ปรากฏให้เห็น

6.2 เหตุปัจจัยของพัฒนาการสถาปัตยกรรมห้องแถวเมืองสงขลา

สำหรับปัจจัยที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงและพัฒนาการของรูปแบบสถาปัตยกรรมในเมืองสงขลาอันอาจแบ่งได้เป็น

6.2.1 เหตุปัจจัยทางด้านการเมืองการปกครอง

เนื่องจากเจ้าเมืองผู้ปกครองเมืองสงขลาเป็นชาวจีน เมื่อขึ้นมาปกครองเมืองก็สนับสนุนให้สร้างอาคารพักอาศัยในรูปแบบจีน จนที่พักของข้าราชการและผู้รับใช้ต่างก็ใช้รูปแบบลักษณะคล้ายกันทั้งสิ้น

ในผังเมืองเก่าของสงขลา ก่อนทบกกำแพงเมืองเองนั้นเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า มีถนนสายสำคัญคือ ถนนนครใน เป็นถนนที่ตัดจากจวนเจ้าเมืองด้านทิศเหนือไปสู่ประตูทิศใต้ของเมือง

ถนนเส้นดังกล่าวจึงเป็นตลาดและทางสัญจรหลักของเมืองที่มีความครึกครื้นอยู่เสมอ เจ้าเมืองน่าจะจัดให้ตลาดนั้นอยู่ใกล้กับที่พักของตนเอง และพยายามให้ชาวจีนที่อพยพเข้ามาอยู่นั้นอยู่ในบริเวณที่ใกล้เคียงกัน อย่างน้อยก็เพื่อความปลอดภัยและเป็นการเสริมอำนาจให้กับตนเอง จึงสังเกตได้ว่าบริเวณถนนนครในตั้งแต่หัวถนนจนถึงบริเวณที่ตัดกับถนนพัทลุงนั้นเป็นบ้านเรือนของชาวจีนแทบทั้งสิ้น มีรูปแบบสถาปัตยกรรมที่เป็นแบบจีนเป็นส่วนใหญ่

ภาพที่ 123 แสดงสถาปัตยกรรมรูปแบบจีนที่ปรากฏบนจิตรกรรมฝาผนังอุโบสถวัดมัชฌิมาวาส เมืองสงขลา

ที่มา: พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติสงขลา, 2543

และเนื่องจากในเมืองสงขลาเองนั้นประกอบไปด้วยชาวมุสลิมด้วย เจ้าเมืองสงขลาจึงจัดแบ่งพื้นที่เมืองออกเป็นสองส่วน คือเมืองด้านทิศเหนือเหนือเป็นบริเวณของคนจีน และเมืองทางด้านทิศใต้เป็นบริเวณของชาวมุสลิม เป็นตำบลบ่อยางของชาวจีน และตำบลบ่อยัดของชาวมุสลิม หลักฐานที่ยังคงเหลืออยู่ในปัจจุบันคือ มัสยิดบ้านบน บริเวณถนนพัทลุง ซึ่งในอดีตเคยเป็นที่ตั้งบ้านพักของท่านขุนมุสลิมที่ดูแลตำบลบ่อยัด (สัมภาษณ์ประเสริฐ ผุดผ่อง: หน่วยศิลปากรที่ 9 สงขลา, ตุลาคม 2546)

ในสมัยรัชกาลที่ 5 มีการปฏิรูปการปกครอง เจ้าเมืองเชื้อสาย ณ สงขลา หมุดอำนาจในการปกครองลง มีการใช้การปกครองแบบมณฑลเทศาภิบาล ส่งผลว่าการมณฑลจากส่วนกลางเข้ามาปกครอง เนื่องจากทรงเห็นว่าจำเป็นต้องมีการขยายเมืองออก จึงดำริให้หุบกำแพงเมืองสงขลาออกเพื่อขยายเมืองที่เติบโตขึ้น เกิดเป็นถนนนครนอกขึ้น จนต่อมากลายเป็นเมืองสงขลาในปัจจุบัน

6.2.2 เหตุปัจจัยทางด้านชาติพันธุ์และคติความเชื่อ

เนื่องจากสถาปัตยกรรมต้องเป็นที่อยู่ ที่อาศัย ที่กิน นอนของมนุษย์ ดังนั้น คติความเชื่อต่างๆ ที่มีมนุษย์กลุ่มนั้นยึดถือปฏิบัติจึงปรากฏอยู่ในสถาปัตยกรรมของกลุ่มชน สำหรับสถาปัตยกรรมที่พักอาศัยในเมืองสงขลาเองนั้นก็มีความเป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัว ซึ่งเป็นผลมาจากชาติพันธุ์ที่ส่วนมากเป็นชาวจีน และคติความเชื่อของตน ที่เห็นได้ชัดเจนคือรูปแบบอาคารที่ยังคงยึดถือตามแบบประเพณีดั้งเดิมจากทางภาคใต้ของจีน(ดูรายละเอียดสถาปัตยกรรมในหัวข้อ 7.2 วิเคราะห์สถาปัตยกรรม)

การมีแท่นบูชาบรรพบุรุษของตระกูลบริเวณโถงของบ้าน การประดับตกแต่งส่วนต่างๆ ด้วยลวดลาย หรือสัญลักษณ์แบบประเพณีจีน เช่น ลายเครือเถาจีน ผลไม้มงคล สัตว์มงคลต่างๆ เทพเจ้า นอกจากนี้ก็ยังมีความเชื่อเรื่องฮวงจุ้ยอีกด้วย

ภาพที่ 124 ลวดลายปูนปั้นเป็นผลท้อที่ผนังด้านข้างอาคาร

ที่มา: การสำรวจโดยผู้ศึกษา, กรกฎาคม 2546

6.2.3 เหตุปัจจัยทางด้านเทคนิควิธีการและวัสดุในการก่อสร้าง

สำหรับด้านเทคนิควิธีและวัสดุในการก่อสร้างนั้นคาดว่า ก่อนหน้าที่จะทำการย้ายเมืองสงขลาเข้ามาสู่บ่อภายในปัจจุบันนั้น พื้นที่บริเวณนี้น่าจะมีคนอยู่อาศัยก่อนแล้ว ข้อสังเกตหนึ่งนั่นคือ วัดมัสญิดมิมาวาส หรือวัดยายศรีจันทร์ ซึ่งปรากฏหลักฐานว่าตั้งอยู่ ณ ที่นั้นมาตั้งแต่ปลายกรุงศรีอยุธยาแล้ว จึงน่าจะมีสังคมชาวไทยพุทธตั้งหลักแหล่งในบริเวณรอบๆ บริเวณแล้ว รูปแบบสถาปัตยกรรมน่าจะเป็นแบบเรือนเครื่องผูกพื้นบ้านภาคใต้ ใช้เทคนิควิธีการแบบชาวบ้าน และวัสดุที่ไม่ถาวรมากนัก ดังที่สำราญ ศรีพจนารถ เล่าถึงบ้านของตนเองว่า “ก่อนที่จะสร้างบ้านหลังนี้

ก็มาซื้อที่ แล้วรื้อบ้านเก่าตรงนี้ออก เป็นบ้านหลังคามุงจากโทรมๆ” (สัมภาษณ์ สำราญ ศรีพจนารถ 17 ตุลาคม 2545)

หลังจากที่ย้ายเมืองสงขลาจากแหลมสนมาสู่บ่อยางในปัจจุบัน ชาวจีนที่ย้ายข้ามฝั่งได้นำเอาวัสดุถาวร และเทคนิควิธีการสมัยใหม่เข้ามาเผยแพร่ มีการสร้างบ้านเรือนอย่างมั่นคงแข็งแรง เป็นปัจจัยให้ความต้องการวัสดุและเทคนิควิธีการแบบนี้เป็นจำนวนมาก เห็นได้จากบันทึกของสมเด็จพระยามหาจักรพรรดิราชวงศ์จักรีได้เสด็จเมืองสงขลา ได้ทรงบันทึกไว้ในเรื่อง “ชีวิตวัฒนธรรม” ที่นอกจากบรรยายสภาพของเมืองแล้ว ยังกล่าวถึงการตั้งโรงงานเผาอิฐ เผากระเบื้องในเมืองสงขลาของชาวจีนอีกด้วย ซึ่งต่อมากระเบื้องเมืองสงขลาเป็นที่นิยมไปยังต่างแดน เป็นสินค้ามีชื่อของสงขลา

ภาพที่ 125 การใช้อิฐเป็นวัสดุก่อสร้าง นำมาก่อสลับนวตั่งและนวนอนเพื่อเป็นเสาหรือผนังรับน้ำหนัก

ที่มา: การสำรวจโดยผู้ศึกษา, กรกฎาคม 2546

6.2.4 เหตุปัจจัยจากสงคราม

ด้วยมูลเหตุทางด้านความมั่นคงของบ้านเมืองก่อให้เกิดสถาปัตยกรรมหลายส่วน เช่น กำแพงเมืองสงขลา ป้อม ที่ยังคงหลงเหลือให้เห็นบางส่วนในปัจจุบัน ประตูเมืองสงขลาก็เป็นอีกส่วนหนึ่งที่น่าสนใจ ซึ่งสะท้อนรูปแบบจีนออกมาอย่างชัดเจน ก่อให้เกิดผังเมืองสงขลาที่เป็นสี่เหลี่ยมผืนผ้ายาวนานไปกับทะเลสาบสงขลาและอ่าวไทย แต่ประเด็นหนึ่งที่เกี่ยวข้องโดยตรงกับสถาปัตยกรรมที่พิกาศัยของประชาชนคือ สงครามโลกครั้งที่ 2 ซึ่งสงขลาถูกญี่ปุ่นบุกขึ้นยึดเมือง

ใช้สถานที่บางแห่งเป็นที่บัญชาการกองทัพ ทำให้ประชาชนจำนวนมากต้องหนีภัยสงครามไปอยู่ที่อื่น

ในระหว่างสงครามเองบ้านเมืองก็ถูกทำลายไปหลายส่วน หลายหลังถูกระเบิดเสียหาย และเมื่อสงครามสงบลงชาวสงขลาบางส่วนก็ไม่กลับมาอยู่บ้านเดิมอีก หลายคนทิ้งบ้านของตนเองบางคนให้เช่าในราคาถูกมาเป็นเวลาหลายสิบปี ดังเช่นที่บ้านเลขที่ 168 ถนนนครใน ซึ่งเป็นรูปแบบสถาปัตยกรรมจีนที่เก่าแก่สวยงามนั้น ผู้อยู่อาศัยปัจจุบันเล่าให้ฟังว่าเช่าที่นี้อยู่มากกว่า 30 ปีแล้ว เจ้าของอยู่ที่กรุงเทพฯ ไม่เคยเจอหน้ากันเลย ส่งเงินค่าเช่าให้ทุกเดือนเท่านั้น และก่อนหน้าที่จะย้ายมาอยู่หลังนี้ก็เช่าหลังอื่นอยู่มาแล้วประมาณ 20 ปี

6.2.5 เหตุปัจจัยทางด้านเศรษฐกิจ

ภาพที่ 126 อาคารในตัวเมืองสงขลาปัจจุบัน

ที่มา: การสำรวจโดยผู้ศึกษา, ตุลาคม 2546

เมื่อเมืองสงขลาเจริญขึ้นก็มีความจำเป็นที่จะต้องขยายเมืองออกเพื่อรองรับความเติบโตทางเศรษฐกิจ โดยเริ่มมีการทาบกำแพงเมืองสงขลาในสมัยรัชกาลที่ 5 เป็นต้นมาเพื่อขยายเมืองออกจากกรอบผังเมืองเดิม

เมืองสงขลาเองนั้นเดิมก็เป็นเมืองท่าค้าขายที่สำคัญ มีการติดต่อค้าขายกับต่างชาติหลายชาติ ดังนั้นสิ่งหนึ่งที่เข้ามาพร้อมกับการติดต่อค้าขายคือ รูปแบบสถาปัตยกรรมและส่วนประกอบอื่นๆ ไม่ว่าจะเป็นรูปแบบชิโน-โปรตุกีสสไตล์ จากปีนังและสิงคโปร์ รูปแบบสถาปัตยกรรมแบบยุโรป เป็นต้น

ต่อมาหลังจากสงครามโลกครั้งที่ 2 สงบลงได้เกิดธุรกิจบ้านเช่าขึ้นบริเวณถนนนครนอก นครใน เนื่องจากประชาชนบางส่วนได้หนีภัยสงครามออกจากสงขลาและไม่กลับมาอีก ทั้งเศรษฐกิจในช่วงหลังสงครามก็ค่อนข้างซบเซาลง

ภาพที่ 127 อาคารที่ได้รับผลกระทบจากสงคราม ขาดการดูแลรักษา

ที่มา: การสำรวจโดยผู้ศึกษา, กรกฎาคม 2546

6.2.6 เหตุปัจจัยทางด้านข้อกำหนดกฎหมาย

ในอดีตนั้นการก่อสร้างอาคารในเมืองสงขลานั้นสามารถกระทำได้โดยเสรี ไม่มีข้อกำหนดกฎหมายควบคุม แต่เนื่องจากมีชาวจีนเป็นจำนวนมาก และนิยมประกอบการค้า อาคารจึงหันหน้าสู่ถนนเป็นแถวเป็นแนวยาวตลอดสาย รูปแบบก็มีลักษณะที่คล้ายคลึงกัน เนื่องจากเป็นชนชาติเดียวกัน มีความคิดความนิยมในคติที่เข้มแข็ง แต่ต่อมาเมื่อมีการจัดตั้งเทศบาลขึ้นและมีการออกพระราชบัญญัติควบคุมอาคารในปี พ.ศ. 2496 ทำให้อาคารที่เกิดขึ้นใหม่ไม่สามารถคงรูปเดิมได้ เช่น จะสร้างอาคารติดถนนแบบเดิมไม่ได้ ต้องมีการเว้นระยะจากทางสาธารณะ จึงทำให้ที่ดินที่สามารถสร้างได้เหลือน้อยลง เนื่องจากที่ดินส่วนมากจะมีลักษณะเป็นห้องแถว หน้าแคบแต่มีความลึก ดังนั้นจึงจำเป็นต้องสร้างอาคารที่มีความสูงขึ้นแทน ทำให้เกิดความแปลกแยกจากรูปแบบชุมชนเดิมค่อนข้างมาก

ภาพที่ 128 สภาพปัจจุบันของอาคารแบบเก่าและใหม่ในถนนนครใน เมืองสงขลา

ที่มา: การสำรวจโดยผู้ศึกษา, ตุลาคม 2546

6.3 การวิเคราะห์สถาปัตยกรรม

6.3.1 การวางผังอาคาร

สำหรับการวางตัวอาคารในเมืองสงขลา นั้นจะยึดถนนเป็นหลัก นั่นคือหันหน้าอาคารออกสู่ถนน เพื่อประโยชน์ทางการค้า ซึ่งเป็นที่นิยมในอดีต ทิศทางนั้นไม่เข้ามามีผลเพราะตัวสถาปัตยกรรมเองมีการใช้กำแพงที่หนาหนักในการกันแดดกันฝนที่มั่นคงแข็งแรง และถนนรวมทั้งอาคารจำนวนมากนี้ก็มีมาตั้งแต่อดีตแล้ว เป็นผังชุมชนเชิงบังคับให้ต้องทำตามต่อไปโดยปริยาย

6.3.2 พื้นที่ใช้สอยในอาคาร

เนื่องจากเป็นอาคารห้องแถว การจัดแบ่งพื้นที่ภายในจึงยึดแบบอย่างมาจากจีน พื้นที่ใช้สอยภายในอาคารถูกแบ่งออกเป็น 2 ส่วนอย่างชัดเจน คือ ส่วนโถงหน้า เป็นบริเวณรับแขก ค้าขาย หรือประกอบกิจกรรมอื่น ๆ ที่ผู้อื่นสามารถเข้ามาใช้พื้นที่ส่วนนี้ได้ แต่ตั้งแต่หลังจากประตูหรือฉากจากส่วนนี้เข้าไปจะเป็นพื้นที่เฉพาะของเจ้าของบ้านที่ผู้อื่นไม่สามารถล่วงล้ำเข้าไปได้ นั่นคือ บริเวณสวนกลางบ้าน ที่พักด้านหลัง

พื้นที่ภายในห้องมักไม่มีการแบ่งด้วยผนังชัดเจน มักเป็นพื้นที่ว่างแบบโล่ง มีการใช้ฉากหรือม่านในการแบ่งพื้นที่ ต่อมาเมื่อเริ่มมีสถาปัตยกรรมสมัยใหม่แพร่เข้ามาการกั้นผนังจึงเริ่มเข้ามามีบทบาทในการแบ่งพื้นที่ใช้สอยมากขึ้น

ภาพที่ 129 สวนกลางบ้านที่เป็นบริเวณซักล้าง คร้ว และพื้นที่เอนกประสงค์ มีการเปิดช่องเพื่อให้แสงสว่างส่องเข้าสู่ตัวบ้าน

ที่มา: การสำรวจโดยผู้ศึกษา, กรกฎาคม 2546

พื้นที่บริเวณสวนกลางบ้านเป็นพื้นที่เอนกประสงค์อีกส่วนหนึ่ง นิยมเจาะบ่อน้ำสำหรับใช้อุปโภคบริโภคภายในบ้าน แม้ปัจจุบันนี้จะมีระบบน้ำประปาแล้ว แต่บางหลังก็ยังใช้ประโยชน์จากน้ำในบ่อดังกล่าวอยู่ พื้นที่ส่วนนี้ยังใช้เป็นบริเวณซักล้าง หรือบริเวณที่นั่งพักผ่อน ปัจจุบันนิยมต่อห้องน้ำให้ติดอยู่กับครัวด้านหลัง ซึ่งเชื่อมต่อกันกับส่วนนี้ หรือบางหลังก็ขยายออกมาจนถึงส่วนนี้ด้วย เนื่องจากในผังพื้นของบ้านในอดีตไม่มีห้องส้วม เมื่อต้องการขับถ่ายก็ต้องไปใช้พื้นที่บริเวณที่อยู่ติดทะเลสาบสงขลาบริเวณถนนนครนอก ซึ่งในอดีตเป็นบริเวณนอกกำแพงเมือง

ในกรณีที่เจ้าของบ้าน หรือผู้อยู่อาศัยประกอบธุรกิจค้าขาย ก็จะใช้พื้นที่บริเวณห้องเอนกประสงค์เป็นที่วางสินค้า สำหรับห้องนอนนั้น นอกจากจะใช้พื้นที่บริเวณที่อยู่หลังผนังโล่งหน้าแล้ว ยังนิยมยกพื้นเป็นชั้นลอยเตี้ยๆที่เรียกว่าเล่าเต็งไว้บริเวณอาคารส่วนหน้าด้วย โดยจะใช้วิธีฝังตงเข้ากับผนังทั้งสองด้าน แล้วจึงปูพื้น ไม้กระดานใช้ไม้คร่าวยึดกับโครงหลังคาตีฝ้าขึ้นเพียงครั้งเดียว แต่ส่วนมากจะใช้เป็นที่เก็บของมากกว่าเป็นห้องนอน สำหรับบันไดที่พาด

ขึ้นเล่าเต็ง จะเป็นบันไดไม่อย่างง่าย ๆ บางครั้งก็เจาะพื้นเล่าเต็ง แล้วพาดบันไดริมผนังด้านใดด้านหนึ่ง ในบริเวณโถงเอนกประสงค์ก็ได้

6.4 ความเชื่อที่ส่งผลต่อสถาปัตยกรรมห้องแถวเมืองสงขลา

ในเมืองสงขลา กลุ่มชาวจีนและชาวไทยเชื้อสายจีนที่ตั้งถิ่นฐานอยู่ก็มีวิถีชีวิตที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อปรากฏอยู่ในพิธีกรรมและประเพณีต่างๆ ความเชื่อเหล่านี้มีทั้งความเชื่อเกี่ยวกับวิญญาณ ชาติภพ ความเชื่อเรื่องไสยศาสตร์ โหราศาสตร์ เป็นต้น ความเชื่อเหล่านี้สามารถจำแนกถึงเหตุผลและจุดมุ่งหมายสำคัญได้ 4 ประการ คือ

1. เพื่อความสุข และประสบความสำเร็จในชีวิต
2. เพื่อแสดงความกตัญญูตเวที และความเกรงกลัวต่อวิญญาณที่เกี่ยวข้อง
3. เพื่อให้ได้รับคำตอบเกี่ยวกับอนาคต
4. เพื่อแสดงความสามัคคีกลมเกลียวและแสดงความเป็นกลุ่มเดียวกันของชาติพันธุ์

ในส่วนของ การก่อสร้างอาคารของชุมชนชาวจีนหรือชาวไทยเชื้อสายจีนในเมืองสงขลา นั้นอาจจำแนกความเชื่อที่ส่งผลต่อรูปแบบและองค์ประกอบสถาปัตยกรรมได้ดังนี้

- ความเชื่อเกี่ยวกับพื้นที่และทิศทาง
- ความเชื่อเกี่ยวกับวัสดุอุปกรณ์ และองค์ประกอบของสิ่งก่อสร้าง
- ความเชื่อเกี่ยวกับฤกษ์ยาม

6.4.1 ความเชื่อเกี่ยวกับพื้นที่ ทิศทาง

ในการกำหนดพื้นที่และทิศทางสำหรับการก่อสร้างอาคารนั้น ชาวจีนโบราณจะพิจารณาลักษณะภูมิประเทศและเนื้อดินอย่างละเอียดถี่ถ้วน ซึ่งทั้งหมดนี้เป็นหน้าที่ของซินแส เพื่อให้ได้ลักษณะของพื้นที่ที่ให้คุณประโยชน์แก่เจ้าของอาคารที่จะก่อสร้างนั้น ทั้งนี้เพราะชาวจีนมีความเชื่อว่า พื้นที่และสิ่งแวดล้อมโดยรอบจะมีอิทธิพล ส่งผลต่อมนุษย์ทั้งในลักษณะให้คุณประโยชน์และให้โทษอยู่ การกำหนดพื้นที่สำหรับทำการก่อสร้างจึงต้องพิจารณาสภาพแวดล้อมอย่างละเอียดถี่ถ้วน

อย่างไรก็ตาม ถึงแม้ว่าจะมีข้อบัญญัติอันเป็นพื้นฐานในการเลือกทำเลดังกล่าวแล้ว ไม่ได้หมายความว่า การปฏิบัติต้องปฏิบัติให้ได้ครบถ้วนถูกต้องตามเกณฑ์เสมอไป เพราะเหตุผลสำคัญข้อหนึ่งคือไม่สามารถที่จะหาพื้นที่ที่มีความถูกต้องตามกฎเกณฑ์นี้ได้ครบทั้งหมด สารสำคัญคือ จะทำอย่างไรจึงจะสามารถนำเอาอิทธิพลของสิ่งแวดล้อมที่มีอยู่มาใช้ประโยชน์ได้สูงที่สุด หรืออาจมีการแก้ไขให้มีความถูกต้องมากยิ่งขึ้น ซึ่งเป็นหน้าที่ของซินแส

เงื่อนไขสำคัญที่มีผลต่อการปรับเปลี่ยนคติความเชื่อเกี่ยวกับการก่อสร้างสถาปัตยกรรม คือเงื่อนไขทางธรรมชาติ เงื่อนไขทางเศรษฐกิจ และเงื่อนไขทางสังคม ซึ่งข้อสังเกตดังกล่าวสามารถพิจารณาได้จากลักษณะการก่อสร้างอาคารต่างๆ โดยเงื่อนไขทางธรรมชาตินั้น พื้นที่และที่ดินในบริเวณเมืองสงขลาไม่สามารถที่จะสนองความต้องการลักษณะภูมิทัศน์ที่เป็นอุดมคติได้ โดยเงื่อนไขทางเศรษฐกิจนั้น กลุ่มชาวจีนที่อพยพมาส่วนใหญ่จะประกอบไปด้วยผู้ที่หลบหนีภัยสงครามและความยากจนที่ เกิดขึ้นในบ้านเกิดเมืองนอนของตน การอพยพมาตั้งหลักแหล่ง ณ ที่แห่งใหม่ย่อมไม่อยู่ในฐานะที่จะสนองความต้องการของตนได้อย่างเต็มที่ ในส่วนของเงื่อนไขทางสังคมก็เช่นเดียวกัน โดยธรรมชาติของกลุ่มคนที่จากบ้านเกิดเมืองนอนมาอาศัยอยู่ ณ ต่างถิ่นย่อมต้องการที่จะอยู่รวมกันเป็นกลุ่มเพื่อความรู้สึกปลอดภัยมากกว่าที่จะแยกตัวออกไปอยู่อย่างโดดเดี่ยว การสร้างบ้านเรือนเป็นกลุ่มจึงก่อให้เกิดชุมชนที่มีลักษณะเป็นตลาดที่มีถนนเป็นทางสัญจรเกิดขึ้น การก่อสร้างอาคารให้ชิดถนนจึงเป็นสิ่งจำเป็นมากกว่าข้อบัญญัติที่ว่าการสร้างบ้านที่ติดจะต้องหันหน้าไปทางแหล่งน้ำ เมื่อเกิดลักษณะการฝ่าข้อบัญญัติขึ้น การแก้ปัญหาเพื่อให้เกิดความรู้สึกปลอดภัยต่อการอยู่อาศัย ก็คือการแก้ไขข้อบกพร่องเหล่านั้นโดยวิธีการที่เชื่อกันว่าได้ผล เช่น การติดผ้ายันต์เปี้ยก่วยไว้ตรงหน้าบ้านหรือในบ้าน การเคลื่อนย้ายสิ่งที่ไม่เป็นมงคลออกไปนำสิ่งที่เป็นมงคลเข้ามาแทนที่ เป็นต้น ลักษณะการทดแทนดังกล่าวได้รับการยอมรับ และถือปฏิบัติกันโดยทั่วไป ข้อบัญญัติปลีกย่อยต่างๆจึงค่อยๆลดความสำคัญและมีลักษณะยืดหยุ่นมากขึ้น เพราะเป็นการกระทำที่สามารถลบล้างความรู้สึกผิดได้ และที่สำคัญคือมีความสะดวกสบายกว่าการพยายามเสาะแสวงหาพื้นที่และทิศทางที่ถูกต้องตามตำรา

6.4.2 ความเชื่อเกี่ยวกับวัสดุอุปกรณ์

วัสดุก่อสร้างสถาปัตยกรรมในเมืองสงขลา จะนิยมใช้การก่ออิฐถือปูนเป็นหลัก โดยจะมีไม้เป็นส่วนประกอบโครงสร้างหลังคา ความเชื่อจะไม่ปรากฏโดยตรง ที่ปรากฏจะมีที่มาจากตัวเลขทั้งจำนวนที่เป็นขนาดความกว้าง ยาว และจำนวนที่เป็นปริมาณหรือหน่วยนับ

ความเชื่อเกี่ยวกับมิติและสัดส่วนยังเกี่ยวข้องไปถึงจำนวนตัวเลขที่เป็นหน่วยนับด้วย เช่น จำนวนของไม้แปหลังคา จำนวนเสา หรือจำนวนแถวของกระเบื้อง เป็นต้น จำนวนดังกล่าวเชื่อกันว่านอกจากจะมีความหมายในทางให้ค่าเฉพาะตัวแล้ว ยังสามารถแทนความหมายที่เกี่ยวข้องกับผลดีผลร้ายได้อีกด้วย

จำนวนตัวเลขดังกล่าว จะใช้เป็นจำนวนหน่วยนับของวัสดุในการก่อสร้าง เช่น ไม้แปหลังคาด้านหน้า จำนวน 5 ท่อน ด้านหลังจำนวน 6 ท่อน ชั้นบันได จำนวน 9 ชั้น เป็นต้น การกำหนดจำนวนจะต้องให้ได้จำนวนนับที่เป็นจำนวนของเลขมงคลเท่านั้น

6.4.3 ความเชื่อเกี่ยวกับส่วนประกอบของสถาปัตยกรรม

เมื่อได้ก่อสร้างอาคารขึ้นแล้ว สิ่งที่จะต้องระมัดระวังเป็นอย่างยิ่งก็คือ การปรากฏอยู่ขององค์ประกอบของสิ่งก่อสร้างนั้นว่าเป็นลักษณะอย่างไร เป็นมงคลหรือไม่ การจัดวางส่วนต่างๆของบ้านอยู่ในตำแหน่งที่ต้องห้ามหรือไม่ ซึ่งนอกจากจะเป็นหน้าที่ของช่างผู้ก่อสร้างที่จะต้องเป็นผู้มีความรู้และเข้าใจในลักษณะต้องห้ามต่างๆ หากมีการผิดตำแหน่งอาจต้องปรึกษาซินแส

6.4.4 ความเชื่อเกี่ยวกับฤกษ์ยาม

ฤกษ์ยาม เป็นความเชื่อทางโหราศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับวัน เวลา ที่ได้รับอิทธิพลจากทิศทาง การโคจรของดวงดาว ชาวไทยเชื้อสายจีนในเขตอำเภอเมืองสงขลา มีความเชื่อเกี่ยวกับฤกษ์ยาม ในการประกอบพิธีกรรมทั้งทางศาสนาและทางสังคมค่อนข้างสูง ฤกษ์ยามจึงมีผลต่อการดำเนินชีวิตค่อนข้างมาก ซึ่งในเรื่องของฤกษ์ยามนี้ผู้ศึกษาไม่นำมาพิจารณา เนื่องจากฤกษ์ยามในการก่อสร้างนั้นไม่ได้ส่งผลกระทบต่อรูปแบบและองค์ประกอบของสถาปัตยกรรมโดยตรง แต่เป็นเรื่องของจิตใจของผู้อยู่อาศัยมากกว่า

6.5 ข้อเสนอแนะจากการศึกษา

จากการศึกษาเรื่องพัฒนาการสถาปัตยกรรมพักอาศัยในเมืองสงขลาบ่อยางในครั้งนี้ ผู้ศึกษาทำการรวบรวมเรียบเรียงข้อมูลจากเอกสารต่างๆซึ่งมีอยู่กระจัดกระจายเพื่อให้เป็นเรื่องราวเกี่ยวกับประวัติศาสตร์สถาปัตยกรรมส่วนหนึ่งของสงขลา ซึ่งเน้นไปที่อาคารพักอาศัยซึ่งเป็นอาคารส่วนใหญ่ในชุมชนที่ยังคงเหลืออยู่ทำให้เกิดข้อเสนอแนะในการวิจัยต่อไปดังนี้

6.5.1 ข้อมูลทางประวัติศาสตร์นั้นมียู่มากมายจากหลายแหล่งข้อมูล ในการศึกษาครั้งนี้จึงไม่อาจกล่าวได้ว่าเป็นข้อมูลที่ถูกต้องที่สุดทั้งหมดได้ เมื่อพบเอกสารหลักฐานหรือข้อมูลใหม่อื่นๆอาจมีการเปลี่ยนแปลงข้อมูลได้ สำหรับบทสรุปจากการศึกษาในครั้งนี้จึงตั้งอยู่บนเอกสารหลักฐานและข้อมูลเท่าที่ผู้ศึกษาสามารถค้นคว้าหาได้ในจำนวนที่จำกัด

6.5.2 ผู้ศึกษาไม่สามารถบ่งชี้ปี พ.ศ. ของอาคารแต่ละแบบได้อย่างชัดเจน เนื่องจากไม่สามารถหาข้อมูลปีที่สร้างอาคารจากผู้อยู่อาศัยในปัจจุบันได้ ดังนั้นจึงต้องอาศัยการประมวล และสรุปจากข้อมูลทางประวัติศาสตร์ที่น่าจะเป็นไปได้

6.5.3 ข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ค่อนข้างเป็นข้อมูลอย่างกว้าง ไม่มีความแน่นอน หรือความถูกต้องในบางประเด็น การนำมาใช้จึงต้องเลือกใช้เฉพาะในส่วนที่เชื่อถือได้ แต่ก็นับเป็นข้อมูลที่เป็นประโยชน์ในการสืบสอบหาข้อมูลอื่นในการศึกษาเป็นอย่างมาก

6.5.4 ในการสำรวจอาคารตัวอย่างเพื่อทำเป็นกรณีศึกษาพบว่า อาคารจำนวนมากที่ยังคงสภาพเดิม และยังคงมีการใช้งานอยู่ในปัจจุบันได้ถูกเปลี่ยนเจ้าของ หรืออยู่ในสถานะผู้เช่าเป็น

จำนวนมาก ทำให้ไม่สามารถสืบถามถึงประวัติของอาคารหลังนั้น หรือข้อมูลที่เป็นภูมิหลังของอาคารได้ และการที่จะสืบหาข้อมูลดังกล่าวนั้น ผู้ศึกษาเห็นว่ายังคงต้องใช้เวลาในพื้นที่อีกค่อนข้างมาก

6.5.5 ข้อมูลเกี่ยวกับความเชื่อ วัฒนธรรม วิถีชีวิตท้องถิ่น เป็นส่วนที่จะมองข้ามไม่ได้ เนื่องจากเป็นเงื่อนไขสำคัญที่ทำให้รูปแบบสถาปัตยกรรมถูกทำให้ปรากฏ และความเชื่อหลายๆ อย่างก็เป็นจริงในทางวิทยาศาสตร์ หรือทางจิตวิทยาสำหรับผู้อยู่อาศัยในอาคาร ซึ่งสิ่งต่างๆ เหล่านี้ ถูกสะท้อนให้เห็นในงานสถาปัตยกรรม แต่ในการศึกษาคครั้งนี้ ผู้ศึกษายังไม่ได้ศึกษาถึงรายละเอียดในเรื่องนี้อย่างครบถ้วนลึกซึ้ง คงเป็นเพียงการศึกษาเพื่อนำข้อมูลมาประกอบเท่านั้น

6.5.6 จากการศึกษาในครั้งนี้ทำให้ได้ข้อมูลบางส่วนที่จะเป็นพื้นฐานในการศึกษาประวัติศาสตร์สถาปัตยกรรมท้องถิ่นเมืองสงขลา หรือการศึกษาสถาปัตยกรรมเชิงเปรียบเทียบต่อไปได้ ทั้งการเปรียบเทียบกันเองในเขตภาคใต้ ระหว่างภูมิภาคในประเทศ และประเทศเพื่อนบ้านใกล้เคียง

6.5.7 ข้อมูลที่ได้จากการสำรวจอาคารในการศึกษาคครั้งนี้สามารถนำข้อมูลที่ได้ไปประยุกต์ใช้ในการศึกษาเฉพาะเรื่องให้ลึกซึ้งยิ่งขึ้นได้อีกมากมาย เช่น ระบบโครงสร้างของอาคาร ลวดลายการตกแต่งอาคารแบบต่างๆ การปรับเปลี่ยนประโยชน์ใช้สอยของอาคารเก่าสำหรับการใช้งานในปัจจุบัน ฯลฯ เป็นต้น

6.5.8 ปัจจุบันนี้อาคารห้องแถวในเมืองสงขลาได้ถูกปรับเปลี่ยนรูปแบบ และการใช้ประโยชน์ไปมาก เพื่อให้สอดคล้องกับสภาวะปัจจุบัน ทำให้อาคารสูญเสียคุณค่าทางสถาปัตยกรรมไป ควรจะมีการหันมาให้ความสำคัญ และพัฒนาเมืองเก่าให้เป็นมรดกทางวัฒนธรรมของชุมชนให้มีชีวิตอยู่ต่อไปได้ เช่น การออกเทศบัญญัติที่บังคับใช้เฉพาะพื้นที่ขึ้น การอนุรักษ์ชุมชนอย่างยั่งยืน เป็นต้น

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บรรณานุกรม

ภาษาไทย

- กลาโหม, กระทรวง. ประวัติศาสตร์การสงครามของไทยในสงครามมหาเอเชียบูรพา. กรุงเทพมหานคร: อมรินทร์พริ้นติ้ง แอนด์ พับลิชชิ่ง จำกัด, 2540.
- ชลอ บุญช่วย. ความเชื่อที่ปรากฏในพิธีกรรมของชาวไทยเชื้อสายจีนในอำเภอเมืองสงขลา จังหวัดสงขลา. ปริญญาโท ศศ.ม. สงขลา: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ สงขลา, 2532.
- ณวรรณ สายเชื้อ. แนวทางอนุรักษ์และพัฒนาท้องถิ่น: กรณีศึกษาเมืองสงขลา, วิทยานิพนธ์การวางแผนภาคและเมืองมหาบัณฑิต. กรุงเทพมหานคร: คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2541.
- ณัฐภักดิ์ จันทวิช. พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติสงขลา. กรุงเทพมหานคร: สมาพันธ์ จำกัด, 2543.
- ตริงจิต พึ่งรัศมี. การศึกษาองค์ประกอบชุมชนเมืองเก่าเพื่อการอนุรักษ์และพัฒนา: กรณีศึกษาชุมชนย่านถนนนครนอก-นครใน สงขลา, วิทยานิพนธ์การวางแผนภาคและเมืองมหาบัณฑิต. กรุงเทพมหานคร: คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2539.
- ทวีป วรดิถก. ประวัติศาสตร์จีน. กรุงเทพมหานคร: สุขภาพใจ, 2538.
- ทิพย์สุดา ปทุมานนท์. การจัดองค์ประกอบและที่ว่างในงานออกแบบพื้นฐาน. กรุงเทพมหานคร: 49 กราฟฟิค แอนด์ พับลิเคชันส์, 2535.
- ทิพย์สุดา ปทุมานนท์. สถาปัตยกรรม กังสดาลแห่งความคิด. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2543.
- นิธิ เอียวศรีวงศ์และคณะ. ชาว-มลายู: ผู้คนและวัฒนธรรมในภาคใต้. ใน สารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคใต้ 2542, เล่ม 4, หน้า 820.
- บารัม เจ อาร์ซี. หลักคำสอนของขงจื้อ. กรุงเทพมหานคร: ยูโรปาเพรส, 2521.
- โบราณคดี, กอง. เมืองสงขลาในอดีต. สงขลา: หน่วยศิลปากรที่ 9, 2535.
- ประทีป มาลากุล. พัฒนาการบ้านของคนไทยในภาคกลาง. กรุงเทพมหานคร: โอเดียนสโตร์, 2530.
- ผุสดี ทิพทัส. หลักเบื้องต้นในการจัดองค์ประกอบในงานสถาปัตยกรรม. กรุงเทพมหานคร: ไทยวัฒนาพานิช, 2530.
- พจนา จันทรสันติ, ผู้แปลและเรียบเรียง. วิถีแห่งเต๋า. พิมพ์ครั้งที่ 15, กรุงเทพมหานคร: เคสดีไทย, 2544.
- พรพรรณ จันทโรนานนท์. ฮก ลก ชิว ไชคลามอายุยืน. กรุงเทพมหานคร: ศิลปวัฒนธรรม, 2530.
- พยูร โมสิกรัตน์. เรือนเก่าบนเกาะยอ ใน ศิลปวัฒนธรรม. ปีที่ 6 ฉบับที่ 10 (สิงหาคม 2538), น. 184-185.

- เพ็ญสุภา สุขตะ. เยี่ยมเรือน เยือนอดีต. กรุงเทพมหานคร: ร่วมด้วยช่วยกัน, 2543.
- พิน ดอกบัว. ปวงปรัชญาจีน. กรุงเทพมหานคร: โอเดียนสโตร์, 2532.
- มานพ ถนอมศรี. อาคารจีนเก่าแก่ในเมืองไทย. ใน คู่มือปริทัศน์. 12: 58-61, เมษายน 2530.
- มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์. สารานุกรมวัฒนธรรมภาคใต้ เล่ม 9. กรุงเทพมหานคร: บริษัท สยามเพรส แมเนจเม้นท์ จำกัด, 2544.
- มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์. สารานุกรมวัฒนธรรมภาคใต้ เล่ม 16. กรุงเทพมหานครบริษัท สยามเพรส แมเนจเม้นท์ จำกัด, 2544.
- เลอสม สถาปิตานนท์. องค์ประกอบ สถาปัตยกรรมพื้นฐาน. กรุงเทพมหานคร: อัสลาดีต์ พรินเตอร์ส, 2543.
- วิเชียรศรี, พระยา. พงศาวดารเมืองสงขลา. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์สมาคาสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย, 2515.
- วิบูลย์ ลี้สุวรรณ. ศิลปะน่ารู้ในสองศตวรรษ. กรุงเทพมหานคร: ปาณยา, 2525.
- ศรีสมร ศรีเบญจพลาญ. ประวัติศาสตร์เมืองสงขลา. สงขลา: ภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ สถาบันราชภัฏสงขลา, 2539.
- ศิลปากร, กรม(โครงการอนุรักษ์และบูรณะเมืองประวัติศาสตร์ งานผังรูปแบบข ฝ่ายอนุรักษ์โบราณสถาน). รายงานการสำรวจโบราณสถานเมืองภูเก็ต. กรุงเทพมหานคร: กรมศิลปากร, 2530.
- สกวรรค์ จันทรัตน์และสงบ ส่งเมือง. การเริ่มต้นและการพัฒนาการทางประวัติศาสตร์โบราณคดีเมืองสงขลาเก่า. กรุงเทพมหานคร: ห้างหุ้นส่วนจำกัด ป.สัมพันธ์พาณิชย์, 2532.
- สถาบันทักษิณคดีศึกษา. การสัมมนาวิชาการเรื่อง สงขลาศึกษา: ประวัติศาสตร์และโบราณคดีเมืองสงขลา. กรุงเทพมหานคร: อมรินทร์พริ้นติ้งกรุ๊ป, 2535.
- สมปอง ยอดมณี. คตินิยมในการก่อสร้างที่ปรากฏในสถาปัตยกรรมจีน ในอำเภอเมืองสงขลา จังหวัดสงขลา. ปรินญาศิลปศาสตรบัณฑิต วิชาเอกไทยคดีศึกษา. สงขลา: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ สงขลา, 2535.
- สกินเนอร์ จี. วิลเลียมส์. สังคมจีนในประเทศไทย: ประวัติศาสตร์เชิงวิเคราะห์. แปลจาก Chinese Society in Thailand: An Analytical History โดย พรรณี ฉัตรพลรักษ์ และคนอื่นๆ. กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์, 2529.
- สุทธิวงศ์ พงศ์ไพบูลย์และคณะ. จีนทักษิณ: วิถีและพลัง. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานสนับสนุนการวิจัย, 2544.

สุนทรานุรักษ์(ชม), พระยา,(ผู้เรียบเรียง). พงศาวดารเมืองสงขลา.ใน อนุสรณ์งานพระราชทานเพลิงศพ มหาอำมาตย์เอก เจ้าพระยาศรีธรรมมาธิเบศ(จิตร ณ สงขลา). พิมพ์ครั้งที่12, กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ชวนพิมพ์, 2519.

เสถียร โภธินันท์. เมธีตะวันออก. พิมพ์ครั้งที่ 6, กรุงเทพมหานคร: เลิฟ แอนด์ ลิฟ เพลส, 2539.

อรศิริ ปาณินท์. มนุษย์กับการสร้างสรรค์สถาปัตยกรรม. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2528.

อรศิริ ปาณินท์. ส่วนประกอบที่เกี่ยวข้องกับการออกแบบ. มปท., มปป.

อุดมสมบัติ, หลวง. จดหมายหลวงอุดมสมบัติ: พร้อมด้วยคำอธิบายของสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ. กรุงเทพมหานคร: กรมศิลปากร, 2530.

ภาษาอังกฤษ

Aasen, Clarence. Architecture of Siam: a cultural history interpretation. Kuala Lumpur: Oxford University Press, 1998.

Davies, Donald. Old Penang. Singapore: Donald Moore, 1956.

Dumarcay, Jacques. The house in South-East Asia. Singapore: Kyodo-Shing Loong Pte.Ltd., 1987.

Fee, Voon Chen. The encyclopedia of Malaysia: volume 5 Architecture. 3rd edition, Kuala-Lumper, 2001.

Fitz Gerald, C.P. The southern expansion of the Chinese people. 2nd edition, Bangkok: White Lotus, 1993.

Fletcher, Banister. A History of Architecture on The Comparative Method. 7th edition, London: The Athlone Press, 1961.

Henri Focillon, The life of forms in art. Trans. By Beecher and Kubler. 2nd edition, New York: Permission of Witternborn Art Books Inc.,1948.

Moore, Joanna. The land and people of Malay and Singapore. New York: Macmillan company, 1960.

Morson,Ian. The connection Phuket Penang and Adelaide. Bangkok: The Siam Society, 1993.

Oliver, Paul (editor). Encyclopedia of Vernacular Architecture of The World: volume 2 cultures and habitats. 2nd edition, London: Cambridge University Press, 1998.

- Paludan, Ann. Chronicle of The Chinese Emperors. London: Thames and Hudson, 1998.
- Rapoport, Amos. House form and culture. London: Prentice-Hall inc., 1969.
- Roberts, J.A.G. History of China. London: Macmillan Press, 1999.
- Robertson, Howard. The principles of architectural composition. 8th edition, London: The Architectural Press, 1955.
- Smith, J Richard. China's Cultural Heritage: The Ch'ing Dynasty 1644-1912. London: Francis Pinter, 1983.
- Su, Gin-Djih. Chinese Architecture Past and Contemporary. Hong Kong: The Sin Poh Amalgamated, 1964.
- Su nin, Khoo. Streets of Georgetown, Penang. 3rd edition, Penang: Jonus print & resources, 2001.
- Winstedt, Sir Richard. Britain and Malaya. London: Longmans, Green and co., 1949.
- Wojtowicz, Jerzy and Haigh, Diane. Coloane Villarge Reader. Instituto Cultural de Macau, 1990.
- Wu, I Nelson. Chinese and Indian Architecture. London: Studio Vista, 1968.

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ภาคผนวก

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ภาคผนวก ก
เทศบัญญัติ ของเทศบาลเมืองสงขลา เรื่องควบคุมการก่อสร้างอาคาร
พุทธศักราช ๒๕๖๖

หมวด ๑ วิเคราะห์ศัพท์

มาตรา ๔ วรรค ๔ อาคาร หมายความว่า ตึก บ้าน เรือน โรง ร้าน แพ คลังสินค้า สำนักงาน หรือสิ่งปลูกสร้างอย่างอื่นใด ซึ่งบุคคลเข้าอยู่อาศัยหรือเข้าใช้สอยได้ รวมทั้งอัมจันทร์ หรือสิ่งปลูกสร้างอันเป็นที่ชุมนุมของประชาชน ไม่ว่าในร่มหรือกลางแจ้ง และโดยเฉพาะในที่ซึ่งติดต่อกับทางสาธารณะนั้นให้หมายความถึง สะพาน อุโมงค์ ท่อ หรือรางระบายน้ำเพื่อการสุขาภิบาล รั้ว หรือกำแพง กับทั้งประตูรั้วหรือกำแพงนั้น ป้ายโฆษณาอันติดไว้อย่างถาวร ซึ่งมีขนาดเกินหนึ่งตารางเมตร หรือป้ายโฆษณาอันติดไว้ ซึ่งมีน้ำหนักเกินสี่สิบกิโลกรัม ภูเขา เรือ คานเรือ เรือนท่อน้ำ หรือท่าจอดเรือด้วย อนึ่ง คำว่า อาคาร นี้ ให้รวมทั้งสิ่งปลูกสร้างอย่างอื่นซึ่งคณะกรรมการจะได้อำหนดตามความในมาตรา ๕ อีกด้วย

หมวด ๔ ลักษณะอาคารต่างๆ

ข้อ ๒๒ อาคารที่พักอาศัยซึ่งมิได้ทำด้วยวัสดุถาวรหรือทนไฟเป็นส่วนใหญ่นั้น จะปลูกสร้างเกินกว่า ๒ ชั้น และมีครัวไฟอยู่ในอาคารนั้นไม่ได้

ข้อ ๒๓ อาคารที่พักอาศัยเกินกว่า ๒ ชั้น ต้องทำด้วยวัสดุถาวรทนไฟเป็นส่วนใหญ่ ต้องให้มีทางลงหนีไฟไว้ด้วย เว้นแต่มีบันไดขึ้นลงมากพอที่จะใช้เป็นทางลงหนีไฟได้ดีพอสมควรแล้ว

ข้อ ๒๔ ห้องแถว ตึกแถว ให้ทำกว้างไม่น้อยกว่า ๓๕๐ เซนติเมตรระหว่างผนัง และต้องมีทางเข้าออกได้ทั้งข้างหน้ากับข้างหลัง ถ้าปลูกสร้างติดต่อกันให้มีผนังกันไฟทุกระยะ ๕ ห้องเป็นอย่างน้อย

ข้อ ๒๕ อาคารบ้านเรือน จะปลูกสร้างบนที่ดินซึ่งถมด้วยขยะมูลฝอยมิได้ เว้นแต่ขยะมูลฝอยนั้นจะได้กลายเป็นดินแล้ว หรือได้ทับด้วยดินกระทุ้งแน่นไม่ต่ำกว่า ๓๐ เซนติเมตร และมีลักษณะไม่เป็นอันตรายแก่อนามัย กับทั้งมั่นคงพอควรแก่การปลูกสร้างแล้ว

ข้อ ๒๖ รั้วหรือกำแพงกันเขต ให้ทำสูงไม่เกิน ๓๐๐ เซนติเมตรเหนือระดับถนน ประตูรั้วหรือกำแพงทางรถเข้าเมื่อมีคานบน ให้วางคานสูงตั้งแต่ ๓๐๐ เซนติเมตรขึ้นไปจากระดับถนน

ข้อ ๒๗ ป้ายโฆษณาที่เป็นอาคารต้องติดตั้งโดยไม่บังช่องลมหน้าต่าง หรือประตู และต้องติดตั้งด้วยวัสดุติดต่อกันถาวร เพื่อป้องกันการหลุดออก

ข้อ ๒๘ สะพานสำหรับรถข้ามได้ ต้องมีช่องกว้างเป็นทางจราจรไม่น้อยกว่า ๓๐๐ เซนติเมตร และลาดขึ้นลงไม่ชันกว่า ๑ ใน ๑๐ ถ้ามีหลังคาคลุมต้องวางคันทันบนสูงไม่ต่ำกว่า ๓๐๐ เซนติเมตร จากระดับพื้นสะพาน

ข้อ ๒๙ การปลูกสร้างโดยต่อเติมหรือตัดแปลงอาคารซึ่งจำต้องได้รับอนุญาตนั้น มีกำหนด ดังนี้

- ก. ขยายพื้นที่หนึ่งชั้นใดตั้งแต่ห้าตารางเมตรขึ้นไป
- ข. เปลี่ยนหลังคาหรือขยายหลังคาให้ปกคลุมเนื้อที่มากขึ้นกว่าเดิม
- ค. เพิ่ม ลดจำนวน หรือเปลี่ยนเสา คาน บันได และผนัง

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ภาคผนวก ข

สถาปัตยกรรมและความเชื่อของชาวจีนทางตอนใต้ของประเทศจีน

มณฑลฝูเจี้ยน หรือฮกเกี้ยน

มณฑลฝูเจี้ยน หรือฮกเกี้ยนมีนครฝูโจว(ฮกจิว)เป็นเมืองหลวง ตั้งอยู่ชายฝั่งทะเลตอนใต้ของประเทศจีน บริเวณแถบทะเลจีนตะวันออก(ตงไห่) ชายฝั่งทะเลทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือทอดไปสู่เกาะไต้หวัน ซึ่งตั้งอยู่ทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือของทะเลจีนใต้(หนานไห่) ส่วนอาณาเขตทางเหนือของมณฑลฝูเจี้ยนติดต่อกับมณฑลเจ้อเจียง และทางทิศตะวันตกติดกับมณฑลเจียงซีและมีมณฑลกวางตุ้งอยู่ทางตะวันตกเฉียงใต้

แสดงแผนที่ประเทศจีน และบริเวณฝูเจี้ยน กวงตอง

ที่มา: Encyclopedia of Vernacular Architecture of The World: volume 2 cultures and habitats

มณฑลฝูเจี้ยนตั้งอยู่ในภูมิอากาศกึ่งเขตร้อน อุณหภูมิสูงมากในฤดูร้อนและหนาวมากในฤดูหนาว มหาวาตภัยจากพายุไต้ฝุ่นมักเกิดขึ้นทุกปี ในระหว่างปลายฤดูร้อน(ประมาณเดือนสิงหาคม) จนถึงต้นฤดูใบไม้ร่วง(ประมาณเดือนกันยายน)

มณฑลฝูเจี้ยนมีเมืองใหญ่สำคัญ ๔ เมือง คือ เมืองฉวนโจว(จัวจิว) จังโจว(เจียงจิว) และมีเมืองท่าที่สำคัญคือ นครฝูโจว(ฮกจิว) และนครเซี่ยเหมิน(ไห่หมิงหรือเอมอย) ซึ่งเมืองท่าทั้งสองเป็นเมืองท่าสำคัญและเป็นเมืองที่ใหญ่ที่สุดของมณฑล มีชื่อเสียงในการค้าขายกับนานาประเทศ และเป็นช่องทางประตูสำคัญแห่งหนึ่งของชาวจีนอพยพจำนวนมากหลายล้านคนสู่ประเทศโพ้นทะเลทั่วโลก

มณฑลฝูเจี้ยน เคยเป็นเมืองสำคัญในการต่อเรือเดินสมุทรเชิงพาณิชย์ จัดตั้งศูนย์การค้าเพื่อกิจการค้าโพ้นทะเลและการค้าขายริมฝั่งทะเลในระหว่างรัชสมัยซ่งใต้(ค.ศ. ๑๑๒๗-๑๒๗๙) หลังจากนั้นชนชาวฝูเจี้ยน(ฮกเกี้ยน) จำนวนมากได้อพยพออกนอกประเทศไปตั้งถิ่นฐานในภูมิภาคเอเชียอาคเนย์

นครเซี่ยเหมิน(ไห่หมิงหรือเอมอย)

ประเทศจีนมีท่าจอดเรือที่นับเป็นเลิศทางชายฝั่งตะวันออกของประเทศจีน ใ่อำนาจยให้เดินเรือสมุทรขนาดปานกลางเข้าจอดเทียบท่าโดยสะดวก นครเซี่ยเหมิน(ไห่หมิงหรือเอมอย) เป็นเมืองท่าที่สำคัญของมณฑลฝูเจี้ยน(ฮกเกี้ยน) พื้นที่ของนครเซี่ยเหมินส่วนหนึ่งตั้งอยู่บนพื้นที่เป็นเกาะกลางน้ำ อีกส่วนหนึ่งตั้งอยู่บนดินแดนผืนแผ่นดินใหญ่ มีถนนเชื่อมต่อกัน กลางใจเมืองนครเซี่ยเหมินล้อมรอบด้วยดอนเนินสูง มีสมณนามว่า”อุทยานในทะเล”

ณ ดินแดนแห่งนครเซี่ยเหมินนี้ ถือว่าเป็นแหล่งพลัดพรากจากกันของชนชาวฝูเจี้ยน(ฮกเกี้ยน) ที่อาศัยอยู่ทางภาคใต้ของประเทศจีน ซึ่งพากันอพยพไปสู่ประเทศในภูมิภาคเอเชียอาคเนย์ ผลการสำรวจประชากรในปี ค.ศ. ๑๙๘๒ (พ.ศ. ๒๕๒๕) ปรากฏว่า มีพลเมืองจำนวนมากถึง ๕๑๐,๖๕๖ คน ที่พำนักอยู่ต่างประเทศ หรือที่มีญาติสัมพันธ์กับชาวจีนโพ้นทะเล

ลักษณะสถาปัตยกรรม

ทางภาคใต้ของประเทศจีนนั้นมีเนื้อที่อาณาบริเวณที่กว้างใหญ่ ประกอบด้วยผู้คนนับล้าน มีภูมิประเทศที่สวยงาม ต้นไม้พรรณไม้นานาพันธุ์ เขียวสดเกือบตลอดปี เพราะมีฤดูเพาะปลูกประมาณ ๘ เดือนจนเกือบตลอดทั้งปี ต่างจากภาคเหนือของประเทศที่มีภาวะอากาศที่แห้งแล้งและหนาวเย็น

การตั้งถิ่นฐาน

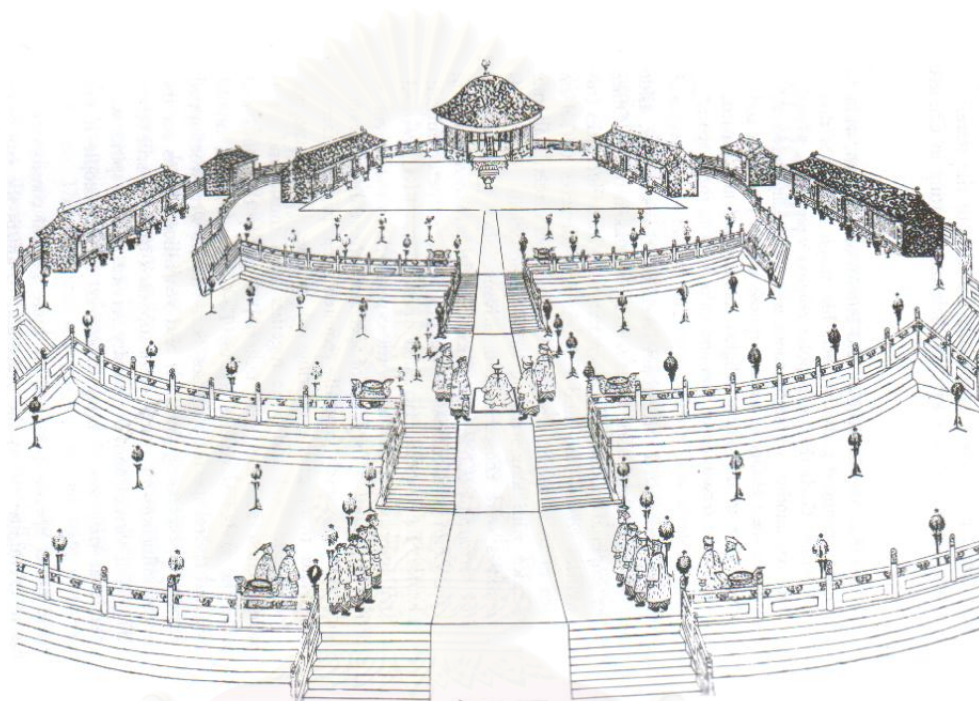
ในภาคใต้ของประเทศจีนนั้นอาจแบ่งบริเวณที่เป็นที่ตั้งถิ่นฐานของผู้คนออกได้ ๔ แห่งคือ

๑. บริเวณทางตะวันตกเฉียงใต้
๒. บริเวณตอนกลางและที่ราบตอนใต้แม่น้ำแยงซี
๓. บริเวณเนินเขานานหลิง(Nanling)

๔. บริเวณชายฝั่งทางตะวันตกเฉียงใต้

ความเชื่อของชาวจีน

ความเชื่อของชาวจีนเป็นส่วนหนึ่งของปัจจัยเบื้องต้นที่ก่อให้เกิดการสร้างสรรคอารยธรรมของตนเองขึ้นมา ซึ่งในเบื้องต้นนั้นคงต้องพิจารณาไปถึงความเชื่อของชาวจีนตั้งแต่ยุคแรก อันจะเป็นพื้นฐานความคิดให้เกิดการพัฒนาและสร้างสรรคอารยธรรมในยุคต่อมา

ภาพลายเส้นแสดงภาพหอบูชาสวรรค์ นครปักกิ่ง

ที่มา: China's Cultural Heritage: The Ch'ing Dynasty 1644-1912

ความเชื่อในเบื้องแรกของชาวจีนตั้งแต่สมัยโบราณนั้นมีอยู่ ๓ ประการ(พรอณี ฉัตรพลรักษ์ , ๒๕๒๙: ๑๗๔-๑๗๗) คือ

ประการแรก คือ การเคารพบูชาบรรพบุรุษ ซึ่งชาวจีนเชื่อว่าวิญญาณของบรรพบุรุษมีบทบาทสำคัญในการคุ้มครอง และอำนวยความสะดวกแก่ตน

ประการที่สอง คือ การเชื่อถือวิญญาณ เชื่อว่าวิญญาณมีอยู่ในทุกหนทุกแห่ง และมีอิทธิพลต่อทุกสิ่ง ดังนั้นจึงต้องรับใช้รวมทั้งเอาใจด้วยวิธีการทำบวงสรวงดวงวิญญาณ และประกอบพิธีต่างๆเป็นการแสดงความเคารพต่อวิญญาณ เพื่อให้ได้รับแต่สิ่งที่ดีและได้รับการคุ้มครอง

ประการที่สาม คือ ความเชื่อเรื่องสวรรค์ ซึ่งตามแนวความคิดของจีนนั้นสวรรค์หมายถึงฟ้า หรือเทียนในภาษาจีน คือเทพเจ้าสูงสุดเหนือจักรวาลและมนุษย์ ทุกสิ่งที่เกิดขึ้นล้วนเป็นอำนาจสวรรค์

ความเชื่อพื้นฐานทั้งสามประการนี้เจริญเติบโต และฝังรากลึกลงในดินแดนที่กว้างใหญ่ของจีน มีการถ่ายทอดผสมผสานกันเข้ากับลัทธิความเชื่อ หรือศาสนาที่เป็นที่ยอมรับนับถือในแต่ละท้องถิ่นที่แตกต่างกัน จนเป็นแรงผลักดันให้เกิดนักปราชญ์ และสำนักปรัชญาขึ้นมากมาย เช่น ขงจื๊อ ชุนจื๊อ เม่งจื๊อ สำนักปรัชญาขงจื๊อ ปรัชญาเต๋า ปรัชญานิติธรรม(ฝ่าเจี๋ย) เป็นต้น

หลักคำสอนของขงจื๊อนั้นมีอิทธิพลต่อสังคม วัฒนธรรม และวิถีชีวิตของชาวจีนอย่างมาก ตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน เนื่องจากคำสอนส่วนใหญ่เน้นสอนหลักการปฏิบัติตน และการดำเนินชีวิตเป็นคำสอนที่เน้นความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์และระบบสังคมการปกครอง เรียกว่าขงจื๊อนั้นเป็นผู้นำคตินิยมมาเป็นแรงขับเคลื่อนในระบบสังคมชาวจีน(ทิพย์สุดา ปทุมานนท์, ๒๕๔๓: ๒-๘๓)

ขงจื๊อเป็นปราชญ์ชาวจีนที่มีชีวิตอยู่ในช่วงปี ๕๕๑-๔๗๙ ปีก่อนคริสตกาล โดยถือกำเนิดสืบสายตระกูลจากสกุลสูงศักดิ์ เป็นบุตรขุนนางของแคว้นหลู่ แต่บิดาถึงแก่กรรมตั้งแต่ขงจื๊อยังเด็ก ครอบครัวจึงประสบกับปัญหายากจน จากนั้นมารดาที่พาอพยพเข้ามาอยู่ในเมืองหลวง ในวัยเด็กนั้นขงจื๊อมีนิสัยชอบเล่นที่ไม่เหมือนกับเด็กคนอื่น ๆ คือชอบเล่นพิธีไหว้เจ้าไหว้ศพ เมื่ออายุ ๑๕ ปี ขงจื๊อได้ตั้งใจศึกษาศิลปวิทยาการต่างๆอย่างมุ่งมั่น จนเจนจบในวิชาอักษรศาสตร์ รัฐศาสตร์ นิติศาสตร์ ประวัติศาสตร์ วัฒนธรรมศาสตร์ ดาราศาสตร์ และวิชาดนตรี ซึ่งนับว่าขงจื๊อนั้นเป็นอัจฉริยะบุรุษคนหนึ่งเลยทีเดียว(เสถียร โพธิ์นันทะ, ๒๕๓๙: ๔๓)

ฐานปรัชญาแห่งลัทธิขงจื๊อ

ปรัชญาขงจื๊อนั้นเริ่มรากฐานจากการศึกษาคัมภีร์อี้จิง(I-Ching) ซึ่งเป็นคัมภีร์โบราณของจีนที่ขงจื๊อนำมาเรียบเรียงเป็นหนังสือและได้อธิบายให้เห็นถึง ไตฉี(Tai Chi) หรือเอกภาพดั้งเดิมของสรรพสิ่งนั้นได้แยกตัวออกเป็น ๒ สิ่งคือ หยินและหยาง อันก่อให้เกิดการจำแนกออกเป็นธาตุทั้ง ๔ และขยายออกไปเป็นเปี๋ยกาย(Pa Kua) ที่เป็นเส้น ๓ เส้น ระบุ ๘ ตำแหน่งความหมาย(๒^๓ = ๘) เป็นสัญลักษณ์แสดงถึงพลังอันเป็นเอกภาพดั้งเดิม และปรากฏภาพที่แสดงออกมาเป็นสิ่งที่ต่างๆ ในจักรวาล(น้อย พงษ์สนิท, ๒๕๓๕: ๓๓) สำหรับมนทัศน์ฐานแห่งลัทธิขงจื๊อนั้น ในหนังสือสถาปัตยกรรม กังสดาลแห่งความคิด(ทิพย์สุดา ปทุมานนท์, ๒๕๔๓: ๒-๘๔)ได้จำแนกไว้ว่ามี ๕ ประเด็นหลักที่สำคัญ ดังนี้

๑. The reflection of Names – การแก้ไขให้ถูกต้องเพียงตรง

ขงจื้อกล่าวว่า การปกครองหมายถึงการแก้ไขให้ถูกต้องเที่ยงตรง เพราะหากทำให้ถูกต้องแล้วย่อมไม่มีผู้ใดหาญกล้ากระทำความผิด โดยในกระแสดารปรัชญาจีน(สุวรรณา สถาอนันท์, ๒๕๔๓: ๔๓-๕๑)ได้ให้ความหมายของการแก้ไขให้ถูกต้องเที่ยงตรงไว้ ๔ ประการ คือ

๑. การขัดเกลาคุณธรรมของผู้ปกครอง
๒. การสร้างระเบียบสังคมด้วยคุณธรรม
๓. การแก้ไขนามให้ถูกต้อง(ตามสถานภาพและสถานที่)
๔. พลังคุณธรรมในฐานะกลไกแห่งระเบียบของสังคม

โดยที่ขงจื้อจะเคารพในพิธีกรรมและกฎแห่งจารีตอย่างมาก ทุกอย่างจะต้องทำด้วยความถูกต้องสมบูรณ์

๒. The Mean – ความสมดุล

ความสมดุลของหยินและหยางตามคัมภีร์อี้จิง ให้ความสำคัญกับสิ่งที่เป็นศูนย์กลาง และสิ่งที่ถูกปรับให้สมดุล สำหรับการปกครองคือ การจะมีรัฐบาลที่ดีได้นั้นขึ้นอยู่กับว่าคนในสังคมต้องเป็นคนดี

๓. The Way – วิธีการดำเนินชีวิต

เป็นคำสอนกล่าวถึงหลักการดำเนินชีวิตที่ถูกต้องตามเจตนารมณ์ของสวรรค์ คุณธรรมส่วนบุคคล วิธีทางแห่งธรรมชาติและความเพียงพอ อุปสรรคในการพัฒนาตนเอง และสอนถึงที่มาของความประสานกลมกลืนกันในสังคม

๔. The Heaven – สวรรค์

สวรรค์ในธรรมเนียมโบราณของจีนนั้นจะทำพิธีบูชาได้โดยกษัตริย์เท่านั้น ส่วนประชาชนธรรมดาบูชาได้เฉพาะวิญญาณบรรพบุรุษ ขงจื้อไม่ได้ให้ความสำคัญกับสวรรค์ในฐานะวิญญาณศักดิ์สิทธิ์ แต่บอกว่าสวรรค์มีเจตนารมณ์ต่อสรรพสิ่ง ด้วยกฎของสวรรค์(Moral Law) จึงเป็นแนวทางการดำเนินชีวิตที่พึงปฏิบัติ

๕. Jen (Humanity) – มนุษยนิยม

มนุษยนิยมเป็นหลักที่มีความสำคัญที่สุดในปรัชญาขงจื้อ โดยสมัยก่อนขงจื้อนั้นทัศนคติต่อมนุษยนิยมคือความกรุณาปราณีของผู้ปกครองต่อประชาชน แต่ขงจื้อหมายถึงความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล ครอบครัว และสังคมส่วนรวม โดยจะถูกถ่ายทอดในเรื่องความซื่อสัตย์ และความเสียสละต่อส่วนรวม

สำหรับขงจื้อนิยมใหม่กล่าวถึงเรื่องมนุษยนิยมนี้ไว้เป็นหลักการดำเนินชีวิตที่ถูกต้อง โดยกล่าวถึงวิถีทางของมนุษย์และวิถีทางของธรรมชาติ สัมพันธภาพในทางสังคม และพื้นฐานมนุษยชาติที่ฉลาด(บารห์ม, ๒๕๒๑: ๘๑-๑๘๓) ซึ่งเห็นได้ว่ามีกรนำแนวคิดบางส่วนเชื่อมโยงกับลัทธิเต๋าผสมกันขึ้นเป็นปรัชญาที่สมบูรณ์ขึ้น

ทัศนคติในการคิดของขงจื้อนั้นต่างจากปรัชญาของเดส์การ์ต ที่ว่า “ฉันคิด ฉันจึงดำรงอยู่” เพราะการคิดในทัศนคติของท่านคือ “ฉันดำรงอยู่ ฉันจึงพึงคิดและเรียนรู้”(สุวรรณา สถาอนันท์, ๒๕๔๓: ๗) ขงจื้อเป็นผู้รักความรู้ และมักตำหนิผู้ที่ไม่เรียนรู้และฝึกฝนตนเอง ท่านไม่สนับสนุนการคิดโดยไม่ร่ำเรียน(คิดโดยไม่มีบริบท) โดยท่านได้สร้างปรัชญาที่จะปลูกฝังความคิดไว้กับกระบวนการทางวัฒนธรรม ซึ่งเป็นแนวทางหลักที่ทำให้สังคมพัฒนาขึ้นอย่างเป็นระบบ โดยมีวัฒนธรรมเป็นฐาน สังคมและวัฒนธรรมของจีนจึงเหนียวแน่น และพัฒนาอย่างไม่หลงทิศทาง

ปรัชญาเต๋า

เต๋าคืออะไร?..... “เต๋า”ที่สามารถแสดงออกมาเป็นคำพูดได้นั้น ไม่ใช่”เต๋า”อันเป็นสิ่งนิรันดร์ ชื่อที่สามารถเอ่ยเป็นชื่อออกมาได้ ไม่ใช่ชื่อที่คงอยู่ตลอดกาล.....

ดังนั้นคำว่า เต๋า จึงเป็นคำสมมติขึ้นใช้เรียกสภาวะหนึ่ง ซึ่งไม่สามารถอธิบายได้ด้วยคำพูด ข้อความที่แสดงออกเพื่อมุ่งหวังที่จะอธิบายเต๋า จึงเป็นโดยนัยแห่งการเปรียบเทียบเท่านั้น

คำว่า เต๋า ในภาษาจีนแปลว่า หนทาง หรือ วิถี เต๋าไม่ใช่ทั้งลัทธิและศาสนา หากเต๋าคือวิถีชีวิต ปราศจากพิธีกรรม ความเชื่อยึดมั่นถือมั่น หากมุ่งสู่สภาวะโดยตรง

การที่ปรัชญากลายเป็นศาสนา และการยกย่องนักปรัชญาว่าเป็นเทพเจ้านั้น เป็นสิ่งที่ขัดแย้งกับคำสอนของเหลาจื้ออย่างที่สุด

เหลาจื้อหรือเล่าจื้อ แปลว่า อาจารย์ผู้อาวุโส ชื่อแท้จริงของอาจารย์ท่านนี้คือ ไหลตัน หรือเหลาตัน เป็นบรรณารักษ์หอสมุดแห่งชาติของกษัตริย์ราชวงศ์โจว ต่อมาเกิดความเบื่อหน่ายในความเสื่อมโทรมของราชวงศ์ จึงออกเดินทางเพื่อแสวงหาชีวิตอันอมตะ ทว่านายด่านได้ขอให้ท่านเขียนอะไรเป็นที่ระลึก ท่านจึงเขียนปรัชญาฉบับกะทัดรัด บรรจุอักษรกว่า ๕๐๐๐ คำทิ้งไว้ ซึ่งก็คือ คัมภีร์ เต๋า เต็ก เก็ง (Tao Te Ching)นั่นเอง

เต๋า ก่อให้เกิด หนึ่ง หรือ มหาปรมาภาวะ(the great ultimate) จากหนึ่งก่อให้เกิดเป็นสอง หรือ หยินและหยาง เป็นพลังปฐมของโลกจักรวาล ประกอบเป็นลักษณะแห่งทิวภาวะ ปฏิบัติการระหว่างกันและกันของหยินและหยางทำให้เกิดชีวิต ซึ่งเรียกว่าเป็นสาม และจากสามทำให้เกิดสรรพสิ่งทั้งปวง

คุณธรรมของการไม่มีภาวะที่เป็นตัวตน(Eternal non-being) ความว่าง ความมีของแต่
แสดงให้เห็นถึงประโยชน์มาจากความมี ส่วนการใช้ประโยชน์ มาจากความว่าง(Incomplete)

ช่องว่างระหว่างซี่ของล้อรถ

ความกลวงของภาชนะดินเผา

ความว่างเปล่าภายในของตัวอาคารบ้านเรือน เหล่านี้เป็นต้น

หยิน-หยาง และธาตุทั้งห้า

ลัทธิหยินหยางนั้นเน้นความเรียบง่าย ส่งอิทธิพลไปในศาสตร์ต่างๆของจีน ไม่ว่าจะเป็น
อภิปรัชญา การแพทย์ การเมือง หรือศิลปกรรม หยินหยางมีแนวคิดที่ว่า มวลสรรพสิ่งและเหตุการณ์
ทั้งหลายที่เกิดขึ้นในโลกนี้ล้วนเป็นผลผลิตมาจาก แรง หรือหลักการ ๒ อย่างคือ(ทียี่สุดา ปทุมมา
นนท์, ๒๕๔๓: ๒-๗๙)

๑. หยิน Yin ซึ่ง negative, passive, weak และ destructive

๒. หยาง Yang ซึ่ง positive, active, strong และ constructive

ทฤษฎีของหยินหยางสัมพันธ์กับธาตุหลัก หรือตัวกระทำ หรือตัวแทน ๕ อย่าง (We-
hsing) คือ โลหะ ไม้ น้ำ ไฟ และดิน ธาตุทั้งห้านี้เสริมเข้าไปในหยินหยางในมโนทัศน์ของการหมุน
เวียน(concept of rotation)

มโนทัศน์แห่งหยินและหยาง และธาตุทั้งห้านี้ มีกำเนิดที่ไม่ชัดเจน ความคิดของหยินหยาง
ปรากฏอยู่ในปรัชญาของ Tso chuan, Lao tzu, Chuang tzu และ Hsun tzu ส่วนความคิดเรื่อง
ธาตุทั้งห้านี้ ปรากฏในหนังสือประวัติศาสตร์ของ Mo tzu, Tso chuan, Hsun tzu และ Kuo-yu
ลัทธิของหยินและหยางและธาตุทั้งห้ามีความพยายามในการแก้ปัญหาแห่งอภิปรัชญาและ
จักรวาล พยายามอธิบายถึงการกำเนิดของสรรพสิ่งในโลก และองค์ประกอบที่ประกอบกันขึ้นมา
ปรากฏได้เสนอความคิดเกี่ยวกับความจริงในลักษณะคู่ตรงข้าม และในลักษณะกลุ่มแห่งธาตุหรือ
Agents ไม่ว่าจะเป็น ๒ หรือ ๕ นั้น มักจะเข้าใจอยู่ในรูปของแรง พลัง หรือ Agents มากกว่าที่จะ
เป็นรูปของวัตถุธาตุ การอธิบายของเมธีจีนนั้นเน้นอยู่ในกฎแห่งการปฏิบัติการ(Laws of
operation) เป็นกฎที่ Dynamic ไม่ใช่ Static และอยู่ในระเบียบแห่งธรรมชาติ ไม่มีความยุ่งเหยิง
และในขบวนการนั้นถึงแม้จะมีทั้งความขัดแย้งและความเป็นเอกภาพ แต่จุดแห่งความเป็นจริงนั้น
มีเอกภาพในความหลากหลายอยู่เสมอ

ในยุคของเมธี Tsou Yen นั้น มโนทัศน์ของหยินหยางและธาตุทั้งห้ามีการรวมเข้าด้วยกัน
แสดงออกร่วมกันและทำงานร่วมกัน ในวิถึของการขึ้นของการตกใน a universal pattern และ
สามารถหลอมรวมมนุษย์และธรรมชาติเข้าด้วยกันเป็นหนึ่ง การพัฒนาของแนวความคิดรวบยอด

นี้นำไปสู่ความคิดของการผลิตแบบประสาน(mutual production) และการเอาชนะกันและกันของธาตุทั้งห้า และการตอบโต้กับสี่ทั้งห้า โทณทั้งห้า รสทั้งห้า เป็นต้น

หยินหยางและธาตุทั้งห้านี้สะท้อนออกมาในงานสถาปัตยกรรมด้วยเช่นกัน ตั้งแต่สี่ที่ใช้ในสถาปัตยกรรมที่เป็นตัวแทนของธาตุทั้งห้า โดยมีความเชื่อว่าหากต้องการมีชีวิตเช่นไรก็เลือกใช้สีของธาตุที่มีความหมายแฝงที่จะนำไปสู่อุดมคตินั้น แต่มีข้อห้ามในการใช้สีเหลืองหรือทอง ซึ่งเป็นสีสำหรับกษัตริย์เท่านั้น สีของสัตว์ที่เป็นตัวแทนในแต่ละทิศในเรื่องฮวงจุ้ย เช่น หงส์แดง มังกรเขียว เต่าดำ เสือขาว เป็นต้น ซึ่งอาจแสดงเป็นตารางได้ดังนี้

ตารางความสัมพันธ์บางประการของหยินและหยาง

Yang	Yin	Yang	Yin
Light	Dark	Activity	quiescence
Hot	Cold	Life	Death
Dry	Moist	Advance	Retreat
Fire	Water	Expand	Contract
Red	Black	Full	Empty
Day	Night	Straight	Crooked
Sun	Moon	Hard	Soft
Spring-summer	Autumn-winter	Round	Square
South	North	Outside	Inside
Heaven	Earth	Left	Right
Male	Female		

ตารางความสัมพันธ์บางประการของธาตุทั้งห้า

Correlation	Wood	Fire	Earth	Metal	Water
Domestic animal	sheep	fowl	ox	dog	pig
Organ	spleen	lungs	heart	liver	kidneys
Number	8	7	5	9	6
Color	green	red	yellow	white	black
Direction	east	south	center	west	north
Emotion	anger	joy	desire	sorrow	fear
Taste	sour	bitter	sweet	acrid	salty
State of Yin-Yang	Yin in Yang or lesser Yang	Yang or greater Yang	Equal balance	Yang in Yin or lesser Yin	Yin or greater Yin

ที่มา: China's Cultural Heritage: The Ch'ing Dynasty 1644-1912

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ภาคผนวก ค

อาคารห้องแถวในเมืองยอร์ซทาวน์ รัฐปีนัง มาเลเซีย

เราสามารถพบอาคารที่มีลักษณะเป็นห้องแถวในเมืองยอร์ซทาวน์จำนวนมาก ซึ่งจากข้อมูลจากศูนย์วัฒนธรรมเมืองยอร์ซทาวน์(Georgetown heritage center)นั้น สามารถแบ่งรูปแบบอาคารห้องแถวเหล่านี้ ออกได้ 6 ประเภท ดังนี้

Early shophouse style 1800-1850

ลักษณะทั่วไป

-ผังพื้นแบบเปิดโล่ง, รูปด้านของอาคารด้านหน้าถอยร่นเข้าไปเพื่อให้เกิดทางเดินหน้าอาคารกว้างประมาณ 1.5 เมตร หรือ 'five-foot way'.

-มีรายละเอียดตกแต่งง่าย ๆ สัมพันธ์กับขนาดส่วนเล็ก ๆ

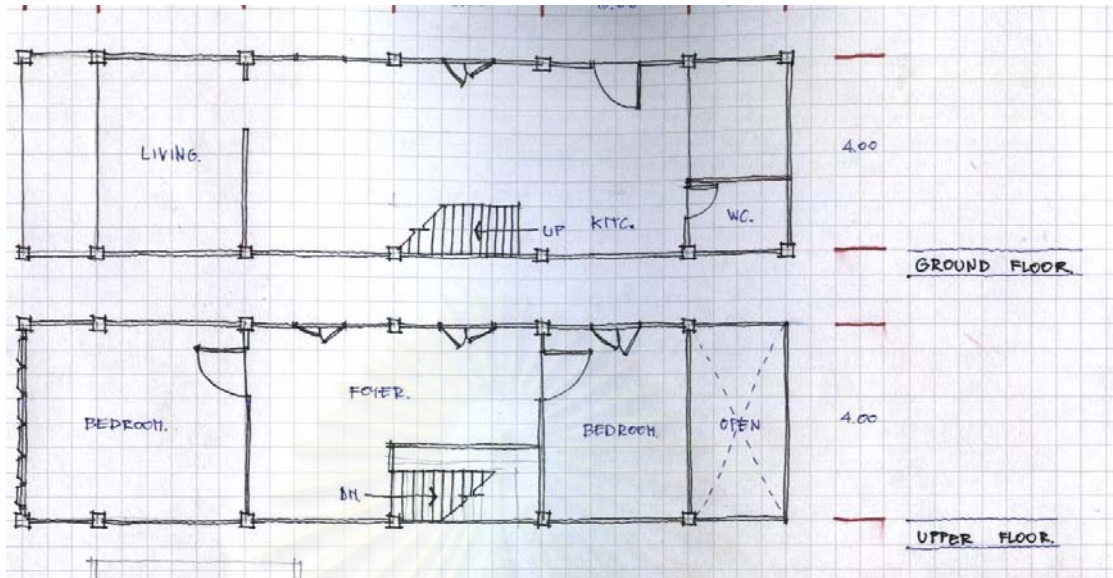
-พื้นชั้นบนวางอยู่บนเสาที่ยื่นออกมาในส่วนทางเดินหน้าอาคาร

-ด้านหน้าของอาคารมักประกอบไปด้วยแผ่นไม้หรือช่องหน้าต่างที่มีขนาดเท่าๆกัน

-Spandrel is of either timber [for the earlier type] or plastered bricks ในขณะที่คานชั้นบนนั้นมักจะวางอยู่บนเสาของหน้าต่าง

โครงสร้างและวิธีการก่อสร้าง

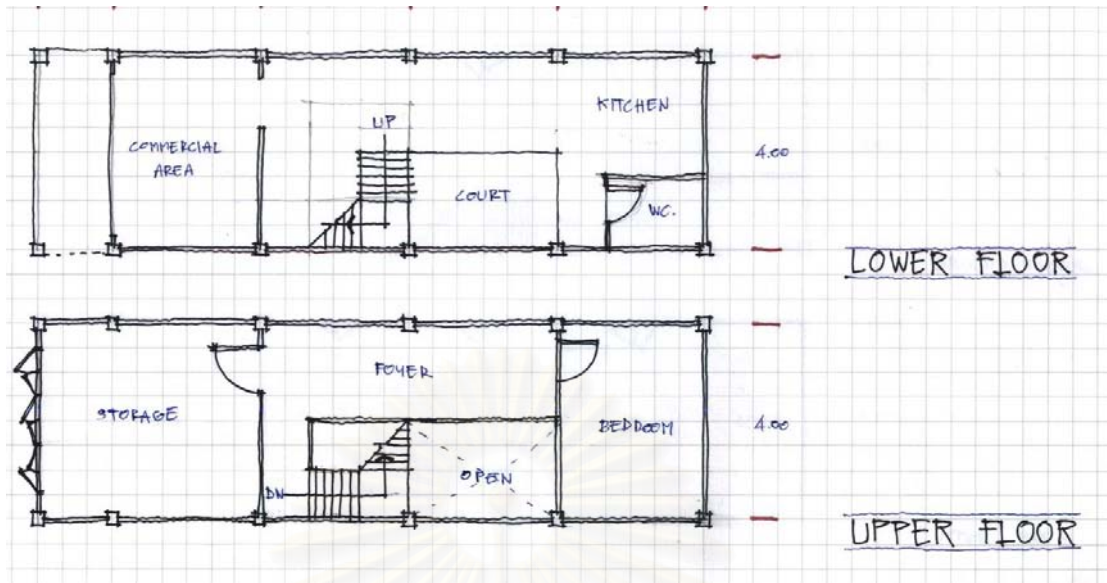
กำแพงรับน้ำหนักวางบนฐานรากแผ่นที่ทำจากอิฐ โครงสร้างชั้นบนทำจากไม้ ใช้กระเบื้องเป็นวัสดุปู

ลักษณะผังพื้น

ลักษณะของรูปด้าน

ลักษณะผังพื้น

รูปด้านอาคาร

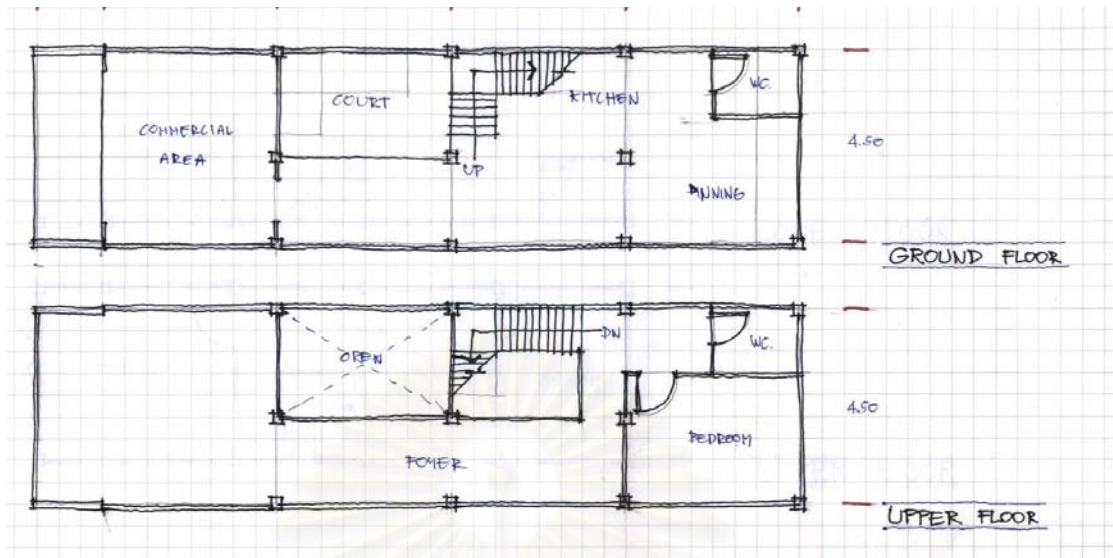
Early Strait Eclectic 1890-1920

ลักษณะทั่วไป

- มีการนำองค์ประกอบของสถาปัตยกรรมแบบ classic มาประยุกต์ใช้กับอาคารห้องแถว เช่น cornice, pediment, key-stone เป็นต้น
- มีสัดส่วนใหญ่กว่า earlier shophouses
- มีการนำคอนกรีตเสริมเหล็กเข้ามาใช้ในอาคาร ทำให้เริ่มมีการยื่นส่วนยื่นได้มากขึ้น
- ชั้นบนมักถูกแบ่งออกเป็นส่วนๆ เท่ากัน มีทั้ง 2 และ 3 ส่วน ซึ่งมักเป็นหน้าต่างบานเปิดคู่
- ชั้นล่างมีการถอยร่นเพื่อให้เกิดทางเดินหน้าอาคารและถูกแบ่งให้เกิดความสมมาตรด้วยหน้าต่างทั้ง 2 ด้าน ซึ่งมีการเจาะช่องระบายอากาศรูปค้ำควาด้านบน

โครงสร้างและวิธีการก่อสร้าง

- มีการใช้เสาและคานคอนกรีตเสริมเหล็กประกอบกับการใช้กำแพงรับน้ำหนัก ใช้คานไม้ในการรับน้ำหนักพื้นชั้นบน ในส่วนหลังคาที่ใช้โครงสร้างไม้เช่นกัน

ลักษณะผังพื้น

รูปด้านอาคาร

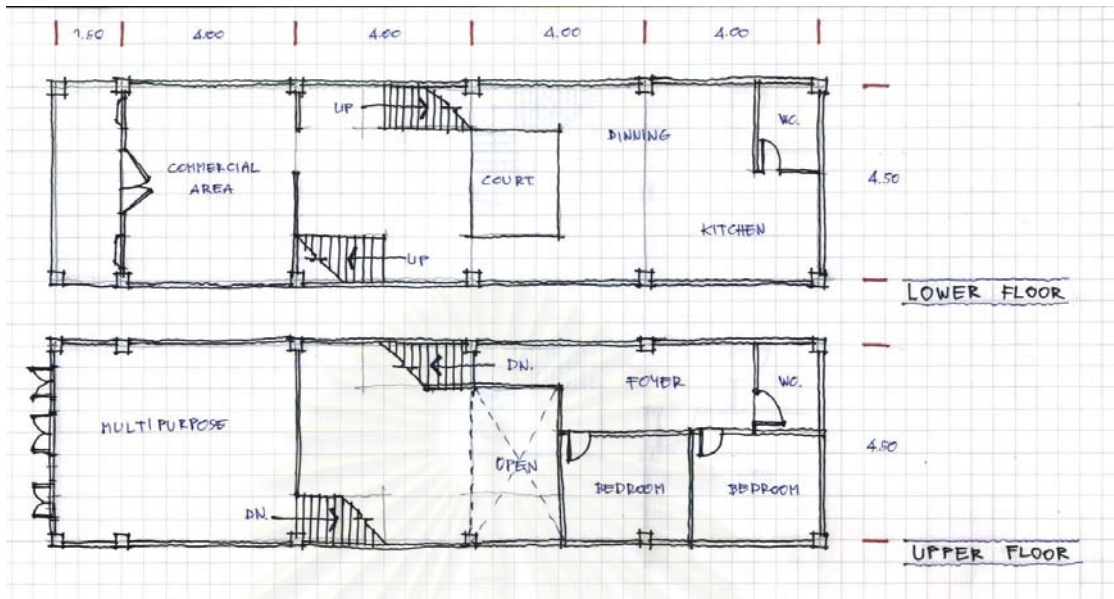
Late Strait Eclectic

ลักษณะทั่วไป

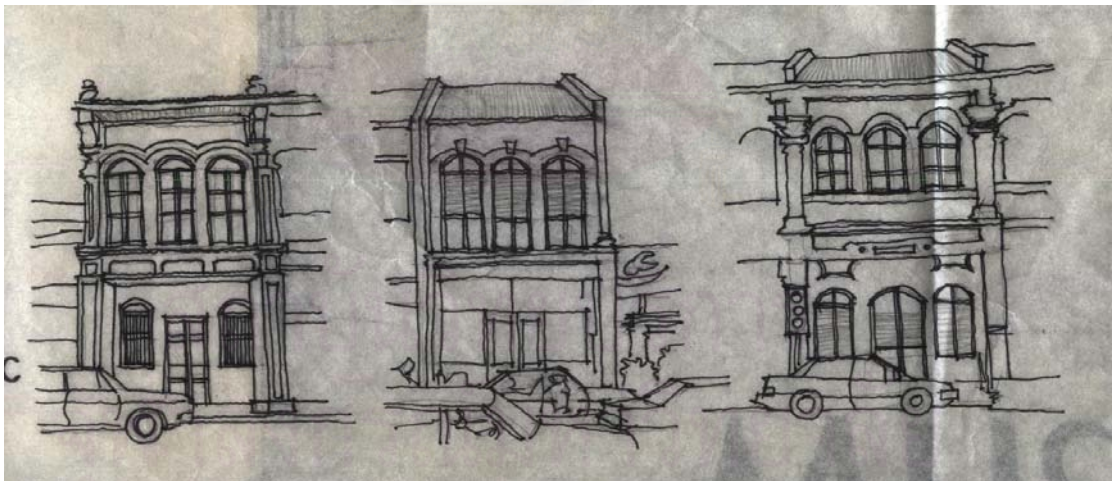
- มีการใช้องค์ประกอบของสถาปัตยกรรม classic และตกแต่งด้วยปูนปั้นลวดลายดอกไม้
- ชั้นบนมักถูกแบ่งออกเป็นส่วนๆ เท่ากัน มีทั้ง 2 และ 3 ส่วน ซึ่งนอกจากจะเป็นหน้าต่างบานเปิดคู่แล้วก็มีการแบ่งด้วยเสาที่มีการตกแต่งลวดลาย
- ชั้นล่างมีการถอยร่นเพื่อให้เกิดทางเดินหน้าอาคารและถูกแบ่งให้เกิดความสมมาตรด้วยหน้าต่างทั้ง 2 ด้าน ซึ่งมีการเจาะช่องระบายอากาศรูปคางคางด้านบน
- เริ่มมีรายละเอียดในการใช้ส่วนยื่นมากขึ้น ช่วงกว้างของอาคารเริ่มมีขนาดกว้างขึ้น

โครงสร้างและวิธีการก่อสร้าง

- มีการใช้เสาและคานคอนกรีตเสริมเหล็กประกอบกับการใช้กำแพงรับน้ำหนัก ใช้คานไม้ในการรับน้ำหนักพื้นชั้นบน ในส่วนหลังคาที่ใช้โครงสร้างไม้เช่นกัน

ลักษณะผังพื้น

รูปด้านอาคาร

Art Deco style 1930-1950

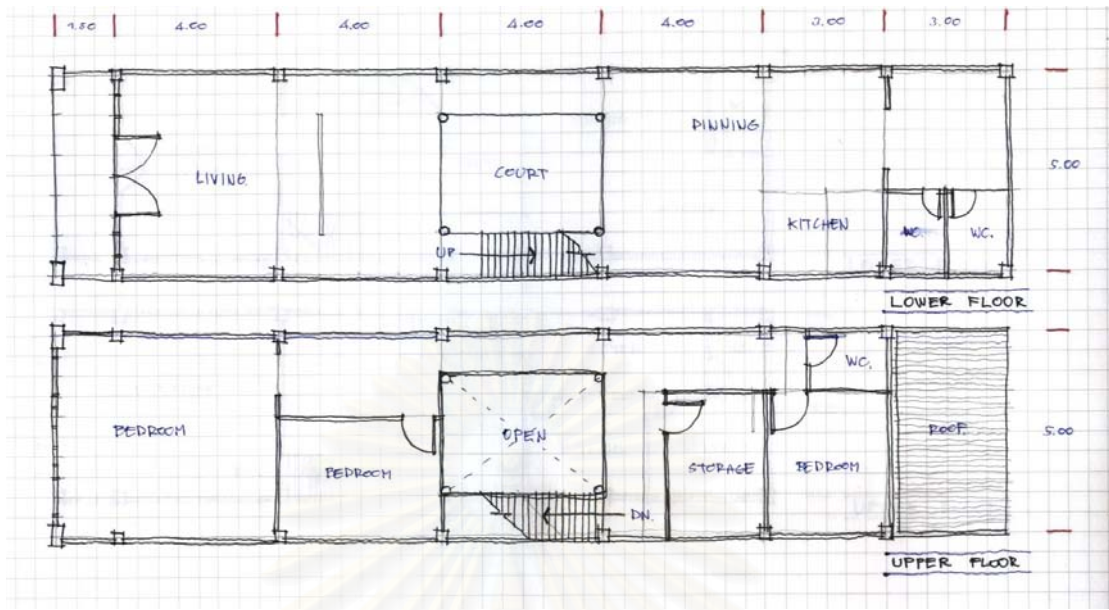
ลักษณะทั่วไป

- เน้นการใช้เส้นตั้งที่ค่อยๆลดหลั่นกันขึ้นไปเรื่อยๆ มีเส้นนอนปรากฏน้อยลง
- อาคารจะถูกแบ่งเป็น 3 ส่วนเท่าๆกัน
- อาคารบางหลังมีการใช้ปูนแบบเซี่ยงไฮ้ (Shanghai plaster.)
- ช่องระบายอากาศจะเป็นรูปทรงสี่เหลี่ยมหรือเป็นวงกลม
- หน้าต่างจะถูกจัดเป็นชุดๆตามอาคารที่ถูกแบ่งเป็น 3 ส่วน โดยเป็นโครงเหล็กและตกแต่ง

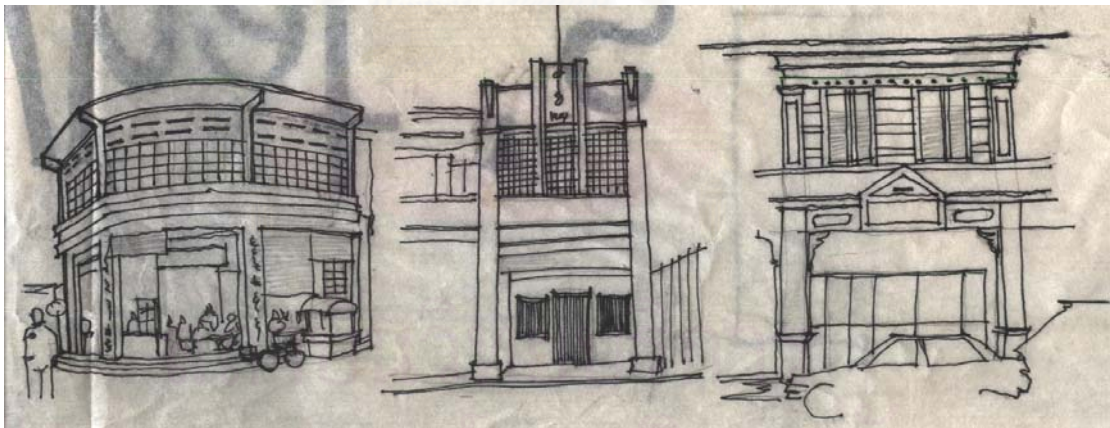
ด้วยกระจก

- Restrained decoration to sprendal, มีการยื่นแผงกันแดด, เสาธงและแผงบังตาทรงสูง
- โครงสร้างและวิธีการก่อสร้าง

คอนกรีตเสริมเหล็ก, ผนังก่ออิฐ, โครงสร้างชั้นบนและหลังคาเป็นไม้

ลักษณะผังพื้นที่

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
รูปด้านอาคาร

Early Modern style Postwar

ลักษณะทั่วไป

-เน้นเส้นตั้งและเส้นนอน ผสมผสานแบบ Art Deco เข้ากับประโยชน์ใช้สอย

นิยม(functionalism) เพื่อไปสู่ปรัชญา 'Form follow function'

-ช่องระบายอากาศจะเป็นรูปทรงสี่เหลี่ยมหรือเป็นวงกลม

-มีการยื่นชั้นบนอย่างอิสระ ไม่ถูกจำกัดด้วยเสาที่กำหนดระยะทางเดินเท้าหน้าอาคาร

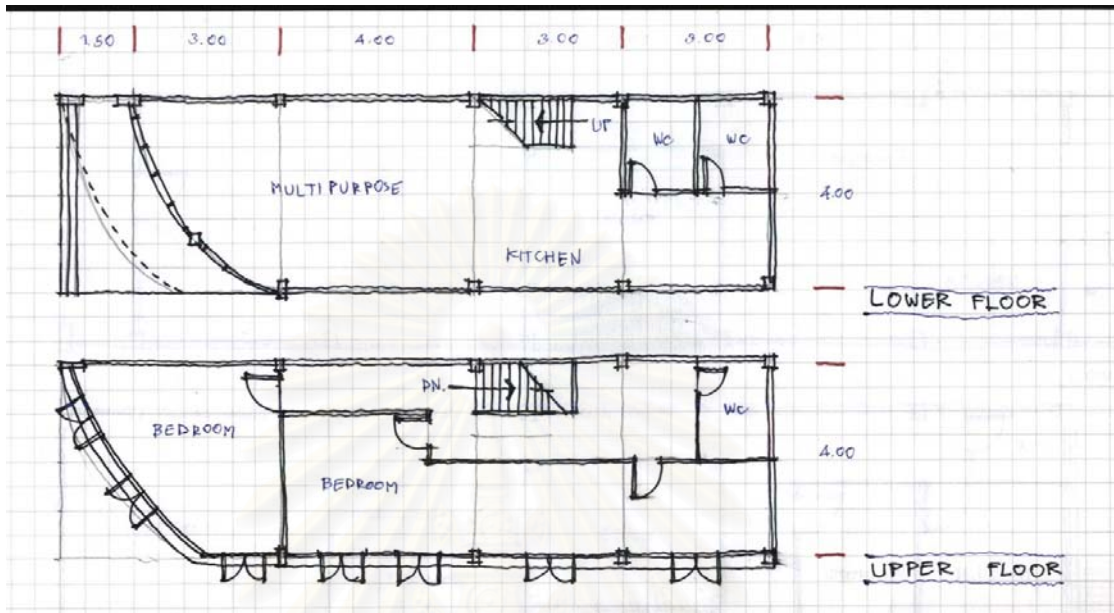
-มีลักษณะเด่นที่หลังคาที่ประกอบด้วยแผงบังตา (parapet) และการพยายามอิงเข้ากับรูป

แบบสถาปัตยกรรมใหม่

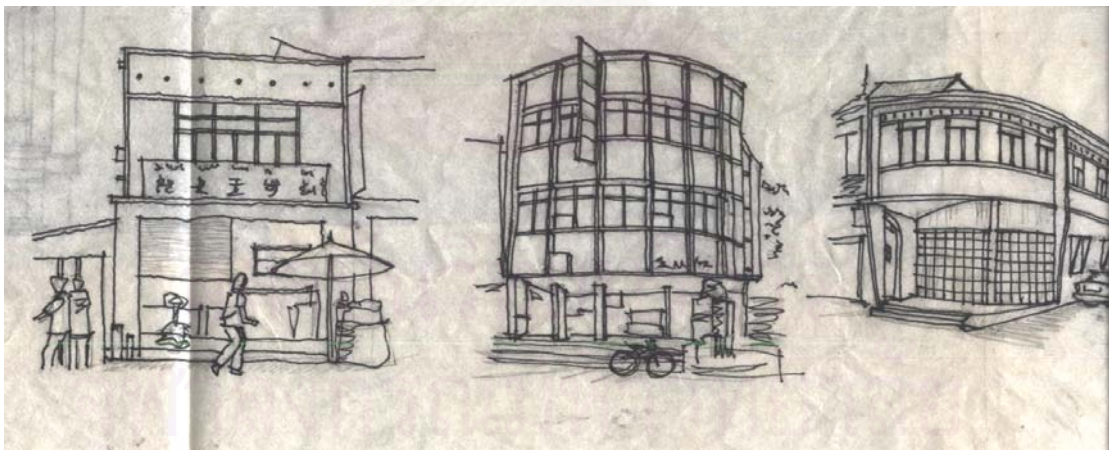
-นิยมใช้กรอบบานหน้าต่างเหล็ก หรือโลหะ

โครงสร้างและวิธีการก่อสร้าง

คอนกรีตเสริมเหล็ก ผนังก่ออิฐ ผสมผสานกับโครงเหล็ก

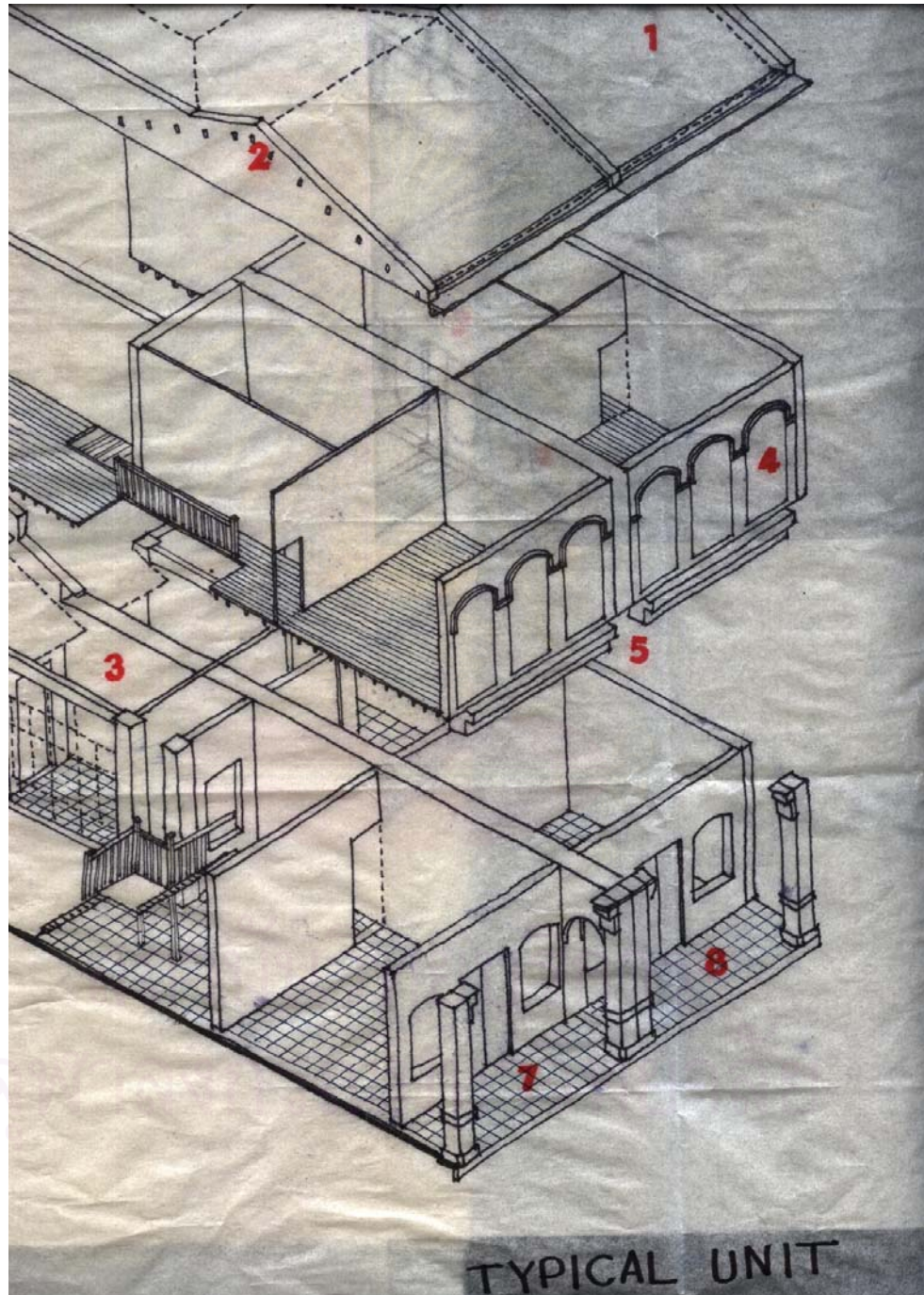
ลักษณะผังพื้น

รูปด้านอาคาร

จากการศึกษาข้อมูลทั้งทางด้านเอกสาร และจากการสำรวจสถาปัตยกรรมห้องแถวในเมืองยอร์ชทาวน์ รัฐปีนัง ประเทศมาเลเซียนั้น อาจสรุปเป็นประเด็นๆ ได้ดังนี้

1. รูปแบบของการก่อสร้าง (Typical construction)

1. หลังคา

- การก่อสร้างหลังคาใช้จันทันไม้ขนาด 5 x 4" วางบนไม้กลมขนาดเส้นผ่าศูนย์กลาง 36" ซึ่งฝังเข้าไปในผนังรับน้ำหนัก
- กระเบื้องมุงหลังคามีลักษณะเป็นตัววี หรือเรียกว่า กระเบื้องจีน ซึ่งเป็นกระเบื้องดินเผาไม่เคลือบสีธรรมชาติ วางอยู่บนแป้ไม้ มีการสอปูนในบางส่วน
- ส่วนของฝ้าเพดานมีการปิดด้วยแผ่นไม้ขนาด 3x2" เข้ากับไม้ระแนงกลมขนาดเส้นผ่าศูนย์กลาง 24"
- มีรางน้ำเหล็กเคลือบและท่อน้ำในแนวตั้งเพื่อระบายน้ำจากหลังคา

2. ผนังรับน้ำหนักและเสา

- ผนังอาคารนั้นทำหน้าที่แบ่งห้องแถวหลังหนึ่งๆออกจากกัน มีการยื่นขึ้นไปเหนือระดับหลังคาเพื่อป้องกันอัคคีภัย
- เสาก่ออิฐและฐานรากรับน้ำหนักอาคารชั้นบน
- ผนังอิฐฉาบปูนในอัตราส่วนผสมของปูนก่อนั้นใช้ปูน 1 ส่วน และทราย 3 ส่วน ส่วนปูนฉาบใช้ปูน 1 ส่วน ทรายครึ่งส่วน

3. ลานโถงกลางบ้าน

- ลานกลางบ้านซึ่งถูกปิดล้อมอยู่ในกำแพงจะเปิดช่องด้านบนสู่ท้องฟ้าโดยตรง เพื่อประโยชน์ในการรับแสงธรรมชาติ และเพื่อการระบายอากาศภายใน

4. หน้าต่างบานไม้

- เป็นแบบหน้าต่างของชาติฝรั่งเศส ซึ่งควบคุมการเปิดปิดด้วยไม้ขนาดเล็กที่ประกอบอยู่กับบานเกล็ดไม้ที่หน้าต่าง

5. รูปด้านหน้าอาคาร

- เปลี่ยนแปลงไปตามยุคสมัยที่มีการก่อสร้างอาคารนั้น
- พื้นชั้นบนวางอยู่เหนือทางเดินหน้าอาคาร ซึ่งเป็นการช่วยบังแดดบังฝนให้กับผู้ใช้
- เสาด้านหน้าอาคารส่วนที่เป็นทางเดินหน้าอาคารทำหน้าที่ช่วยรับน้ำหนักพื้นชั้นบน

6. โครงสร้างพื้นไม้

- แผ่นพื้นไม้ 4x1" วางบนตงขนาด 7x4" หรือตงไม้เนื้อแข็งกลมขนาดเส้นผ่าศูนย์กลาง 18"

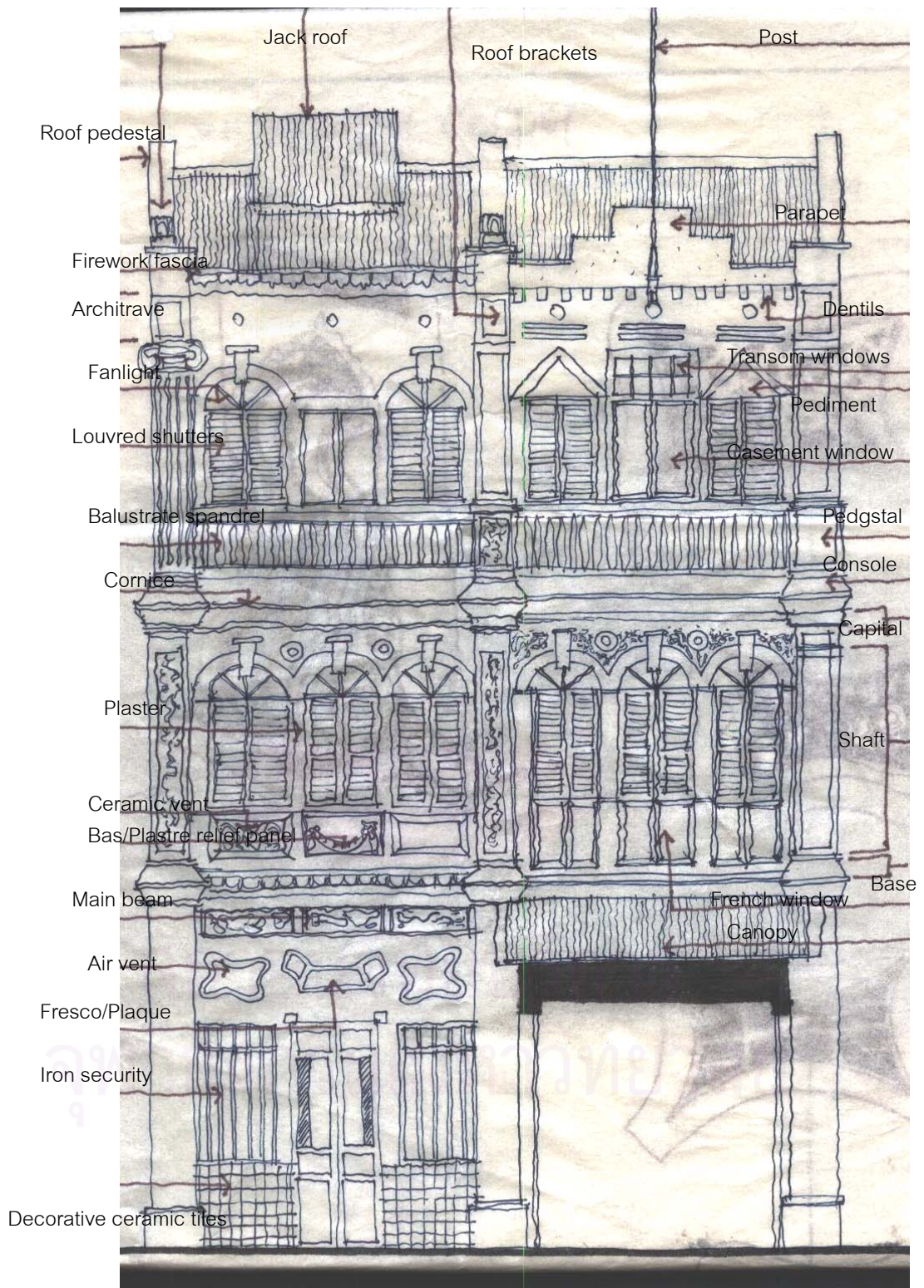
7. ทางเดินหน้าอาคาร(five-foot-way)

- ทางเดินหน้าอาคารนี้เป็นส่วนสำคัญสำหรับสาธารณะ และส่งเสริมกิจกรรมทางสังคมและทางด้านการค้าขาย

8. พื้นชั้นล่างและโครงสร้างช่วย

- พื้นชั้นล่างจะเป็นพื้นซีเมนต์หนาประมาณ 6"
- การตกแต่งพื้นนั้นส่วนมากจะเป็นซีเมนต์ผสมสี หรือปูด้วยกระเบื้องมะละกา
- ฐานรากของอาคารจะเป็นปูนผสม หรือเป็นหินแกรนิต

2. การประดับตกแต่ง

3. พัฒนาการของรูปแบบสถาปัตยกรรม

ปีนัง นั้นประกอบด้วยประชากรที่หลากหลายชาติพันธุ์ เนื่องจากเป็นเมืองท่าค้าขายทางทะเลมาแต่อดีต ประกอบไปด้วยชาวมลายูพื้นเมือง ชาวจีน ชาวอินเดีย และชาวตะวันตก ซึ่งในครั้งแรกที่ปีนังถูกสถาปนาขึ้นนั้นก็อยู่ภายใต้การปกครองของอังกฤษ เพื่อพัฒนาให้เป็นเมืองท่าค้าขายที่สมบูรณ์ของอังกฤษ จึงมีการวางผังเมือง ตัดถนน เห็นได้จากผังเมืองเดิมที่บริเวณ Penang city hall หรือ Fort Cornwallis รูปแบบสถาปัตยกรรมที่เกิดขึ้นในช่วงนี้จะเป็นการเลียนแบบมาจากยุโรป เนื่องจากเป็นสถานที่ราชการ ผู้ปกครองจึงพยายามนำเอารูปแบบจากชาติของตนเองมาใช้

Suffolk House เป็นอาคารที่สร้างเมื่อ ค.ศ. 1818 เพื่อเป็นบ้านพักของข้าหลวงอังกฤษที่ปกครองปีนัง

แต่เป็นที่น่าแปลกใจที่ผังเมืองของปีนังนั้นมีลักษณะแบ่งเป็นกลุ่มๆ ตามกลุ่มชาติพันธุ์ ภาษาของแต่ละกลุ่ม โดยแบ่งตามถนน ย่านหนึ่งก็จะเป็นกลุ่มๆหนึ่ง ตัดขาดจากย่านอื่นอย่างเห็นได้ชัด เช่น ในถนน Lebuh China เราจะพบแต่กลุ่มชนที่มีเชื้อชาติจีน ในย่าน Little India เราจะพบแต่กลุ่มชาวอินเดีย ซึ่งในแต่ละย่านก็จะมีรูปร่างหน้าตาของสถาปัตยกรรม วิถีชีวิตที่เป็นส่วนตัวของตนเอง ผังเมืองจึงมีลักษณะแบ่งเป็นกลุ่มๆ ต่างจากเมืองสงขลาที่มีลักษณะเป็นห้องแถว วางอยู่ในผังเมืองที่มีลักษณะเป็นเส้น(Linear Order) ซึ่งเป็นประโยชน์ในเรื่องการค้า

นั้นเป็นการใช้ส่วนยื่นที่มากขึ้น อาคารที่สร้างมีขนาดกว้างขึ้น มีการประดับตกแต่งด้วยลวดลายแบบตะวันตก ในช่วงนี้เริ่มมีการนำเหล็กเข้ามาใช้เป็นองค์ประกอบในการก่อสร้างอาคาร ต่อมาในยุค Art-Deco ปรากฏว่าเริ่มมีการลดรายละเอียดในการตกแต่งให้น้อยลง เริ่มหันมาใช้เส้นแนวตั้งและแนวนอน เรียบง่ายแบบเรขาคณิตมากขึ้น ตอนบนของอาคารมักจะนิยมทำแผงบังตา(Parapet) สำหรับแบบสุดท้ายคือ Early Modern นั้นเป็นการนำเอาแนวความคิดสมัยใหม่(Modern) ในการออกแบบสถาปัตยกรรมของตะวันตกเข้ามาใช้ การยื่นส่วนต่างๆสามารถทำได้โดยไม่จำกัด มรการใช้รูปทรงเรขาคณิตต่างๆในการตกแต่ง แทนที่จะเป็นลวดลายแบบเดิมซึ่งรกรุงรัง วัสดุที่ใช้ก็เป็นวัสดุสมัยใหม่ เช่น คอนกรีต เหล็ก และกระจก

จากพัฒนาการทั้งหมดของสถาปัตยกรรมห้องแถวในเมืองยอร์ชทาวน์นั้น อาจบอกได้ว่าจบลงเพียงที่แบบ Early Modern เนื่องจากทั้งหมดทุกแบบนี้มีลักษณะร่วมกันของห้องแถวอยู่นั้นคือลักษณะของการวางผัง การใช้ประโยชน์พื้นที่ภายในอาคาร จะผิดแผกแตกต่างกันไปบ้างก็เพียงแค่รูปร่างหน้าตาของอาคารเท่านั้น ซึ่งเป็นผลมาจากการรับเอาอิทธิพลต่างๆที่เข้ามาในช่วงนั้น และเทคโนโลยีทางด้านวัสดุและการก่อสร้างที่ถูกพัฒนาขึ้นตามยุคสมัย

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ประวัติผู้เขียนวิทยานิพนธ์

นายอนุสรณ์ กำบัง เกิดเมื่อวันที่ 16 พฤศจิกายน 2521 ที่จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ สำเร็จการศึกษาสถาปัตยกรรมศาสตรบัณฑิต(สถ.บ.) สาขาเทคโนโลยีสถาปัตยกรรม จากสถาบันเทคโนโลยีราชมงคล เมื่อปี พ.ศ. 2545 จากนั้นเข้าศึกษาต่อในหลักสูตรสถาปัตยกรรมศาสตรมหาบัณฑิต สาขาสถาปัตยกรรม คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ปัจจุบันรับราชการในส่วนของกองทัพอากาศ ตำแหน่ง สถาปนิก ฝ่ายสถาปัตยกรรม แผนกแบบแผน กองวิทยาการ กรมช่างโยธาทหารอากาศ กองบัญชาการสนับสนุนทหารอากาศ

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย